
VOJENSKÉ ROZHLEDY

Czech Military Review

2000

2

TEORETICKÝ ČASOPIS ARMÁDY ČESKÉ REPUBLIKY

VOJENSKÉ ROZHLEDY

2

DEVÁTÝ (ČTYŘICÁTÝ PRVNÍ) ROČNÍK

Militární aspekty evropské obranné identity

Soustředím se na militární aspekty vyplývající pro Českou republiku ze závěrů **Evropské rady**, na zasedání v Kolíně nad Rýnem (červen 1999) a ze závěrů **helsinského zasedání** (prosinec 1999). Výchozím bodem je proto rozhodnutí o „Společné zahraniční a bezpečnostní politice“ (CFSP) a „Evropské bezpečnostní a obranné identitě“ (ESDI).

Jejich cílem je odhodlání vyvinout autonomní schopnosti k přijímání rozhodnutí a v případech, kde NATO jako celek angažováno nebude, zahájit a provést pod vedením EU vojenskou operaci v reakci na mezinárodní krizi.

Tento proces se vystříhlá zbytečné duplikace a neznamená vytvoření evropské armády. Nejde tedy o vybudování jednotné armády, ale společné struktury, která umožní v okamžiku potřeby sestavit potřebné síly. Přitom NATO zůstává základem pro kolektivní obranu. Tomu odpovídá i hierarchie pořadí pro vedení případných operací:

- NATO ONLY (pouze 19 členů NATO)
- NATO MINUS (bez účasti některých zemí – např. USA)
- EU/WEU WITH NATO ASSETS (EU/ZEU s využíváním sil a prostředků)
- EU WITHOUT NATO ASSETS (EU/NATO bez využívání prostředků NATO).

K tomu, aby bylo možné závěry Helsinek uvést do praxe, **byly přijaty a uskutečny se následující činnosti:**

- v rámci Rady EU budou vytvořeny nové politicko-vojenské struktury, které vlastně umožní zajistit pro dané operace nezbytné politické řízení a strategické velení,
- budou vyvinuty mechanismy pro plnou komunikaci a spolupráci a transparentnost mezi EU a NATO, přičemž bude brán zřetel na potřeby všech členských zemí EU,
- budou definovány vhodné mechanismy, které při respektování autonomie rozhodování unie, umožní nečlenům EU, ale členům NATO (non-EU EUROPEAN ALLIES– NEEA) a dalším zemím, které o to projeví zájem, přispívat do vojenského krizového řízení.

Byly stanoveny „headline goals“, spočívající v těchto záměrech:

- **Do konce roku 2003** na základě dobrovolné spolupráce, budou členské země schopny rychle rozmístit a poté v operaci udržet síly do výše sboru (až 15 brigád nebo 50 000 – 60 000 osob) schopné zasáhnout v plném rozsahu petersbergských úkolů, jak byly vytyčeny v amsterodamské smlouvě, včetně těch nejnáročnějších;
- Síly by měly být **vojensky soběstačné** s nezbytnými velícími, řídicími a zpravodajskými schopnostmi, logistikou, dalšími službami bojové podpory a dále přiměřenou leteckou a námořní podporou. Členské země by měly být schopné plného rozmístění jednotek takového rozsahu do dějiště operace do 60 dnů, přičemž menší jednotky rychlé reakce musí být k dispozici a schopné rozmístění v kratších intervalech;

- Jednotky musí být **schopny udržet svoji přítomnost v operaci minimálně jeden rok**. To si v důsledku rotace vyžádá dodatečné rezervní rozmístitelné jednotky s nižším stupněm pohotovosti (2 - 3 násobek počátečních sil).

Při dosahování těchto cílů budou dodržovány následující principy:

- Země budou využívat existujících procedur obranného plánování NATO, resp. PARP v rámci PfP;
- Bude zaveden **hodnotící proces**, který bude podávat přehled o výsledcích jednotlivých zemí a který by tak měl přispět k postupnému dosažení základního cíle,
- V části **neunijních** zemí jsou na stejnou úroveň postaveny NEEA a kandidáti členství EU.

V zásadě jde o naplňování ESDI ve třech zásadách:

- **Neztrácení transatlantického partnerství** - zachování pevné transatlantické vazby je zásadní, stejně tak jako aktivní role USA při udržování bezpečnosti v Evropě. Procesy probíhající v EU musí být maximálně průhledné, zabraňující izolacionistickým tendencím na obou stranách (USA, ale současně i francouzské představy).
- **Nediskriminace** – při rozvoji ESDI je důležité, aby byla zajištěna maximální účast pro nečleny EU - členy NATO (NEEA) v politických a bezpečnostních strukturách na základě mechanismů existujících v rámci ZEU. Optimální řešení je pro ČR získat plnou účast v celém procesu příprav a realizace operací pod vedení EU, minimem pak zapojení do přípravy, plánování a provedení operace pod vedení EU v rámci konzultačního mechanismu na politické úrovni v případě, že ČR se rozhodne těchto operací se účastnit.
- **Nezdvojování** – posilování evropských schopností v oblasti krizového řízení by nemělo vést ke zdvojování aliančního obranného plánování v rámci EU. Síly a prostředky současně vyčleněné pro NATO i EU by měly být primárně k dispozici Alianci.

**Několik slov k novým vojensko-politickým orgánům,
které vzniknou jako výsledek integrace ZEU do EU**

Budou ustanoveny následující politické a vojenské orgány:

- **Stálý politický a bezpečnostní výbor** (*SPSC – Standing Political and Security Committee*) složený z národních představitelů na vyšší velvyslanecké úrovni, který se bude zabývat aspekty společné zahraniční a bezpečnostní politiky, včetně společné evropské zahraniční a bezpečnostní politiky. V případě vojenské operace krizového řízení, bude vykonávat politické řízení (*Political Control*) a strategické velení (*Strategic Direction*) operace. Bude dávat směrnice (*Forward Guidance*) vojenskému výboru;
- **Vojenský výbor** (*Military Committee*) skládající se z náčelníků obrany (*Chiefs of Defence*), kteří budou reprezentováni vojenskými delegáty. Bude poskytovat vojenské poradenství, předkládat doporučení a řídit vojenský štáb. Předseda

Vojenského výboru se bude účastnit zasedání Rady EU, budou-li přijímána rozhodnutí s dopadem na obranu;

- **Vojenský štáb** (*Military Staff*) bude v rámci struktur Rady poskytovat vojenskou expertizu a podporu společné evropské bezpečnostní a obranné politice, včetně vedení vojenských operací krizového řízení, bude monitorovat a hodnotit situaci, zabezpečí strategické plánování pro petersbergské úkoly včetně identifikace evropských národních a mnohonárodních sil.

Jako prozatímní opatření budou v rámci Rady k březnu 2000 ustanoveny následující orgány:

- **Stálý prozatímní politický a bezpečnostní výbor** na velvyslanecké úrovni zabývající se budoucím fungováním SZBP v každodenním kontaktu s Vysokým představitelem pro SZBP;
- **Prozatímní orgán vojenských zástupců náčelníků obrany** členských států, který bude poskytovat vojenské poradenství;
- Dojde k **posílení sekretariátu Rady** o vojenské experty z členských zemí EU k tomu, aby se vytvořilo budoucí jádro vojenského štábu.

Konzultace a spolupráce s partnery

Unie provádí nezbytný dialog, konzultaci a spolupráci s NATO a jeho neunionistickými členy a dalšími zeměmi, které jsou aspirantskými zeměmi členství EU a s dalšími potenciálními partnery v operacích krizového řízení pod vedením EU, při plném respektování autonomie rozhodování EU.

K tomu budou vytvořeny vhodné struktury pro dialog, po rozhodnutí Rady a zahájení operace, budou státy NEEA, pokud si to budou přát v případě operace s využitím prostředků a schopností NATO, budou se účastnit.

Pro každodenní vedení operace vedené EU bude zřízen *ad-hoc* výbor přispěvatelů (*Committee of Contributors*) ze všech zemí EU (i pokud se operace nezúčastní) a z ostatních zemí podílejících se na operaci EU.

Současný stav vojenské připravenosti EU/ZEU

ZEU k plnění svých úkolů krizově mnohonárodních sil (EUROCORPS, EUROAIRFOR, EUROMARFOR) a spojeneckých sil NATO (CJTF) využívá **národní síly odpovědné ZEU** (FAWEU – Forces Answerable to WEU).

ČR předurčuje síly odpovědné ZEU od roku 1995, vzhledem k charakteru petersbergských úkolů jsou do národních sil odpovědných ZEU z AČR vyčleněny:

- rota chemické ochrany (ze sil okamžité reakce),
- zesílený mechanizovaný prapor (ze sil okamžité reakce),
- polní nemocnice AČR (z hlavních obranných sil),
- záchranné středisko (CO).

ZEU na základě rozhodnutí z roku 1998 provedla inventarizaci (audit) prostředků a schopností ZEU, kterého se účastnila i ČR. Audit v ČR prokázal, že síly jednotlivých avizovaných sil jsou pro krizové řízení dostatečné, ale že zejména pozemní síly neodpovídají novým podmínkám. Nedostatečná je zejména strategická mobilita, nedostatky jsou v systémech velení a řízení, radioelektronickém boji, ve zpravodajství a v logistice.

ČR a EU/ZEU z vojenského hlediska a perspektiv

ČR má zájem na posílení druhého pilíře EU přitom aniž by došlo k snížení a rozmělnění schopností NATO. Úkoly kolektivní obrany budou i nadále prioritně řešeny v rámci NATO. Úloha EU je především v **krizovém řízení**, ve vedení humanitárních a mírových operací. Očekáváme v tomto smyslu konkrétní úkoly pro EU a NATO a propojení tak ESDI se společnou zahraniční a bezpečnostní politikou EU.

Považujeme za množné, aby byla zajištěna maximální účast pro členy NATO / nečleny EU v politických a bezpečnostních strukturách na základně mechanismu existujícího v rámci ZEU, zejména plné participace na rozhodovacím procesu za předpokladu účasti ČR v operaci.

Česká republika jako přidružený člen má tato práva:

- účastnit se zasedání Rady na úrovni velvyslanců,
- vystupovat v diskuzi bez možnosti blokovat rozhodnutí přijímaná konsensem členů EU,
- účastnit se jednání v pracovních orgánech Rady ZEU – (pracovní skupina rady, politicko-vojenská skupina),
- účastnit se petersbergských operací ZEU, včetně výcviku a plánování,
- nominovat důstojníky do vojenských orgánů ZEU (vojenský štáb ZEU),
- připojit se k telekomunikačnímu systému států ZEU (WEUCOM, WEUNET),
- podílet se na aktivitách satelitního systému ZEU (TOREJON-SPAIN),
- žádat o vstup do dalších organizací a skupin operujících v rámci ZEU (WEAG, EUROCOM, EUROCONGTERM).

V současné době se **ČR aktivně podílí** na pracích:

- vojenského výboru ZEU (GŠ AČR) a výboru vojenských delegátů,
- řídicí skupiny pro dlouhodobé plánování (EUROLONGTERM),
- spolupracuje v podskupinách pro letecké plánování a pozemní plánování,
- spolupracuje při plánování společných aktivit (cvičení NATO/ZEU CMX/CRISEX 2000).

ČR bude v letošním roce přijata do **západoevropské skupiny pro vyzbrojování** (WEAG).

Obsahové úkoly vyplývající pro Ministerstvo obrany ČR k EU/ZEU

- politicko-vojenské aspekty budování evropské obrany zohledňující členství ČR v NATO a účasti na posílení evropské dimenze obrany,
- dlouhodobé plánování krizového managementu v rámci národních sil odpovědných ZEU,
- příprava velitelů, štábů, vojsk a civilních orgánů na praktické krizové řízení (CRISEX 2000),
- příprava osob pro práci v orgánech EU/ZEU, včetně jazykové (francouzština),
- finanční a ekonomické zabezpečení vyplývající z přidruženého členství, členství v orgánech a organizacích a ve výhledu po roce 2003 z členství v EU,
- zabezpečení utajení v souladu s bezpečnostními dohodami,
- komunikační propojení WEUCOM a WEUNET na taktické úrovni (EUROCOM) a využití satelitního střediska (*Satellite Centre*),
- harmonizace v oblasti logistiky v rámci západoevropské logistické skupiny a práce v ní,
- aktivní činnost v rámci západoevropské skupiny pro vyzbrojování,
- účast na seminářích a sympóziích pořádaných institutem pro bezpečnostní skupiny.

Závěr

Společná evropská zahraniční a bezpečnostní politika představuje pro ČR řadu nových příležitostí, ale i povinností, významných jak v politické, tak i ve vojenské oblasti.

Nyní jde o to, aby česká politická scéna jasně definovala postoj ČR v SZBP a konkrétní úkoly z ní vyplývající pro jednotlivé oblasti našeho veřejného života a orgány státní správy (civilní a vojenské). Věřím, že i tento článek objasněním podstaty problémů k tomu napomůže.

Jakou mít obrannou průmyslovou politiku

Toto pojednání je navazující částí publikovaného článku ve Vojenských rozhledech č. 4 z roku 1999, který se zabíral problematikou národní obranné průmyslové základny. Složitost místa a poslání obranné průmyslové základny v současné hospodářské praxi si vyžaduje objasnění jejího místa v současné hospodářské politice. Vždyť pouze jedna česká firma dosud získala veřejnou zakázku hrazenou ze společných rozpočtů NATO (projekt výstavby dvou radarů v Maďarsku v hodnotě 1,4 miliardy korun). Vzhledem k našim možnostem a výši příspěvků, které do Aliance vkládáme, je to málo. A z tohoto hlediska se bude autor následujícího příspěvku zabývat obrannou průmyslovou politikou, pojmem, který se sice běžně používá v debatách o ekonomice obrany a ekonomii vojenských výdajů, má však přesto poněkud v našich podmínkách neujasněnou povahu.

* * *

Obecně se předpokládá, že mnohé z velkých ekonomik mají svou obrannou průmyslovou politiku v tom smyslu, že mají jistý sektor či skupinu odvětví, které jsou v určitém stupni závislé na obranných výdajích a na jejichž existenci je zase v jistém stupni závislá soběstačnost státu, pokud se týče produkce prostředků pro obranu a válku. Velké podniky, které tvoří obrannou průmyslovou základnu, se obvykle podřizují obranné průmyslové politice a na druhé straně ji pomáhají jak definovat tak i realizovat. Pokusy v našich podmínkách provést komplexní analýzu obranné průmyslové politiky se střetávají se značnými nejasnostmi končící až odmítnutí možné obranné průmyslové politiky. Toto odmítnutí vychází z nepochopení a v některých případech i v neznalosti struktury a místa obranné průmyslové základny v politice státu. Zcela jasným projevem této situace, je její neexistence v našich podmínkách. Neboli v současných politických poměrech není co odmítat, proto že nic v této oblasti neexistuje. Zde uvedené zobecnění vycházejí ze zkušeností takových států jako je Holandsko, Španělsko a nebo Portugalsko.

Nové bezpečnostní prostředí si vyžaduje, abychom se podrobněji zabývali nejen obrannou průmyslovou základnou, ale i obrannou průmyslovou politikou. Nové globální problémy vyžadují znovuposílení a rozšíření vojenské spolupráce a jde také o doplnění mechanismu sdílení společného břemene. Toto sdílení z naší strany znamená také přispění našimi aktivitami v oblasti produkce vojenského určení.

Obranná průmyslová politika, jak uvidíme dále, je pěstována v mnohých zemích NATO, a je součástí vkladu do společného obranného systému. Transatlantická spolupráce má dimenzi politickou, vojenskou, technickou, ale také technicko-ekonomickou: pokud jde o bezpečnostní politiku je spolupráce ve vyzbrojování a obraně tmelícím prvkem Aliance. Pokud jde o hospodářskou politiku, je spolupráce ve vyzbrojování a obraně žádoucí. Tato spolupráce bude jistě usnadněna i tím, že budeme mít propracovanou obraně-průmyslovou politiku.

Význam soběstačnosti ve výrobě zbraní a úloze obranné průmyslové základny při zabezpečování obrany státu mezi sebou velmi úzce souvisí. Bezpečnostní výhody soběstačnosti jsou prezentovány jako schopnost domácího průmyslu produkovat všechny moderní prostředky nutné k vedení války a schopnost rychle zvýšit jejich výrobu v případě krize či války.

Udržování národní schopnosti vyrábět, která by pokryla celou škálu zbrojní produkce, se však s nárůstem technické složitosti a nákladnosti moderních zbraní stává velice drahou záležitostí. Také není vůbec jasné, zda v našich podmínkách se jedná o variantu, která je výhodná, a zda rozhodnutí pro ni by bylo rozhodnutím realistickým. Vzhledem ke stupni již probíhající spolupráce v oblasti zbrojní výroby a integrace a vzhledem k pravděpodobné povaze budoucích konfliktů není snad soběstačnost ve zbrojní výrobě až na tolik důležitá. Kromě toho je třeba si uvědomit, že i země s výlučně národní průmyslovou základnou bude s největší pravděpodobností závislá na dovozu jistých komponent. Dokonce i USA jsou dnes závislé na dovozu japonských komponent do moderních zbraňových systémů.

Místo uvažování v černobílých kategoriích typu „buď to dovoz, anebo soběstačnost“ je třeba se zaměřit na otázku obranné průmyslové politiky státu, která eliminuje nedostatečně rozvinutou obrannou průmyslovou základnu, a zároveň ji napomáhá vytvářet a kultivovat. V zásadě by se měly dát specifikovat jednotlivé scénáře rozvoje, stanovit rizika, která jsou s nimi spojena, a na základě toho určit optimální obrannou průmyslovou politiku, která by minimalizovala nebezpečí případných přerušení dodávek a přitom paušálně nezavrhovala možnosti, které skýtá import. Neschopnost pochopit výše uvedené skutečnosti vedou k politice, která se může vyznačovat sklonem k dotování relativně neefektivních domácích podniků, i když se nabízejí jiné bezpečné alternativy. Také je důležité si uvědomit, že obranná průmyslová politika musí inklinovat k tomu, aby plnila i jiné funkce, než pouhé zabezpečování prostředků obrany.

Obranná průmyslová politika může mít pozitivní vliv na ekonomický růst přes účinnost vedlejších produktů technologického vývoje, na poskytování pracovních příležitostí, obzvláště pro kvalifikované pracovníky, a na efekty externalit, které se realizují prostřednictvím vazeb s ostatními částmi ekonomiky.

Jak obranná průmyslová základna, tak i obranná průmyslová politika mají své kořeny v procesu mechanizace zbraní z konce minulého století, důležitou ostruhu jejího dynamického rozvoje ale poskytly až a bezprecedenčně vysoké mírové vojenské výdaje, které s ní byly spojeny. Nyní, po skončení studené války, stojí náš obranný průmysl před problémy, které jsou důsledkem klesající poptávky po jeho produktech a růstu konkurence, ale také nepromyšlených rozhodnutí. Tato nová situace vyvolala proces zásadních strukturálních změn a redukce podniků s obrannou produkcí a ke změně vztahů mezi těmito podniky a vládou. Avšak o jaké vztahy by mělo jít a nebo na čem by měly být založeny již není v současné době definováno.

Pochopení povahy obranné průmyslové politiky je důležitým úkolem. Obranná průmyslová politika je významnou součástí hospodářské politiky mnoha rozvinutých ekonomik, a pokud nebudou procesy v rámci obranné průmyslové politiky dobře zvládnuty, může to vést k vážným ekonomickým problémům, které by mohly vážně narušit zabezpečení obrany, ale i naše fungování v NATO.

Obranná průmyslová politika ve vyspělých průmyslových zemích je chápána jako souhrnný termín, který slouží k označení souboru zásad, které se týkají průmyslu, akvizice, konkurence, zahraničního obchodu a technologických aspektů mající vztah k obraně.

Nejvýstižněji ji lze charakterizovat jako politické prohlášení, v němž je formulován jistý záměr či soubor široce koncipovaných směrnic vydaných vládou. Tato politika zpravidla **identifikuje druhy zbraňových systémů a obranné infrastruktury, které mají být vyvíjeny či zabezpečovány z domácích zdrojů, a určí druhy průmyslových schopností, které je třeba udržet v daném státě, má-li být uchována soběstačnost v oblasti obranyschopnosti.** Nelze opominout i uvádění pravidel, kterými je třeba se řídit při pořizování zbraňových systémů ze zahraničních zdrojů, a které také upravují podmínky pro participaci domácího průmyslu.

Základy obranné průmyslové politiky by měly vycházet z uznání nutnosti toho, aby některé kapacity obranného průmyslu byly nadále udržovány a počítalo s tím, že stát bude sehrávat roli pokud se týče rozvoje a podpory specifickým odvětvím s významem pro obranný průmysl. Úkolem decizní sféry by mělo být vytváření tržního prostředí, které by umožňovalo existenci výroby prostředků určených k obraně. To neznamena, že by například vláda využívala veřejných prostředků k podpoře jednotlivých podniků, které mají potíže s přežíváním ve stávajícím tržním prostředí.

Na co by se měl klást důraz, je především širší ekonomický význam průmyslových aktivit podporovaných státem majících vztah k obraně. Jde o to, aby se posuzovalo v jaké míře se firmy dokáží prosadit jako úspěšní vývozcí, nebo jak přispívají k šíření a vývoji nových technologií a v aplikaci a vývoji vojenských a civilních technologií. To jsou faktory, které by měly hrát významnou roli v celkové vládní politice v oblasti zpracovatelského průmyslu. Obranná průmyslová politika se spíše poměřuje ekonomickými nežli obranně-strategickými zřeteli.

Obranná průmyslová politika v oblasti obranných technologií by měla reagovat na následující cíle: udržovat širokou vědomostní infrastrukturu, podporovat „střediska vynikajících technologií“, obzvláště pro takové průmyslové obory, jakou je např. výroba letadel, těžkých terénních vozů, trenažerů, podporovat mezinárodní formy spolupráce v oblasti akvizice obranného zařízení jak v rámci vojenských aliancí, tak v civilním rámci Evropského společenství.

Obranná průmyslová politika v oblasti akvizice obranného zařízení by měla reagovat na krátkodobé a dlouhodobé požadavky na obranné prostředky ze strany ozbrojených sil, podporovat účast národních výrobců v mezinárodní spolupráci v oblasti vojenského zařízení, pomáhat při vývoji a udržování relevantních technologií společností v oblasti výroby a údržby obranného zařízení (za podmínky, že se jedná o podniky které jsou schopny obstát v mezinárodní konkurenci, nebo se alespoň jeví, že by jim k této konkurenceschopnosti mohla napomoci mimo jiné právě mezinárodní spolupráce), rozvíjet vztahy mezi ozbrojenými silami a domácími výzkumnými organizacemi s cílem zabezpečení možnosti adekvátního dlouhodobého plánování a s cílem udržování a eventuálního doplňování relevantního poznání na úrovni současných potřeb.

Současná obranná průmyslová politika **v oblasti výzkumu a vývoje** by měla sledovat cíl udržování široké technologické kompetence pro jednotlivá ministerstva zabývající se realizací obranné průmyslové politiky, tak aby mohly jednat jako dobře informovaný

zákazník a účastnit se jako dobře informovaní a atraktivní partneři projektů mezinárodní spolupráce. Toho to by se mohlo dosáhnout prostřednictvím podpory domácí vědecké, technologické a průmyslové základny, jejíž úroveň by jí umožnila přístup k novým technologiím a jejich využívání. V oblasti leteckého průmyslu by se mělo usilovat o udržení komplexní schopnosti realizovat vývoj zařízení a o udržení odpovídající domácí obranné průmyslové základny.

Z toho co bylo napsáno, můžeme udělat závěr, že obranná průmyslová politika má za cíl začlenění průmyslových cílů do vojenského plánování a usilovat o jejich včasné zohlednění v procesu řízení vojenských projektů. Pravidelné diskuse mezi představiteli průmyslu a ministerstvem obrany by měly poskytovat příležitost, aby průmyslový sektor zohlednil ve svých dlouhodobých plánech investice rezortu obrany a jeho požadavky na údržbu vojenského zařízení. Technologiemi, kterými disponuje průmysl, by se mělo používat k tomu, aby se pomohlo obrannému plánování při specifikaci vojenských požadavků.

Ačkoliv koncipování obranné průmyslové politiky je vedeno s cílem podpory domácí obranné průmyslové základny, jsou situace, kdy nadále nebude možné takto postupovat. Jestliže nastane situace, kdy se domácí producenti jeví jako jednoznačně méně kompetitivní než jejich zahraniční konkurenti, není na místě řešení dát přednost domácímu průmyslu před dovozem. Avšak ve všech demokratických zemích existují tlaky na to, aby se akvizice obranného zařízení využívala k tvorbě pracovních příležitostí a k úpravě rozdílu mezi jednotlivými oblastmi.

Obranná průmyslová politika v našich podmínkách by mohla mít toto zaměření:

1. Hlavním cílem akvizic obranného zařízení by mělo být zabezpečování vojenských schopností, a nikoli pouze tvorba pracovních příležitostí či řešení problémů platební a obchodní bilance anebo regionální ekonomické nerovnováhy.
2. Akvizice domácího obranného zařízení by měla být orientována na celý životní cyklus, a tím být nákladově efektivní.
3. Má se zaměřovat na standardní či dobře vyvinuté produkty s krátkými dodacími cykly.
4. Vzhledem k těsné spolupráci mezi ministerstvem obrany a průmyslem, domácí dodavatelé jsou zvýhodněni před zahraničními konkurenty, obzvláště pokud se týče přístupu k informacím o akvizicích „možnostech a záměrech“, ministerstvem obrany.
5. Pokud na domácím trhu existuje vhodný produkt, nebo pokud by takový mohl být snadno vyroben, měl by se odpovídající dodavatelský subjekt povzbudit k účasti na obranném tendru.
6. Pokud se v rámci tendru vyskytnou nabídky stejné kvality a hodnoty, mohou se upřednostnit dodavatelé lokalizovaní v ekonomicky stagnujících oblastech před dodavateli z více prosperujících oblastí.
7. Mělo by se dávat přednost zabezpečování akvizice zbraní z domácích zdrojů, ale k financování lokálního vývoje komplexních obranných systémů ze zdrojů MO by mělo docházet jen ve výjimečných případech.
8. Má-li být zbraňový systém opatřen cestou importu, je třeba posoudit, zda není žádoucí přímá participace domácího průmyslu.

9. Měla by se zvážít možnost nepřímé účasti průmyslu či offsetů, jakožto nástroje zlepšení přístupu podniků na trh.
10. Je možné stanovit požadavek, aby v tendru vybraní primární zahraniční dodavatelé používali domácích subdodavatelů, za předpokladu že ceny budou stanoveny konkurenčně.
11. Za účelem zabezpečení vysokého stupně soběstačnosti pro případ přerušení dodavatelských kanálů, se vytvoří zásoby klíčové důležitých materiálů a komponent, tak aby bylo zaručeno nepřerušené pokračování národní výroby.

Při zvažování jak koncipovat dále obrannou průmyslovou politiku, zda bude vhodné vyrábět daný systém či produkt doma, sehrávají roli i následující aspekty:

- udržitelnost zavedené a žádoucí průmyslové kapacity bez dalších zdrojů ministerstva obrany,
- stupeň závislosti na zahraničních dodavatelských zdrojích,
- budoucí požadavky na údržbu, podporu a adaptaci,
- úspory z velikostí sérií,
- technologická rizika spojená s výrobou malých sérií,
- získání vlastnických práv na duševní statky, obzvláště pokud jde o duální technologii a rozvoj místního know-how,
- aspekty související s odstrašovacím potenciálem národní obranné průmyslové základny,
- věrohodnost obranné průmyslové základny na vypracování věrohodné obranné průmyslové politiky pro koaliční partnery.

Součástí obranné průmyslové politiky státu by se měla stát i technologická politika státu směřující k naplňování obranné průmyslové politiky.

Vycházíme z toho, že ve většině středně velkých a malých států, avšak s vyspělým ekonomickým potenciálem, výdaje na výzkum a vývoj obranného zařízení jsou velmi skrovné. Hlavním cílem technologické politiky státu jako součástí obranné průmyslové politiky je nepřipustit, aby obranné systémy nebo jeho komponenty vyrobené domácím průmyslem technologicky zaostávaly za úrovní dosaženou ostatními zeměmi. V zásadě lze říci, že pro obrannou průmyslovou politiku systémy s vysokou mírou domácího vývoje a výzkumu by měly být posuzovány s ohledem na následující kritéria:

- dostupnost blízkých substitutů na domácím či zahraničním trhu,
- vznik budoucích konkurenčních výhod a posílení udržitelnosti životaschopnosti obranného průmyslu,
- možnost využití duálních technologických aplikací jak v oblasti vojenství, tak i civilního života,
- podíl výzkumu a vývoje na nákladech životního cyklu daného systému a očekávaný budoucí prodej-odbyt,
- zda je práce na výzkumu a vývoji součástí specifikovaných požadavků.

V situaci, kdy **obraný projekt**, který je zabezpečovaný z národních zdrojů, spojen s vysokými náklady na vývoj a výzkum, měl by být budoucí dodavatel požádán, aby se na těchto nákladech a také na rizicích spojených s výzkumem a vývojem podílel. Na oplátku za to by dodavatel obdržel akciový podíl na duševním vlastnictví, které se utvoří při realizaci projektu. Popřípadě, na základě dohody s ministerstvem obrany, může kontraktor technologii vyvinutou v rámci daného projektu později použít při konstrukci a výrobě jiných obranných systémů, nebo ji může aplikovat ve své civilní výrobě.

Součástí obranné průmyslové politiky by měla být i **offsetová politika**, která umožňuje domácím výrobcům získávat zakázky, kterých by se jinak zmocnili zahraniční konkurenti. Od politiky offsetů se očekává, že umožní snížit závislost na zahraničních dodavatelích, tím, že jednak napomůže k zachování národního know-how a vlastnických

práv na duševní statky, jednak umožní uchovat schopnost národního průmyslu upravovat a upgradovat již používané obranné systémy.

Prodej za protihodnotu představuje vyrovnávací a reciproční obchodní dohodu, která byla vyjednána jako podmínka exportního prodeje vojenského materiálu a zabezpečovacích služeb. Prodej za protihodnotu v podstatě **znamená výměnný obchod v rámci vojenského sektoru**. Výměnný obchod je definován jako kupní smlouva, která se nerealizuje výhradně na základě finančního vyrovnání.

Účelem dohod o prodeji za protihodnotu je kompenzovat odběratele za nákup zahraničního zboží nebo služeb. Tímto způsobem se řeší vyrovnávání průvodních nákladů. Protihodnoty při nejlepším vyjadřují kooperativní úsilí mezi odběratelem a dodavatelem s cílem dosáhnout vzájemné výhody. Při nejhorším znamenají další náklady v procesu realizace obchodů, které je dodavatel nucen vynaložit, pokud si přeje uskutečnit prodej. V pozitivnějším náhledu lze protihodnoty charakterizovat jako tržní prostředek konkurenčního úspěchu při realizaci prodeje vojenského materiálu do zahraničí. Daná metoda i výraz se již ve vojenském a v především v leteckém sektoru v zahraničí natolik zažila, že se stala samostatným druhem výměnného obchodu, což zejména platí při prodeji bojových letounů.

Známe dva základní druhy protihodnot. **Přímá protihodnota** se vztahuje na výhody, které jsou spojené s nakupovaným výrobkem. Vyžaduje si kompenzaci v odpovídajícím zboží a obvykle zahrnuje určitou formu koprodukce, licenční dohody anebo podniku se zahraniční majetkovou účastí. Například pokud vláda nakupuje moderní bojové letouny, může požadovat jako součást balíčku protihodnot záruku výroby určitého procenta letounů nebo jejich komponentů ve své zemi.

Nepřímá protihodnota zahrnuje zboží a služby, které nesouvisí s prodávaným vojenským materiálem. Jako součást prodeje letounů může být závazek výrobce letadel zvýšit obchodní činnost stimulací turistického ruchu, zvýšením zahraničních investic, nákupem surovin nebo realizací odbytu různých výrobků.

Při prodeji zboží odběrateli, přebírá prodejce kompenzační závazek vytvořit pro odběratele určitou transakční hodnotu. Zámyslem je, že dohoda v průběhu své účinnosti pomůže nahradit zahraniční výměny za transakce anebo zvýšit investice, koprodukce či převody technologií. Tímto způsobem se „vyrovnávají“ určité anebo i veškeré náklady realizace počátečního nákupu. Vojenské protihodnoty se běžně pohybují v rozmezí od 25 do 130 % původní kupní smlouvy a zpravidla se sjednávají cestou vedlejších dohod. Prodej za protihodnotu lze realizovat mnoha způsoby, mezi něž kupříkladu patří následující dohody:

Dohoda o koprodukci: Jedná se o dohodu, která zahraniční vládě nebo zahraničnímu výrobcí umožňuje získat požadované technické informace pro výrobu určitého produktu nebo komponentu. Jedná se obvykle o mezivládní dohody, ale je možné je sjednat mezi vládou a soukromým výrobcem. Nabízí se celá řada variací, které obvykle zahrnují určitý druh zahraniční majetkové účasti.

Dohoda o protinákupu: Jedná se o dohodu podle níž původní vývozce v průběhu určitého období od původního dovozce nakoupí anebo pro něj vyhledá odběratele na specifikovanou sumu či hodnotu jiného nesouvisejícího druhu zboží. Zahrnuje-li tato dohoda pouze zboží, bývá často označována jako paralelní barterová směna. Tyto

transakce častokrát zahrnují finanční hotovost plus výrobky určené na základě samostatných smluv vztahujících se na každý druh zboží či služeb a na každou volně směnitelnou měnu, která je v transakci obsažena.

Dohoda o zahraničních investicích: Investice plynoucí z dohody o výměnném obchodu anebo protihodnotě obvykle zahrnují vedlejší dohodu anebo dohodu o zahraniční majetkové účasti, kdy je možno při kalkulaci kompenzace využít namísto finančních dividend výsledek nezávislého výrobce. Pro kupující stranu se tato cesta stává běžným způsobem pro zvyšování investic, tvorbu pracovních příležitostí a stimulaci domácí ekonomiky dokonce i při realizaci zahraničních nákupů.

Dohoda o převodu technologií: Tato dohoda se vztahuje na převod technologií, jehož zplnomocnění je součástí dohody o výměnném obchodu nebo protihodnotě, která však nezahrnuje koprodukcí či licenční výrobu. Může mít podobu dohody o výzkumu a vývoji, dohody o technické pomoci a výcviku anebo patentní dohody mezi výrobci. V některých zemích je zplnomocnění k převodu technologií součástí dohod o vojenských protihodnotách.

Uvedené dohody představují hlavní druhy mechanismů pro realizaci protihodnot, i když si uvědomujeme, že se nejedná o celkový rozsah možností. Při většině transakcí se využívá kombinace přímých a nepřímých protihodnot. Atraktivita protihodnotových balíčků bývá častokrát hlavním důvodem volby určitého zbraňového systému nebo dodavatele na úkor jiného. Za připomínku stojí uvést, že když se Řecko rozhodlo nakoupit od společnosti General Dynamics bojové stíhací letouny F-16 a zahájilo smluvní jednání, řeckou vládu zastupovalo ministerstvo průmyslu a nikoliv ministerstvo obrany.

Ve většině států je offsetová politika význačnou součástí obranné průmyslové politiky. Vzhledem k rozsahu článku a zaměření není možno uvádět konkrétní příklady o offsetové politice v oblasti zbrojních dodávek a nebo prostředků určených pro obranu. Z údajů, které jsou publikovány vyplývá, že offsetová politika přes zbrojní dodávky je využívána k podpoře technologického a technického know how.

Postřehy, které jsme zde uvedli ve svém důsledku podporují rozvoj zbrojní výroby, na druhé straně tyto poznatky ukazují, že nelze postupovat autarkním způsobem a domáhat se národní samostatnosti jak v oblasti zbrojní výroby, tak i v samostatnosti obranné průmyslové politiky. Ministerstvo obrany již naznačilo směry obranné průmyslové politiky a ve spolupráci s ministerstvem průmyslu a obchodu a za přispění dalších ministerstev obrannou průmyslovou politiku realizuje. Výměnu informací mezi NATO a českým průmyslem, nejen obranným, má zprostředkovat Národní úřad pro vyzbrojování (který spadá pod MO). V lednu byly přijaty některé koncepční materiály, jako např. Politika podpory obranného průmyslu nebo Akční program posílení konkurenceschopnosti průmyslu ČR. Jsou rozvíjeny vztahy i s Asociací obranného průmyslu ČR. Kromě toho mají být uzavřeny dvoustranné smlouvy mezi touto organizací a ministerstvy obrany, průmyslu a obchodu i zahraničních věcí. Zapojení domácího průmyslu, respektive jeho podíl na plnění hlavních úkolů

souvisejících s výstavbou rezortu čili i modernizací techniky plánuje MO vypracovat od roku 2003. (V příštích letech je armáda výrazně zatížena splátkami letounů L-159 z Area Vodochody.) Chystá se přehodnocení střednědobého a dlouhodobého plánu, – což je oblast, která v rezortu obrany stále ještě nefunguje – a to vzhledem k finančním, lidským i materiálním zdrojům. Všechno závisí rovněž na výkonnosti ekonomiky.

Přijatá patření nemají význam jen pro armádu. Bude-li obranná průmyslová politika se všemi možnými formami uskutečňována v domácích podmínkách, bude to znamenat technologický přínos zahraničních partnerů v důsledku zvýšení důvěryhodnosti České republiky.

Použitá literatura:

- Gansler, J. S.: The Defense Industry. MIT, London 1982.
- Hébert, J., P.: Stratégie française et industrie d'armement. Paris 1991.
- The Politics and Economics of Defence Industries. (ed.) Inbar, E., Zilberfarb, B. London 1998.
- Molas-Gallart, J.: Defence Procurement as an Industrial Policy Tool: The Spanish Experience. In: Defence and Peace Economics, 1999, speciální vydání.
- Dirksen, E.: The Defence – Industry Interface: The Dutch Approach. In: Defence and Peace Economics, 1999, speciální vydání.
- Krč, M.: Jaká by měla být národní obranná průmyslová základna? In: VR 4/99.
- Krč, M.: Baza przemyslu obronnego a bezpieczenstwo. In: Kurinia, S., Krč, M.: Ekonomika bezpieczenstwa panstwa sriedniej wielkosti. Warszawa 1999.
- Na investičních programech Aliance se průmysl téměř nepodílí. Hospodářské noviny 11. 2. 2000.

V každém případě by měla platit zásada, že evropská politická jednota a bezpečnost jsou neoddělitelné. Z praktického hlediska je velmi obtížné představit si skutečně sjednocenou Evropu bez společného ujednání se Spojenými státy, pokud jde o bezpečnost. Z toho tedy vyplývá, že na země, které se nacházejí v situaci, kdy mohou zahájit vstupní rozhovory s Evropskou unií a jsou k nim přizvány, by mělo být automaticky nahlíženo jako na subjekty pod faktickou a předpokládanou ochranou NATO.

*Zbigniew Brzezinski „Velká šachovnice“.
(K čemu Ameriku zavazuje její globální převaha.)
Mladá fronta, Praha 1999.*

Možné způsoby racionalizace ekonomického řízení v rezortu MO ČR

Ekonomický úsek ministerstva obrany je nedílnou součástí systému velení a řízení rezortu ministerstva obrany. Jeho cílem je zabezpečovat penězi a majetkem, tedy finančními a materiálovými zdroji, potřeby rezortu (jednotlivá nákladová střediska) včas, v nezbytně nutném objemu a na určené místo. Majetek rezortu lze odhadnout až na několik stovek miliard korun. O to významnější se jeví potřeba diskuze o funkčnosti ekonomického systému a jeho racionalizace.

Ekonomický úsek v rezortu MO ČR je velmi složitým systémem zahrnující množství prvků na úrovni MO ČR, AČR a jejich složek vzájemně propojených vnitřně strukturovanými vztahy se stanovenými odpovědnostmi a právy. Z hlediska typů hospodářského řízení zahrnuje rozpočtový úsek, příspěvkové organizace, ale i státní podnik. Jeho řízení je složitým problémem. Vždyť důsledky ekonomického řízení v rezortu ovlivňují životy téměř 45 tisíc zaměstnanců a jejich rodin, asi 34 tisíc vojáků základní služby či 30 tisíc poživatelů sociálních dávek a důchodů, které jsou vypláceny rezortem obrany. Z hlediska vazeb v systému řízení rezortu MO ČR ekonomický úsek vstupuje do vztahů s dalšími prvky, jako je např. GŠ AČR se svými podřízenými součástmi apod. Z pohledu vnějších vztahů sem patří vztahy s tuzemskými a zahraničními, státními, veřejnými či soukromými subjekty a organizacemi.

Chceme-li zkoumat chování systému a jeho prvků, je nezbytné provést jejich rozčlenění podle kritérií. Zvolená kritéria by měla odpovídat cílům, které rozbořem chceme dosáhnout. Z tohoto pohledu je možné zvolit následující členění ekonomického systému podle např.:

- Úrovně řízení na řídicí tj. ministerstvo obrany a na výkonné tj. zejména AČR a další složky, které ve vztahu k podřízeným součástem jsou zároveň řídicími prvky.
- Charakteristiky zdrojů. Podsystem lze členit na finanční a materiálovou (logistickou) větev.
- Způsobu hospodaření se zdroji na část rozpočtovou, příspěvkovou a podnikatelskou.

Způsob dosavadního ekonomického řízení lze hodnotit jako centralistický s prvky postupné, ale významné decentralizace. Průběžně se provádějí opatření k další decentralizaci výdajové části rozpočtu. Podle dosavadních zhruba dvouletých zkušeností se ukazuje, že přenesení části pravomocí a odpovědností na hlavní uživatele rozpočtu, tj. na armádu a její složky je pozitivním krokem. Tento proces je dlouhodobý a přináší s sebou řadu problémů, které je nutno postupně řešit. Jedná se o otázky

koncepčního, technicko organizačního, ekonomického a právního charakteru, dále pak úrovně právního a ekonomického myšlení zaměstnanců rezortu (řídících i výkonných) apod.

Omezování zdrojů pro armádu při současné politické situaci ve světě nutí vlády hledat mechanismy úspor při zachování minimálně stejné kvality. V současnosti již existují možné způsoby realizace změn, které umožňují kvalitnější řízení v ozbrojených složkách. Pro inspiraci je podnětné sledovat vývoj ekonomického řízení rezortů obrany členských států NATO. Zajímavé výsledky v tomto směru dosahují např.: USA, Kanada, Velká Británie a SRN. Například ve Velké Británii se podařilo snížit výdaje o pět procent a zároveň zvýšit vojenskou kapacitu země.

Inspirující příklad uplatnění racionalizace ekonomického řízení v rezortu obrany je znám z Bundeswehru. Rezort obrany včetně armády je chápán jako jeden velký státní (neziskový) podnik. Je však nutné dodržovat specifika rezortu jako rozpočtové organizace závislé na prostředcích státního rozpočtu. Jsou dána veřejných charakterem služeb, který rezort poskytuje. Základním kritériem je schopnost umět výkon tohoto „podniku“ vyčíslit v peněžních jednotkách. Jeví se potřeba znát náklady, ale i užitek. Při řízení se zde uplatňuje jeden z důležitých nástrojů řízení – *controlling*. Tento typ ekonomického řízení znamená usměrňování činnosti nákladových středisek. Je zaměřeno na dodržování a dosažení úkolů výcvikového období. Zahrnuje stanovení cílů, prognózy, plánování a rozpočtování, porovnání plánu a skutečnosti, analýzy odchylek, opatření na odstranění odchylek a stanovení dalších cílů. Takto pojaté ekonomické řízení je orientováno na plnění úkolů, zaměřuje se na vzniklá slabá místa.

Nástroje vypracované v nákladovém středisku jsou zpracovávány tak, aby nositel rozhodnutí přijal obsah i formu dané informace. Tzn., že účetní informace se připravují pro řídící pracovníky tak, aby jimi byly přijaty. Celý systém je založen na uplatnění hodnotových nástrojů. Zahrnuje systém hospodaření nákladových středisek, rozpočtování, kalkulace.

Z hlediska informačních systémů se jedná o spojení informací dílčích informačních systémů do ucelených informací o stavu a vývoji nákladových středisek od nejnižších stupňů. Cílem je získat informace nejen z účetnictví, obraz doby minulé, ale znát i úkoly výcvikového roku, tj. události očekávané, v jejich hodnotovém vyjádření. Významně nám napomáhá znát naše možnosti, registrovat odchylky a hledat slabá místa v systému.

Z hlediska řízení zdrojů v rezortu MO ČR se jeví nejdůležitějším stanovení přesně definovaného cíle, který by měl být finančně vyčíslitelný. Při zpracování více variant, lze posoudit, která je pro stát únosná a pro splnění cíle realizovatelná. Tato činnost by měla probíhat pod demokratickou kontrolou.

Možné změny v ekonomickém řízení v rezortu obrany mohou být prováděny ve dvou úrovních. Na vrcholové úrovni a zajišťování dodávek pro rezort se jedná o vrcholové řízení zdrojů.

Lze jej shrnout do čtyř hlavních problémů:

- akvizice zdrojů,
- alokace zdrojů v souvislosti s prioritami rezortu,
- účetnictví a kalkulace, tj. systémy podporující rozhodnutí velitelů a schopnost zpřehlednění programovacích a rozpočtových činností, a dále napomáhající

rozpočtové harmonizaci s příslušnými obecně platnými normami, normami a standardy NATO a EU,

● **analýza a způsoby provádění požadovaných úprav dle možností.**

V americké odborné literatuře tento přístup k řízení zdrojů je označován jako:

„4 A“ – *acquisition – allocation – accounting and analysis*. Každý z uvedených problémů je samostatnou kapitolou zasluhující podrobné zkoumání.

Na úrovni vnitřního řízení rezortu jde o dosažení úspor a motivace lidí k těmto úsporám. Jedná se hlavně o AČR. Na tomto úseku je třeba provést řadu změn, která se týká všech oblastí finančně ekonomické činnosti armády. Vyplývají z již výše uvedených kroků. Dále je rozpracovávají. Některé z nich bych chtěl vyjmenovat. Bez ohledu na pořadí významnosti se jedná o tyto problémy:

- zjednodušení rozpočtového procesu,
- vytvoření a následné udržování vysokého rozpočtového uvědomění velitelských stupňů,
- vývoj a rozvoj technik řízení zdrojů pro aplikaci na každém stupni velení a řízení,
- provádění efektivních, systematických a koordinovaných kontrolních činností k zajištění přehledného financování,
- provádění vnitřních řídicích postupů na všech stupních velení a řízení jako preventivní ochrana proti podvodům, zneužívání funkcí a plýtvání prostředků,
- zlepšování řízení informačních procesů v rámci AČR,
- zpřesnění ocenění nákladů na činnosti zbraňových systémů, pracovních sil, s cílem zvyšování efektivity vojenských činností,
- vývoj a rozvoj procesu kalkulací nákladů při provádění cvičení do stupně brigáda (prapor) tvorba tzv. nákladových modelů,
- vytvoření motivačního prostředí pro vojáky a občanské zaměstnance na dosažených úsporách, apod.,
- osvětová a vzdělávací činnost zaměřená na zvýšení ekonomického a právního uvědomění vojáků a občanských zaměstnanců.

Obě úrovně opatření jsou navzájem závislé, podmiňují se. Jestliže dokážeme snížit výdaje na obranu cestou zlepšení procesu zajišťování dodávek a nedokážeme motivovat výkony lidí uvnitř rezortu na úsporách a racionálním hospodaření se zdroji, výsledek bude poloviční. Zdroje nám budou scházet. Lidé zpohodlní. Nebudou se snažit o úspory. Nebudou cítit spoluodpovědnost za svěřené hodnoty.

Jestliže vytvoříme mechanismy, které budou motivovat lidi uvnitř rezortu k úsporám a nedokážeme zefektivnit rozhodování v otázkách dodávek pro armádu, pak dříve či později veškerá motivace těchto lidí vezme za své. Zdroje nám opět budou scházet.

* * *

Obrana státu je otázkou využití stávajících zdrojů. Silná ekonomika je rozhodujícím faktorem obranyschopnosti země. Je nutné vycházet z optimálnosti a přiměřenosti v nárocích na celospolečenské zdroje. Realnost a přiměřenost vynakládání zdrojů na obranu státu, opírající se spojeneckou podporu, by se měla stát jednou z hlavních priorit vládní politiky (politického rozhodování) v 21. století. Z hlediska ekonomického řízení ministerstvo obrany by mělo dokázat zdůvodnit užití zdrojů a úspory vzniklé alianční

obranou a zkvalitněním vnitřního řízení. Měla by se plně projevit osobní odpovědnost vojenských strategiů a ekonomů. Budou ovlivňovat velikost a alokaci, způsob užití přibližně stovek miliard korun.

Odborná literatura:

- Stofft, W.A.: Army Command and Management: Theory and Practice. US War College, Carlisle Barracks. Pennsylvania 1991.
- Stiglitz, J. E.: Ekonomie veřejného sektoru, Grada Publishing 1997.
- Strecková, Y., Malý, I., a kol.: Veřejná ekonomie pro školu a praxi. Business Books 1998.
- Stiegler H.: Controlling. BaBtext, spol. s r.o. 1992.
- Hodboď, L., Horák, R.: Realizace systému plánování, programování a rozpočtování v AČR. VA Brno 1997.
- Hyklová, D.: Nerovnováha mezi Evropou a USA neprospívá nikomu. HN 3. 12. 1999.
- Otto, P.: Bilance událostí roku 1999 ministerstva obrany. HN 21. 12. 1999.
- Krč, M., Kamiňský, T.: Ekonomika obrany. VA Brno 1996.
- Horák, R.: Možné způsoby racionalizace ekonomického řízení v rezortu MO ČR a úkoly finančních orgánů AČR. In Sborník konference Ekonomika, logistika a ekologie v armádě. Brno, IDET 1999.
- Odehnal, L.: Možné směry ekonomického zabezpečení AČR. In: Efektivnost veřejného sektoru. Sborník prací Asociace veřejné ekonomicky (příspěvek). Masarykova universita Brno, 1997.

Francie ani Německo nejsou dostatečně silné, aby vybudovaly Evropu samy bez cizí pomoci a aby s Ruskem vyřešily otázku jejího sporného geografického rozsahu. Tento úkol od Spojených států vyžaduje, aby se energicky, cíleně a rozhodně do vymezování evropské geografie zapojily, v první řadě s Německem, a aby se zapojily i do jednání o definitivním postavení baltských států a Ukrajiny v evropském systému, což je, obzvláště pro Rusko, velmi citlivá problematika.

*Zbigniew Brzezinski „Velká šachovnice“.
(K čemu Ameriku zavazuje její globální převaha.)
Mladá fronta, Praha 1999.*

Management obranného výzkumu a vývoje obranných technologií

V článku „Národní vědní politika a obranný výzkum“ (VR č. 1/2000) autoři Klíma, Janošec a Eminger naznačili v hrubých rysech základní principy Národní politiky výzkumu a vývoje České republiky a možné průniky a odezvy pro politiku výzkumu a vývoje v oblasti obrany.

V následujícím článku jsou uvedeny některé požadavky pro zkvalitnění managementu obranného výzkumu a vývoje obranných technologií, který v celostátním měřítku ukládá usnesení vlády ČR č. 16 ze dne 5. ledna 2000 o Národní politice výzkumu a vývoje České republiky (dále jen „Politika“).

„Politika“ uvádí, že příčinou řady **nedostatků** výzkumu a vývoje v ČR jsou nedostatky v jeho managementu, a to na všech úrovních: **v systému státní podpory výzkumu a vývoje v institucích a organizacích výzkumu a vývoje, při přípravě a řízení programů výzkumu a vývoje, při přípravě, výběru a zabezpečování projektů a grantů výzkumu a vývoje, v kontrole a hodnocení celého systému výzkumu a vývoje.** Situaci v ČR, ve srovnání se zahraničím, dále komplikuje značná nejednotnost postupů. V podstatě každá instituce a rezort si zavedly specifické postupy s neodůvodněnými rozdíly.

Snahy o zlepšení managementu podle modelů zavedených ve vyspělých zemích se projevují i v ČR. Úspěšnost je však, vzhledem k pozdějšímu zahájení příslušných aktivit, nízké úrovni koordinace snah a určité nekonceptnosti, výrazně nižší než v zahraničí. Zlepšení managementu výzkumu a vývoje na všech úrovních s prokazatelnými výsledky ve snížení administrativní zátěže tvůrčích pracovníků výzkumu a vývoje, ve zvýšení objektivnosti a průhlednosti rozhodovacích procesů není jednoduchou záležitostí. Tolik „Politika“.

Uvedené hodnocení se plně týká i oblasti obranného výzkumu a vývoje obranných technologií, neboť ona je nedílnou součástí celostátního systému výzkumu a vývoje, i s přihlédnutím ke specifickým potřebám rezortu obrany.

Je proto nezbytné, v duchu shora uvedeného usnesení vlády, navrhnout pro zkvalitnění managementu obranného výzkumu a vývoje konkrétní ozdravná opatření. Tato opatření nechť potom tvoří základ nové rezortní koncepce rozvoje výzkumu a vývoje.

* * *

Má-li **oblast obranného výzkumu a obranných technologií** (dále také OVT) být stimulačním prvkem zdokonalování vojenských schopností státu, je legitimní požadovat principiálně nové vymezení zejména systému OVT.

Restrukturalizace systému řízení, jako forma transformace oblasti OVT, je objektivní nutností. V oblasti OVT přetrvává značné množství bariér, jejichž překonání současným managementem je obtížné až nemožné (zejména v oblasti financování a v majetkových otázkách) a časem se stávají stále obtížnější.

Taktéž vnější prostředí (rezortní i mimorezortní, včetně zahraničního) vyvolává potřebu zásadního zkvalitnění managementu oblasti OVT.

Vzhledem k tomu, že oblast OVT má interdisciplinární a intersystémový charakter, měla by změna managementu OVT umožnit zejména zkvalitnění informačního, komunikačního a legislativního prostředí.

Při návrzích na zkvalitnění managementu OVT je nutné ctít kritickou cestu, která v co nejkratším čase a ekonomicky výhodně přinese cílené efekty.

Východiska ke zkvalitnění managementu oblasti OVT

- ◆ Oblast OVT je nedílnou součástí systému výzkumu a vývoje státu a jako takový musí vycházet z celostátně platné legislativy, normativních aktů a opatření vládních orgánů.
- ◆ Oblast OVT se členstvím ČR v NATO stala parciální součástí této organizace. Je novou národní kapacitou, která je do tohoto potenciálu zahrnuta. Její zapojení je podmíněno respektováním stanovených pravidel a procedur této oblasti v NATO.
- ◆ Oblast OVT je začleněna do systému zabezpečování obrany státu v působnosti MO. Tím je jeho činnost usměrňována plněním cílů a úkolů, včetně omezení daných organizačními strukturami a počty. Toto východisko zásadně vymezuje možnosti definování oblasti OVT z hlediska organizačních struktur, počtu pracovníků a rozsahu výkonu státní správy.

Cíle zkvalitnění managementu

- ◆ Zajistit cíle a úkoly oblasti OVT při nepřekročení limitu tabulkových počtů a omezení rozsahu organizační struktury.
- ◆ Zajistit plnění cílů a úkolů oblasti OVT mimo vlastní organizační strukturu oblasti OVT, což s sebou přinese potřebu překonat zpoždění v plnění některých funkcí, komplikovanou koordinaci a nastolení následných korekcí zajišťovaných procedur a postupů.

Možná opatření k realizaci zkvalitnění oblasti OVT

1. Navrhnout distribuovaný systém OVT v rezortu obrany, jehož páteří by byl odborný orgán OVT na úseku vyzbrojování, určený k řízení realizace výzkumné a vývojové podpory vojenských schopností ČR a zavádění moderních obranných technologií.

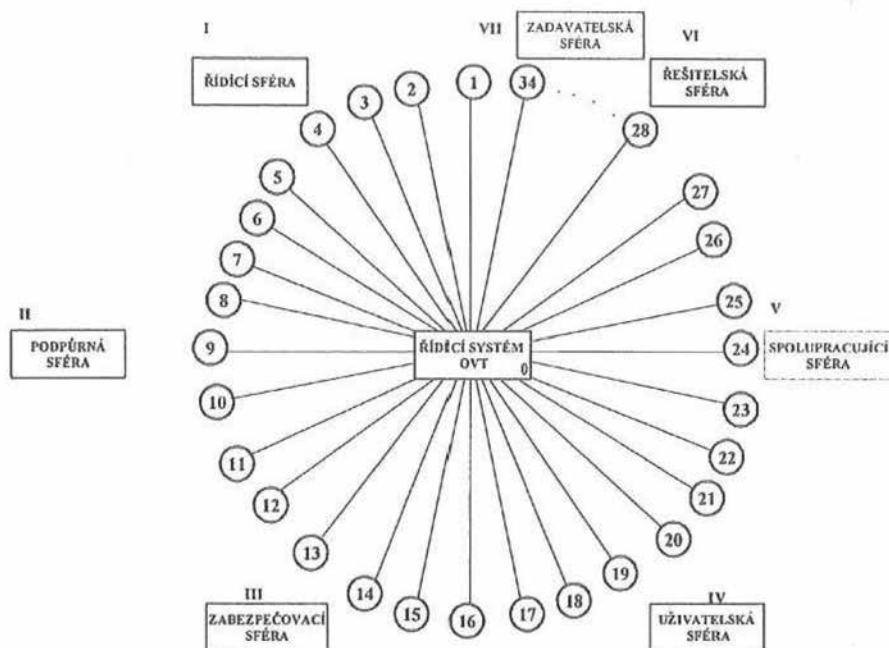
Orgán by odpovídal za výkon části státní správy v oblasti výzkumu a vývoje v působnosti MO ČR ve smyslu zákona č. 300/1992 Sb., o státní podpoře výzkumu a vývoje ve znění pozdějších právních úprav, následných usnesení vlády pro tuto oblast

a pokynů a opatření Rady vlády ČR pro výzkum a vývoj. Odpovídal by za procesy plánování a programování oblasti obranného výzkumu a vývoje obranných technologií. Ve své působnosti by koordinoval vědecké, výzkumné a vývojové aktivity na mezinárodní a národní úrovni, především s Organizací NATO pro obranný výzkum a technologie (RTO). Měl by odpovědnost za tvorbu normativních aktů oblasti obranného výzkumu a vývoje obranných technologií, za rozvoj její infrastruktury, s důrazem na informační zabezpečení ve své působnosti a za výkon funkce sekretariátu Rady rezortu MO pro obranný výzkum a vývoj obranných technologií.

Odborný orgán OVT na úseku vyzbrojování by měl plnit následující hlavní úkoly:

- ◆ realizace národní politiky výzkumu a vývoje strategických směrů rozvoje vědy, obranného výzkumu a vývoje obranných technologií, koncepce rozvoje OVT v procesech plánování, programování a projektování,
- ◆ koordinace vypracování dlouhodobých, střednědobých a krátkodobých plánů OVT a podkladů obranného plánování a dokumentů investičního plánování v oblasti OVT,
- ◆ příprava dílčích podkladů návrhu rozpočtu oblasti OVT rozpočtové kapitoly MO státního rozpočtu a zabezpečování co nejefektivnějšího využívání finančních prostředků a jiných zdrojů,
- ◆ koordinace plánování výzkumů a vývoje s ostatními rezorty státní správy, s důrazem na MPO ČR,
- ◆ příprava návrhů výzkumných a vývojových projektů,
- ◆ koordinace spolupráce na národní úrovni ve výzkumu a vývoji,
- ◆ zabezpečování spolupráce s Vědeckým výborem NATO (SC – AC/137), Organizací NATO pro obranný výzkum a technologie (RTO – AC/323) a zabezpečovat zastoupení v jejich orgánech za MO,
- ◆ přispívat k iniciaci perspektivního rozvoje průmyslové základny obrany státu,
- ◆ zabezpečovat vyčleňování zdrojů na svěřené programy, projekty, řešitelské subjekty a výzkumná a vývojová pracoviště,
- ◆ zabezpečovat naplňování programů obranného výzkumu a vývoje obranných technologií relevantními projekty,
- ◆ tvorba normativních aktů a metodických pokynů pro řízení a koordinaci procesů oblasti OVT,
- ◆ vytvářet, spravovat a prezentovat souhrnné databáze oblasti OVT pro řízení a koordinaci programů a projektů OVT a výzkumných záměrů organizací rezortu obrany zabývajících se OVT,
- ◆ zpracování analýz stavu OVT,
- ◆ usměrňovat a odborně řídit vojenské technické ústavy v oblasti OVT,
- ◆ vykonávat funkci sekretariátu Rady rezortu MO pro obranný výzkum a vývoj obranných technologií.

Základní schéma distribuovaného systému OVT uvádí obr. s příslušnou legendou.

I. ŘÍDÍCÍ SFÉRA

Systémy

1. Rada vlády ČR pro výzkum a vývoj
2. MŠMT ČR
3. MF ČR
4. ČSÚ ČR
5. Rada rezortu MO pro vývoj
6. Ředitel Národního úřadu pro vyzbrojování

II. PODPŮRNÁ SFÉRA

Systémy

7. SOP MO
8. FS MO
9. MS MO
10. LS MO
11. SPS MO
12. SVBP MO

III. ZABEZPEČOVACÍ SFÉRA

Systémy

13. HFÚ MO
14. Finanční úřady
15. DIS VTÚL a PVO
16. Vědecké skupiny VA, VVŠ PV, VLA JEP
17. Katalogizační středisko

IV. UŽIVATELSKÁ SFÉRA

Systémy

18. Složky MO
19. GŠ AČR
20. VVŠ
21. VVZ AČR
22. Ředitel Národního úřadu pro vyzbrojování

V. SPOLUPRACUJÍCÍ SFÉRA

Systémy

23. MPO ČR
24. GA ČR
25. GA ostatních rezortů
26. RTO NATO

VI. ŘEŠITELSKÁ SFÉRA

Systémy

27. VVŠ
28. VVZ AČR
29. AV ČR
30. VŠ civilní
31. VVZ civilní
32. Podnikatelské subjekty

VII. ZADAVATELSKÁ SFÉRA

Systémy

33. Složky MO
34. GŠ AČR

Číslo sféry	Číslo systému	Číslo činnosti	Název činnosti
I.	1.	1.	Programy a projekty obranného výzkumu a vývoje obranných technologií
		2.	Rozpočet účelových institucionálních prostředků oblasti OVT (programy, projekty, záměry)
		3.	Soubor podkladů do „Centrální evidence projektů výzkumu a vývoje financovaných ze státního rozpočtu“
		4.	Soubor podkladů do „Centrální evidence výzkumných záměrů institucí financovaných ze státního rozpočtu“
		5.	Soubor podkladů do „Registru informací o výsledcích státem podporovaného výzkumu a vývoje“
		6.	Soubor podkladů do „Struktury dat o výsledcích projektů ukončených v předešlém roce“
		7.	Podklady do rozborové činnosti Rady vlády ČR pro výzkum a vývoj
		8.	Účast v programových týmech Rady pro přípravu politiky a legislativy ve výzkumu a vývoji
		9.	Operativní styk s Radou v oblasti programování, projektování, rozpočtování, financování a vykazování
		10.	Koordinační činnost
	2.	1.	Účast v pracovních týmech MŠMT pro přípravu politik a legislativy ve výzkumu a vývoji
		2.	Operativní styk s MŠMT v oblastech zahraniční spolupráce ve výzkumu a vývoji
		3.	Podklady do rozborové činnosti MŠMT v oblasti výzkumu a vývoje
		4.	Koordinační činnost
	3.	1.	Programy a projekty obranného výzkumu a vývoje obranných technologií
		2.	Rozpočet účelových a institucionálních prostředků oblasti OVT (programy, projekty, záměry)
		3.	Rozpočtová opatření na transfer prostředků k řešení projektů mimo rezort MO
		4.	Změna rozpočtových opatření k řešení projektů OVT
		5.	Zúčtování státních dotací na řešení projektů OVT, včetně grantů za předešlý rok
		6.	Transfer grantů do rozpočtové kapitoly MO z GA ČR a dalších GA rezortů
		7.	Podklady do rozborové činnosti MF za oblast OVT
		8.	Koordinační činnost
		9.	Podklady do agregovaného výkazu výdajů a příjmů
	4.	1.	Podklady do ročního výkazu o výzkumu a vývoji a licencích za předcházející rok na VVŠ, VTÚ a další výzkumná a vývojová pracoviště rezortu obrany
		2.	Operativní styk s ČSÚ za oblast OVT
		3.	Koordinační činnost
	5.	1.	Plán činnosti ROV na kalendářní rok
		2.	Příprava podkladů pro jednání ROV
		3.	Výkon funkce sekretariátu ROV
		4.	Koordinační činnost
	6.	1.	Podklady a zabezpečení funkce předsedy Rady rezortu obrany pro obranný výzkum
		2.	Odborné posuzování vládních dokumentů týkající se oblasti výzkumu a vývoje a návazných činností
		3.	Odborné posuzování vnitrozrezortních dokumentů k výboru státní správy za oblast výzkumu a vývoje a návazných oblastí
		4.	Podklady do řídicích a plánovacích dokumentů
		5.	Podklady pro operativní řízení
		6.	Příspěvky do rozvoje systému obranného výzkumu vývoje obranných technologií v návaznostech na okolní systémy
		7.	Koordinační činnost

Číslo sféry	Číslo systému	Číslo činnosti	Název činnosti
II.	7. až 12.	1.	Podklady do dlouhodobého plánu výstavby rezortu obrany
		2.	Podklady do střednědobého plánu výstavby rezortu obrany
		3.	Podklady do programové struktury rezortu obrany
		4.	Odborné posuzování dokumentů týkající se oblasti obranného výzkumu a vývoje obranných technologií
		5.	Podklady do dotazníku obranného plánování (DPO) – výdaje na výzkum a vývoj
		6.	Zúčtování státních dotací na programy a projekty obranného výzkumu a vývoje, výzkumné záměry pracovišť výzkumu a vývoje rezortu obrany
		7.	Návrh rozpočtu státních dotací na podporu řešení projektů obranného výzkumu a vývoje obranných technologií a realizaci výzkumných záměrů pracovišť výzkumu a vývoje rezortu obrany
		8.	Podklady do rozpočtového sešitu za oblast výzkumu a vývoje
		9.	Rozpočtová opatření k projektům a záměrům a ke grantům
		10.	Změny rozpočtových opatření k projektům a záměrům a ke grantům
		11.	Transfery dotací na granty z GA ČR a jiných grantových agentur
		12.	Naplňování systému GINIS rozpočtovými položkami k financování projektů obranného výzkumu a vývoje obranných technologií a výzkumných záměrů pracovišť výzkumu a vývoje rezortu obrany a za granty
		13.	Plánování investičních prostředků (dokument IS FRIM) na podporu řešení projektů obranného výzkumu a vývoje obranných technologií a výzkumných záměrů pracovišť výzkumu a vývoje rezortu obrany
		14.	Plánování běžných výdajů na podporu řešení projektů obranného výzkumu a výzkumných záměrů
		15.	Veřejná soutěž o státní dotace na podporu projektů obranného výzkumu a vývoje obranných technologií
		16.	Smlouvy o dílo na řešení projektů obranného výzkumu a vývoje obranných technologií
		17.	Podklady do CEP, CEZ, RIV a CEP za ukončené projekty v návaznosti na uzavřené smlouvy o dílo
		18.	Výroční zprávy, oponentní zápisy, závěrečné karty o skončení řešení projektů, průběžné výzkumné zprávy, závěrečné výzkumné zprávy v návaznosti na uzavřené smlouvy o dílo
		19.	Návrhy normativních aktů za oblast obranného výzkumu a vývoje obranných technologií
		20.	Oceňování výsledků obranného výzkumu a vývoje obranných technologií v návaznosti na uzavřené smlouvy o dílo
		21.	Majetková vypořádání k výsledkům obranného výzkumu a vývoje obranných technologií v návaznosti na uzavřené smlouvy o dílo
		22.	Výzkumné záměry pro vojenské technické ústavy
		23.	Stanoviska k vládním materiálům (zákony, usnesení vlády apod.) týkající se oblasti obranného výzkumu a vývoje obranných technologií
		24.	Stanoviska a připomínky k návrhům normativních aktů, které se prolínají s oblastí obranného výzkumu a vývoje obranných technologií
		25.	Příprava vědeckých a výzkumných pracovníků (kvalifikační základy)
		26.	Koordinace vědecké a výzkumné činnosti na VVŠ ve prospěch obrany ČR
		27.	Výzkumné záměry pro VVŠ
		28.	Koordinace vědní a vzdělávací politiky rezortu obrany
		29.	Koordinace vědní politiky s bezpečnostní politikou rezortu
		30.	Stanoviska za oblast obranného výzkumu a vývoje k dokumentům NATO
		31.	Operativní styk se složkami podpůrné sféry
		32.	Koordinační činnost

Číslo sféry	Číslo systému	Číslo činnosti	Název činnosti
III.	13.	1.	Rozpočtové podpoložky stanoviska za oblast obranného výzkumu a vývoje k dokumentům NATO
		2.	Centrální platby v oblasti OVT
	14.	1.	Rozpisy decentralizovaných plateb oblasti OVT
	15.	1.	Distribuce materiálů NATO v oblasti OVT
		2.	Databáze materiálů NATO v oblasti OVT
		3.	Zabezpečení organizace a koordinační činnosti s RTO
	16.	1.	Koordinační činnost v oblasti OVT
IV.	18. až 22.	1.	Účast na formulaci programů OVT
		2.	Účast na oponování návrhů témat (projektů) OVT
		3.	Účast na oponentních řízeních průběžných a konečných výsledků řešení projektů OVT
		4.	Podíl na hodnocení výsledků projektů OVT
		5.	Účast v komisích pro hodnocení výzkumných záměrů VVŠ a pracovišť VVZ AČR
		6.	Podíl na transferu výsledků projektů OVT do realizace
		7.	Odborná oponentura vnitrorezortních norem v oblasti OVT
		8.	Koordinační činnost
V.	23.	1.	Koordinace v oblasti OVT a programech výzkumu a vývoje MPO ČR, týkající se obrany ČR
		2.	Účast na oponování návrhu témat výzkumu a vývoje MPO ČR, týkající se obrany ČR
		3.	Koordinační činnost
	24. a 25.	1.	Koordinace zájmů obrany v grantových agenturách ČR
	26.	1.	Práce ve vrcholových orgánech RTO
		2.	Podíl na činnosti panelů RTO
VI.	27. až 32.	3.	Transfery informací špičkových technologií ve prospěch OVT
		1.	Infrastruktura (informační a technická)
		2.	Odborné usměrňování
		3.	Poradenství a expertizy
		4.	Kontrola průběhu řešení projektů OVT
		5.	Podklady do databáze CEP, CEZ, RIV
		6.	Výroční zprávy o řešení projektu OVT
		7.	Čtvrtletní hlášení o čerpání finančních prostředků na řešení projektů OVT
		8.	Podklady k zúčtování finančních prostředků za projekty OVT za výzkumné záměry a transferované granty
		9.	Kontrolní dny k řešení projektů OVT
		10.	Závěrečné karty k řešení projektů OVT
		11.	Zápisy z oponentních řízení k závěrečným zprávám o projektech OVT
		12.	Závěrečné zprávy k projektům OVT
		13.	Návrhy na realizaci výsledků projektů OVT
		14.	Návrh na ocenění nehmotného investičního majetku projektů OVT
VII.	33. až 34.	1.	Strategické a koncepční dokumenty rezortu obrany
		2.	Programová struktura
		3.	Střednědobý plán rezortu
		4.	Dlouhodobý plán rozvoje rezortu
		5.	Plán vyzbrojování AČR
		6.	Plán investičních akcí
		7.	Akviziční plán
		8.	Plán finančních zdrojů
		9.	Cíle FP NATO

2. Zkvalitnit strukturu přípravy programů obranného výzkumu a vývoje obranných technologií

Ve Sborníku podkladů pracovních skupin k tvorbě Národní politiky výzkumu a vývoje České republiky se uvádí:

„V obranném výzkumu a vývoji bude vláda podporovat programy, které budou navazovat na celkovou koncepci zabezpečení obranyschopnosti České republiky. Státní výdaje na obranný výzkum a vývoj budou zahrnuty do celkových státních výdajů na výzkum a vývoj v souladu s metodikou Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (OECD).“

Národní politika výzkumu a vývoje si klade za cíl jednak podporovat ryze české programy a projekty výzkumu a vývoje, jednak i podporovat české subjekty podílející se na řešení mezinárodních programů výzkumu a vývoje. V obou případech se předpokládá ctít jednotná pravidla, vzhledem ke kompatibilitě s pravidly EU. I přes specifika obranného výzkumu a vývoje obranných technologií (využívání výsledků OVT zejména v jednom rezortu, potřeba utajování výsledků, zvláštnosti plánovacích mechanismů NATO v OVT ap.) je nezbytné i v oblasti OVT racionálně vycházet z celostátně platné (resp. nově připravované) metodiky.

Možné zásady pro přípravu programů OVT

Zadavatel programů OVT (orgán státní správy, který spravuje rozpočtovou kapitolu) připravuje projekty OVT s využitím vědeckovýzkumných kapacit v rámci své působnosti a dalších vhodných subjektů bez rezortních hranic. Dále je vhodné využít potenciální realizátory (uživatele) očekávaných výsledků programů OVT. Konečná formulace připravovaných programů OVT přísluší zadavateli.

Připravované programy OVT by měly mít tento obsah:

- ◆ poslání programu,
- ◆ cíl programu,
- ◆ priority programu (očekávané nosné tematické a výsledkové zaměření řešení),
- ◆ preference (rámcová kritéria pro dosažení úspěšnosti řešení),
- ◆ doba řešení (přibližně pět let, tato doba je v souladu s projekty OVT naplňující cíle FP 2000, ke kterým se ČR v rámci NATO hlásí),
- ◆ předpokládaný rozsah státní finanční podpory v jednotlivých letech (dohromady rozsah prostředků na jeden projekt, struktura pro další léta),
- ◆ věcný kalendář na podporu přijetí programu,
- ◆ struktura programu může být nadrezortní (může zahrnovat do oblasti OVT i civilní organizace: VŠ, AV ČR, průmysl a další instituce),
- ◆ personální zajištění programu,
- ◆ řízení programu, řízení informací o programu,
- ◆ materiální zajištění programu včetně informačního a další požadavky.

Zadavatel jmenuje programovou radu jako odborného garanta vyhlášení programu. Programová rada má návrhovací pravomoc, rozhoduje zadavatel.

Programy OVT, jako všechny ostatní programy cíleného výzkumu, které budou finančně podporované státem, schvaluje **Rada vlády ČR pro výzkum a vývoj (RVV)** podle jednotlivých pravidel pro provádění cíleného výzkumu a vývoje se státní podporou ČR. RVV přitom následně zajišťuje příslušný rámec finanční podpory programů výzkumu a vývoje v jednotlivých letech.

Následně Radou vlády ČR pro výzkum a vývoj schválené programy vyhláší zadavatel na vlastní webovské stránce prostřednictvím Internetu a tisku. (V případě programů obranného výzkumu a vývoje, zejména pro potřebu utajování, budou, po

dohodě s RVV, platit výjimky.) Lhůta pro podání návrhů projektů přitom musí být minimálně jeden měsíc od zveřejnění vyhlášení stanovenými způsoby.

Výhradní formou vyhlášení programů cíleného výzkumu a vývoje, včetně programů OVT, je veřejná soutěž.

Součástí vyhlášení programů OVT bude unifikovaný podpůrný softwarový produkt jako povinná elektronická forma pro podávání návrhu projektů OVT, vypracování průběžných zpráv a závěrečné zprávy. K unifikaci finanční části se nabízí využít znění zákona o účetnictví a k účelnosti využití finančních prostředků potom použití věcné struktury položek podvojného účetnictví.

Výběrové řízení bude probíhat dvoukolově, a to v součinnosti zadavatele s příslušnou programovou radou. Ke každé programové radě by měl být ustaven tým stálých oponentů programu OVT, kteří budou využíváni k oponování návrhů dle uvážení programové rady. Tým oponentů jmenuje zadavatel na celou dobu řešení projektů OVT. (Oponenti v prvním kole obdrží návrhy projektů bez uvedení jmen jejich navrhovatelů).

Kritéria pro hodnocení kvality projektů mohou být příspěvky např.:

◆ ke strategii rozvoje ČR v oblasti obrany,	◆ lidskému činiteli a sociálnímu systému,
◆ k bezpečnostní politice a strategii obrany,	◆ logistice a správě,
◆ velení, řízení, spojení a zpravodajství,	◆ zdravotnickému zabezpečení,
◆ informačním systémům a simulacím,	◆ speciálním materiálům,
◆ výzbroji a vojenské technice,	◆ ekologii.
◆ vojenskému umění a vojenské činnosti,	

V **prvním kole** výběrového řízení by měl uchazeč zpracovat rámec projektu obsahující identifikační údaje, priority a preference tématu, charakteristiky poslání, cíle a výstupy projektu se stanovením indikátorů jejich dosažení, prostředků ověření a kritických předpokladů jejich nesplnění a konečně rámec finanční náročnosti řešení.

Po prvním kole budou oznámeni uchazeči a názvy projektů v dílčích programech OVT, které vyhovují podmínkám a jsou doporučeni do druhého kola. Cílem prvního kola má být realizace „specifického marketingu“ a vytvoření informační databáze pro prostředí, které může motivovat k integraci potenciálních řešitelů podobných projektů a zabránit tříštění personálních a materiálových zdrojů. První kolo by mělo být ukončeno do dvou měsíců od vyhlášení.

Ve **druhém kole** výběrového řízení zpracovávají uchazeči plán projektu OVT s podrobným rozpracováním jednotlivých aktivit a metodiky řešení projektu. Projekty mohou být sloučeny a rozpracovány na základě předběžně přijatých projektů OVT z prvního kola. Závěrem tohoto výběrového řízení bude určen nositel (řešitel) projektu OVT na základě dohody, která nesmí poškodit původního navrhovatele ohledně práv duševního vlastnictví k předmětu navrhovaného projektu.

Druhé kolo výběrového řízení by mělo být dokončeno do tří měsíců po vyhlášení prvního kola, tj. do pěti měsíců od vyhlášení programů OVT.

Návrhy projektů OVT by měly být zpracovány v elektronické formě a zadavateli (případně pověřené agentuře) předány rovněž v písemné formě.

Nositel (řešitel) projektu OVT je povinen prokázat formální a věcnou způsobilost k řešení. Formální způsobilost doloží oprávněností k výkonu výzkumné a vývojové činnosti (statut, živnostenský list, výpis z obchodního rejstříku apod.). Věcnou způsobilost doloží charakteristikou personálního a technického potenciálu

s doložením publikačních aktivit, patentů, citačních indexů a odkazů v souvislosti s problematikou řešení, vývojových vzorů apod.

V případě projektů vývoje obranných technologií by měl nositel doložit způsobilost k podílovému financování z vlastních zdrojů, např. výkazem zisku a ztrát za poslední dva uzavřené roky hospodaření a čestným prohlášením k trvání způsobilosti v roce podání návrhu.

Způsobilost k realizaci výsledků řešení projektů OVT zajišťuje nositel vlastními kapacitami (způsob, rozsah, a podmínky charakterizuje do šesti měsíců před ukončením řešení), případně prostřednictvím uživatelů či výrobních partnerů, vždy na smluvním základě, který řeší rovněž otázky podílu na vlastnictví výsledků, práva k duševnímu vlastnictví, autorská práva apod. Vycházet se přitom má z principu neúčasti státu na vlastnictví (podílu na vlastnictví) výsledků řešení.

Kontrola plnění řešení projektů OVT je právem i povinností zadavatele. V průběhu řešení by měli být řešitelem předkládány roční zprávy vždy nejpozději do 31. března, zejména s důrazem na:

- ◆ řešení,
- ◆ výstupy,
- ◆ realizaci.

Finanční prostředky na rok by měly být uvolněny do 14 dnů po úspěšném průběžném oponentním řízení.

Na řešení přijatých projektů OVT by měly být zadavatelem předkládány dílčí roční návrhy smluv. V nich by měl být zvláštní důraz položen na:

- ◆ věcné plnění projektu,
- ◆ finanční kázeň,
- ◆ způsob a objem podílového financování,
- ◆ práva k předpokládaným výsledkům řešení,
- ◆ ochranu duševního vlastnictví,
- ◆ závazky k realizaci výsledků.

Každý rok by mělo být možné upřesnit věcné a finanční náležitosti projektů OVT. Proces schvalování změny u projektů OVT realizovat prostřednictvím změnového řízení, které je součástí vyhlášení programů OVT.

Účetnictví řešených projektů musí sledovat celkové náklady vynaložené na řešení. U nepodnikatelských subjektů (VVŠ, pracoviště VVZ AČR - rozpočtové a příspěvkové) by měly být celkové náklady tvořeny součtem přímých a evidenčně vedených nákladů, u podnikatelských subjektů potom náklady přímé a nepřímé, vycházející ze skutečných prokázaných nákladů zachycených v podvojném účetnictví.

Pro hodnocení úspěšnosti programů a projektů OVT bude nezbytné v podmínkách rezortu obrany vypracovat metodiku kompatibilní s obdobnými metodikami užívanými v NATO a za východisko použít též tzv. FRASCATIHO MANUÁL OECD.

Projekty OVT musí být ukončeny závěrečnou zprávou obsahující věcné a finanční náležitosti. Součástí závěrečné zprávy by měl být i přehled autorských práv k výsledkům řešení. V závěrečné zprávě má být uveden základní projekt realizace, včetně předpokládaného přínosu a rozšíření výsledku projektu OVT. Ten by měl být kontrolován tři roky po skončení projektu a na základě výsledků pak posuzovány žádosti o nové projekty nositele.

programů obranného výzkumu, které byly v podstatě ukončeny v roce 1999 a v téže době byly na přechodnou dobu vyhlášeny čtyři programy obranného výzkumu, které by měly být ukončeny v roce 2000. Ty projekty obranného výzkumu, jejichž řešení překračuje rok 2000, budou vyhodnoceny a buď budou zařazeny do nových programů obranného výzkumu a vývoje obranných technologií na léta 2001 až 2005 (2006), nebo bude jejich řešení zastaveno (nebudou účelově finančně podporovány).

Všechny projekty, které překročí uvedený rok 2000, by měly být ohodnoceny expertně podle výše uvedených kritérií a bodové stupnice tak, že se jako budou ucházet o naplňování cílů nově stanovených programů OVT pro léta 2000 až 2005.

Uvedené náměty v článku ke zlepšení managementu OVT, které byly zaměřeny pouze do dvou oblastí: do restrukturalizace systému řízení oblasti OVT a do zkvalitnění přípravy programů OVT, mohou nalézt odezvu pouze v zamýšleném integrovaném systému: výzkum – vývoj – zkušebnictví – akvizice, při znovuoobrození vyzbrojování AČR, jako systému pro získávání zbraní a jiné vojenské techniky pro ozbrojené síly. Jeho základním nástrojem je realizace programů výzkumu, vývoje zkušebnictví a vyhodnocování zbraňových systémů a jiné vojenské techniky, mezinárodní koprodukce a navazující transfer technologií a výrobně technických poznatků, marketing a zbrojní obchod.

Použitá literatura:

- Usnesení vlády ČR č. 16 z 5. 1. 2000 o Národní politice výzkumu a vývoje České republiky.
- Sborník podkladů pracovních skupin k tvorbě „Národní politiky výzkumu a vývoje České republiky“ z října 1999.
- Příručka FRASCATI (hodnocení vědeckých a technických činností). Paříž 1993.

V dlouhodobé perspektivě, má-li se skutečná Evropa stát realitou, bude muset být do konceptu evropské jednoty daleko výrazněji zahrnuta politická a vojenská identita. Tento úkol vyžaduje se postupně do jisté míry přizpůsobit francouzskému pohledu na rozdělení moci v transatlantických institucích.

*Zbigniew Brzezinski „Velká šachovnice“.
(K čemu Ameriku zavazuje její globální převaha.)
Mladá fronta, Praha 1999.*

Ústav strategických studií Vojenské akademie v Brně

V roce 1999 se začal konstituovat Ústav strategických studií Vojenské akademie v Brně. Z některých zpráv prošlých sdělovacími prostředky České republiky od září 1998 se mohly vystopovat projevy snahy o vytvoření nových podmínek k zahájení strategických studií pro potřeby řešení problémů bezpečnosti a obrany státu. Názory na druh organizace, její velikost a místo dislokace se postupem času tříbily. Na rozdíl od dřívějších období, kdy taková organizace v rezortu obrany existovala, působily na vývoj představ více i podmínky a potřeby jiných složek státu a to jak v mimorezortní bez-

pečnostní, tak i strategické komunitě.

Rozdílné byly i podmínky vzniku: uběhlo desetiletí po roce 1989, Česká republika je členským státem NATO, dočasná strategie obrany „ze všech směrů“ přechází na „koaliční obranu v NATO“, svět hodnotí nové ekonomické a bankovní fenomény, bojuje s proliferací a děsí se stavu, kdy teroristé budou mít v rukách prostředky, které budou moci ohrozit existenci států a nalomit pracně udržovanou rovnováhu dobra a zla, Evropa si lízá rány po jugoslávských zkušenostech a zkoumá stav svých skutečných vojenských schopností, po „Euru“ přistupuje k integraci ve společné zahraniční a bezpečnostní politice, je tady Rusko se skloňovaným Čečenskem a tiše přehlíženými postupy k nové integraci s některými bývalými svazovými republikami, vláda ODS přešla na čtyři roky do rukou ČSSD, rezort Ministerstva obrany ČR úspěšně absolvoval svou přibližně třináctou reorganizaci od roku 1993. Všichni jsme zestárli a jen málokdo se podělil o své těžce vydobyté zkušenosti se svými nástupci, a tak podle rčení klasiků téměř všichni vstupují do nových funkcí „nezkažení věděním“. Není vhodné přirovnávat stav k anarchii. To není pravdivé porovnání se skutečností. Jistý Karl Ferdinand Braun (1850 - 1918) německý fyzik, se zabýval elektromechanikou, elektrickou vodivostí i teorií tepla a podle něj byl pojmenován „braunův pohyb“, tj. neuspořádaný, nepravidelný, ale v nějakém rámci (např. v drátu, ve vodiči). Rozdílné podmínky jsou mimo rámec diskuze, ale i braunův pohyb je možné podrobit zkoumání a zajistit, aby vodičem protékal proud s co nejmenším odporem. Svět se nám trochu „zahřál“, přestala dominovat dřívější a nastupují nová pravidla a na úrovni jednoho z prioritních ústavních práv občanů je právo na život, které stát zajišťuje praktickými opatřeními v oblasti obrany a bezpečnosti. K pochopení stavu a předvídání jeho budoucího vývoje by měla prospívat strategická studia.

Právní forma vysokoškolského ústavu

Obdobně jako v jiných státech bylo i v podmínkách České republiky a rezortu obrany uvažováno o vhodné právní formě instituce, která by měla naději na překonání nepřetržitých transformačních vlivů a na vytvoření tolik potřebné perspektivní stability pro instituci tohoto typu. V době, kdy ještě nejsou uzavřeny zákonné úpravy pro neziskové organizace, v době zahájení realizace Národní politiky výzkumu a vývoje ČR (usnesení vlády ČR č. 16 ze dne 5. ledna 2000) se orgány velení rezortu přiklonily k názoru, že nejschůdnější formou je zřízení vysokoškolského ústavu. Toto řešení má analogii např. v USA. Univerzita národní obrany (*National Defense University*) má svůj Ústav pro národní strategická studia (*Institute for National Strategic Studies*), který je věhlasný pravidelným vypracováním strategických vyhodnocení (*Strategic Assessment*), soustředěných na ohniska napětí a strukturu sil (*Flashpoints and Force Structure*).

Ústav strategických studií je vysokoškolským ústavem Vojenské akademie v Brně. Co tato volba znamená? Taková organizace je utvářena v souladu se zákonem č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a doplnění dalších zákonů. Je to organizace rozpočtového úseku MO, která již v současné době umí zainteresovat další spolupracovníky na řešení otázek spojených s potřebami a požadavky. Dikce zákona však současně znamená, že ve srovnání s civilními vysokoškolskými ústavami nemá vojenská vysoká škola a tedy ani její ústav takovou ekonomickou samostatnost jako tomu je v civilní sféře. Je financován ze státního rozpočtu, kapitoly Ministerstva obrany ČR prostřednictvím Vojenské akademie v Brně. Hospodaří s přidělenými finančními a hmotnými prostředky podle obecně závazných právních předpisů ČR a prováděcích předpisů rezortu MO. Prostředky získané samostatnou činností jsou využitelné podle jiných pravidel.

Základní dokumenty – vnitřní předpisy – jako je statut, jednací řád vědecké rady a vše další podléhá schválení akademického senátu. V těchto základních dokumentech mohou být stanovena práva na přijímání vlastních normativních předpisů. Pracovníci mají charakter akademických pracovníků, jsou do funkcí přijímáni na základě konkursního řízení. Základní dokumenty pro jednotlivé činnosti odpovídají dokumentům školy. Stejně to je i s orgány činnými v oblasti personální, v oblasti materiálního, technického, finančního a v některých dalších oblastech administrativního zabezpečení.

Ústav je vymezen těmito základními údaji:

- a) název: Ústav strategických studií Vojenské akademie v Brně,
- b) v anglickém jazyce: The Institute of Strategic Studies of Military Academy in Brno,
- c) zkrácený název: ÚSS VA v Brně,
- d) legislativní zkratka pro vnitřní předpisy a normy: ÚSS,
- e) sídlo: Kounicova 44, 612 00 Brno,
- f) typ: vysokoškolský ústav univerzitní státní vojenské vysoké školy,
- g) založení: 1. října 1999,
- h) právní předchůdce: bez předchůdce,

- i) *název domény pro elektronické spojení*: vabo.cz,
- j) *vedoucí pracoviště*: ředitel,
- k) *zástupce vedoucího pracoviště*: výkonný ředitel.

Zaměření a dlouhodobá orientace

ÚSS je zaměřen na stálou tvorbu vědeckých poznatků analytického a prognostického charakteru pro vojenské aspekty strategické úrovně rozhodování i řízení bezpečnosti a obrany České republiky (ČR) a problémy výstavby její armády.

ÚSS je v oblasti odborné působnosti zaměřen na rozvíjení relevantních vědních oborů, koordinaci tvůrčích činností a výzkumů, vědeckou přípravu v oborech strategických studií, na podíl při vzdělávání uskutečňovaném v akreditovaných studijních programech zejména v součinnosti s fakultami VA v Brně, na konzultační, poradenské a expertizní aktivity pracoviště a na řízení rozvoje ÚSS a jeho zabezpečení.

Dlouhodobá orientace je ve všech vědních oborech směřována na jejich vojenské souvislosti a aspekty, které jsou studovány a zkoumány v geografickém rozsahu: Česká republika, sousední státy, NATO, USA, Rusko a další organizace nebo státy výběrem. Hlavní činnosti jsou analytické a následně prognostické v těchto základních problémových okruzích:

- a) *mezinárodněpolitický a vnitropolitický vývoj prostředí vojenské politiky* (politologie, politika, geopolitika, mezinárodní vztahy),
- b) *charakteristiky a tendence vojenství* (vojenská strategie, operační umění, taktika, řízení a velení, vojenské zpravodajství, vojenská informatika, vojenská logistika),
- c) *charakteristiky a tendence zdrojů* (lidských, hospodářských, finančních, materiálních, organizačních) *a procesů* (řízení zdrojů, akvizice, vyzbrojování, profesionalizace, obranného průmyslu, vnější logistiky, infrastruktury) ve prospěch bezpečnosti, obrany a vojenství (ekonomie, válečná ekonomie, demografie, sociologie),
- d) *charakteristiky a tendence vědy, obranného výzkumu, vývoje a technologií* (politika a management obranného výzkumu a vývoje, mezinárodní a státní spolupráce, infrastruktura vědy a obranného výzkumu, koordinace s RTO – Organizací NATO pro obranný výzkum a technologie),
- e) *synergie* analyzovaných a prognózovaných charakteristik a tendencí.

Při zaručení akademických práv a svobod podle § 4 zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách je ÚSS z hlediska přípravy podkladů pro podporu vrcholového rozhodování na úrovni rezortu MO ČR odborně řízen sekcí obranného plánování ministerstva obrany (SOP MO) a metodicky usměrňován sekcí vojenské bezpečnostní politiky MO a Vojenským úřadem vědy, výzkumu a obranných technologií MO.

Pro zjednodušený komentář zaměření a dlouhodobé orientace ÚSS je vhodné nacházet poučení v různých výkladových slovnících. V jedněch je uváděno, že strategie je řízení určité činnosti k dosažení základních cílů; obecný postup, umění koncepčně dosahovat stanovených cílů; vojensky je plánování vojenských operací vedoucí k dosažení základních cílů; jedna z hlavních částí vojenského umění na nejvyšší

organizační úrovni. Strategie je chápána jako proces i teorie užití ozbrojených sil ve válce a v jejích různých fázích. Principy konkrétní vojenské strategie vyplývají z politiky státu, z rozhodnutí politické reprezentace o jeho národních zájmech. Podle toho připravují vojenští činitelé plány použití ozbrojených sil, hodnotí množství strategických faktorů. Za prvky strategického určení jsou považovány organizační jednotky vojska pozemního, vojenského letectva a válečného námořnictva, které vynikají maximální účinností soudobých zbraňových systémů nebo jsou počtem a palebnou silou a logistickou podporou použitelné ve vzájemné součinnosti v rozsahu celého válčiště.

V jiném slovníku je mnohem jednodušeji uvedeno, že strategie je plán; umění naplánovat nejlepší způsob, jak něčeho dosáhnout, zejména ve válce (*hlavní cvičení ve vojenské strategii spočívá v rozpravě nad strategií*).

Strategickými studii v působnosti rezortu Ministerstva obrany ČR jsou studie, čili odborné vědecké stati, které přispívají k poznání procesů, jež jsou předmětem přípravy plánů pro zajištění obrany a bezpečnosti včetně výstavby ozbrojených sil. Z tohoto pohledu je zřejmé, že obranné plánování ve svých dvouletých periodách a procedurách je tím reálným procesem, který by měl výsledky vědeckých, výzkumných, vývojových koordinačních a jiných aktivit ÚSS nejvíce využívat. Přijaté dvouroční plánovací cykly, které zahrnují pravidelně zpracovávané dokumenty a navazují na plánovací metodiky NATO, jsou vodítkem pro časové cílení jednotlivých výstupů. A hlavním orgánem koordinujícím tyto činnosti je právě SOP MO.

V dlouhodobé orientaci není možné přehlížet skutečnosti, které jsou spojeny s rozvojem strategických studií v České republice, kde bude u státem sledovaných záměrů plnit úlohu koordinačního pracoviště pro bezpečnost a obranu státu.

Samozřejmostí je nutnost rozvíjení spolupráce a navazování kontaktů s obdobnými organizacemi v zahraničí. Taková činnost je součástí rozvoje vědeckých metod, ale i vědních oborů na základě poznání skutečných potřeb teorie i praxe.

Základní činnosti

Rozvoj relevantních vědních oborů se uskutečňuje:

- a) v souladu se schváleným dlouhodobým výzkumným záměrem ÚSS,
- b) v návaznosti na změny vyplývající z tendencí obranného výzkumu, vývoje a technologií a potřeb jejich uplatnění ve vědecké výchově a vzdělávání,
- c) formou rozvoje vlastních výzkumných a vývojových aktivit souvisejících s výzkumným záměrem, formou účasti na řešení programů a projektů obranného výzkumu, řešením grantů a projektů jiných rezortů, grantových agentur, formou vnitrostátní případně mezinárodní spolupráce, dalšími formami (vědeckou přípravou vlastních a externích pracovníků, účastí v rámci výzkumných center ap.).

Koordinace tvůrčích činností a výzkumů se uskutečňuje:

- a) v souladu s dlouhodobou orientací pracoviště,
- b) podle potřeb řešení projektů obranného výzkumu nebo dalších úkolů,
- c) v návaznosti na doktorandská studia v oborech habilitačního a jmenovacího řízení,
- d) podle míry zapojení do výzkumných center strategických studií v návaznosti na národní politiku výzkumu a vývoje.

Vědecká příprava v oborech strategických studií se uskutečňuje:

- a) jako úplná v souladu s platnými státními předpisy v akreditovaných oborech,
- b) jako krátkodobá podle interních předpisů ÚSS a potřeb praxe pro pracovníky rezortu MO ČR, jiných pracovišť ČR nebo pro fyzické osoby přijaté na základě dohod z ČR i zahraničí.

Podíl při vzdělávání se uskutečňuje:

- a) výukou vybraných částí akreditovaných studijních programů (např. „teorie obrany státu“) v souladu s interními normativními akty rezortu MO ČR a VA v Brně po dohodě s orgány fakult nebo ústavů,
- b) v rámci doktorandského studia v oborech habilitačního a jmenovacího řízení podle požadavků školících pracovišť,
- c) vlastními vzdělávacími aktivitami podle vnitřních předpisů ÚSS.

Konzultační, poradenské a expertizní aktivity pracoviště se uskutečňují:

- a) vlastními pracovníky ÚSS v rozsahu jejich odborné způsobilosti a kapacitních možností přednostně pro potřeby orgánů řízení obrany a bezpečnosti ČR, odborného řízení, metodického usměrnění, VA v Brně a dalších,
- b) zprostředkováním externích služeb podle vnitřního předpisu ÚSS,
- c) jako aktivita schvalovaná statutárními orgány ÚSS nebo individuální aktivita zaměstnance (např. oponentský posudek), včetně statutárního nebo individuálního zprostředkování.

Řízení rozvoje ÚSS a jeho zabezpečení se uskutečňuje:

- a) cílevědomým řízením vědecké, výzkumné, vzdělávací, konzultační, poradenské a expertizní činnosti ÚSS, její integrace, koordinace a usměrnění podle skutečných potřeb uživatelů a rozvoje poznání,
- b) rozvojem „public relations“, marketingového řízení ÚSS, domácích a zahraničních styků ve prospěch rozšíření doplňkových zdrojů personální nedostatečnosti vlastního potenciálu odborností i kapacit,
- c) personální politikou ÚSS a cíleným rozvojem jeho tvůrčích schopností,
- d) ekonomickým, materiálním, technickým i informačním zajišťováním podmínek pro kvalifikovanou podporu základních činností ÚSS.

ÚSS pro podporu základních činností využívá informační zabezpečení VA v Brně a samostatně vede vlastní informační a vědeckoinformační fondy, organizuje vydavatelskou a nakladatelskou činnost v souladu s vnitřními předpisy ÚSS. Vytváří podmínky a podporuje spolupráci svých pracovníků s mezinárodními vysokoškolskými pracovišti a udržuje vztahy s národní vysokoškolskou komunitou a dalšími institucemi.

Vědecká činnost je jedním ze základních práv a povinností pracovníků ÚSS, kteří vystupují jako analytici a prognostici. Je uskutečňována k naplňování Národní politiky výzkumu a vývoje České republiky podle předpisů platných v rezortu Ministerstva obrany ČR. Výsledky lze zveřejňovat tak, aby nebyly porušeny příslušné zákony o ochraně utajovaných skutečností.

Vědecká činnost ÚSS je rozvíjena v oborech, které jsou schváleny vědeckou radou ÚSS a v dalších oborech v souladu s akademickými svobodami, jsou-li rozvíjeny v souladu se zaměřením pracoviště. Základní oblasti vědecké činnosti projednává

vědecká rada ÚSS s cílem podpořit plnění dlouhodobého výzkumného záměru. Hlavní vědecké aktivity jsou součástí řídicí dokumentace ÚSS. Vědecká činnost se uskutečňuje různými formami a druhy aktivit, za které jsou odpovědní konkrétní pracovníci ÚSS. Kontrolu plnění plánovacích dokumentů a jednotlivých aktivit provádí ředitel ústavu a jim pověření pracovníci. ÚSS vytváří podmínky pro vědeckou činnost svých pracovníků, účastníků vědecké přípravy VA v Brně a dalších institucí, včetně externích spolupracovníků.

Pedagogická činnost je právem a povinností akademických pracovníků ÚSS. Uskutečňuje se v podmínkách akademické svobody vyučování, vědeckého bádání a zveřejňování výsledků. Je založena na výsledcích vědecké činnosti ÚSS, vědeckého bádání jeho příslušníků a nejnovějších poznatcích vědy, na znalostech vyučovaných oborů. Akademici pracovníci se podílí na výuce akreditovaných studijních programů fakult.

ÚSS může být pověřen pořádáním programů celoživotního vzdělávání nebo kurzů podle § 60 zákona č. 111/1998. Organizování studijní činnosti v tomto případě je uskutečňováno podle vnitřních předpisů ÚSS, které vycházejí z pojetí této činnosti na VA v Brně.

Akademické svobody a akademická práva na ÚSS jsou zaručena. Činnost politických stran a politických hnutí je v souladu s § 2 odst.10 zákona č. 111/1998 a s obecnými předpisy o zákazu politické činnosti v ozbrojených silách ČR je v podmínkách ÚSS nepřijatelná.

Závěr

Ústav strategických studií Vojenské akademie v Brně je pracovištěm, které navazuje na předchozí instituce podobného zaměření, kterými byl zejména Institut pro strategická studia, Praha (1991 - 1993) a částečně Institut pro výzkum operačního umění, Praha (1993 - 1994) a Ústav obranných studií, Praha (1995 - 1996). Po konkursních řízeních zahajuje svou činnost v podstatě v první polovině roku 2000. Vzniká jako nová instituce a bude se podle skutečných sil (šest odborných pracovníků) podílet na přípravě rozhodujících dokumentů pro obranu a bezpečnost České republiky. V příspěvku jsou stručně nastíněny základní představy o jeho orientaci a úsilí. Pro úspěšnou činnost bude limitující na prvním místě kvalita pracovníků, schopnost spolupracovat s další odbornou komunitou a disponibilnost prostředků, s nimiž lze potřebné poznatky, znalosti a podklady zabezpečit.

Plukovník gšt. Ing. Vladimír T r n ě n ý

Použití armád v mírových operacích po roce 2000

(Zkušenosti a další perspektivy)

Obhajoba závěrečných prací před zkušební komisí bývá vyvrcholením studia v operačním velitelském kurzu GŠ na Vojenské akademii v Brně. Jedním z úspěšných absolventů je výše jmenovaný důstojník, který patřil k neaktivnějším příslušníkům učební skupiny. Není možné publikovat práci v plném rozsahu, je však reálné, a pro vojenskou veřejnost žádoucí, aby závěry práce nebyly zapomenuty, ale naopak – mohly sloužit k inspiraci vojenských praktiků, teoretiků a vědeckopedagogického sboru ve vojenských školách a vědeckých pracovištích.

* * *

V historickém kontextu byly armády jedním z faktorů, ovlivňujících proces světového vývoje. Sehrávaly úlohu nástrojů v rukou politiků vždy tam, kde nebylo dosaženo politického konsensu, či názory a požadavky jedné ze stran byly iracionální a politicky v daném kontextu neřešitelné. Tím se stávaly armády násilnými prostředky k prosazování politické vůle.

V současném období slouží armády opět politikům a jejich použití je závislé na politických rozhodnutích. Z tohoto pohledu je možno mezi minulostí a přítomností či budoucností položit rovnítko. V čem spočívá změna v postavení armád?

Především v realitě současného světového vývoje. V minulosti, a to i nedávne, armády ve většině případů plnily úkoly destruktivního charakteru. Nyní či v budoucnosti, z pohledu řešení globálních problémů, musíme nutně požadovat po armádách změnu jejich poslání směrem, aby se staly stabilizujícím faktorem, lépe však konstruktivním nástrojem v rukou politiků, směřujícím k zabezpečování míru a stability světového vývoje.

Je zcela přirozené, že se změnou strategického prostředí, ovlivněného rozpadem bipolárního světa, zaznívají hlasy, vyzívající ke zrušení armád jako takových. Prý jich již není potřeba. Tento názor nesdílím.

Rád využiji úvodního motta z učebnice UN-NORDIG: „*Vojáci nejsou předurčení k tomu, aby udržovali mír, ale pouze vojáci jsou schopni tento úkol plnit.*“

Jedná se o motto problematičké, nicméně plně vyjadřuje realitu současného světa a mé vlastní myšlenkové pochody.

Z hlediska provedených analýz a hodnocení současného světa jednoznačně vyplývá fakt, že svět je zmítán rozpory a krizovými situacemi. Nejedná se však o situaci novou, protože krize a rozpory jsou původním jevem vývoje. Propuknou v plné síle tehdy, když

se vymknou kontrole. Zvládnout je, znamená mít k dispozici legální a legitimní prostředky k jejich řešení.

Nezbytnou podmínkou k zachování bezpečnostního prostředí v této situaci je přijetí takového systému stability, který by předvídal budoucí realitu, tzn. přizpůsoboval dnešní realitu realitám zítřka.

Současná situace je však typická svým opožďováním za vývojem. To znamená, že instituce, které by měly formovat vývoj se naopak, díky vysoké dynamice vývoje, přizpůsobují novým požadavkům, byť by tomu mělo být naopak.

To vše výrazným způsobem ovlivňuje nejen formování směru vývoje, který za těchto podmínek může být definován pouze přípustnými parametry a obecným směrem, ale i možnostmi organizací a institucí tento vývoj ovlivňovat, včetně možností řešit krizové situace.

Mírové operace - operace na podporu míru

Dosavadní zkušenosti z vývoje opravňují k názoru, že existuje poměrně široká škála prostředků, prostřednictvím kterých lze udržovat stabilitu současného bezpečnostního prostředí. Jedná se především o diplomatická preventivní a postkonfliktní opatření, pomocí nichž však lze řešit i situace konfliktů. Charakteristickým rysem uvedených opatření je zejména komplexnost používaných forem, působících v zájmu podpory a naplnění stanovených cílů a to včetně použití ozbrojených sil.

V tomto okamžiku si můžeme položit otázku proč použití ozbrojených sil za situace, kdy se jedná o prevenci konfliktů, budování či utváření míru? Ozbrojené síly jsou převážně určeny svým charakterem ke zlomení odporu a destruktivním činnostem. Jsou prostředkem v rukou těch, kterým se již nedostává diplomatických argumentů a rozhodli se prosazovat svou vůli násilnými prostředky. Že by najednou změna? Místo role ničitele hovoříme o roli mírotvůrce. V tom je zřejmý rozpor.

Abychom byli schopni posoudit a pochopit tuto novou roli ozbrojených sil (armád) v současném a budoucím období, je nutno odpovědět na celou řadu otázek. Zejména však jaké je místo, charakter, postavení, úkoly ozbrojených sil a cíle v rámci realizace mírových operací či operací na podporu míru.

Přitom je nutné opětovně zdůraznit, že se nejedná o změnu charakteru použití ozbrojených sil (armád), ale o rozšíření jejich úkolů. Tento specifický úkol je především reakcí na realitu současného světa a tím i na vytváření potřeb k zabezpečení jeho vývoje.

Mírové operace první generace

Použití ozbrojených sil v mírových operacích není problematikou novou, neznámou. První ozbrojené jednotky charakteru udržování míru byly použity následně po krizi v Suez v r. 1956. Jednotky byly specifikovány jako „pohotovostní síly OSN“. V průběhu vývoje byla na základě zkušeností postupně formována pravidla použití ozbrojených sil v mírových operacích. Jednalo se především o zkušenosti z misí UNTSO (Izrael - Sýrie), UNMOGIP (Indie - Pákistán) UNIFICYP (Kypr), UNIFIL (Libanon) a UNEF I.II (Izrael - Egypt). Vývojový trend mírových operací byl ovlivněn mnoha faktory, především však realitou bipolárně děleného světa.

Stručný souhrn základních charakteristik mírových misí, které obecně označujeme misemi první generace, je následující:

- * Mírové operace byly realizovány na základě kapitoly VI. Charty OSN. Nejsou sice v kapitole VI. přímo vymezeny, nicméně jsou jednou z forem řešení krizí a krizových situací v článku uvedených.
- * Těžiště mírových operací připadá na řešení konfliktů mezi státy, byť byla řešena také celá řada vnitrostátních konfliktů.
- * Je možno položit rovnítko mezi pojmy mírová operace a použití ozbrojených sil. Především proto, že mírové operace sledovaly výhradně naplnění vojenských cílů.
- * Základními typy realizovaných operací byly klasické mírové operace, plnící úkoly s využitím vojenských kontingentů a pozorovatelské mise používající pozorovatele.
- * Ozbrojené síly v mírových operacích měly charakter multinárodních vojenských kontingentů, které působily v misích s lehkou výzbrojí určenou pouze k vlastní sebeobraně.
- * K základním principům použití vojenských sil v mírových operacích patřilo:
 - dosažení souhlasu stran v konfliktu;
 - nestrannost přístupu;
 - minimum použití síly.

Mírové operace první generace vycházely z reality bipolárního dělení světa. Tato skutečnost jednoznačně ovlivnila skladbu, úkoly a cíle mírových operací. Nutnost dosažení konsenzu v Radě bezpečnosti OSN často vyústilo v přijímání kompromisních řešení, která se často ukázala jako málo efektivní a funkční. Velkým problémem bylo taktéž dlouhé časové rozpětí mezi nutností přijmout opatření a jejich skutečnou realizací.

Mírové operace byly jednoznačně zaměřeny na postkonfliktní řešení krizí formou mírového monitorování realizace přijatých dohod, bez možnosti použít vynucovací opatření. (Pouze v jednom případě - mise ONUG - Kongo - bylo použito jednotek plnících úkoly charakteru vynucování míru). I přes uvedené problémy mírové operace první generace zcela jistě sehrály pozitivní úlohu při vytváření stability bezpečnostního prostředí. V mnoha případech sice docílily pouze konzervaci stavu, nicméně vytvořily podmínky pro následná politická a diplomatická řešení. Etapa mírových operací první generace je datována přibližně do konce 80. let a úzce souvisí s rozpadem bipolárního světa a formováním nového bezpečnostního prostředí.

Mírové operace druhé generace

Počínaje přelomem let 1989-90 nastává změna v charakteru mírových operací a koncepcí použití ozbrojených sil při jejich realizaci. Jedná se o reakci na změnu podmínek a faktorů, formujících vývoj bezpečnostního prostředí, a tím i stanovení priorit při řešení krizí a krizových situací.

Do popředí vystupují především dlouhodobě neřešené nebo konzervované problémy, spojené s bojem za národní identitu, často podbarvené územními nároky a provázané náboženskými problémy (viz situace v Bosně a Hercegovině). V této souvislosti se jedná především o vnitrostátní problémy a krize, při jejichž řešení jsou průvodními jevy hroucení státních institucí, politického a právního systému nebo jejich paralýza. Hlavními oběťmi bývají zpravidla civilisté, kterých je oboustranně zneužíváno k dosažení pochybných cílů. Největším nebezpečím těchto vnitrostátních krizí je potom

jejich možná eskalace na regionální úroveň, provázená hromadným exodem obyvatelstva. V čem tedy spočívají změny?

1. Jejich právní rámec je dán kapitolami VI, VII. a VIII. Charty OSN.
2. Mírové operace jsou svým charakterem multifunkčními operacemi, sledujícími nejen vojenské, ale i civilní a humanitární aspekty. Jsou a budou svým charakterem na rozdíl od operací první generace komplexnější, protože musí zabezpečit řešení celého spektra problémů. Počínaje budováním státního a právního systému, přes výstavbu infrastruktury, konče nezbytnou humanitární pomocí postiženému obyvatelstvu.
3. Dosavadní zkušenosti prokázaly, že především vnitrostátní konflikty, charakteristické latentními spory mezi etnickými skupinami, jsou těmi, které nejvíce ohrožují bezpečnost a to nejen na subregionální, ale i na regionální, případně globální úrovni (viz situace Jugoslávie). Současně jsou z hlediska podmínky zachování státní suverenity i nejsložitějšími z hlediska jejich řešení. Souběžně je však potřeba zaměřit pozornost na možnost vzniku mezistátních krizí a problémů.
4. Základní operace realizované v rámci nové koncepce jsou následující:
 - a) klasické mírové operace k udržování míru;
 - b) humanitární operace;
 - c) preventivní opatření;
 - d) vynucovací opatření.
5. Vojenské síly v mírových operacích mohou být vyzbrojeny a vystrojeny takovými druhy materiálu, které jim umožní provádět i vynucovací opatření v souladu s cíly operace a stanoveným mandátem, pokud to bude nezbytné. Taktéž jejich možné posílení o letecké a námořní síly umožní komplexní působení v naplnění cílů operace.
6. K základním principům použití vojenských sil v mírových operacích patří:
 - a) Dosažení souhlasu stran v konfliktu. Není podmínkou v situacích kolapsu politické infrastruktury.
 - b) Nestrannost přístupu.
 - c) Použití síly není limitováno vlastní sebeobranou. Může být realizováno k prosazení a vynucení podmínek stanovených v mandátu.

Z porovnání mírových operací první a druhé generace je možné učinit následující dílčí závěr. Došlo k podstatnému kvalitativnímu posunu v chápání mírových operací a jejich možností ovlivňovat vývoj bezpečnostního prostředí. V čem lze spatřovat základní kvalitativní přeměny?

- ☐ **Změna priorit.** Vnitrostátní konflikty jsou větší hrozbou pro zachování bezpečnosti vývoje než konflikty mezistátní a také složitější co do možností je ovlivňovat a řešit.
- ☐ **Zvýšení aktivity opatření.** Přesun pozornosti na sféru prevence konfliktů formou preventivních opatření, která umožní stabilizaci situace s relativně nižším potenciálem (podpořené rozmístěním vojenských sil) ve srovnání s nutností jejich řešení v rozvinutých etapách. Posun od pasivního porovnání a hlášení k aktivnímu výkonu, včetně prosazování realizace úkolů s použitím vojenské síly.
- ☐ **Zvýšení komplexnosti působení,** spočívající v chápání zabezpečit komplexní pomoc směřující k obnově politické, ekonomické a humanitární struktury, nezbytné k realizaci mírového vývoje. V pojetí použití vojenských sil zahrnuje pozemní, letecké a námořní komponenty.
- ☐ **Změna postavení vojenských sil v mírových operacích.** Úkolem vojenských sil je zajistit bezpečnost prostředí, a tím vytvořit podmínky pro působení diplomatických a humanitárních aktivit. Změna charakteru výzbroje umožní využít sílu k podpoře

a naplnění cílů operace. Vojenské síly již nejsou samostatnou součástí operací, nýbrž jedním z jejich prvků.

Místo mírových operací ve spektru vojenských činností

Jednou z podstatných složek, působících v mírových operacích, jsou ozbrojené síly. Jejich základními charakteristikami jsou akceschopnost, organizace, centralizace velení, komplexnost a rychlá dosažitelnost. To vše je předurčuje k plnění **variantních úkolů**, včetně jejich použití v mírových operacích. Pokud hovoříme o vazbě vojenské síly – mírové operace z pohledu reality zapojení ozbrojených sil v mírových operacích, potom musíme nejdříve objasnit vztah mírové operace – ozbrojené síly z hlediska úkolů plněných ozbrojenými silami.

Pokud vezmeme v úvahu obecný rámec úkolů (mimo stanovení priorit současného a budoucího vývoje), k jejichž plnění jsou ozbrojené síly předurčeny, můžeme je charakterizovat následovně :

- * **Úkoly v národní odpovědnosti.** Vojenské síly musí být schopny plnit požadavky národních zájmů, počínaje poskytnutím humanitární pomoci a vojenskými asistencemi, konče vedením válečných operací v zájmu obrany a ochrany teritoria vlastního či spojeneckého v rámci koalicí.
- * **Válečné úkoly.** Stav při kterém jsou vojenské síly využity k vedení vojenským, bojovým operacím za použití bojových (válečných) metod a forem. Obecně se jedná o stav, kdy se vojenské síly stávají násilným prostředkem (nástrojem) k prosazení politických cílů. Jejich zadáním ve strategické úrovni bude především subjekt působení a cílový stav. Tzn. nepřítel a dosažení vítězství.
- * **Neválečné operace.** Neválečné operace jsou operacemi, při nichž je využíván potenciál vojenských sil k řešení mírových a konfliktních situací, sahajících až do spektra války, to vše s využitím mírových a válečných metod a forem plnění úkolů. Rozdíl mezi válečnými operacemi a válkou spočívá především v definovaných cílech a označení subjektu zájmu. V obecné rovině zahrnují:
 - **Humanitární operace.** Jsou operacemi k podpoře humanitárních programů. Cílem operací je využití ozbrojených sil na řešení problémů vyplývajících z ekologických, přírodních či uměle vytvořených katastrof. Nebo tam, kde existují reálné hrozby ohrožující lidské životy, či ztráty na majetku.
 - **Nebojové evakuační operace.** Jsou operacemi, které zabezpečují evakuaci civilních osob z prostorů krizí, konfliktů nebo války. Evakuační operace mohou také zahrnovat otázky převzetí uprchlíků a jejich přemístění do bezpečných prostorů.
 - **Vojenskou pomoc.** Zahrnuje podpůrnou činnost na základě požadavků vlády, regionálních nebo lokálních představitelů státní moci.
- * **Mírové operace** jsou operacemi určenými k udržování míru a mezinárodní bezpečnosti. Cílem je řešení konfliktních situací nebo jejich předcházení, a to především prostřednictvím diplomatických aktivit, podporovaných vojenskými silami. Základní princip spočívá v přítomnosti třetí, nezaujaté a nezávislé strany

v konfliktu, která svou přítomností může ovlivnit urychlení mírového procesu a omezit negativní působení na populaci. Zahrnují celou řadu opatření a forem působení, jejichž konkrétní rozbor bude dále uveden. Z hlediska struktury vojenských činností můžeme charakterizovat mírové operace jako součást neválečných operací. Rozsah plněných úkolů v mírových misích však bude užší.

Rozdíly mezi válkou a mírovými operacemi

Pokud se hodnotí mírové operace jako součást neválečných operací, bylo by třeba specifikovat to, co nás k tomuto názoru opravňuje. Válečné i mírové operace využívají společný komponent, kterým jsou ozbrojené síly, používající bojových metod a forem plnění úkolů. I v rámci mírových operací je možné použít sílu k prosazení úkolů a působení ozbrojených sil může být komplexní (pozemní, vzdušné i námořní síly). Kde je tedy mezi nimi hranice, proč nejsou mírové operace válkou a čím se od války odlišují?

Rozdíl spočívá v následujících kritériích:

- **Zadání.** V případě války vydává zadání pro vojenské síly vláda nebo koaliční rada v rámci obrany koalice, pro mírové operace vydává zadání Rada bezpečnosti OSN. Zadání je vyjádřeno mandátem. Rada bezpečnosti OSN může delegovat pravomoci na regionální organizaci např. OBSE.
- **Označení nepřítele.** Ve válce je nepřítel jednoznačně definován, v mírových operacích není určen. Tato podmínka vyplývá ze statutu nestrannosti vojenských sil v mírových operacích.
- **Dosažení cílového stavu.** Ve válce bude porážka nepřítele a dosažení vojenského vítězství, v mírových operacích cílovým stavem bude vytvoření příznivých podmínek pro mírový vývoj.
- **Prostředky působení.** Prostředkem k naplnění cílového stavu ve válce bude především použití vojenské síly, v mírových operacích prostřednictvím diplomatických cest. Jsou preferovány diplomatické prostředky před vojenskými. Vojenská síla podporuje svou přítomností mírový proces.
- **Použití metody a formy plnění úkolů.** Ve válce používají ozbrojené síly bojové metody a formy plnění úkolů, v mírových operacích mírové metody a formy plnění úkolů, které se prolínají s bojovými v případech, kdy je k tomu opravňuje mandát a charakter sil. A to pouze na dobu nezbytně nutnou.
- **Souhlas.** Souhlas stran v konfliktu s rozmístěním nestranných vojenských sil je specifikou pouze v případě mírových operací.

Válka a mírové operace mají v průniku dva shodné faktory. Použití vojenských sil a možné použití shodných bojových metod a forem plnění úkolů. Ve stěžejních kritériích se však výrazně odlišují. Rozdíl spočívá ve stanovení cílového stavu, použitých prostředcích, označení nepřítele, zadání a dosažení souhlasu stran v konfliktu. Redukováním uvedených rozdílů dosáhneme následujících odlišností mezi válkou a mírovými operacemi. Ty spočívají:

- **Ve stanovení mandátu.** Mandát neoznačuje nepřítele, a tím je dána i základní podmínka k dosažení statutu nestrannosti působení vojenských sil.

- **V cílovém stavu.** Dosažení stabilní dohody a stabilní situace je důležitější než dosažení vojenského vítězství.
- **V souhlasu stran v konfliktu.** Dosažení souhlasu ve strategické a operační úrovni je nezbytné k efektivnímu působení vojenských sil.

Použití vojenských sil v mírových operacích

Použití vojenských sil v mírových operacích je přímo ovlivněno dosažením obecného cíle mírových operací, konkrétních úkolech v prostoru misí a zvolených formách. Z hlediska charakteristiky mírových operací druhé generace je možné zaregistrovat evidentní snahu zvýšit schopnost řešení krizových situací a rozšířit možnosti ovlivňovat mírový vývoj. To se promítá i do postavení vojenských sil v mírových operacích formou ovlivňování jejich charakteru a obsahu plněných úkolů. Objasnění použití a postavení vojenských sil v mírových operacích je předmětem této kapitoly.

Vztah mírové operace - vojenské síly

Specifikace mírových operací ve spektru vojenských činností byla řešena v předcházející kapitole prostřednictvím vztahu vojenské síly – mírové operace. Vztah mírové operace – vojenské síly je podstatným k objasnění postavení vojenských sil v mírových operacích. Obecně jsou mírové operace charakterizovány jako multifunkční operace, zahrnující celou řadu komponentů, včetně vojenských sil, jejichž realizace vychází z kapitol VI; VII; a VIII.; Charty OSN. Základní dělení mírových operací je následující:

● Operace na udržení míru	nebo k udržení míru.
● Operace na vynucení míru	nebo k vynucení míru.
● Operace na vytváření míru	nebo k vytváření míru.
● Operace na nastolení míru	nebo k nastolení míru.
● Předcházení konfliktů.	
● Humanitární operace.	

Jednotlivé operace spojuje cíl, kterým je dosažení dlouhodobého stabilního prostředí, zabezpečujícího mírový vývoj. Vzájemně se odlišují především uplatňováním metod a forem vedoucích k naplnění cílového stavu. Která (které) z uvedených operací bude nakonec zvolena k řešení situace, závisí především na stavu prostředí, ve kterém bude realizována. Stav prostředí je tedy rozhodujícím faktorem, který ovlivní rozhodovací proces.

Použití vojenských sil v mírových operacích se předpokládá realizovat dvěma základními formami, kterými jsou **UDRŽOVÁNÍ MÍRU** a **VYNUCOVÁNÍ MÍRU**. Jejich volba bude opět ovlivněna stavem a podmínkami v prostoru mise (prostředí), které ovlivní charakter, složení a úkoly vojenských sil.

Stručná sumarizace již uvedeného je následující:

1. Vojenské síly jsou nedílnou součástí mírových operací a mohou být využity k podpoře diplomatického úsilí v celém spektru realizovaných opatření.
2. Míra použití vojenských sil bude narůstat v závislosti na nutnosti prosazovat diplomatické úsilí.

3. Nutnost vynucovat realizaci diplomatického úsilí ovlivní charakter, výzbroj, složení a úkoly vojenských sil.
4. Vojenské síly budou v mírových operacích použity k udržování míru nebo vynucování míru.

Udržování míru a vynucování míru

Udržování míru a vynucování míru jsou formami vedení mírových operací za použití vojenských sil. Obě formy slouží k dosažení shodného cílového stavu, avšak odlišnými přístupy k jeho naplnění. Rozhodnutí, zda vojenská operace bude mít charakter **UDRŽOVÁNÍ MÍRU** nebo **VYNUCOVÁNÍ MÍRU** je nutné učinit na základě analýzy situace, v návaznosti na podmínkách prostředí, stupni souhlasu stran v konfliktu a jejich společnému postoji k realizaci mírového procesu.

Pokud jsou vytvořeny příznivé podmínky a zájem stran v konfliktu na dodržování uzavřených dohod a smluv je evidentní, lehce vyzbrojené síly k udržování míru mohou být dostatečným garantem, zabezpečujícím naplnění mírového procesu.

Avšak tam, kde existuje oboustranně nízká míra úsilí stran v konfliktu plnit podmínky mírového procesu, nebo je mírový proces ignorován či situace je značně destabilizována, bude nezbytné použít síly k vynucování míru.

Udržování a vynucování míru mají řadu shodných charakteristik, souběžně se však navzájem odlišují. **UDRŽOVÁNÍ MÍRU** je forma, která vychází a navazuje na operace první generace, kdežto **VYNUCOVÁNÍ MÍRU** je formou novou, která reaguje na nutnost řešení problémů současného bezpečnostního prostředí.

Spojující, shodné znaky

- * **Mandát.** Udržování míru a vynucování míru jsou realizovány na základě rozhodnutí Rady bezpečnosti OSN v souladu s kapitolami VI. a VII. Charty OSN. Jejich řízením mohou být pověřeny regionální organizace na základě delegování pravomocí ze stupně Rady bezpečnosti OSN dle kapitoly VIII. Charty OSN (např. OBSE).
- * **Shodný cílový stav.** Cílovým stavem obou forem je vytvoření příznivých podmínek pro činnost ostatních součástí míse a podpora podmínek pro mírový vývoj v konfliktním prostoru.
- * **Nestrannost přístupu.** Nestrannost přístupu vůči stranám v konfliktu je jednou ze základních podmínek úspěšnosti operací. Je dána neoznačením nepřítele v operacích.
- * **Komplexnost působení.** Spočívá v možnosti souběžného působení pozemních, vzdušných a námořních sil v operacích.

Rozlišující, rozdílné znaky

- ☐ **Souhlas stran v konfliktu.** Pro udržování míru je dosažení souhlasu stran v konfliktu prioritní podmínkou realizace. Bez souhlasu nelze udržování míru realizovat. V případě vynucování míru není dosažení souhlasu nezbytnou podmínkou. V zájmu zachování míru může být vynucování míru realizováno bez souhlasu stran, zejména za situací, kdy z důvodu kolapsu vládních a státních institucí není reálné souhlas získat.
- ☐ **Používané metody a formy.** Udržování míru vzhledem ke svému charakteru, výzbroji a úkolům používá převážně mírové metody a formy plnění úkolů. Jejich použití je ovlivněno především stavem prostředí, charakteristickým, vstřícným přístupem stran k realizaci a plnění úkolů uzavřených dohod a smluv. Vynucování míru používá vynucovací, bojové metody a formy plnění úkolů a to zejména tam, kde neexistuje ochota stran (strany) plnit závazky dohod nebo mandátu.

- **Výzbroj.** Síly k udržování míru jsou lehce vyzbrojeny. Výzbroj je určena pouze k vlastní sebeobraně. Oproti tomu jednotky vynucování míru disponují takovým druhem výzbroje, který jim umožní realizovat bojové (válečné) techniky v zájmu vynucení plnění úkolů s ohledem na výzbroj stran v konfliktu.
- **Použití síly.** Jednotky k udržování míru používají sílu pouze k sebeobraně. Jednotky k vynucování míru mimo použití síly k sebeobraně musí být schopny použít sílu k vynucení plnění úkolů a to pouze na dobu nezbytně nutnou.

Operace k udržování míru

Operace k udržování míru jsou operacemi s dlouhodobou tradicí. Počátky jejich realizace spadají do roku 1956. Zcela určitě je na místě otázka, proč se předpokládá uvedenou formu operací realizovat i v budoucím řešení konfliktů. Odpověď je poměrně jednoduchá. Vždy bude záležet na konkrétní situaci v prostoru konfliktu. Udržování míru, na rozdíl od vynucování míru, nepočítá se silovým řešením při prosazování úkolů mírových dohod či mandátu. Tomu odpovídá charakter sil k udržování míru, jejich výzbroj a používané mírové techniky. Udržování míru jednoznačně vychází z reality, kdy zneprátené strany prokazují vysokou míru ochoty řešit konfliktní situaci za použití diplomatických metod a použití jakýchkoliv vynucovacích akcí by mělo za následek ztrátu důvěryhodnosti mírového procesu. Souběžně je však nutné mírový proces podpořit rozmístěním třetí, nezávislé strany, která oboustranným monitorováním realizace uzavřených dohod přispěje k zvýšení důvěryhodnosti mise a ochotě stran ke spolupráci. A právě k tomuto úkolu jsou určeny síly k udržování míru.

Následující úkoly, realizované silami k udržování míru, jsou úkoly vyprofilované dlouhodobými zkušenostmi. Nelze je však komplexně aplikovat na jednotlivé mise. Struktura úkolů bude vždy ovlivněna konkrétní situací v prostoru mise.

- **Přechodná pomoc (podpora).** Přechodná pomoc se vztahuje ke všem formám vojenské podpory, poskytované civilním autoritám a úřadům. Je určena k podpoře návratu ke stavu bez nepřátelství a udržení stabilních mírových podmínek. Vztahuje se k takovým činnostem jako jsou dohled (kontrola) nad odsunem sil, pomoc při volbách, reforma bezpečnostních sil, výstavba nebo podpora civilní infrastruktury a vybavení, obnova nebo vybudování a udržování právního stavu a pořádku.
- **Pozorování, monitorování a dohled nad příměřím a zastavením palby.** Obecně mohou být síly k udržování míru rozmístěny k dohledu každé akce, odsouhlasené zneprátenými stranami. Jednou z nich může být i dohled nad dodržováním podmínek příměří a zastavení palby. Zabezpečení tohoto úkolu může zahrnovat následující činnosti.
 - oddělení a demobilizace vojsk,
 - výměna zajatců a mrtvých těl,
 - zabezpečení styku mezi zneprátenými stranami,
 - zprostředkování jednání stran,
 - vyšetřování stížností a protestů,
 - zabezpečení přesunů uprchlíků,
 - podpora akcí vojenské policie OSN.
- **Zprostředkování (zárok).** Síly k udržování míru mohou být použity k prevenci konfliktu. Jedná se o jejich rozmístění v prostoru (prostorech) potenciálních konfliktů, jehož cílem je stabilizace situace a zabránění možné eskalace. Obecně bude takový úkol zahrnovat formy jako jsou vytvoření nárazníkové zóny nebo vybudování zóny separace. V případě, kdy některá ze stran (strany) nesouhlasí s takovou činností sil k udržování míru nebo k ní má výhrady, je možné v zájmu zachování míru použít nezbytnou sílu.

- **Odminování.** Miny a nevybuchlá munice jsou trvalou hrozbou pro osoby v období po ukončení konfliktu. Odminování je v podstatě odpovědností toho, kdo miny položil. Pro strany v konfliktu však minová pole zůstávají součástí jejich systémů překážek. Z těchto důvodů je jejich ochota k odminování poměrně nízká. To vše ve svých důsledcích vede k omezení svobody pohybu sil k udržování míru. Také ne vždy lze konkrétně označit vlastníka minového pole. V těchto a dalších zdůvodněných případech je možné využít ženistů sil k udržování míru pro označení, izolaci, odminování, likvidaci min a nevybuchlé munice. Problém odminování je velmi citlivou záležitostí z pohledu zajištění bezpečnosti vlastních sil k udržování míru a z hlediska dodržování nestrannosti přístupu. Ten se týká způsobu zacházení s informacemi, poskytnutými stranami v konfliktu prostřednictvím plánů minových polí.
- **Právo a pořádek.** Vojenské síly mohou také přispívat k udržování práva a pořádku. Hlavní odpovědnost však leží na civilních orgánech. Úkol může být plněn zejména v počátečním období po ukončení konfliktu. Završen bude zpravidla v momentu, kdy místní politické orgány a policejní síly budou schopny samostatně tento proces řídit a kontrolovat.
- **Podpora volebního procesu.** K úspěšnému završení procesu voleb je naprosto nezbytné navodit stav práva a pořádku. Mimo úkolu prezentace sil k udržování míru v prostoru míse, mohou plnit jednotky i úkoly vybudování a ochrany volebních místností, zabezpečovat ochranu transportu volebních boxů a volebních štábů.
- **Demobilizace a odzbrojení.** Uvedený úkol není možno organizovat dříve, než dojde k obnovení míru. Lze jen těžko předpokládat zahájení demobilizace a odzbrojení mimo zabezpečení této podmínky. Až tak daleko nebude sahát důvěra zneprátených stran k mírovým silám. Úkol demobilizace a odzbrojení musí být řešen s rozvahou a ve smlouvě je nutné stanovit konkrétní termíny, postupy vedoucí k demobilizaci a uložení zbraní, včetně systému jejich evidence a zabezpečení.
- **Kontrola a řízení procesu zastavení palby.** Jedná se o prioritní úkol, následující po ukončení nepřátelství. Principiálně vychází z geografického vymezení linií a stanovení časového rámce pro jejich zaujetí stranami v konfliktu. Následujícím krokem je trvalé monitorování dodržování stanovených podmínek a okamžité řešení případů jejich porušování. Efektivní řízení procesu zastavení palby vyžaduje trvalý dohled prostřednictvím pozorovatelů, mírových sil a jejich prostředků a to jak na zemi, tak ze vzduchu, případně na moři.
- **Odsun a soustředění vojenských sil zneprátených stran.** Následujícím úkolem po zastavení palby může být koordinovaný odsun zneprátených stran do určených a odsouhlasených prostorů. Z bezpečnostních důvodů je nejvýhodnější řídit tento proces souběžně a koordinovaně po částech, v rámci celého prostoru operace. K dosažení úspěchu je nutné přijmout celou soustavu funkčních plánů, administrativních a logistických opatření.
- **Odzbrojení zneprátených stran.** Úspěch realizace tohoto úkolu bude záviset na důvěře, kterou mají zneprátené strany k demobilizačnímu procesu celkově. Kritickým bodem bude důvěra stran ve schopnost mírových sil zabezpečit a garantovat jejich bezpečnost. Odzbrojení by mělo probíhat fázevitě a oboustranně, provázené celou řadou akcí, upevňujících důvěru. Jednou z nich je i přesné vedení záznamů o zbraních a jejich bezpečné sčítání.
- **Ochrana humanitárních operací.** V průběhu humanitárních operací mohou síly k udržování míru podporovat pomocné organizace, které se na zabezpečení humanitární pomoci podílejí. Podpora se obvykle bude týkat zabezpečení ochrany dodávek zásobování nebo ochrany humanitárních pracovníků.

Souběžně s pozemními silami mohou působit v operacích k udržování míru také vzdušné a námořní síly.

Použití vzdušných sil v operacích k udržování míru bude mít svá specifika a v každém případě bude rámec jejich použití omezenější v porovnání s operacemi k vynucování míru. Použití bojové síly vzdušných sil by mohlo v případě operací k udržování míru vynít značně provokativně. Přesto i v operacích k udržování míru existuje řada

možností efektivního využití vzdušných sil. Může se jednat o zabezpečení taktické dopravy pozemních sil, podporu pozemních sil vrtulníky apod. Významnou úlohu mohou sehrát vzdušné síly především prováděním fotografického a elektronického průzkumu s cílem monitorovat činnost opozičních sil.

V případě eskalace situace bude přepravní kapacita vzdušných sil využita k zabezpečení odsunu pozemních sil.

Námořní síly mohou v rámci operací k udržování míru plnit široké spektrum úkolů. Prvořadým z nich bude prezentace přítomnosti námořních sil s cílem stabilizovat situaci, a tím předejít možné eskalaci konfliktu. Dále mohou námořní síly plnit úkoly:

- zabezpečení kontroly prostoru;
- zabezpečení eskortní činnosti k ochraně rybolovu, vojenských a civilních transportů;
- zabezpečení úkolů odminování volného moře a přímořských oblastí.

Námořní síly mohou být využity také pro variantní podpůrné činnosti jako jsou námořní přeprava vojsk, evakuace vojsk, logistická a zdravotnická podpora apod.

Udržování míru je osvědčenou formou, pomocí níž OSN usilovala a usiluje o řešení krizových situací pomocí mírových iniciativ, tak jak je uvedeno v kapitole VI. Charty OSN. Udržování míru je využíváno především tam, kde existuje souhlas stran v konfliktu s přítomností kontingentu mírových sil a vynucovací akce by měly kontraproduktivní vliv na předpokládaný vývoj situace a postavení vojenských sil. Poměrně slabě vyzbrojené jednotky sil k udržování míru zde sehrávají roli především přítomností a svým nestranným přístupem plnění stanovených úkolů přispívají k navození ovzduší důvěry a spolupráce opozičních sil. Tím ovlivňují realizaci mírové smlouvy a zabezpečují bezkonfliktní vývoj situace v prostoru mise.

Operace k vynucování míru

Při vynucovacích operacích se využívají bojové metody a formy plnění úkolů, přesto se od války liší především tím, že dosažení vojenského vítězství není limitujícím cílem operace. Tím je dosažení míru, případně jeho obnova či naplnění podmínek stanovených mandátem. Použití síly nebo hrozba jejího použití jsou prostředky k naplnění těchto cílů. Současně slouží k podpoře souhlasu a spolupráce stran v konfliktu. Může dojít k situaci, kdy strany (strana) v konfliktu nerespektují plnění úkolů a demonstrace přítomnosti sil k vynucování míru není postačující. V takových případech musí být síly k vynucování míru schopny adekvátně reagovat v souladu s pravidly použití síly a dát jednoznačně najevo své odhodlání prosadit plnění úkolů. Z těchto důvodů musí být síly k vynucování míru adekvátně vyzbrojeny, vycvičeny a strukturovány.

Uvedené úkoly, plněné silami k udržování míru, jsou úkoly obecnými. V mnoha případech bude docházet k jejich prolínání, avšak jejich struktura bude vždy limitována konkrétní situací a podmínkami v prostoru mise:

- **Obnova míru.** Úkol je zaměřen k navedení nebo obnově stavu práva a pořádku. Může být zahájen násilným oddělením stran v konfliktu nebo za situace všeobecného chaosu, charakteristického roztržitostí stran a neprůhledností. Za takových okolností bude provedení operace k vynucování míru, zcela přirozené a nezbytné. Úspěšnost operace bude záviset především na eliminaci každého subjektu, který brání obnově míru a na ochraně nezáúčastněného obyvatelstva.

- **Ochrana humanitárních organizací.** Humanitární operace jsou nedílnou součástí mírových operací v prostorech, kde dochází ke strádání civilního obyvatelstva. Často jsou realizovány v prostředí, které je charakteristické nepřehlednou situací, doprovázenou existencí frakčních skupin a separatistů, kteří snižují účinnost humanitární pomoci. Charakter sil k vynucování míru se za takového stavu ukazuje jako velmi efektivní. Mohou vytvořit stabilní a bezpečné prostředí pro činnost humanitárních organizací, současně mohou zabezpečit ochranu konvojů, skladů a humanitárních pracovníků. K prosazení svobody pohybu potom mohou použít sílu ve větším měřítku.
- **Ovládnutí konfliktu.** Síly k vynucování míru mohou být určeny k zásahu v prostoru hrozcím bezprostředním konfliktem nebo k omezení rozpoutání nepřátelství či vynucenému zastavení nepřátelství. Cílem akcí je především zabránit dalším nepřátelským akcím, stabilizovat situaci a tím vytvořit podmínky k řešení situace mírovými prostředky. V případě nutnosti může být situace řešena i násilným oddělením zneprátených stran.
- **Násilné oddělení zneprátených stran.** Úkol, který bude vyžadovat značný stupeň použití sil. K jeho plnění přistoupí síly k vynucování míru pouze v případě, kdy selžou ostatní prostředky řešení. Cílem akcí nebude porážka zneprátených stran, ale jejich silové oddělení a odzbrojení. Klíčovým principem bude dodržení nestrannosti. Velitelé sil k vynucování míru musí prokázat vysokou míru citlivosti a přizpůsobovat tempo akce opatřením zneprátených stran. Zneprátené strany by měly mít možnost volby k odpoutání a odsunu. Čím bude ochota stran v konfliktu nižší, tím bude operace razantnější a prudší. Diplomatické aktivity by měly probíhat souběžně s vojenskými akcemi a každé přestávky v operaci je nutno využít pro diplomatická jednání.
- **Zřízení a dohled nad ochrannými prostory.** Síly k vynucování míru mohou také plnit úkoly vybudování a ochrany oblastí (prostorů), ve kterých žijí komunity, vystavené útaku nebo útokům. Současně budou podporovat a asistovat organizacím OSN, pracujícím v těchto prostorech ve prospěch komunit. Hlavní odpovědností sil k vynucování míru bude prevence proti útokům, směřujícím na osoby v ochranných prostorech a to včetně možného použití vojsk z prostorů mimo ochranná území.
- **Záruka a omezení pohybu.** Úkolem může být také garantování nebo omezení přesunů po souši, vzduchem, případně po moři. Úkol může být splněn pouze tehdy, pokud bude podložen vysokým objemem sil k vynucování míru. Příkladem může být prosazení bezletových zón nebo vytvoření bezpečnostních koridorů k zabezpečení volného pohybu uprchlíků, případně humanitární pomoci.
- **Prosazení sankcí.** Síly k vynucování míru se mohou podílet na prosazování sankcí. Ty se mohou týkat odepření zásob, diplomatických, ekonomických a dalších tradičních privilegií, svobody pohybu u osob žijících v uvedených prostorech sankcí apod.

V rámci sladěného úsilí k dosažení stanovených cílů mohou být mimo stěžejního pozemního komponentu v průběhu operací k vynucování míru použity rovněž námořní a vzdušné síly.

Vzdušné síly. Úloha vzdušných sil v operacích k vynucování míru bude ovlivněna různými faktory. Mimo vojenských, geografických a klimatických to budou především politické cíle operace k vynucování míru a přístup, uplatňovaný stranami v konfliktu. Operace k vynucování míru budou charakteristické málo průhlednou situací, doprovázenou častými nepokoji, ozbrojenými střety a podobně. Z tohoto důvodu bude velmi složité použít leteckých sil k eliminaci takovýchto činností.

Přesto je však nutné mít na zřeteli podstatnou výhodu použití vzdušných sil, kterou je dosažení vysokého stupně ničení s nízkou mírou ztrát.

Obecně mohou letecké síly v operacích k vynucování míru plnit úkoly:

– protivzdušnou ochranu,

- přímou leteckou podporu a izolaci prostoru,
- vzdušnou přepravu, pozorování a průzkumné úkoly, včasnou výstrahu a provádění psychologických operací,
- bojové podpůrné operace,
- logistickou podporu.

Stěžejní činností leteckých sil v operacích k vynucování míru bude zejména demonstrace síly a nepřetržitá podpora pozemních sil k vynucování míru.

Námořní síly. Námořní síly budou využity v průběhu operací k vynucování míru zejména k získání kontroly prostoru a svobody pohybu. Dále mohou být použity pro podporu takových činností, jako jsou námořní přeprava vojsk, palebná podpora, evakuace vojsk, logistická a zdravotnická pomoc. Významnou úlohu mohou námořní síly sehrát v případě prosazování sankcí formou blokády prostoru.

Vynucování míru je novou formou ovlivňování krizových situací. Obecně není termín vynucování míru obsažen v Chartě OSN. Pouze kapitola VII. Charty OSN upozorňuje na možnost vynucovacích akcí a jejich rozsah. Opravňuje OSN využít jakýchkoliv akcí „které mohou být nezbytné k obnově nebo udržení mezinárodního míru a bezpečnosti“ – čl. 42). To umožňuje OSN použitím vynucování míru ovlivňovat krizové situace v zájmu zachování míru již v latentním období konfliktu (ovládnutí konfliktu) nebo v rozvinutém stadiu (obnova míru).

Nedílnou součástí operací k vynucování míru jsou vojenské síly. Analýza možných úkolů operací k vynucování míru ukazuje, že použití vynucování míru musí být podloženo značným rozsahem vojenských sil. Jejich kapacita a schopnost jsou nezbytné k plnění úkolů vynucováním. Kromě prezentace přítomnosti se s vysokou mírou pravděpodobnosti předpokládá jejich použití k vynucovacím úkolům.

Přechody mezi formami operací

V průběhu mírových operací může docházet k přechodu mezi používanými formami udržování míru a vynucování míru. Realizace přechodu bude poměrně složitá a vždy musí být provedena se souhlasem Rady bezpečnosti OSN.

Přechod z udržování míru na vynucování míru

Obecně platí, že lehce vyzbrojené síly k udržování míru nesmí být určeny k vynucovacím úkolům. V průběhu operací k udržování míru však může nastat celá řada případů, kdy síly k udržování míru nebudou schopny zabezpečit plnění stanovených úkolů. Takový stav může být ovlivněn objektivními nebo subjektivními příčinami. Mezi objektivní náleží zejména eskalace situace v prostoru činnosti, zapříčiněná stranami v konfliktu.

K subjektivním patří především ztráta důvěryhodnosti sil k udržování míru, způsobená nepřiměřeným použitím síly nebo porušováním pravidel nestrannosti. Tím může nastat situace, kdy ztratí síly k udržování míru schopnost situaci ovlivňovat. V takových případech je možno řešit situaci dvěma základními způsoby. Odsunem sil k udržování míru nebo jejich rozvázným přechodem na charakter sil k vynucování míru. Poměrně složitějším způsobem realizace bude přechod sil k udržování míru na síly

k vynucování míru. Síly mohou tento přechod efektivně provést v případě, kdy jejich příprava k tomuto úkolu byla provedena v období před nasazením. Přechod sám o sobě bude vyžadovat značnou reorganizaci a redislukaci jednotek. S největší pravděpodobností proces ovlivní i pozastavení humanitárních akcí.

Přechod z vynucování míru na udržování míru

Cílem každé operace k vynucování míru bude především obnovení mírového vývoje s předpokladem změny charakteru sil k vynucování míru na síly k udržování míru, pokud tento krok bude podložen vývojem situace.

Proces změn bude ovlivněn nejen makrogeografickou, ale i místní situací v prostoru operace. Vždy se však bude jednat o postupný proces. Může dojít k situacím, kdy v některých prostorech jsou vytvořeny podmínky, za kterých lze uplatnit mírové metody a formy plnění úkolů. Souběžně však budou bojové metody a formy plnění úkolů používány tam, kde nejsou opatření smluv a dohod respektována.

Obecně bude změna charakteru sil k vynucování míru na charakter sil k udržování míru snadněji realizovatelná, než tomu bude v opačném případě.

Závěrem k použití vojenských sil v mírových operacích

Změna charakteru sil k udržování míru na charakter sil k vynucování míru bude podstatně složitější. Je to podmíněno řadou faktorů.

1. **Stavem prostředí.** Změna udržování míru – vynucování míru bude provázen nedůvěrou opozičních sil a obyvatelstva v mírové síly. Tento fakt nepříznivě ovlivní celkovou atmosféru v prostoru mise v neprospěch mírových jednotek. Proto lze očekávat, že přechod bude provázen celou řadou problémů. Přechod vynucování míru – udržování míru bude zpravidla realizován v případě pozitivních změn v prostou operaci. Charakter sil k udržování míru proto bude očekáván jako další krok k uvolňování ovzduší v krizovém prostoru.
2. **Rychlostí přechodu.** Přechod udržování míru – vynucování míru bude nutno realizovat pod tlakem času z důvodů bezpečnosti mírových jednotek a zabránění další eskalace konfliktu. Přechod vynucování míru – udržování míru bude zpravidla realizován postupně, oproštěn od časových stresů.
3. **Organizačními změnami.** Přechod udržování míru – vynucování míru bude vyžadovat značné organizační a redislokační změny, související s nutností zvýšit schopnosti a kapacitu vojenských sil. Jejich realizace bude značně složitější, než postupné snížení a odsun sil v případě přechodu vynucování míru – udržování míru.
4. **Plněním úkolů.** Adaptabilita sil k udržování míru na plnění úkolů pomocí mírových metod a forem může být ve svém důsledku negativním faktorem při nutnosti přejít na použití bojových metod a forem plnění úkolů. Také síly k vynucování míru se mohou potýkat s problémy při procesu přizpůsobení se mírovým metodám a formám plnění úkolů.

Změny, a to zejména z charakteru udržování míru na vynucování míru, budou vyžadovat značný stupeň operační způsobilosti a schopností (umění). Realizace

přechodů bude proto řízena operačními stupni. Podřízení velitelé na taktických stupních se musí vystříhat jakýchkoli akcí, které by mohly ovlivnit splnění úkolů, a to i za předpokladu, že z taktického hlediska by posuzovali situaci správně. V procesu přechodu musí respektovat splnění nařízení operačního stupně, který celkový proces řídí. Jinak by mohla nastat situace, kdy svým jednáním negativně ovlivní schopnost operačního stupně úkoly přechodu řešit.

Pro použití vojenských sil v rámci mírových operací je charakteristické :

- **Legislativní rámec** mírových operací a použití vojenských sil při jejich realizaci je dán kapitolami VI., VII. a VIII. Charty OSN.
- **Vojenské síly jsou nedílnou součástí mírových operací.** Pouze vojenské síly jsou díky svému charakteru a schopnostem plnit specifické úkoly mírových operací. V tomto směru je nelze nikým a ničím nahradit. S určitou nadsázkou lze vyhodnotit, že mírové operace (až na výjimky) nelze bez použití vojenských sil realizovat. Výjimkami jsou pozorovatelské a částečně humanitární operace.
- Vojenské síly v mírových operacích jsou určeny k vytváření příznivých podmínek pro realizaci diplomatického úsilí a činnost ostatních součástí mírových operací. Cílovým stavem je dosažení stabilního prostředí pro mírový vývoj v konfliktních prostorech.
- **Úkoly vojenských sil v mírových operacích jsou standardizovány.** Jejich konkrétní skladba však bude vždy ovlivněna stavem a situací prostředí v prostoru operace.
- **Stav a situace prostředí** v prostoru mírové operace ovlivní také volbu formy působení vojenských sil v mírových operacích. Vojenské síly mohou být použity variantně k udržování míru nebo vynucování míru.
- **Organizační struktura** vojenských sil, jejich složení a výzbroj, budou ovlivněny stanovenými úkoly a zvolenou formou jejich působení. V závislosti na makrogeografické a operační situaci mohou v mírových operacích působit souběžně pozemní, letecké a námořní síly.
- **Přechody.** V návaznosti na celkový vývoj situace v prostorech mírových operací musí být vojenské síly trvale připraveny na možné změny stanovených úkolů a forem jejich realizace. Nelze vyloučit i souběžné plnění úkolů formami udržování a vynucování míru v operačním prostoru jedné mírové operace.

Faktorem, který zásadním způsobem ovlivní použití vojenských sil v rámci mírových operací bude konkrétní stav a situace prostředí v konfliktním prostoru. V závislosti na něm budou zvoleny formy působení vojenských sil a skladba jimi plněných úkolů. Ty následně ovlivní organizační strukturu, sílu a složení vojenských sil, včetně jejich přípravy na konkrétní misi.

Realizace mírových operací k podpoře procesu vývoje je realitou dnešní doby a nejpravděpodobnější činností ozbrojených sil i v následujícím období. Nikoliv však prioritní. Proto je nezbytné připravit ozbrojené síly na jejich podíl při realizaci a zabezpečení mírových operací.

V úplném závěru neuškodí připomenout slova anglického gen. Roose, prvního velitele sil UNPROFOR na území Bosny a Hercegoviny, z doby, kdy jednotky působící

na tomto území měly charakter udržování míru, ale situace vyžadovala plnění úkolů vynucování míru.

„Nemůžete vést válku z bíle natřených obrněných vozidel.“

Jejich význam je následující:

1. Výstižně charakterizují rozdíl mezi formami UDRŽOVÁNÍ MÍRU a VYNUCOVÁNÍ MÍRU.
2. Připomínají a varují, že mimo úkolů výstavby stojí před vojenskými silami stále prioritní úkol NIČENÍ.

(Zkráceno, upraveno – M. Kubeša / red.)

Seznam použité literatury:

- Skrytá nebezpečí (Vnitrostátní konflikty - problém preventivní politiky). VR 1/98.
- Mění se bezpečnostní prostředí (Přehled problematiky, která ovlivňuje obranné plánování). VR 1/98.
- Strategická stabilita v 21. století. VR 3/98.
- OBSE: Bezpečnostní model příštího století. VR 3/98.
- Terorismus a zbraně hromadného ničení. VR 4/98.
- Modernizace vojenství. VR 4/98.
- Čeká nás válka civilizací, nebo jaderná katastrofa? (Bezpečnostní hrozby příštího století). VR 4/98.
- Změněné bezpečnostní priority pro 21. století (Bude Británie zvyšovat vojenský rozpočet?). VR 4/98.
- Ing. Dušan Sabolčík, CSc., Ing. Adolf Turek: Mírové síly OSN. Pčt. 1399, VA Brno 1994.
- Ing. Dušan Sabolčík, CSc.: Mírové operace OSN. Pčt. 1232, VA Brno 1996.
- Peace Support Operations - Joint Military Doctrine. Printed by Swedish Armed Forces, Msk TOD, Stockholm 1997.
- Peace Support Operations. Joint Warfare Publication 3-50 (Jwp 3-50) MOD CSE, United Kingdom.
- Military Doctrine. Landmacht, Royal Netherlands Army, April 1996.
- Military Concept for NATO Peace Support Operations (Military Decision). MC 327/1, NAMC, NATO HQ Brussels 1997.
- Staff Officers Military Course. AFCENT – NATO, 1997.

Elektronický boj a jeho řízení

V roce 1997 bylo vypracováno nové pojetí elektronického boje AČR, které bylo podobné pojetí EB armády USA, neboť organizace sil a prostředků a jejich řízení po zrušení vojska REB a začlenění jeho sil a prostředků do vojenské zpravodajské služby měly nejbližší k pojetí EB v armádě USA a dokumenty NATO nebyly v té době dostupné. Cílem článku je proto seznámit širší vojenskou veřejnost s novým pojetím a novými pojmy v oblasti elektronického boje (EB – dříve REB).

Po přijetí ČR do aliance NATO bylo nutno sjednotit chápání a přístupy k realizaci většiny vojenských činností v AČR s jejich pojetím v této organizaci. Proto byla znova posuzována i oblast elektronického boje, jeho pojetí a řízení.

Nové pojetí EB vymezuje základní ustanovení pro elektronický boj v AČR. Vychází z ustanovení o elektronickém boji, která jsou uvedena v dokumentu NATO „Doktrína vedení operací spojenými silami AJP 01(A)“ zajišťuje a vytváří podmínky pro:

- ujednocení názorů a terminologie kompatibilní se státy NATO,
- jednotné zapracování problematiky EB do základních předpisů o použití AČR,
- usměrnění dalšího rozpracování jednotlivých oblastí EB pro síly a prostředky EB.

Základní východiska nového pojetí EB

- Ozbrojené síly široce používají elektromagnetické (EM) spektrum pro spojení, velení a řízení, zbraňové systémy, sledování (přehledování), průzkum, navigaci, ochranu vojsk a další vojenské účely. Vyzařování v rámci elektromagnetického spektra nebere ohled na umělé hranice a linie, které oddělují státy nebo ozbrojené síly. V důsledku toho jakýkoli stát, který je zapojený do jakékoli formy vojenské činnosti, musí usilovat o ovládnutí EM spektra v prostoru své činnosti.
- Použití soudobé bojové techniky a její fungování je bezprostředně závislé na široké aplikaci různých elektronických prostředků a systémů. Bez těchto prostředků a jejich spolehlivé funkce se řada zbraňových systémů stává prakticky nepoužitelnými. To je jeden z rozhodujících důvodů, proč je EB považován za jeden z klíčových faktorů, který spolu s momentem překvapení může mít rozhodující vliv nejen na průběh, ale i na celkový výsledek bojové činnosti.
- EB je činností, která umožňuje využít slabých stránek elektronických prostředků protivníka a zároveň se snaží eliminovat tyto slabé stránky u vlastních vojsk. EB se odehrává v signálovém prostředí, které je součástí operačního prostoru.
- EB ovlivňuje hodnocení a rozhodovací procesy, k velení a operačnímu řízení, může být alternativou fyzického ničení elektronických prostředků protivníka, chrání

ozbrojené síly proti činnosti protivníka a jeho součástí je vyloučení neúmyslného rušení vlastními vysílači. EB může být nepřetržitý nebo časově omezený, je nedílnou součástí vojenských operací (činností).

Cíl elektronického boje

Cílem EB je vybojování a udržení elektronické nadvlády v prostoru bojové činnosti, a tím získání výhody pro vlastní velitele v procesech rozhodování, velení, řízení a výhody pro vlastní vojska při vedení bojové činnosti.

Tohoto cíle je dosahováno získáváním informací využitelných všemi druhy vojsk a na všech úrovních velení, narušováním nebo znemožňováním správné funkce elektronických prostředků protivníka a přispíváním k ochraně vlastních elektronických prostředků a systémů proti vlivům protivníka.

Úkoly elektronického boje

Úkoly EB směřují k realizaci cíle EB a vycházejí vždy z cílů a záměrů vševojskového velitele. Spočívají v konkretizaci:

- a) Způsobu sledování kmitočtového spektra v prostoru zpravodajského zájmu s důrazem na prostory zvláštního významu a způsobu využití poznatků získaných z vyzařování elektronických i jiných prostředků protivníka
- b) Způsobů a postupů znemožnění či narušení funkce systémů velení, řízení a navedení v rozhodujících fázích a prostorech bojové činnosti aktivními prostředky EB v koordinaci s ostatními prostředky
- c) Koordinace opatření elektronické ochrany u vlastních vojsk, vytváření podmínek pro efektivní využívání vymezených částí kmitočtového spektra vlastními prostředky.

Obsah elektronického boje

Elektronický boj (EB) je definován jako:

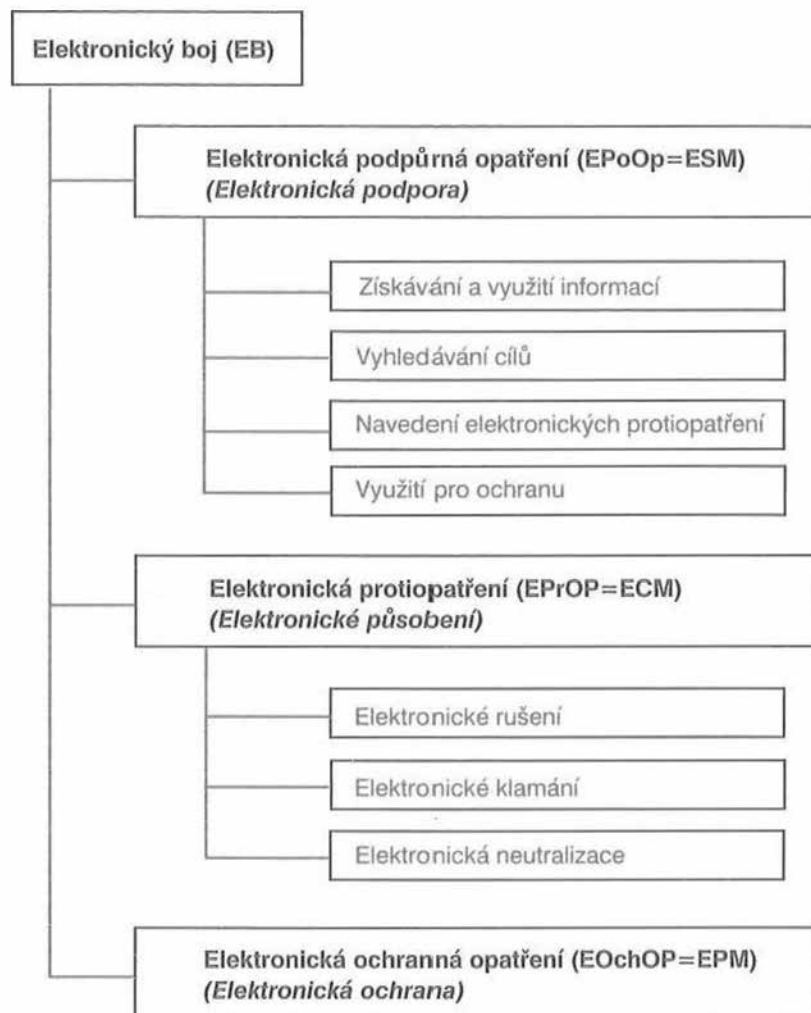
„Vojenská činnost k využití elektromagnetického spektra zahrnující: vypátrání, záznam a identifikaci zdrojů elektromagnetického vyzařování, využití elektromagnetické energie včetně směrované (soustředěné) energie ke ztížení nebo znemožnění využití elektromagnetického spektra protivníkem a činnosti k zabezpečení efektivního využití elektromagnetického spektra vlastními silami.“

EB má tři součásti:

- * **Elektronická podpůrná opatření (EPoOp)** – Electronic Support Measures (ESM).
Používá se též pojem elektronická podpora.
- * **Elektronická protiopatření (EPrOp)** – Electronic Counter Measures (ECM).
Používá se též pojem elektronické působení – jenž je odvozený od palebného a elektronického působení.

* **Elektronická ochranná opatření (EOchOp) – Electronic Protected Measures (EPM).** *Používá se též pojem elektronická ochrana.*

Elektronický boj z hlediska vyzařování zahrnuje aktivní (detekovatelná) a pasivní (skrytá neboli nedetekovatelná) opatření. EPoOp jsou pasivní, EPrOp a EOchOp mohou být jak pasivní, tak aktivní.

Obr. 1: Základní struktura EB

Elektronická podpůrná opatření

Elektronická podpůrná opatření jsou „složka EB zahrnující činnosti k vypátrání, zachycení a identifikaci EM vyzařování a zaměření jeho zdrojů. Poskytují zdroj

informací pro rozhodovací procesy, použití zbraní, elektronická protiopatření, elektronická ochranná opatření a jiné činnosti“.

Využití elektronických podpůrných opatření je následující:

(a) Získávání a využití informací

- Pro zjištění aktuální hrozby, tj. informace, které jsou využitelné přímo v bojové činnosti vojsk, pro reakci na aktuální situaci.
- Jako příspěvek ke zpravodajskému souhrnu pro velitele, tj. informace, které mají hodnotu z hlediska budoucího vývoje situace. Elektronická podpůrná opatření patří k taktickým informačním systémům, které mají potenciál zajistit sledování (přehledování) v hranicích zpravodajského zájmu velitele. Mohou být použita v míru, v době krize i ve válce. Jejich použití v mírové době je základem k vytvoření databáze EB pro operace.

(b) Vyhledávání cílů

Prostředky elektronických podpůrných opatření mohou mít takovou přesnost pro určení směru, aby poskytly údaje pro určení cílů, dostačující pro moderní inteligentní zbraně nebo pro použití plošných zbraní. Pokud přesnost nebude dostatečná, určení prostoru nebo směru bude využitelné alespoň pro nasměrování jiného průzkumu nebo použití jiných prostředků, které vyhledávají cíle.

(c) Navedení aktivních opatření EB

Elektronická podpůrná opatření zajišťují stanovení priorit a navedení elektronických protiopatření. Úspěšnost zachycení signálu v rámci elektronických podpůrných opatření potvrzuje, že existuje přijatelná přenosová trasa mezi postavením aktivních prostředků EB (rušiči) a cílem.

(d) Získávání podkladů pro organizaci ochrany postavení, sil a prostředků

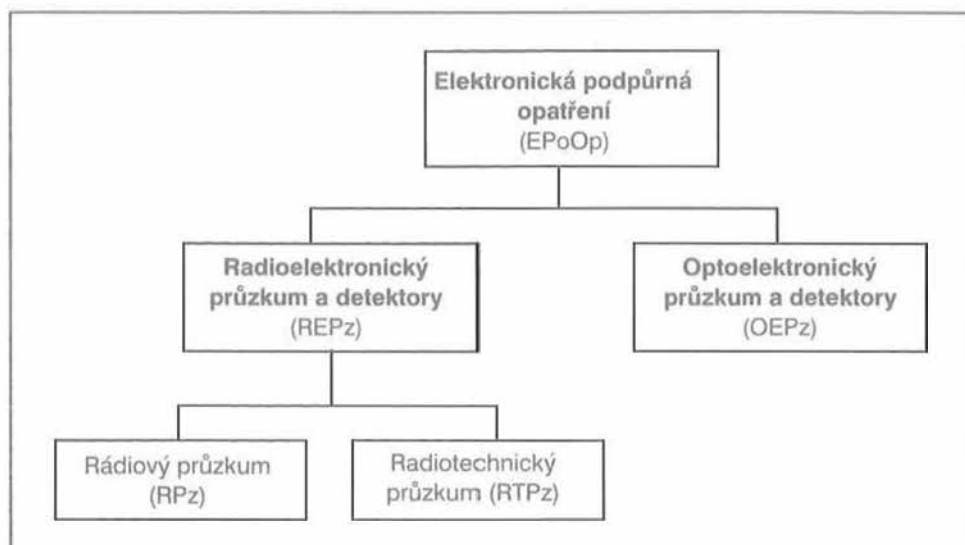
Elektronická podpůrná opatření jsou realizována ve spojení s jinými senzorovými prostředky a s prostředky pro protiopatření, na podporu ochrany pozic a pozemních zařízení. To se týká zejména polních letišť, spojovacích uzlů a umístění logistických prvků, letounů a vrtulníků a ve stále větší míře i pozemních bojových vozidel.

Obsahem elektronických podpůrných opatření v uvedených čtyřech oblastech je radioelektronický a optoelektronický průzkum a detekce elektromagnetických, případně dalších druhů signálů.

Radioelektronický průzkum (REPz) pokrývá vyzařování rádiových a radio-technických signálů a člení se na **rádiový průzkum (RPz)** a **radiotechnický průzkum (RTPz)**.

Optoelektronický průzkum (OEPz) pokrývá vyzařování infračervených, laserových, případně dalších signálů.

Poznámka ke vztahu SIGINT (signálové zpravodajství – nejbližší český termín je radioelektronický průzkum) a elektronických podpůrných opatření (ESM): SIGINT je zpravodajská oblast, která slouží k získávání informací pro zpravodajské účely. ESM jsou určena především k využití pro bojové a podpůrné činnosti. Obě zmíněné složky jsou vedeny podobnými prostředky, způsoby a metodami. V praxi jsou většinou obě složky spojovány, zejména na taktickém stupni, kde jsou deklarovány pod názvem elektronický boj – elektronická podpůrná opatření. Spojení těchto činností bylo rovněž hlavním důvodem zrušení vojska REB a začlenění jeho prostředků v rámci vojenské zpravodajské služby. V Bundeswehru spojují SIGINT a EB (der EloKa – Elektronische Kampff) pod pojem vedení EB (die EloKa – Elektronische Kamfführung).

Obr. 2: Členění elektronických podpůrných opatření podle signálů či prostředků

Elektronická protiopatření

Elektronická protiopatření jsou „složka EB zahrnující činnosti prováděné ke znemožnění nebo ztížení efektivního využití EM spektra protivníkem použitím EM energie“.

Elektronická protiopatření jsou ofenzivní složkou EB. Se zavedením nových technologií překračují systémy elektronických protiopatření svoji tradiční roli, spočívající v rušení a klamání. Zbraně využívající směrovanou energii budou přinášet na elektronické bojiště novou destrukční dimenzi a současně s tím i potřebu pečlivé koordinace. Prostředky elektronických protiopatření mohou významně snížit efektivnost velení a řízení, vyhledávání cílů, naváděcích a zbraňových systémů protivníka, a tím přispět k podpoře vlastních prostředků. Použití elektronických protiopatření bude však omezeno určitými pravidly. Elektronická protiopatření mají tři součásti: Elektronické rušení, elektronické klamání a elektronickou neutralizaci.

■ Elektronické rušení je „úmyslné vyzařování, zpětné vyzařování nebo odražení EM energie rušícím objektem narušujícím efektivnost elektronických prostředků, zařízení nebo systémů používaných protivníkem“. Rušení může být prováděno z různých stanovišť s využitím široké škály prostředků. Rušení je detekovatelné, a tudíž může být zjištěno a zaměřeno protivníkem. Navíc může způsobit neúmyslné ovlivnění vlastních elektronických systémů. Rušení:

- Musí být schváleno a řízeno v zájmu a jménem velitele, podle jeho záměru.
- Musí být koordinováno se všemi ostatními činnostmi.
- Může způsobit ovlivnění vlastních elektronických systémů a z tohoto důvodu je jeho použití koordinováno pomocí seznamu zakázaných kmitočtů. Používají se tři kategorie zakázaných kmitočtů:

1. TABU kmitočty – vlastní kmitočty, na nichž je rušení a úmyslné ovlivňování zakázáno.
2. SLEDOVANÉ kmitočty – kmitočty protivníka využívané jako zdroj informací, na nich je rušení řízeno.
3. CHRÁNĚNÉ kmitočty – vlastní kmitočty, jejichž ovlivňování musí být minimalizováno.

● Rušení může být použito bez ohledu na pravidla činnosti nebo požadavky na konzultaci, když to je nezbytné pro vlastní ochranu (typické pro vzdušné síly).

Elektronické rušení se provádí hromadným, přehradným nebo selektivním (výběrovým) rušením elektronických prostředků protivníka v dosahu efektivního rušení. Zahrnuje:

a) radioelektronické rušení (RER), které se člení na

1. rádiové rušení (RR), které působí elektromagnetickou energií na rádiové, radioreléové, troposférické a kosmické spojovací, průzkumné a navigační prostředky (přijímače)
2. radiotechnické rušení (RTR), které působí elektromagnetickou energií na pozemní a vzdušné radiolokační, radionavigační a identifikační prostředky v systémech řízení a navedení zbraní, průzkumu a navigace

b) optoelektronické rušení (OER), které působí na infračervené, laserové a jiné optoelektronické prostředky v systémech řízení zbraní a navedení munice, průzkumu, spojení, navigace.

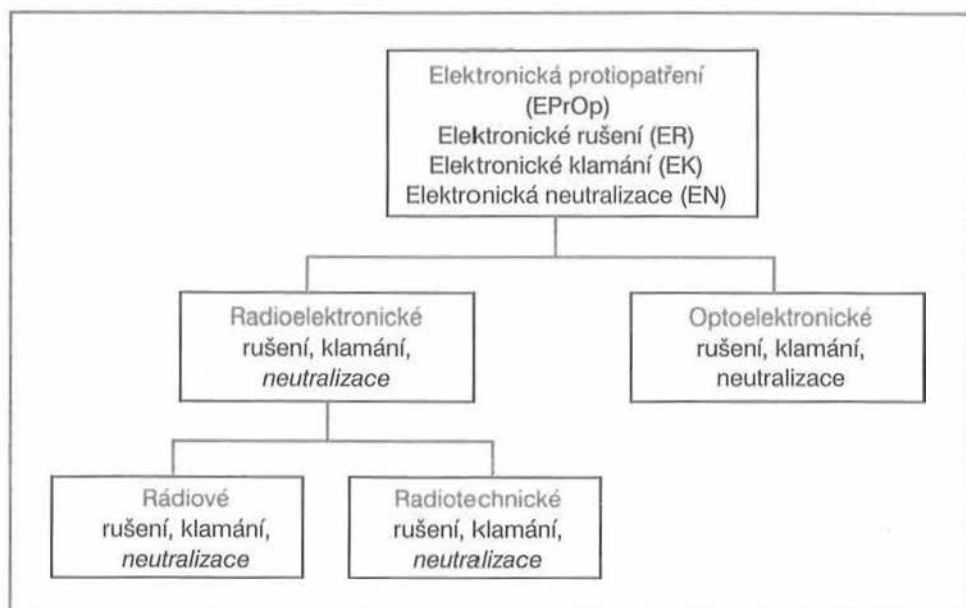
■ Elektronické klamání (EK) je „úmyslné vyzařování, zpětné vyzařování, změna, pohlcení nebo odraz EM energie za účelem zmatení, rozptýlení a svedení protivníka nebo jeho elektronických systémů zamýšleným způsobem“. Uskutečňuje se použitím různých prostředků zahrnujících:

- Zářiče, opakovače a generátory klamných cílů za účelem vytvoření klamného vyzařování.
- Imitační prostředky nahrazující vyzařování radiolokátorů, navigačních zařízení nebo komunikačních prostředků.
- Dipóly a ostatní odražeče k vytvoření klamných cílů.
- Radiolokačně absorpční materiály, ochranné nátěry a povlaky ke snížení radiolokační odrazné plochy.
- Další materiály pohlcující nebo rozptylující energii, ochranné nátěry a povlaky ke snížení infračervených (IC) příznaků.

Elektronické klamání může být také použito jako součást operačního klamání, hlavně proti spojovacím systémům. Proto by elektronické klamání mělo být bráno v úvahu při přípravě jakéhokoli plánu klamání. Elektronické klamání může manipulací, imitací, dezinformacemi elektronického vyzařování způsobit, že protivník reaguje způsobem škodlivým jeho zájmům. Elektronické klamání je efektivní, když:

- ☐ Protivník je velice závislý na provozu a využívání EM vyzařování.
- ☐ Elektronické klamání je plně integrované do komplexního plánu klamání.

Aby bylo elektronické klamání efektivní, musí být přijímáno protivníkem. Záměr klamat nesmí být snadno odhalitelný. Elektronické klamání vyžaduje detailní plánování, koordinaci a provedení. Musí být používáno uvážlivě a s plným vědomím jeho možností i slabin.

Obr. 3: Členění elektronických protiopatření podle signálů či prostředků

■ Elektronická neutralizace je „úmyslné použití EM energie buď k dočasnému, nebo trvalému zničení prostředků protivníka, které jsou výlučně závislé na EM spektru“. (V AČR se prozatím s touto složkou nepočítá.) V budoucnu by elektronická neutralizace mohla být dosažena jako výsledek použití zbraní soustřeďujících dostatečnou EM energii na cíl za účelem vyřadit jej, jeho elektroniku nebo oboje.

Systémy se směřovanou energií mohou vytvářet rizika pro vlastní síly. Musí být zvažována bezpečnost a zajištěna opatrnost při použití takovýchto systémů. Systémy se směřovanou energií se budou používat v dosahu přímé viditelnosti, takže jejich použití musí být koordinováno stejným způsobem jako konvenční zbraně pro přímou palbu.

Elektronická ochranná opatření

Elektronická ochranná opatření jsou „složka EB zahrnující činnosti k zajištění efektivního použití EM spektra vlastními silami v podmínkách (navzdory) použití EM energie protivníkem“.

Elektronická ochranná opatření jsou nejen navržena a zabudována do elektronických systémů, ale jsou chápána především jako součást velení a jsou uplatňována následovně:

- Řízením vysílání a řízením bezpečnosti.
- Stanovením pasivních a aktivních opatření pro elektronické systémy a stanovením způsobů jejich použití v souladu s existujícími bezpečnostními opatřeními a s pravidly činnosti.
- Pomocí organizačních (taktických), provozních a technických opatření.
- Pragmaticky z hlediska působení proti činnostem protivníka.

■ Řízení vysílání je definováno jako „selektivní řízení EM vyzařování, ovlivňující možnosti protivníka toto vyzařování zachytit a využít“. Cíl může být dvojí:

- minimalizovat protivníkovi možnosti detekce vyzařování a využití informací takto získaných, nebo
- snížit vzájemné EM ovlivňování (vzájemné neúmyslné rušení).

Řízení vysílání je důležitým příspěvkem velitelovy strategie v oblasti velení a řízení. Je multispektrální, a proto musí být plně koordinováno ve všech štábních skupinách a přísně uplatňováno ve všech druzích vojsk.

■ Řízení bezpečnosti začíná tam, kde končí řízení vysílání. Řízení bezpečnosti je strategie pro utajení a zamaskování vysílání vlastních vojsk, kódování a šifrování obsahu vysílání s cílem zajistit jim určitou, požadovanou bezpečnost (elektromagnetickou odolnost). Jde o znemožnění nebo ztížení identifikace, obsahu a napadení vysílání v případech, kdy protivník toto vyzařování může zachytit.

Řízení bezpečnosti (elektromagnetická odolnost) označuje schopnost vlastních elektronických prostředků spolehlivě pracovat a zajišťovat plnění stanovených funkcí v podmínkách elektronického boje.

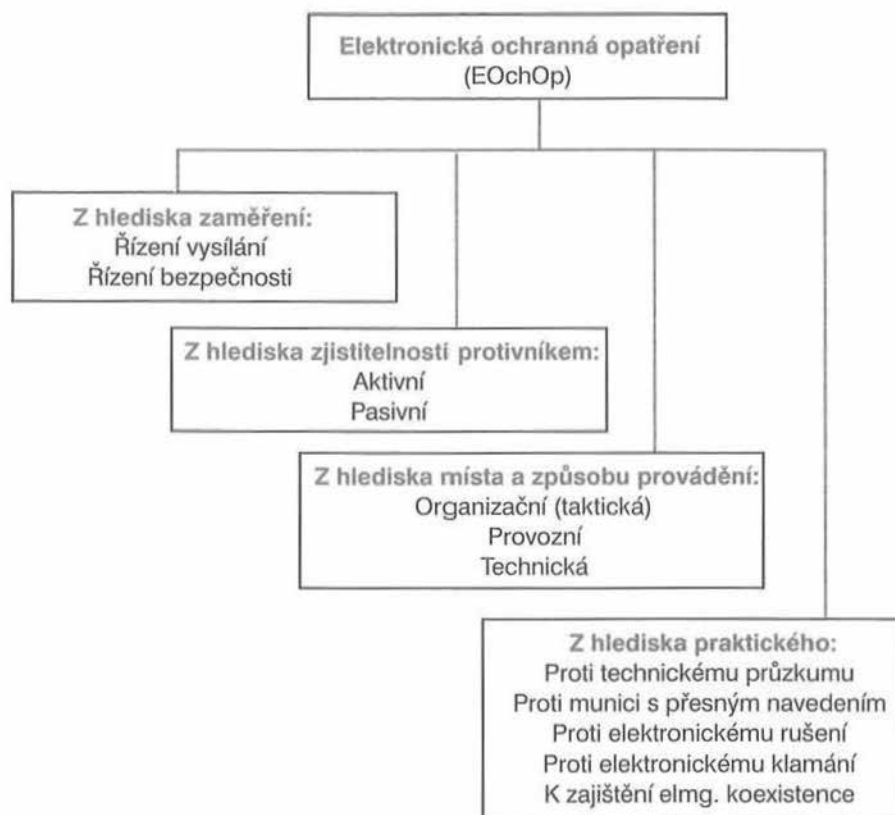
■ Pasivní elektronická ochranná opatření jsou nedetekovatelná opatření, jako např. operační postupy a technické charakteristiky zařízení, které zajišťují vlastní efektivní použití EM spektra. Pasivní elektronická ochranná opatření zahrnují následující činnosti:

- Použití snížených výkonů, zkrácení doby vyzařování a využití směrových antén.
- Pečlivý výběr prostředků velení a řízení, které sníží riziko zjištění a ztíží přesné zaměření.
- Použití stálých operačních postupů (SOP) a méně citlivých komunikačních prostředků vůči rušení a klamání.
- Použití řízení a kontroly vyzařování.
- Použití technických opatření, která ovlivňují návrh elektronických zařízení.

■ Aktivní elektronická ochranná opatření jsou „detekovatelná opatření, jako např. provádění změn přenosových parametrů vysílačů, pokud je to nezbytné k zajištění vlastního efektivního použití EM spektra“. Mohou zahrnovat použití rozprostřeného spektra, kmitočtové skákání, kmitočtovou hbitost nebo rozmanitost, změnu modulací, použití rozmítaných opakovacích kmitočtů impulsů a změny nebo modulace výkonových výstupů.

■ Organizační (taktická) opatření k použití elektronických prostředků v boji (operaci) jsou opatřeními štábů. Využití výpočtů, ověřených zásad, zkušeností k objektivně podloženému rozvinutí a použití elektronických systémů umožní vyloučit nebo alespoň předvídat případy ohrožení funkce elektronických prostředků a připravit se na ně, a tím snížit účinky působení EB protivníka.

■ Provozní opatření jsou opatřeními obsluh. Jejich základem jsou metodiky obsluh pro odolné použití elektronických opatření a postupy k obnově odolnosti, a tím i funkce prostředků.

Obr. 4: Členění elektronických ochranných opatření podle různých hledisek

■ Technická opatření zahrnují možnosti, které poskytuje používaná technika. Jejich podstatnou součástí jsou požadované a realizované parametry elektronických prostředků zaváděných do výzbroje.

- Praktické provádění elektronických ochranných opatření je zaměřeno proti
- technickému (elektronickému) průzkumu,
 - municí s přesným (elektronickým) navedením,
 - elektronickému rušení,
 - elektronickému klamání (na rozkrývání klamné činnosti),
 - k zajištění elektromagnetické koexistence vlastních elektronických prostředků apod.

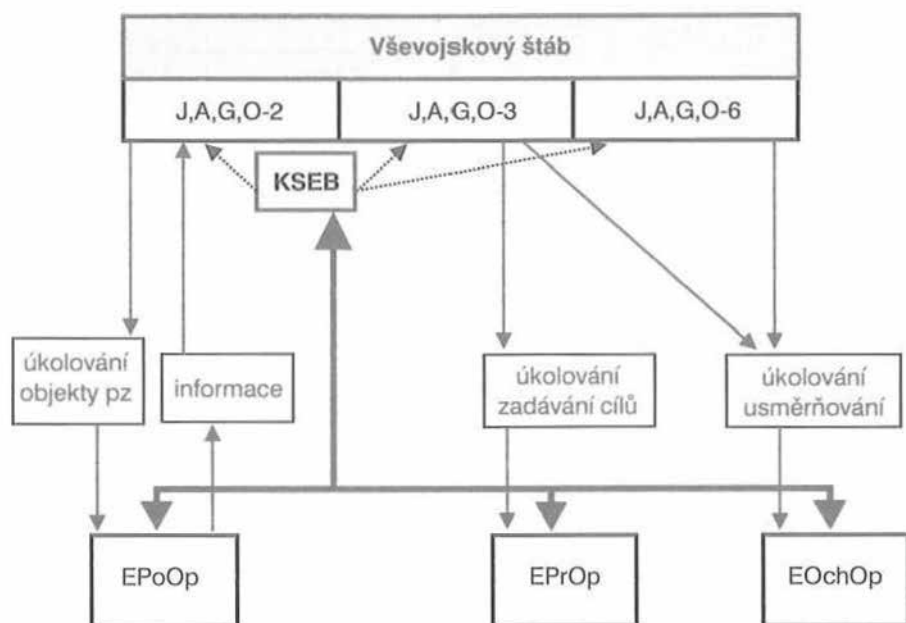
Elektronická ochranná opatření se uplatňují komplexně. Ochranná opatření ke snížení příležitosti protivníka k úspěšnému vedení EB jsou následující:

- pravidelně sledovat ohrožení osádek vedením EB,
- zajistit výcvik specialistů ve zjišťování protistojících sil EB a přijetí odpovídajících elektronických ochranných opatření,
- zajistit, aby možnosti elektronických systémů v průběhu cvičení, při zapracování (výcviku) a v předkrizové přípravě nebyly rozkrývány – nepoužívat detekovatelná elektronická ochranná opatření.

Řízení elektronického boje

EB je činnost, která je (může být) vedena na všech úrovních velení, ve všech druzích bojové činnosti a dotýká se všech druhů ozbrojených sil a druhů vojsk. Zahrnuje tři složky, které mají různou působnost, jak bylo ukázáno výše. Proto jsou součástí vševojskového štábu specialisté EB, kteří tuto problematiku kvalifikovaně řeší. Odpovědnost a pravomoci k použití jednotlivých složek EB však mají sekce (odbory, oddělení), do jejichž kompetence jednotlivé složky EB svoji povahou patří:

1. Řízení elektronických podpůrných opatření spočívá zejména ve stanovení prostorů a objektů zájmu a požadavků na informace a je v pravomoci a odpovědnosti J,A,G,O-2
2. Řízení elektronických protiopatření spočívá zejména ve stanovení objektů, období, priorit a koordinace působení a je v pravomoci a odpovědnosti J,A,G,O-3
3. Řízení elektronických ochranných opatření spočívá zejména v organizování ochrany elektronických prostředků a systémů a je v pravomoci a odpovědnosti J,A,G,O-3,6

Legenda:

- řízení-úkolování
- řízení-koordinace
- přístup, podklady, příspěvky

Obr. 5: Schéma řízení EB

Jednotlivé složky EB na sebe navazují, je nutné je koordinovat navzájem, s činností bojových útvarů a druhů vojsk v rámci dané úrovně velení, vertikálně, se sousedy apod. Tuto konkrétní a detailní činnost neprovádějí jednotlivé sekce (odborníky, oddělení), ale připravení specialisté EB, jejichž hlavním úkolem ve vševojskovém štábu je právě koordinace EB s bojovou činností. Vytváří tzv. koordinační skupinu EB, jejíž příslušníci musí mít zabezpečen přístup k příslušným složkám štábu.

Specialisté elektronického boje jsou v podmínkách AČR začleněni v rámci J,A,G,O-2. V průběhu přípravy operace (válečné či jiné) budou specialisté EB vytvářet koordinační skupinu EB (KSEB), která může být posilována důstojníky z útvarů a jednotek EB a bude plnit úkoly jako relativně samostatný prvek vševojskového štábu ve prospěch sekcí (odborníků, oddělení) 2,3,6.

Základním požadavkem na řízení EB je aby bylo efektivní a aby se nezvyšoval počet specialistů EB ve vševojskovém štábu.

Závěr

Nové pojetí elektronického boje v AČR přináší následující změny:

1. Přejít na pojetí a terminologii NATO (na nižší úrovni možnost ponechat národní zvláštnosti, které budou vycházet z našich specifik).
2. EB bude komplexní, tj. vedený v oblasti celého elektromagnetického spektra, nejen v oblasti rádiových vln, naopak oblast optického vyzařování má perspektivu, i když není příliš rozpracována.
3. Do EB nepatří neelektronické aktivity. Tyto aktivity budou společně s EB (tj. vedle EB) součástí vyšších struktur, např. informačních operací IO-INFO OPS), boje v oblasti velení a řízení (BVR-C2W) apod.
4. Průzkumná (pasivní) složka EB je nedílnou součástí vedení průzkumu a přispívá ke zpravodajské činnosti.
5. Aktivní složky EB jsou nedílnou součástí operační činnosti.
6. Další vývoj pravděpodobně povede k poklesu role EB jako samostatné oblasti, neboť bude směřovat současně do dvou směrů:
 - a) Integrace EB do zbraňových systémů, bojových prostředků a činnosti vojáků.
 - b) Integrace EB do komplexních systémových činností, do vyšších struktur. Elektronický boj se bude uplatňovat jako součást informační války (IV) – *Information Warfare* (IW), informačních operací (IO) – *Information Operations* (INFO OPS), boje v oblasti velení a řízení (BVR) – *Command and Control Warfare* (C2W), souboru zpravodajství, sledování, zjišťování cílů, průzkum – *Intelligence, Surveillance, Target Acquisition and Reconnaissance* (ISTAR), psychologických operací apod.

Nový přístup k elektronickému boji dosud nebyl oficiálně přijat, tj. zakotven do předpisů, směrnic podepsaných oprávněnými funkcionáři AČR. Proto bude pravděpodobně trvat určitou dobu, než toto pojetí pronikne do širší vojenské veřejnosti. Rovněž lze očekávat diskusi nad jednotlivými pojmy a případné používání různých

pojmu. Vyskytují se některé varianty pojmů (např. viz obr.1: Základní struktura EB). Problém je v tom že odpovídající překlady pojmů používaných v NATO nezní česky vždy nejlépe, ovšem vylučují nedorozumění při společné činnosti. Případné vhodnější české vyjádření pojmů však některá rizika přináší. Proto uvedený argument upřednostňuje používání společných pojmů s NATO. Je nutné připomenout, že dokumenty Alinace a jejích jednotlivých zemí nejsou neměnné, a to se týká v plné míře i rychle se vyvíjející problematiky EB, která je průběžně upravována, definice a popisy problematiky jsou vylepšovány.

Je třeba překlenout existující názorovou neshodu mezi globálním zájmem Spojených států na stabilitě a šíření demokracie (což spolu souvisí) a zdánlivou lhostejností Evropy k těmto otázkám (přestože si Francie činí nárok na postavení světové velmoci); mohla by se zmírnit jedině tehdy, pokud by Evropa postupně nabírala federativních rysů. Protože Evropa lpí na svých odlišných národních tradicích, nelze očekávat, že se z ní vyvine jediný národní stát, avšak může se proměnit v útvar, který bude za pomoci společných politických institucí v rostoucí míře odrážet sdílené demokratické hodnoty, identifikovat vlastní zájmy s jejich zevšeobecněním a působit na ostatní obyvatele eurasijského prostoru svou magnetickou přitažlivostí.

*Zbigniew Brzezinski „Velká šachovnice“.
(K čemu Ameriku zavazuje její globální převaha.)
Mladá fronta, Praha 1999.*

Armáda ČR při eliminaci různých ohrožení (Odstraňování následků přírodních katastrof a průmyslových havárií)

Vedle obrany suverenity a územní celistvosti státu a plnění mezinárodních smluvních závazků je důležitým úkolem Armády České republiky (AČR) i plnění úkolů k záchraně obyvatelstva a materiálních hodnot při jejich ohrožení v důsledku přírodních katastrof a průmyslových havárií.

Existují různé názory na to, zda je AČR schopna plnit tyto úkoly bez speciální přípravy a s technikou, určenou k plnění úkolů při vedení vojenských (bojových) operací. Aby bylo možno na tuto otázku jednoznačně odpovědět, je třeba v první řadě stanovit, jaké úkoly by měla AČR při eliminaci ohrožení vlivem přírodních katastrof a průmyslových havárií plnit. Tyto úkoly může AČR plnit v součinnosti se složkami integrovaného záchranného systému (IZS), ale také samostatně.

Možná ohrožení státu

Zdroji ohrožení lidských životů, hmotných a kulturních statků a životního prostředí jsou vlivy (události) narušující přírodní, technologické a společenské systémy.

Působení negativních vlivů na zmiňované systémy má za následek **přírodní katastrofy, průmyslové havárie a politické násilí.**

Zajišťování svrchovanosti a územní celistvosti České republiky, ochrana jejích demokratických základů a ochrana životů, zdraví a majetkových hodnot je základní povinností státu. Povinnosti vybraných státních orgánů v oblasti bezpečnosti České republiky stanoví Ústavní zákon 110/1998 Sb. o bezpečnosti České republiky ze dne 22. 4. 1998.

Potenciální bezpečnostní rizika, na jejichž eliminaci se AČR v omezeném nebo plném rozsahu může podílet, definuje Bezpečnostní strategie České republiky [1]. Z hlediska míry pravděpodobnosti jejich aktivace v hrozby, uvádí na prvním místě živelní katastrofy (pohromy), průmyslové a ekologické havárie, vznik a šíření epidemií.

Toto riziko má nevojenský charakter, je trvale vysoce aktuální, aktivovatelné během několika hodin až dnů, s obtížně předvídatelným rozsahem a s možností jeho přeměny v hrozby dosud neznámého charakteru. Způsob použití ozbrojených sil k jeho eliminaci je asistenční a nemá charakter bojové činnosti. Přírodní katastrofy mohou způsobit značné materiální, ekologické a lidské ztráty s nebezpečím dlouhodobé destabilizace postiženého prostoru [2].

Vzhledem k rozdílným příčinám přírodních katastrof, průmyslových a ekologických havárií jsou různé i projevy ohrožení. Z analýzy jednotlivých druhů ohrožení vyplývá, že ne ve všech případech budou použity síly a prostředky AČR. Pravděpodobnost použití AČR se zvyšuje s tím, jak narůstá ohrožení a současně se snižují možnosti ostatních součástí systému obrany ohrožení eliminovat. V této souvislosti lze hovořit o třech úrovních a dvou druhích mimořádných (havarijních a krizových) situací.

Havarijní situace zahrnují požáry, výbuchy, výrony či úniky škodlivin, dopravní nehody, běžné policejní činnosti a běžné zásahy zdravotnické záchranné služby a letecké zdravotnické záchranné služby, dále námrazy, krupobití, sněhové bouře, větrné smrště, krátké příválové deště na malém území, lokální povodně, záplavy, protržení hráze, propad či sesuv půdy, místní přerušení dodávek elektrické energie, zemního plynu, tepla, místní přerušení spojení, narušení zásobování pitnou vodou či potravinami, lokální epidemie a epizootie.

Havarijní situace ohrožuje pouze jednotlivce a malé skupiny osob, vznikají malé majetkové škody, není závažným způsobem ohroženo životní prostředí a je zasažena pouze část území obce nebo katastrálního území obce. Tato situace je většinou řešena rutinním zásahem hlavních složek integrovaného záchranného systému (IZS) a dle potřeby i orgány samosprávy, orgány státní správy pouze pomáhají podle požadavků složek IZS.

Krizové situace zahrnují rozsáhlé živelní pohromy, velké a plošné požáry, výbuchy s následným rozrušením sítí nebo rozsáhlými závaly, velké dopravní havárie, rozsáhlé výrony a úniky nebezpečných látek, rozsáhlou kriminalitu, terorismus, sociálně politické nebo rasové nepokoje, rozsáhlé epidemie či epizootie, stav ohrožení státu, válečný stav.

Krizová situace ohrožuje životy a zdraví celých skupin obyvatel, dochází k významným majetkovým škodám, je ohroženo životní prostředí, jsou ohroženy kulturní památky, je narušena nebo zcela dokonce zastavena výroba, je přerušena dodávka energií, tepla, přerušeno spojení, je přerušeno a není zajištěno zásobování obyvatelstva pitnou vodou a potravinami, hrozí epidemie či epizootie.

Krizová situace může zasáhnout území několika obcí, území několika okresů nebo dokonce území celého státu. Situaci musí komplexně řešit státní správa mimořádnými opatřeními a mimořádnými prostředky.

Úroveň řešení mimořádných situací

- I. Situaci řeší **samostatně** jednotlivá hlavní složka integrovaného záchranného systému.
- II. Situaci řeší **součinnostně** hlavní složky integrovaného záchranného systému a některé další posilové síly a prostředky.
- III. Situaci řeší **komplexně** státní správa za účasti hlavních složek integrovaného záchranného systému, jednotek Civilní ochrany ČR, Armády České republiky, složek Ministerstva vnitra ČR a dalších sil a prostředků v úzké součinnosti se samosprávou.

Možná opatření realizovaná jednotkami AČR k odstranění následků přírodních katastrof a průmyslových havárií

Na charakteru následků nevojenského ohrožení závisí opatření, která je třeba v rámci záchranných a vyprošťovacích prací realizovat. Součástí těchto prací jsou nutné i provizorní opatření obnovy, která umožňují provádění záchranných a vyprošťovacích prací. Charakter opatření, která je třeba v rámci záchranných a vyprošťovacích prací realizovat, ovlivňuje rozhodnutí o nasazení sil AČR, o jejich množství, složení i vybavení.

Představa, že síly a prostředky AČR budou vždy plnit úkoly až po zásahu hlavních, případně posilových složek IZS je zkreslená. V případě vzniku krizové situace postihující rozsáhlé území státu, jako tomu bylo například při záplavách v roce 1997, mohou být síly AČR prvními záchrannými skupinami působícími v místě nasazení. Z toho vyplývá, že jednotky AČR se mohou podílet i na provádění záchranných a vyprošťovacích prací, na evakuaci obyvatel a materiálu z postižených oblastí, na poskytování první pomoci a na provádění výkonů pomoci u lehce poraněných osob podle pokynů zdravotnických záchranářů.

Opatření, která je třeba realizovat k eliminaci ohrožení v důsledku přírodních katastrof a průmyslových havárií lze rozdělit do několika skupin. Vymezení těchto opatření nemůže být chápáno dogmaticky a je třeba mít na paměti, že jsou vzájemně podmíněna a navazují na sebe.

Opatření k odstranění následků přírodních katastrof a průmyslových havárií je možné rozdělit do šesti skupin:

1. Preventivní opatření.
2. Průzkum v postižených oblastech.
3. Záchranné a vyprošťovací práce.
4. Opatření k obnovení základních funkcí infrastruktury teritoria.
5. Odstraňování následků a opatření obnovy.
6. Zabezpečující a podpůrné činnosti.

1. Preventivní opatření

Základem řešení krizových situací je [3]:

- znát pravděpodobná rizika;
- mít zpracovaný systém reakce;
- mít připravená řešení;
- mít připravené síly a prostředky k realizaci řešení.

Základní podmínkou pro realizaci preventivních opatření je získání informací, které umožňují poznat a objektivně určit charakteristiku teritoria se všemi zvláštnostmi, pravděpodobná rizika ohrožení (zdroje a míru ohrožení), možnosti monitorování rizik ohrožení, způsoby vyzkoušení a varování, způsob jak na vzniklé krizové situace reagovat a jakými silami a prostředky a rozsah logistického zabezpečení řešení situace.

Vyhodnocení možného ohrožení v daném teritoriu vychází z analýzy potenciálních zdrojů krizových situací. Podkladem k provedení analýzy je zpracování geografického vyhodnocení, vyhodnocení demografické situace a charakteristiky průmyslové a zemědělské výroby teritoria. S tím souvisí i vyhodnocení vlivu roční doby a počasí. Získané údaje a výsledky hodnocení jsou ukládány v digitální podobě, mohou být zpracovány na mapách a schématech.

Výsledkem analýzy potenciálních zdrojů krizových situací je model možného působení ničivých faktorů. Model musí umožňovat stanovení rozsahu a intenzity působení ničivých faktorů i přesnou lokalizaci možných účinků. Z těchto údajů lze učinit objektivní závěry o charakteru pravděpodobných opatření a potřebě sil a prostředků k eliminaci ohrožení.

2. Průzkum v postižených oblastech

Údaje pro korekci modelu působení ničivých faktorů ohrožení se získávají průběžně jak v době mimo ohrožení, tak i v době jeho trvání. Průběžně musí být registrovány změny na teritoriu v důsledku plánovaného rozvoje, ale i změny ve složení, dislokaci a možnostech vojenských útvarů pro plnění úkolů. Vliv těchto změn je vyhodnocován a závěry z hodnocení se zapracovávají do plánů použití vojsk při přírodních katastrofách a průmyslových haváriích.

Realizace průzkumu v postižených oblastech v době trvání ohrožení má význam zejména pro rychlé rozhodnutí o opatřeních, která je třeba realizovat a potřebě nasazení sil a prostředků.

Před nasazením jednotek k vyprošťovacím pracím je třeba provést technický průzkum v místě plnění úkolu. Při tom je využíváno informací získaných předchozí průzkumnou činností všech průzkumných orgánů a podrobně se mapují místní podmínky. Na pomoc se mohou přibrat znalci místní situace od místních institucí a zařízení nebo z řad civilního obyvatelstva. Cílem technického průzkumu je především lokalizace zavalených osob, rozhodnutí které práce vykonat v prvním pořadí a které v dalším s ohledem na zajištění bezpečnosti práce záchranářů a stanovení jak nejvhodnější proniknout k zavaleným a jak je vyprostit.

Na základě výsledků technického průzkumu se stanovuje:

- kterou cestou pronikat,
- jak dopravit vyproštěné do bezpečí,
- které práce udělat dříve a které později,
- jak velké pracovní skupiny určit,
- v případě potřeby počet směn,
- dobu trvání vyprošťovacích prací.

Součástí všech druhů průzkumu je zjišťování informací o účinnosti realizovaných opatření a to nejen jako zpětné vazby pro řídicí orgány v rámci momentální situace, ale také pro jejich využití v rámci prevence ke korekci modelu možného působení ničivých faktorů. Tyto průzkumové údaje společně s výsledky hodnocení nasazení jednotek AČR a jejich implantace do modelu, mohou vést ke zdokonalení připravenosti AČR.

3. Záchranné a vyprošťovací práce

Rychlost reakce na vniklou krizovou situaci je rozhodujícím faktorem ovlivňujícím úspěšnost záchranných prací. Podle zkušeností ze záchranných akcí při vyprošťování osob ze závalů a trosk je rozhodujících prvních dvanáct hodin. V této době je největší naděje na záchranu postižených osob. S narůstajícím časem se pravděpodobnost zachránění postižených osob výrazně snižuje. Ještě kratší dobu reakce vyžaduje záchrana osob zasypaných sněhem, kde vlivem podchlazení organismu dochází k úmrtí již po dvou hodinách. Při požárech je doba přežití ještě nižší vzhledem k nedostatku vzdušného kyslíku a působení zplodin. V tomto případě je potřebná reakční doba jen několik minut. Snahou Zdravotnické záchranné služby je organizovat záchrannou činnost tak, aby se postiženým dostalo odborné přednemocniční neodkladné péče nejpozději do 3 hodin od poranění.

Vyprošťovací práce jsou v drtivé většině případů zahájeny realizací opatření k **zajištění bezpečnosti**. Bezpečnost při záchranných a vyprošťovacích pracích mohou

ovlivnit zejména části zdí, které hrozí zřícením, suterénní prostory v místě prací, které by se mohly pod záchranáři propadnout a labilní trosky hrozící sesuvem. Před zahájením vyprošťovacích prací je proto třeba strhnout části nebezpečných trosek budov (konstrukcí), ohradit některé prostory a upravit povrch trosek pro bezpečnější pohyb jednotky.

Při organizování záchranných a **prvořadých likvidačních prací** je nutné vyhledávat a určit **přísunové komunikace** pro přísun jednotek, techniky a materiálu k provádění záchranných prací a **odsunové komunikace** pro odsun postižených osob, poškozené techniky a materiálu. Přísunové a odsunové komunikace by neměly vést po jedné trase.

V místech, kde jsou vozovky zavaleny, je nutné zřizovat průjezdy nebo **přejezdy** v troskách.

Od jednotlivých pracovišť k odsunovým komunikacím se budují **přechody**, které slouží k pronikání jednotek k postiženým osobám pěšky nebo s lehkou technikou, vynášení raněných a vyvádění ostatního obyvatelstva.

Na základě uvedených skutečností je zřejmé, že při zřizování cest v rámci záchranných a prvořadých likvidačních prací je nutné nasadit podle možností techniku. I při nasazení techniky je třeba provádět celou řadu ručních prací. Tyto je třeba omezit jen na nezbytně nutné, protože značně prodlužují potřebný čas.

Při prvořadých záchranných a likvidačních pracích se provádí **zabezpečovací práce** na budovách a konstrukcích. K zabezpečovacím pracím se přistupuje zásadně jen v blízkosti postižených osob v prostoru vyprošťování a v blízkosti přísunových nebo odsunových tras.

4. Opatření k obnovení základních funkcí infrastruktury teritoria

Již v průběhu záchranných a vyprošťovacích prací je zahájena realizace opatření k obnovení funkcí infrastruktury teritoria. Jde zejména o zabezpečení provozu zdravotnických a humanitárních zařízení, jejichž činnost navazuje na záchranné práce prováděné v místě postižení. S tím souvisí i zabezpečení všech druhů dopravy a obnova nezbytných energetických a telekomunikačních zařízení.

Úspěšnost záchranných prací je limitována i možnostmi pro přesun postižených osob do zdravotnických případně humanitárních zařízení. Největší překážkou pro transport jsou vzniklé překážky v důsledku závalů, požárů, poškození mostů a podjezdů, zaplavení prostorů atd. Dále jde o zdraví či životy ohrožující prostory v souvislosti s poškozením produktovodů, elektrického vedení a vzniku epidemií a epizootií.

Realizovaná opatření přímo nesouvisí s prováděním záchranných a vyprošťovacích prací, ale ovlivňují zejména jejich rychlost a zabraňují vzniku druhotných škod. Velmi často jde o provizorní řešení. Vedle specializovaných prací, jako je například zesilování či stavba mostů, lokalizace a likvidace požárů, odstraňování poruch a poškození na inženýrských sítích, přibývá činností, které jsou schopni vykonávat lidé nepřipravovaní speciálně pro tyto případy. V řadě případů je však nutné, aby osoby pověřené úkoly zahrnujícími střežení (uzavírání) objektů a prostorů měly status veřejných činitelů.

Specifickou činností v této fázi může být i evakuace a přesídlování obyvatelstva a rozvinování polních nemocnic a humanitárních základů k poskytování zdravotnické a humanitární pomoci. Jde o provizorní zařízení a osoby umístěné v těchto zařízeních jsou okamžitě jak je to možné odesílány do stacionárních humanitárních zařízení.

5. Odstraňování následků a opatření obnovy

Odstraňování následků a opatření obnovy po haváriích a katastrofách je uskutečňováno současně s opatřeními k obnovení základních funkcí infrastruktury teritoria, ale nijak nesouvisí s prováděním záchranných a vyprošťovacích prací. Přijímaná řešení by měla mít koncepční a trvalý charakter. Realizována jsou na komerčním základě specializovanými organizacemi.

6. Zabezpečující a podpůrné činnosti

Činnost sil a prostředků nasazených k eliminaci ohrožení musí být po celou dobu zásahu všestranně zabezpečována a podporována. Jde o provádění takových činností jako je výroba a rozvod elektrické energie, zřizování osvětlení, těžba a úprava vody, ale i zabezpečení stravy, ubytování, hygienických potřeb a ochranných pomůcek. Komplikované je i provádění oprav a údržby nasazené techniky a přístrojů a přísun potřebného množství spotřebního materiálu.

V této souvislosti je třeba poznamenat, že hlavní složky IZS nejsou dimenzovány pro nepřetržitě hromadné nasazení a tomu odpovídá i vytvořený systém logistiky. Dlouhodobě je možné pouze nasazení útvarů CO a AČR, které jsou schopny v potřebném rozsahu rozvinout i prostředky logistiky a zabezpečení nezávislé na stacionárních zařízeních.

Opatření realizovaná při povodních a záplavách

Vzhledem ke geologické poloze České republiky, charakteru jejích průmyslových objektů a zařízení a historické zkušenosti obyvatelstva lze vyvodit, které přírodní katastrofy a průmyslové havárie se mohou s největší pravděpodobností vyskytnout na území České republiky.

Na základě zkušeností z devadesátých let je možno říci, že největším nebezpečím jsou **povodně spojené se záplavami** velkého území republiky.

Povodně mohou vzniknout vlivem počasí nebo v důsledku havárie na vodních stavbách zadržujících větší množství vody.

Negativní důsledky povodní se v jednotlivých úsecích vodního toku liší vlivem jejího průběhu a charakteru terénu. Zatímco v horní části vodního toku jsou ničivé účinky způsobeny především vlastním průchodem povodňové vlny, ve střední a především pak v dolní části vodního toku dochází k zaplavení velkých ploch a destrukce objektů a zařízení je většinou způsobena vlivem předmětů, které jsou unášeny na hladině vodního toku. K destrukci objektů dochází také v důsledku jejich podmáčení. Uvedené skutečnosti značně ovlivňují charakter i průběh záchranných prací.

V oblastech horního toku je obyvatelstvo příchodem záplavové vlny zpravidla překvapeno a dochází k uvěznění lidí ve zřícených nebo poškozených budovách, případně na místech odříznutých od okolí. Mimo záplavové oblasti často dochází k podcenění nebezpečí a k odmítání obyvatelstva opustit ohrožené oblasti a tím se také ocitají v situacích ohrožujících jejich zdraví a životy.

Záchranné a vyprošťovací práce

Vyprošťovací práce v oblastech postižených povodněmi jsou komplikovány nutností překonávat zaplavené úseky terénu a často obtížemi spojenými s destrukcí komunikačních objektů jako jsou mosty, nadjezdy apod. Na komunikacích jsou překážky vytvořené naplaveninami a některé oblasti se stávají nedostupnými i s použitím člunů a obojživelných prostředků.

V první fázi záchranných prací je často nutná součinnost pozemních záchranných skupin a letecké záchranné služby. Záchranáři se nesmí zdržovat odstraňováním překážek na přístupech, tyto obcházejí s cílem poskytnout co nejrychleji pomoc osobám ve zříceninách a na izolovaných místech, kde hrozí nebezpečí z prodlení. Při vlastním vyprošťování osob se postupuje podle obecně platných zásad, přičemž je třeba mít na paměti, že vedle vyprošťování osob z trosk půjde častěji o jejich transport z výšek a tomu musí odpovídat i vybavení záchranářů. K osobám, které nejčastěji potřebují pomoc patří staří lidé, lidé tělesně postižení a dále rodiny s dětmi. Vyproštěným osobám je neprodleně poskytována první lékařská pomoc a jsou co nejrychleji transportovány na místa, která jsou přístupná prostředkům lékařské záchranné služby a v pořadí stanoveném lékařem odsunovány do nemocnic nebo humanitárních zařízení za tímto účelem vytvářených.

Evakuace obyvatelstva

Cílem evakuace je přesídlení obyvatelstva z postižených oblastí a dále z oblastí, kterým hrozí zaplavení. Dopravní prostředky pro evakuaci zabezpečuje příslušná havarijní komise. Předpokládá se, že obyvatelé ve velké míře využijí svých soukromých motorových vozidel.

Evakuace objektů jako jsou nemocnice, domovy důchodců a podobná zdravotnická a sociální zařízení vyžaduje nasazení velkého počtu záchranářů a celý proces musí být organizován přesně v souladu s evakuačními plány. Za průběh evakuace je odpovědný kompetentní pracovník daného zařízení.

V průběhu evakuace je třeba zabezpečit pořádkovou a regulační službu na vyčleněných trasách, aby nedošlo k zácpám na komunikacích se sníženou dopravní kapacitou. Průjezd musí být přednostně zabezpečen pro vozidla zdravotní záchranné služby. Současně nesmí být ohrožen přísun materiálu a techniky pro záchranné týmy. Úkolem pořádkové a regulační služby je i zamezení přístupu nepovolaným osobám do prostorů postižených povodní.

Obytné domy i ostatní opuštěné objekty a zařízení v evakuované oblasti musí být střeženy. Již od počátku záchranných prací je třeba s tímto úkolem počítat, aby touto činností nebyli zaměstnáni lidé vycvičení pro provádění záchranných a vyprošťovacích prací.

V místech postižených povodní, kde evakuace není možná (nedostupné prostory) nebo není vhodná (lidé jsou v bezpečí a prognóza dalšího vývoje situace je příznivá) je přístupováno k zásobování obyvatelstva pitnou vodou, potravinami, příkrývkami, šatstvem, vařiči atd. Udržování kontaktů a humanitární pomoc obyvatelům v postižených místech má kladný vliv na psychiku těchto lidí, což je v dalším průběhu situace velmi významné.

Uvolňovací práce a opatření k předcházení škod

V průběhu povodně se situace v jednotlivých oblastech povodí neustále mění. Vlivem eroze břehů a podmáčení terénu může docházet k sesuvům půdy a k poškození komunikací. Zachycování naplavenin na pilířích mostů, na jezích a podobných vodních stavbách vytváří hráze, které zadržují vodu a zvyšují výšku její hladiny a může mít za následek nejen destrukci těchto staveb, ale i zaplavení oblastí, které jsou pokládány za bezpečné.

Všude, kde je to třeba a situace to umožňuje, jsou naplaveniny od vodních staveb odstraňovány. V případě, kdy vodní stavby brání v průtoku vody a jsou příčinou záplav, odstraňují se. Při tom se používá především trhavin, ale i těžkých mechanismů.

V oblasti středního a dolního toku řeky je třeba od prvních příznaků vzniku povodně kontrolovat stav protipovodňových hrází a podle potřeby je opravovat, doplňovat nebo zvyšovat. Práce spojené se stavbou a opravami protipovodňových hrází jsou spojeny s velkou potřebou osob a mechanizačních prostředků.

V oblastech předpokládaného zaplavení je třeba provádět evakuaci škodlivin, důležitého materiálu ale i písemností (archiválie, důležité spisové materiály, depozitáře apod.).

Další důležitou činností je odstraňování narušených objektů, zejména obytných budov a objektů ohrožujících bezpečnost záchranářů a obyvatel v místech provádění záchranných a vyprošťovacích prací a podél používaných tras. Na těchto trasách se současně odstraňují překážky vytvořené nánosy a troskami zničených objektů a vyhledávají se a upravují objízďky.

Opatření k zabezpečení záchranných prací

Provádění záchranných prací, evakuace obyvatelstva a poskytování humanitární pomoci vyžaduje realizaci opatření k rychlé obnově dopravy v postiženém území. Jedná se především o obnovu a zesilování stálých mostů a zřizování náhradních přemostění. Použití brodů, přepravních prostředků i motorových plavidel pro přepravu těžkých břemen je zpravidla komplikováno velkou rychlostí proudu a řeší pouze nouzovou dopravu v rámci záchranných prací. S obnovou mostů úzce souvisí i úprava a obnova komunikací. Bez této činnosti není možno provádět manévry těžkou technikou mezi postiženými lokalitami.

Veškerá uvedená činnost se provádí pouze na vybraných komunikačních směrech, řeší se zpravidla provizorními prostředky nebo prostředky útvarů Civilní ochrany a Armády České republiky. Tato opatření umožňují zahájit zásobování obyvatelstva v postižených oblastech pitnou vodou a potravinami.

Těžba a úprava vody poelními prostředky má význam především ve prospěch zdravotnických a humanitárních zařízení a to pouze do té doby, než je zabezpečen přísun vody ze stálých zdrojů nebo vody balené.

Po průchodu záplavové vlny a stabilizaci situace v záplavových oblastech se přistupuje k lokalizaci a likvidaci poruch inženýrských sítí.

Epidemiologická opatření

Rozsáhlé záplavy zásadním způsobem snižují běžný hygienický standard a populace v takto postižených oblastech bývá ohrožena celou řadou různých epidemií

vyvolávaných původci s fekálně-orálním mechanismem přenosu. Při zachování elementárních hygienických návyků nejsou epidemie přenosných onemocnění po povodních zcela běžné. Důležitým faktem je, že onemocnění, která se nevyskytují již před záplavami, nejsou zpravidla problémem. V lokalitách kde se vyskytují, se uplatňují obzvláště tyfus, cholera nebo vzteklna. Velmi často zde dochází k pokousání nebo uštknutí v důsledku velké stresové zátěže postižených zvířat. To je i důvodem vyššího výskytu vztekliny. Záplavy rozsáhlých území jsou rovněž bohužel téměř zárukou budoucího rizika přemnožení komárů.

K omezení možnosti vzniku nákaz je na základě rozhodnutí hygienické služby organizován sběr a likvidace uhynulých zvířat. Zejména v teplých obdobích roku je důležité přistoupit k této činnosti již v časném období záchranných prací. Na tuto činnost musí navazovat dezinfekce zaplavených sklepů a dalších prostorů.

K zabránění šíření epidemií je třeba v některých případech organizovat opatření k omezení migrace obyvatelstva do postižených oblastí a k izolaci postižených osob i celých prostorů.

Obnova postiženého území

Obnova postiženého území je založena na realizaci komplexních opatření k odstranění následků. Tato opatření jsou prováděna především na komerčním základě. Hlavní prvky IZS se na pracích při obnově postiženého území nepodílejí. To platí i o jednotkách Civilní ochrany a Armády České republiky. Jednotky Civilní ochrany a Armády České republiky mohou být použity pouze v rámci výcviku vojsk a to pouze za velmi přísných, přesně daných podmínek.

Specifická opatření při povodních na zamrzlých tocích

Po průchodu povodňové vlny na zamrzlém vodním toku dochází k rozrušení ledové vrstvy a vyplavení ker do prostoru v okolí vodního toku. V řečišti se vytvářejí ledové bariéry, které zadržují vodu a způsobují záplavy. Bariéry se tvoří zejména na konstrukcích vodních staveb a před mosty, které brání v odcházení ker a může dojít k jejich destrukci. Vlivem těchto skutečností dochází k ohrožení zdraví a života lidí a k zatarasení přístupových komunikací v postižené oblasti.

Vedle již výše zmíněných opatření je třeba uvolňovat ledové bariéry v řečišti, a to především s využitím trhavín. Tato činnost je v řadě případů komplikována blízkostí obytných budov a hospodářských objektů, ale i tím, že hrozí poškození vodních staveb a konstrukcí mostů, u kterých se bariéry tvoří.

Definování úkolů, které je třeba realizovat při odstraňování následků přírodních katastrof a průmyslových havárií, je nutnou podmínkou k tomu, aby bylo možno stanovit, které jednotky Armády České republiky jsou pro jejich plnění vhodné. Současně je možno na tomto základě stanovit zaměření a rozsah přípravy jednotek pro plnění těchto úkolů.

Významným motivem pro nasazení jednotek Armády České republiky jsou i důvody ekonomické. Při nasazení armády nemusí být mnohé činnosti řešeny na komerčním

základě a zvýší se tak společenská prospěšnost armády. Dalším pozitivním důsledkem pak může být i růst prestiže armády v očích veřejnosti.

Literatura:

1. Bezpečnostní strategie ČR. Praha 1999.
2. Vojenská strategie ČR. Praha 1999.
3. Peltan, K.: Základy krizového managementu. I. díl. Skripta VA Brno, 1997.

Reálnými alternativami pro příští jedno nebo dvě desetiletí proto jsou: buď Evropa, která se bude – byť váhavě a nesystematicky – rozšiřovat a sjednocovat a pokračovat ve sledování svého cíle, tedy kontinentální jednoty; nebo Evropa ustrnulá na mrtvém bodě, která nevykročila ze současného stavu integrace a geografického rozsahu, se střední Evropou setrvávající v geopolitickém území nikoho; nebo jako pravděpodobné pokračování této druhé alternativy, Evropa postupně se rozpadající a stejně jako v minulosti zapletená do vzájemných mocenských rozepří. Zdá se téměř nevyhnutelné, že při variantě „Evropy ustrnulé na mrtvém bodě“ zeslábné identifikace Německa s Evropou, a uvolní se prostor více nacionalisticky orientovaným vymezením státního zájmu Německa. První varianta je pro Spojené státy samozřejmě nejlepší, má-li se však uskutečnit, vyžaduje energickou americkou podporu.

*Zbigniew Brzezinski „Velká šachovnice“.
(K čemu Ameriku zavazuje její globální převaha.)
Mladá fronta, Praha 1999.*

Pohled na GIS v praxi armády

Rozvoj technologií digitalizace dat přinesl celé společnosti možnosti využití digitálních informací o terénu v různých geografických informačních systémech (GIS - Geographic Information System), což se odrazilo zákonitě v posledních několika málo letech ve vyspělých armádách v tom, že i u nich došlo k výraznému posílení práce s digitálními informacemi o území v polních velitelských systémech. Z tohoto hlediska jsou topografická a geografická data využívána především jako základní informační zdroj o podmínkách v prostoru operace (respektive „bojiště“ podle terminologie NATO). Projevuje se snaha o nahrazení klasické mapy digitálními produkty.

Rovněž v armádě České republiky dochází k obdobnému rozvoji těchto technologií. A je na místě říci, že topografická služba AČR v tomto směru nijak nezaspala, ale je na čele tohoto trendu. Již řadu let produkuje data o území tohoto státu a distribuuje je uživatelům, podle jejich požadavků a kteří o ně mají zájem.

V tomto směru opět dělá dobré kroky topografická služba, která realizuje řadu projektů v pozemním vojsku i letectvu. Jestliže u letectva realizuje projekty orientace letounů v prostoru, potom u pozemního vojska je obdobným projektem vybudování **pracovišť analýzy terénu (PAT)**. Je vidět, že si v tomto vzala zkušenosti ze zahraničí a začala systematicky řešit **analýzy prostoru operace (APO)**. O výsledcích svědčí i prezentace olomouckého pracoviště Velitelství pozemního vojska. Není ale možno říci, že výsledek odpovídá skutečným požadavkům uživatelů. Uvedená prezentace především ukazuje jaké jsou možnosti pracoviště a co může poskytnout uživatelům. Jde o cestu řešení, kde pracují skuteční profesionálové na úkolu, který požadují uživatelé.

Uvedený způsob řešení, cestou specializovaného pracoviště, odstraňuje nejen problém nákupu SW vybavení, protože nákup základního programového vybavení může být proveden hromadně. Řeší současně i problém kvalifikovaného využití odborných pracovníků nejen topografické služby, ale v mnoha případech i třeba specialistů na výpočetní techniku, jejichž využití na štábech je mnohdy dosti zavádějící.

Představa, že štábní důstojník bude mít před sebou počítač s GIS a bude schopen si sám řešit své problémy, je mylná. I „nejjednodušší“ počítačové programy, jakým je například ArcView (je představován jako vysloveně uživatelský), vyžadují řádnou přípravu uživatele na řešení požadovaných úkolů specializovanou firmou. Přitom sám program (bez dalších modulů) lze zakoupit asi za 1500 dolarů a školení jednoho pracovníka stojí asi 10 000 Kč.

Z hlediska uživatele je mnohem důležitější znát, co mu program umožňuje přímo a co je nutno udělat navíc. Navíc ale musí znát, s jakými daty pracuje. Opět **zkušenost ukazuje na potřebu teoretické přípravy lidí** na tuto práci. Když se začínalo s výpočty poměru sil na prvních počítačích (Consul, Momi I, II, později Armis apod.), mnozí

velitelé brali výsledky z počítače za fakta a bezmezně jim věřili. Vůbec při tom nezvažovali, že program pro počítač připravoval chybující člověk. Rovněž data do počítače vždy zadává člověk, a proto i tato data jsou vždy subjektivní a tudíž opět mohou mít chyby, aniž si to člověk uvědomuje. Obdobně nyní si všichni neuvědomují skutečnost, že dodávaná data pro GIS mají jen určitou přesnost či lépe řečeno obsahují určitou nepřesnost. Obdobně hraje omezující roli jejich obsahová úplnost.

Výsledek výpočtu je ovlivňován rovněž jeho zpracovatelem, který nemusí znát přesně požadavky uživatele. Zpracovatel úkolu využívá podle svých znalostí a schopností možností programového vybavení a uživateli předkládá výsledek: Uživatel, který nezná dobře vlastní obsah úkolu, přijímá výsledky z počítače jako fakt. A to je situace, kterou známe v současnosti například ze zpracování APO. Přitom uživatel analýzy prostoru operace je tím, kdo stanoví kritéria výběru dat. On je tím, kdo také stanoví jaké budou výstupy. To nemůže za něj učinit žádný programátor, topograf či někdo jiný. Uživatel sám stanovuje jaká další data potřebuje a jak se opět budou používat. Současně to znamená, že uživatel musí mít takové znalosti o datech a daném programu, aby mohl klást rozumné a jasné požadavky na tvorbu a zpracování dat.

Obsah APO a zvláště analýza terénu, je také stálým problémem. Topografická služba v posledních letech zorganizovala několik kurzů, ve kterých byli naši důstojníci seznamováni s tím, jak se řeší tato oblast v armádách NATO. Právě ve Vojenské akademii ukazovali důstojníci armády Velké Británie celý pracovní postup. Přitom si všichni účastníci kurzu mohli potvrdit skutečnost, že skripta pplk. Hanouska „Zpravodajská příprava bojiště v armádách NATO“ z roku 1995 přesně odpovídají uváděným postupům. Máme tedy v armádě již pět let k dispozici materiál, o který je možno se opřít. Chybí nám ale něco mnohem důležitějšího. Tím je znalost odpovědi na otázku: „Proč to tak dělám a nač to potřebuji?“. A odpověď na tuto otázku je současně i řešením sporu mezi uživateli – štábními důstojníky a zpracovateli APO.

Jsou obory, kde nemohou tvůrci komerčních počítačových programů sami o sobě vytvořit specializovaný program. Vojenství patří mezi ně. Bez požadavků uživatele nemůže být „vojenský program“ vytvořen. Uživatel je ten, kdo říká co chce připravit a jak to má pracovat. Musí sám stanovit jaké vstupy a výstupy budou dány do vínku vytvářenému programu. Protože ale ve většině případů jde u „vojenského programu“ o aplikaci komerčního programu, musí se uživatel seznámit s tím, co program dává a umožňuje. Rovněž se musí seznámit i se strukturou dat, jen tak může být úspěšný.

Jak jsme pokročili v praxi? Na tuto otázku je odpověď dvojí. Ta první zní: „**Analýza prostoru operace se stala pevnou součástí plánovacího procesu štábu, je již zažitá a stále využívána**“. To vypadá velmi dobře, ale je tomu tak skutečně? Ano? Není zde současně také nějaké ale, protože současně je tady druhá odpověď: „**Děláme něco, co prakticky nevyužíváme**“. Ta odpověď je velice tichá, protože se to nerado přiznává. Mnozí budou určitě proti těmto slovům protestovat, ale ten protest není opravdový. Při průzkumu byly odpovědi mnohdy velmi rozpačité. Od zastánců, kteří tvrdili, že APO (analýzu terénu) používají, až po upřímné odpovědi, že jim to k ničemu nepomáhá.

Proč tomu tak je? Co vede k takovým odpovědím? Na tyto otázky nejsou odpovědi příliš složité. Vše totiž záleží na pochopení významu zpracovaného materiálu, odpovědnosti zpracovatelů a úrovni jeho zpracování. Pokud není pochopen význam APO a nedokážeme ji využít, potom je pro nás neustále výhodnější práce na mapě,

kteřá má pro nás mnoho důležitých údajů a je přímo pod průsvitkou, na které pracujeme. Podívejme se tedy na problém blíže.

Základním kladem je skutečnost, že diskuse o výsledku, a tedy i obsahu APO, která někdy představovala souboj, a ne spolupráci štábních důstojníků je již překonanou fází, jak o tom svědčí i příklady z praxe u štábů brigád. Za zpracování a obsah APO dnes odpovídají jednoznačně důstojníci O-2 (G-2) a většina z velitelů je pokládá v tomto směru za odborníky. O tom nejsou žádné spory. A tak lze říci, že hlavní problémy jsou vyřešeny. Je to ale pravda?

Často se stává, že do skupin APO jsou přímo začleňováni zbytečně důstojníci dalších odborností bez ohledu na jejich skutečnou potřebu pro práci ve skupině. Opět a opět jsou slyšet hlasy velitelů, ale také „spojářů“, „chemiků“, „dělostřelců“, „logistiků“ a jiných, že jejich přítomnost ve skupině je potřebná. Jinak nemohou veliteli plánovat spojení, vyhodnocovat prostory zamoření, plánovat dělostřelecký průzkum a palby, řešit otázky logistiky atd. Ano, mají pravdu. Ale to není obsahem práce skupiny APO. Ta pracuje pouze pro velitele, pro jeho vševojskové já. Napomáhá přijetí vševojskového rozhodnutí. Kdo tomu nevěří, nechť si přečte americký FM 31-130 (Intelligence Preparation of the Battlefield). V tomto manuálu nikde nejsou slova o těchto odbornostech. Za to je tam více slov o podílu „ženistů“ a topografické služby. A co nejdůležitější, že podle něj se v armádách členských zemí NATO všichni řídí. Z něj jiní odvodili své postupy.

Pokud se týká odborníků druhů vojsk ve skupině analýzy prostoru operace, jejich analýzy slouží veliteli nepřímo, pouze prostřednictvím odborné služby nebo zabezpečení. Tvoří nadstavbu na základ analýzy terénu, který vytváří skupina ve složení důstojníků O-2, O-3, ženijního vojska a topografické služby, dále přímo využívanou velitelem a která je určena pro celý štáb. To je nutno si uvědomit a podle toho pracovat. Tím ovšem nevylučuji, že za určité situace bude některý z těchto odborníků přímou součástí skupiny analýzy.

Určitě bude mít místo v této skupině zástupce logistiky, pokud bude plánovaná výsadeková operace, při které bude přepravováno významné množství vojsk a materiálů. Stejně tak to bude platit pro chemiky v operaci, kde jsou používány chemické (jaderné) zbraně. Ale teoretické analýzy co se může stát pokud dojde k výronu chemických látek z průmyslového závodu, stadionu apod., to již patří k nadstavbě APO. Obdobně to platí i o rozhodování spojaře o vlivu terénu, ročního období a počasí na odolnost spojovací soustavy, rozmístění prostředků spojení, volbu kmitočtů a pod. A jistě i analýzy z hlediska možností zatarasování, odtarasování a přesunů, které provádí ženisté, nelze zařazovat přímo do materiálů APO. Naopak budou velmi důležité závěry z vlivů počasí a terénu na plnění úkolů ženijního zabezpečení u jednotek (především v obraně, z hlediska maskování, rozpojitelnosti horniny, výšky spodní vody a dalších faktorů).

V současnosti neustále trvá snaha o využití geografického informačního systému (GIS), protože představuje nejen technologii budoucnosti, ale především informační systém, který obsahuje specifická data o území. Může být využit při analýze prostoru operace k třídění (vyhodnocování) dat dle potřeby a provedení jejich výběru. Právě data jsou tím, co potřebuji mít v takovém druhu a množství, abych mohl provést ten správný výběr a vytvořit analýzu, potřebnou pro velitele.

Data jsou tedy alfa a omegou, ze které každý zpracovatel vychází. Jejich přesnost je rozhodující pro celkový úspěch práce skupiny APO. Pokud ale hovoříme o digitálních datech, která nám prezentují terén formou polygonů, bodů a čar, je zde jeden velký problém. Data jsou často neúplná, viz komunikace a jejich parametry. Ale to jde doplnit a časem se to určitě stane. Některá data jsou ale ve své přesnosti obtížně použitelná. Mám na mysli polygony lesů a mohly by zde patřit i osady.

K tomu abych mohl vysvětlit v čem je problém, musím odskočit opět k analýze prostoru operace. Odskočit k otázce proč je prováděná a nač slouží. Jak všichni víme, výsledkem jedné části APO je vyhodnocení terénu z hlediska možnosti jeho využití v boji. Velitel potřebuje znát jak terén omezí jeho manévry, jak mu napomůže v krytí, maskování a další aspekty. To se právě dozví ze **schémat**, na kterých uvidí nejen neprůchodný terén, ale především **přístupové koridory**, **kapacity jednotlivých směrů**, **terénní čáry**, které omezují pohyb při vedení boje, **klíčové prostory**, které je nutno vybojovat nebo udržet jednou či druhou stranou a další **vojenské aspekty terénu**. A zde zdůrazňuji ještě jednou, uvidí to na schématech.

Schémat terénních překážek, přístupových koridorů, kapacit jednotlivých směrů, zákresy terénních čar a klíčových prostorů **pomohou veliteli v jeho rozhodování**. Nemusí již detailně studovat mapu a hledat kde může se svými jednotkami a kde ne. A zde jsme u problému jak vytvořit kýžená schémata. Tyto úkoly prozatím nejsou počítačem zpracovatelné a musí je proto zpracovat sám člověk, který k tomu využije analýzy připravené pomocí počítače.

Při tvorbě (výpočtu) analýz vybíráme data tak, že je rozdělíme do skupin umožňujících nám známou klasifikaci GO, SLOW GO a NO GO. Přitom u výběru a třídění plošných polygonů dochází k chybám. Na příkladu lze ukázat kde tomu tak je. Vezměme si polygony lesa. Aby bylo možno stanovit kde je les skutečnou překážkou, je potřebné vyloučit z výběru všechny lesíky, které mají plochu menší než určitou hodnotu (na příklad 10 ha). Obrazně se tím snažíme „vymazat“ ze schématu všechny malé lesíky, které nemají vliv na vedení boje. To se sice podaří, ale v tomto okamžiku zmizely nejen malé samostatné lesíky. Zmizely i další, které zde měly ve skutečnosti zůstat.

Proč se tak stalo, to je dáno právě bankou dat. Na analogové mapě vidíme les zakreslený jako jeden nedílný celek. V digitální podobě se skládá z množiny polygonů jednotlivých lesů o různých velikostech. A tak se stalo, že při výběru lesů menších než 10 ha některé z této velké plochy zmizely. Les se jeví menší a jako eментál.

Pokud budeme provádět analýzu pro operační stupeň, nebude to nijak velká tragédie. Na schématu to mnohdy skryje dostatečně silná čára. My ale bude dělat analýzy především pro taktický svazek a tam by již každá taková chyba měla být odstraněna. Jak? Velmi jednoduše. Chce to „jen“ doplnit v programu omezení výběru dat podmínkou, podle které by nemohl polygon lesa menší než 10 ha, který sousedí s jiným polygonem parametrů les a tvoří spolu s ním plochu větší, být „vymazán“.

V této souvislosti si také musíme uvědomit také problémy výběru pozorovacího stanoviště – pozorování a chybějící data s parametry půdy, které nám brání plnohodnotně využít ostatních dat programů. Takových problémů máme s aplikací programů do vojenství více.

Zhotovitel dat, či jejich zpracovatel, musí znát a pochopit požadavky uživatele, protože jeho představa může být zkreslena. To je dnes již jasné řadě pracovníků při řešení problému „viditelnosti“. Zapomíná se, že když někdo řekne „najděte nejvhodnější místo pro pozorovatelnu“, tak výsledek výběru může být pokaždé jiný. Při výběru vlastně odhaduji vhodné místo z mapy a ověřuji si to na digitálním modelu. To je výběr cestou „pokus - chyba“. Ve skutečnosti potřebuji řešit obrácený postup „výběr optimálního místa pro pozorovatelnu“, které by stanovil počítač.

Uživatelé si dosud neuvědomují, že problematika „výběrů optimálního místa pro pozorovatelnu“ není jednoduchá. Dosavadní analýza, která byla provedena v rámci řešení vědeckého úkolu „TEREN“ na Vojenské akademii v Brně ukazuje, že se jedná nejméně o tři zásadní aplikační úlohy. Podle požadovaného výsledku je zapotřebí rozlišovat úlohy řešící:

- a) pro výběr dat při výběru jednotlivého pozorovacího stanoviště,
- b) pro výběr více pozorovacích stanovišť při vytváření systému pozorování na libovolné čáře,
- c) nalezení vhodného pozorovacího stanoviště průzkumného orgánu působícího v týlu protivníka.

Každá z uváděných úloh má svou vlastní specifikou a zásadně jiné požadavky na řešení. Tím ani zdaleka problém „výběrů optimálního místa pro pozorovacího stanoviště“ nekončí. Výsledky lze aplikovat na problematiku rozmístění různých prostředků průzkumu a jiných prostředků, kde je vyžadována přímá viditelnost. Současně je ale nutno podotknout, že vyřešení těchto úloh ještě neřeší celý problém. Je to rovněž otázka dat a jejich přesností, jak již bylo několikrát připomenuto. Uživatel si musí uvědomit jak přesná data potřebuje. Zda mu postačují již ta dnešní (z DMR-2), nebo připravovaná a nebo je potřebuje ještě přesnější.

Program neumožňuje výběr prostupného terénu podle únosnosti půdy. Ale to není jeho chyba. Chyba je v tom, že data půdy nejsou zadány v bance digitálních dat. Ve svém důsledku to značně zkresluje celkové výsledky výpočtu. A nejen to. Právě toto kritérium je nejvíce ovlivňováno počasím. Z toho plyne, že nyní nejsme schopni stanovit vliv počasí na průchodnost terénu pomocí počítačového programu. Proto také jen velice těžce můžeme předpovídat budoucí situaci, která by mohla být modelována, pokud by byla data k dispozici.

Jsou obory, kde nemohou tvůrci komerčních počítačových programů sami o sobě vytvořit specializovaný program. Vojenství patří mezi ně. A zde lze jen opakovat, že bez požadavků uživatele nemůže být „vojenský program“ vytvořen. Uživatel je ten kdo říká co chce připravit a jak to má pracovat. Musí sám stanovit jaké vstupy a výstupy budou dány do vínku vytvářenému programu. Protože ale ve většině případů jde u „vojenského programu“ o aplikaci komerčního programu, musí se uživatel seznámit s tím co program dává a umožňuje. Rovněž se musí seznámit i se strukturou dat, jen tak může být úspěšný.

Všechny analýzy mají své požadavky na data a jejich zpracování, které nejsou dosud uživateli specifikovány. V tomto článku jsou pouze naznačeny potřeby úpravy či doplnění programů pro analýzy prostoru operace, doplnění dat o parametry půdy a jistě je mohu doplnit dalšími. Mezi ně by patřil program, který by parametry půdy upravoval podle vlivu počasí a výběr dat popisu terénu, která jsou používána v textových přílohách. Tyto požadavky ale nemůže klást autor z vojenské školy. Musí je položit (zadat) odpovědný uživatel z generálního štábu či alespoň velitelství pozemního vojska.

Plukovník gšt. Ing. Milan K u b e š a , CSc.

K bezpečnostním dokumentům České republiky

Internet je prostředek urychlující práci s informacemi. Chválím odpovědné pracovníky obhospodařující webové stránky <http://www.army.cz> za zveřejnění článků, které se zabývají aktuálními problémy současného vojenství, respektive bezpečností státu a Aliance. Článek PhDr. Marie Michálkové a Ing. Jiřího Štěpanovského „Alianční rozměr koncepčního rámce bezpečnostní a obranné politiky České republiky“ vpadá vhodně do období přípravných diskusí a tvorby nových, či novelizace současných bezpečnostních dokumentů České republiky. Délka doby od podání článku do vydání ve Vojenských rozhledech se takovýmto způsobem významně zkracuje, a to je dnes velice významný moment. Dávám na zvážení, zda by nebylo vhodné využitím Internetu tímto způsobem diskutovat k aktuálním problémům, včetně zveřejňování názorů diskutérů.

* * *

Bezpečnostní strategie České republiky (BSČR) byla schválena vládou 17. února 1999 a Vojenská strategie České republiky (VSČR) 29. března 1999. Mohli bychom se ptát, proč se necelý rok poté zahajuje práce na novelizaci těchto dokumentů, přičemž zřejmě nepůjde o předpokládanou novelizaci [1]. Lze hovořit o změně bezpečnostní situace nebo spíše o nekvalitní práci zpracovatelů a oponentů? Pokud bychom připustili tento závěr, mohla by následovat otázka, proč předkládané dokumenty vláda schválila? Jedna z mnohých variant odpovědí by mohla znít: období zpracování dokumentů bylo složité, Česká republika se připravovala na vstup do NATO, mnohé otázky se řešily za chodu atd. I tuto odpověď lze přijmout, i když bych jistý díl odpovědnosti za nižší úroveň vědeckého přístupu zpracovatelům přisoudil. Věřím, že dnes, kdy se naše poznání posunulo směrem k aliančnímu myšlení a chápání otázek bezpečnosti a obrany, by stejní zpracovatelé dospěli k poněkud jiným závěrům. Přijatý harmonogram novelizace bezpečnostních dokumentů ČR, přijatý 21. prosince 1999 Bezpečnostní radou státu, zvláště předpokládaná diskuze k pracovním verzím formou konferencí a seminářů (znovu připomínám možnost i internetové diskuse) a připravovaná opatření na Ministerstvu obrany ČR, svědčí o zcela jiném, promyšlenějším přístupu.

Chtěl bych několika poznámkami přispět k celému procesu. V první části se vyjádřím k obsahu výše uvedeného článku, v druhé části se zmíním o zajímavých názorech, které zazněly na „kulatém stole“ konaném pod patronací Katedry řízení obrany státu (K 101) dne 11. ledna 2000 na Fakultě velitelské a štábní Vojenské akademie v Brně pod názvem „Operace 2000“, a konečně v závěru uvedu vlastní představu o obsahové stránce nových bezpečnostních dokumentů.

Autoři zmíněného článku srovnávají **Strategickou koncepci Aliance** (Koncepci) se základními závěry současných bezpečnostních dokumentů ČR. Postupují po kapitolách Koncepce a komentují soulad či nesoulad obsahu českých dokumentů, přičemž docházejí k závěru, že citují: „Analýza textů vyústila v zásadní zjištění, že národní bezpečnostní dokumenty neobsahují žádné kontroverzní premisy“ [2]. Dovolím si polemizovat s tímto tvrzením z toho důvodu, že si nejsem jist, zda lze porovnávat dokumenty, které řeší svým obsahem každý něco jiného. Podstatnou částí Koncepce je „Část IV- Směrnice pro ozbrojené síly Aliance“ [3, str. 471], kde je výrazně objasněna úloha sil při plnění úkolů vojenského ohrožení v hranicích i mimo hranice Aliance. I v předešlých částech jsou ustanovení převážně směřována do otázek souvisejících s využitím vojenských schopností sil Aliance. BSČR řeší nejen použití ozbrojených sil, ale i ostatních prvků bezpečnostního systému (ozbrojených bezpečnostních sborů, záchranných sborů a havarijních služeb) v různých krizových situacích.

Porovnatelnost Vojenské strategie ČR s Koncepcí je přijatelnější. Podle mého názoru by bylo přesnější zjistit, zda teze VSČR jsou správnou aplikací tezí Koncepce v národních podmínkách. Zajímavé jsou návrhy autorů k doplnění nebo perspektivnímu rozšíření některých témat. Neuvádějí, do kterého dokumentu co zahrnout, což nahrává myšlence, se kterou se ztotožňuji, a to je, že bychom si v budoucnu mohli vystačit s jedním řádně propracovaným bezpečnostním dokumentem. V analýze však postrádám vyjádření k případným přebytkům, resp. chybným tezím např. o možnosti, přesněji schopnosti České republiky, se samostatně bránit a o možnosti a schopnosti Armády České republiky vést samostatnou operaci na jednom (ohroženém) operačně taktickém směru [4, str. 7]. Zřejmě i z důvodu technického nedopatření se mi zdá článek dosti nepřehledný. Bezesporu je třeba ocenit úsilí a čas, který autoři věnovali analýze dokumentů. Článek považuji za přínosný z hlediska očekávaného procesu inovace dokumentů.

Je koncepce obrany jednoznačná?

„Koncepce obrany předpokládá v případě ohrožení České republiky i přijetí spojenecké pomoci“ [5, str. 9], kde spojka „i“ předznamenává a připouští myšlenku samostatné obrany státu. Na další straně teze, že... „Rozhodující změnou v pojetí obrany je přechod od samostatné obrany k obraně kolektivní, při zachování schopnosti individuální obrany ve smyslu článku 51 Charty OSN“. [5, str. 10] je zřejmě také příčinou zamlžení koncepce obrany státu ve VSČR, kde očividně autoři zápasili s problémem, jak se vlastně může ČR bránit před napadením vnějším protivníkem?

Závažnější je podle mne fakt, že autoři zaměnili možnost uplatnit právo na individuální obranu zachováním schopnosti individuální obrany. Ve VSČR je již jasně uvedeno, že se připouští možnost, aby Armáda České republiky vedla operaci samostatně. Např. na straně 7 [4] je přímo uvedeno, že ... „Připravuje rozvinutí na válečné počty a k zaujetí mobilní, pružné a hluboce členěné operační sestavy k vedení operace na jednom (ohroženém) operačně-taktickém směru jak samostatně, tak společně se spojenci v Alianci“.... a dále ... „K obraně území státu po jeho napadení

vnějším protivníkem povede Armáda ČR operace samostatně i společně se silami a prostředky Aliance. K přípravě a vedení operací se vytváří společné uskupení složené z operačních svazků pozemních a vzdušných sil Armády ČR, vyčleněných sil spojenců a vyčleněných útvarů sil územní obrany“.

Jestliže jsou ve vrcholových bezpečnostních dokumentech tyto teze uvedeny, je samozřejmostí, že by ve vojenském umění měla být otázka samostatné obrany rozpracována a tudíž na Fakultě velitelské a štábní do výuky velitelských a štábních kurzů zařazena. Vycházejí z výše uvedených premis VSČR jsem se variantám samostatné obrany (s následnou spojeneckou pomocí) i ve svých dřívějších článcích (na stránkách Vojenských rozhledů) nevyhýbal.

Na kulatém stole „Operace 2000“ byl diskutován i tento problém. Dospělo se postupně k závěru, že v podmínkách členství ČR v NATO je varianta samostatné obrany státu téměř **nepravděpodobnou** [6]. V této souvislosti se hovořilo o chystané novelizaci bezpečnostních dokumentů. Nejde přitom o rozpor s článkem 3 Severoatlantické smlouvy, kde se hovoří cituji: „Aby bylo účinněji dosaženo cílů této smlouvy, budou smluvní strany, jednotlivě i společně, stálo u účinnou **svépomocí** a vzájemnou výpomocí udržovat a rozvíjet svou individuální i kolektivní schopnost odolat ozbrojenému útoku.“ [3, str. 455]. Rozvíjení individuální schopnosti České republiky odolat ozbrojenému útoku není tvrzením o nepravděpodobnosti samostatné obrany dotčena. Obdobně není zpochybňován ani Ústavní zákon č.110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky, ani Ústava České republiky.

Základní povinnost státu zajišťovat svrchovanost a územní celistvost ještě nemusí znamenat samostatnou obranu a vedení samostatné armádní operace. Ani článek 51 Charty OSN, jež hovoří o uplatňování práva na individuální nebo kolektivní sebeobranu, není obcházen. České republice nikdo toto uplatnění práva neupírá. Otázkou je, jak by byl stát se soudobým obranným potenciálem schopen práva na individuální obranu využít? Je nutno se také ptát, proti kterému a jak silnému agresorovi?

Závěr „kulatého stolu“ za účasti řady funkcionářů z Ministerstva obrany a Generálního štábu AČR, operačních velitelství a kateder Fakulty velitelské a štábní vyzněl v jednoznačný názor, že **hlavním způsobem obrany České republiky proti vnějšímu vojenskému ohrožení bude obrana koaliční**, čímž se však nesmí popírat povinnost státu zajišťovat obranu vlastními prostředky [7]. Z tohoto důvodu doporučuji, aby se v budoucích bezpečnostních dokumentech České republiky prosadila jednoznačnost koncepce obrany s přívlastkem „kolektivní“ a byly vymýceny teze, které zamlžují podstatu věci.

Výstižnost a logická stavba

Požadavků na budoucí dokument, řešící problematiku bezpečnosti v širokém slova smyslu, je určitě celá řada. Měl by být stručný, srozumitelný, jednoznačný, vystižný, komplexní, měl by mít logickou stavbu a jistý stupeň gradace. Stávající dokumenty **by neměly být novelizovány**, ale mělo by se přistoupit ke zpracování **zcela nového a jediného** bezpečnostního dokumentu s názvem **Bezpečnostní koncepce České republiky**. Garantem by měla být Bezpečnostní rada státu.

Názor na úroveň soudobých bezpečnostních dokumentů jsem vyjádřil v článku Vojenských rozhledů 4/99. Stručně bych shrnul, že se mi BSČR jeví jako zdařilejší dokument ve srovnání s VSČR. Přesto v soudobé BSČR postrádám užší propojenost a komplexnost působení institucí a výkonných prvků celého bezpečnostního systému státu při realizaci bezpečnostní politiky v dílčích oblastech jejího působení. Více pozornosti by bylo třeba věnovat výstavbě, rozvoji a fungování bezpečnostního systému státu v různých krizových situacích, které mohou nastat. Ve VSČR jsou zbytečně popisována potenciální bezpečnostní rizika z BSČR, některé teze se dvakrát i vícekrát opakují nebo svým významem překrývají, část 2 „Určení a základní úkoly ozbrojených sil České republiky“ jsou z hlediska významnosti neúměrně stručné a hodíci se spíše do BSČR, část 3 „Priority výstavby, přípravy a použití Armády České republiky“ obsahují některé dnes již překonané teze. Část popisující podobu armády (členění, organizační strukturu, operační členění) bych zařadil do dokumentu typu soudobé „Koncepce výstavby rezortu obrany“. Část 4 „Plánování obrany a zdrojů“ systémově do VSČR vůbec nepatří. VSČR se mi jeví z těchto důvodů jako nadbytečný dokument, bez kterého bychom se mohli v budoucnu obejít. Ještě zřetelnějších obrysů může varianta jednoho bezpečnostního dokumentu nabýt při představě, že je zpracovávána „Doktrína Armády České republiky“.

Základní osnova „Bezpečnostní koncepce České republiky“ by mohla být tvořena následujícími uzlovými body:

- ① Východiska koncepce (Ústava České republiky, Ústavní zákon o bezpečnosti České republiky, Strategická koncepce Aliance atd.).
- ② Bezpečnostní prostředí s charakteristikou potenciálních bezpečnostních rizik.
- ③ Bezpečnostní systém státu (BSS) a jeho funkce při řešení krizových situací.
- ④ Úkoly jednotlivých prvků BSS - při vojenském ohrožení ČR a Aliance:
 - a) ozbrojené síly, zvláště armáda, spojenci, zpravodajské služby,
 - b) ozbrojené bezpečnostní sbory a další prvky BSS,
 - c) systém a proces řízení obrany.
- ⑤ Úkoly jednotlivých prvků BSS - při nevojenském ohrožení ČR a Aliance:
 - a) ozbrojené bezpečnostní sbory, záchranné sbory a havarijní služby,
 - b) integrovaný záchranný systém,
 - c) ozbrojené síly, zvláště armáda,
 - d) systém a proces krizového řízení.
- ⑥ Úkoly jednotlivých prvků BSS - při plnění úkolů v mírových a humanitárních operacích i mimo hranice Aliance.
- ⑦ Zajištění bezpečnostního systému státu a jeho rozvoj:
 - a) lidské, věcné a finanční zdroje,
 - b) plánování zdrojů.
- ⑧ Závěr

* * *

Osnova budoucího bezpečnostního dokumentu má více alternativ. Uvádím jednu z možných, o které jsem přesvědčen, že komplexně postihuje zajištění bezpečnosti státu

– člena Aliance. Jde o základní úroveň osnovy, která by byla dále rozpracována do úrovně nižšího řádu.

Jsem přesvědčen o tom, že etapa novelizace bezpečnostních dokumentů přinese vyšší kvalitu. Svými názory uvedenými v tomto článku jsem chtěl s dobrým úmyslem přispět k diskusi o těchto závažných dokumentech, a tak – do jisté míry – ke zkvalitnění nejen vlastního procesu tvorby, ale především ke zkvalitnění jeho obsahu a využitelnosti.

Poznámky:

1. BSČR se podle textu uvedeného v závěru má udržovat v aktuálním stavu a vláda má dokument posuzovat z hlediska souladu s aktuální bezpečnostní situací každé dva roky a podle potřeby ji novelizovat. Může současně rozhodnout i o změně tohoto intervalu. VSČR se má obdobně podle textu v závěru novelizovat a doplňovat v závislosti na změně bezpečnostní situace a bezpečnostního systému v evropském i světovém měřítku.
2. Michálková M., Štěpanovský J., Alianční rozměr koncepčního rámce bezpečnostní a obranné politiky České republiky, <http://www.army.cz/zpravy/cesky/2000/unor/rozmer.htm>
3. Příručka NATO, vydání k 50. výročí. Informační a tisková kancelář NATO. 1110 Brussels, Belgium, 1999.
4. Vojenská strategie České republiky. AVIS 1999.
5. Bezpečnostní strategie České republiky. AVIS 1999.
6. Samozřejmě záležitosti na okolnostech napadení. Stát by v každé variantě konal vše potřebné pro obranu suverenity a územní celistvosti.
7. Závěry z „kulatého stolu“ – „OPERACE 2000“.

Na rozšiřování NATO je nejpodstatnější skutečnost, že jde o proces integrálně spojený s vlastním rozšiřováním Evropy. Pokud se má Evropská unie stát geograficky rozsáhlejším útvarem – s více integrovaným francouzsko-německým jádrem a méně integrovanými vnějšími okraji – a pokud má taková Evropa zakládat svou bezpečnost na trvalém spojení s Amerikou, pak z toho vyplývá, že její geopoliticky nejzranitelnější sektor, střední Evropa, nemůže být demonstrativně vyloučen z účasti na pocitu bezpečí, kterému se ostatní Evropa těší díky transatlantické alianci. V tomto bodu se Spojené státy s Německem shodují: chápou impuls k rozšíření jako politický, historický a konstruktivní krok, který není veden nepřátelstvím k Rusku, ani touhou Rusko izolovat.

*Zbigniew Brzezinski „Velká šachovnice“.
(K čemu Ameriku zavazuje její globální převaha.)
Mladá fronta, Praha 1999.*

Efektivnost: pojem aktuální, úkol naléhavý

K napsání úvahy o efektivnosti mne motivovalo několik článků ve VR 4/99 se vztahem k obrannému plánování, procesům a jevům, které pozitivně nebo negativně ovlivňují výkonnost, hospodárnost, ztráty a poměr úrovně zabezpečení obranných potřeb a funkcí v národní, alianční a mezinárodní dimenzi, stavu a vývoje rezortu, k vynaloženým obranným zdrojům. Za velmi podnětný považuji především článek majora Mgr. Otakara Patočky „Je efektivnost pojmem patřícím historii?“ [1], za jehož velké pozitivum považuji položení konkrétních otázek a uvedení námětů k zamyšlení a praktickým aktivitám, zaměřeným na zvýšení efektivnosti. Studium, výměna názorů, hodnocení, sladčování postojů a další aktivity mají zajisté svůj význam a řada z nich je již realizována, mj. cestou Vojenských rozhledů. Nelze nepoložit otázku, proč dosavadní výslednost těchto aktivit a jejich vliv na reálné procesy jsou stále nízké.

Jednou z příčin je, podle mého názoru, stále nedostatečná hloubka a transparentnost, nejednotné chápání pojmů, pasivita a absence zpětné vazby při informační výměně, nízká komunikativnost, zastaralý nevhodný styl práce, nevyužívání exaktních metod, informační techniky a moderních technologií v řídicích procesech, nestabilita struktur a vztahů, ale i nepochopení nebo a priori odmítání jiných než vlastních myšlenek, nedostatek odvahy k jasnému nazvání věcí pravými jmény a deformace konfliktů z názorové do osobní nebo zájmové roviny.

Ve svém článku, jakkoliv by to bylo velmi zajímavé a jsem k tomu připraven, se proto nezaměřím na hledání odpovědí na otázky nebo na diskusi námětů, uvedených v [1]. Domnívám se, že k zkvalitnění, zrychlení tempa a účinnosti procesu zvyšování výslednosti a efektivnosti činnosti a výstavby rezortu obrany, hospodárnosti využívání zdrojů, snížení ztrát a k praktické účinné realizaci procedur obranného plánování na úrovni NATO, ČR i rezortu v současné době více přispějí úvahou, orientovanou spíše na specifikaci pojmů (viz předchozí věta), metodologické a analytické otázky stanovení a zvyšování efektivnosti procesů a redukce ztrát. V dílčích otázkách se dotknu, nikoliv za účelem polemiky nebo kritiky, ale k praktické ilustraci teoretických úvah, i obsahu článku [1] a některých konkrétních problémů efektivnosti v rezortu obrany.

Mým cílem je přispět k zintenzívnění reálného, upřímného, konstruktivního a kvalifikovaného zájmu o problematiku efektivnosti, k ujednacení terminologie a prolomení komunikačních bariér, k prohloubení a zřetelnější orientaci úvah, k zrychlení postupu v jejich praktickém uplatnění. Povrchnost, pouhé proklamace s podprahovým účinkem, nebo naopak pseudorazantní aktivity totiž nejen že, **z hlediska společenského užitku, účinného a hospodárného zajištění obrany**, nepomáhají a zbytečně odčerpávají zdroje, ale ve svých důsledcích stabilizují chaos a negativní jevy. V této souvislosti se domnívám, že autor článku [1] má i nemá pravdu, co se týče akceptace pojmu efektivnost: vždy je nutno zřetelně specifikovat koho a čeho se efektivnost týká, kdo a proč vytváří zdroje a kdo a k čemu využívá, resp. absorbuje efekt. K tomuto problému se ještě vrátím.

Co vlastně znamená „efektivnost“?

V zásadě je shoda v názoru, že efektivnost (ekvivalent účinnost) se všeobecně chápe jako poměr efektu (produkce, výstupu) k nákladům (zdrojům, vstupům). Na příslušný vzorec $\eta = E/N$ si jistě všichni vzpomeneme ze studia fyziky nebo termodynamiky ve škole. Není, myslím, nutno podrobně uvádět shody a odlišnosti charakteru aplikace tohoto vztahu u fyzikálně-technických a sociálně-ekonomických (včetně vojenských a obecněji obranných) systémů. Principiálně je pojetí analogické, včetně podrobnějších forem zápisu v druhé části vztahu (1).

$$\eta = \frac{E}{N} = \frac{\sum E_+ - \sum E_- - \sum Z_E}{\sum N_U + \sum N_Z + \sum Z_Z}, \quad (1)$$

kde:

η efektivnost (účinnost)

E celkový využitý efekt

E_+ pozitivní efekty

E_- negativní efekty

Z_E ztráty na straně efektu

N celkové náklady (sumární reprezentace vložených zdrojů)

N_U náklady (zdroje) vložené účelně

N_Z náklady (zdroje) vložené zbytečně

Z_Z ztráty na straně zdrojů (do procesu tvorby efektu vůbec nevstoupí)

Samozřejmě lze a je zajímavé jednotlivé komponenty v těchto vztazích dále strukturovat, včetně rozlišení fixních a variabilních vstupů, formulovat vztahy a synergie mezi nimi, zavést časové závislosti, rizika a prahové hodnoty i další aspekty ekonomického, technologického, sociálního, psychologického i etického charakteru. To však není předmětem článku a kromě toho je kvalitněji uvedeno v učebnicích ekonomie. Jednoduchý matematický vztah uvádím především proto, abych dokumentoval, že v jeho intencích koncipuje, plánuje, řídí, reguluje, realizuje i kontroluje svou činnost a vývoj a jejich produkční i zdrojovou stránku každý racionálně a odpovědně se chovající cílově zaměřený subjekt, resp. organismus. Své vstupy a výstupy, efekt a náklady, své ztráty a své zdroje ať přímo nebo nepřímo, formalizovaně nebo neformalizovaně, kalkuluje, plánuje a kontroluje v podstatě každý člověk ve svém osobním soukromém životě, a proto obecně nelze a priori mluvit o averzi nebo zprofanování termínu „efektivnost“.

Do jiné roviny se dostává problém akceptace pojmu „efektivnost“ v situaci překročení osobního, rodinného nebo jiného soukromého rámce. Začíná se uplatňovat a zároveň často účelově zamlžovat adresace zdrojů i efektů, **relativita efektivnosti** a interakce subjektů: zdroje využívané subjektem S2 vytvořil a jsou tedy efektem činnosti a výsledkem využití zdrojů subjektu S1. Propagátorem pojmu „efektivnost“ v nikoliv soukromém, ale společenském smyslu, nebude ten, kdo jej buď nechápe, nebo se jej bojí (to platí i u jiných pojmů). Doufám, že čtenář správně pochopí triviální, ale ilustrativní příklad, který dává vztah „zloděj - okradený“, nebo vztah „klamající dlužník - důvěřivě naivní věřitel“ (nekonečně velká, resp. nulová efektivnost). Co je pro

jednoho limitně efektivní, je pro druhého absolutně neefektivní. Tento zajímavý problém, související mj., i se vztahem pracovník - organizace, nebudu dále rozvádět, nutnost konkrétního, relativního pojetí efektivnosti je, myslím, zřejmá. **Do kategorické roviny se dostává, je-li subjektem spotřeby zdrojů státní instituce a subjektem tvorby a poskytnutí zdrojů k zabezpečení požadovaných služeb občané - tvůrci hodnot, daňoví poplatníci.** Zásadní význam má ovšem tento aspekt i **při využívání přírodních zdrojů**, kde se výrazně uplatňují negativní efekty a rovněž dlouhodobá časová dimenze.

Tím jsem připomněl užitečnost a praktičnost shora uvedeného vztahu. Ten, a do určité míry i předchozí triviální případ, ukazují na další aspekty prohloubení chápání a využívání pojmu „efektivnost“. Občas se lze setkat s neuváženými tezemi nebo přímo s frázemi typu „z důvodu omezených zdrojů nelze ...“, „zdrojů není nikdy dost“, „dosáhnout maximálních úspor nebo, efektu“, „pracovat s minimálními náklady“ a pod. Jak známo, v reálném světě, v reálném životě je omezeno všechno a mluví-li se o omezeních, je vždy nutno vidět **reálný konkrétně vymezený přípustný prostor na straně efektu (požadovaných funkcí) i zdrojů.**

Prahové hodnoty a terminologické okolí

Minimální náklady, doslovně vzato, jsou nulové náklady a snadno lze pochopit, že teoreticky lze dosáhnout maximální, k nekonečnu se blížící, efektivnosti při téměř nulových nákladech a nenulovém, sebemenším efektu. Proto má podstatný význam stanovení prahových hodnot, a to jak separátně pro efekt a náklady, tak v jejich vztahu. Nejde jen o eliminaci prostoru singularity v uvedených vztazích (dělení nulou, resp. neurčitý výraz typu 0/0), ale o **zcela praktické otázky** (opět nemohu nepřipomenout, že je v osobním životě řeší mnohokrát každý z nás):

- Z jakých potřeb (výzev) vyplývá daný efekt? Komu a pro co slouží?
- Jaké procesy, funkce a subjekty jsou objektivně nutné k tvorbě požadovaného efektu?
- Jsou v analýze nebo syntéze procesu nebo subjektu uvažovány adresně a konkrétně skutečně všechny efekty a náklady?
- Kdo poskytuje a kdo spotřebovává zdroje?
- Jaký je minimální nutný (první prahový) efekt, pro který má daná činnost nebo proces vůbec smysl?
- Jaké jsou minimální nutné (první prahové) zdroje, k tomu, aby byl dosažen nenulový, (minimálně významný) efekt nebo minimálně požadovaná úroveň využití zdrojů (efektivnost)?
- Jaký je maximálně potřebný (druhý prahový) efekt?
- Jaké jsou maximální (druhé prahové) zdroje, při jejichž zvyšování nedochází k významnému nebo potřebnému nárůstu efektu nebo efektivnosti?

Lze snadno pochopit, jak jsou definovány tři prahové hodnoty, ukazující maximální žádoucí, resp. disponibilní limity efektu a nákladů. O souvislosti prahových hodnot a ztrát se zmíním v jiné části článku.

Jakkoliv je to paradoxní, při alokaci a řízení zdrojů i při posuzování efektivnosti v neprivatní rovině služeb, funkcí a výdajů státu se tyto jednoduché otázky často opomíjejí a k problémům se přistupuje povrchně. To se týká zejména indikace zřejmého plýtvání zdroji při podprahové hodnotě efektu. Je však nutno připomenout, že potřebná hloubka, resp. vůbec „nadprahová“ aplikace analýzy prahových hodnot je

podmíněna **reálností ohodnocení jak potřebného efektu, tak adekvátních zdrojů**. Aby však mohl být efekt hodnocen, musí být jeho žádoucí (cílový) stav kvalitativně a kvantitativně jasně stanoven. K zvýšení efektivnosti je nezbytné podstatně zkvalitnit plánování a využívání zdrojů, zvýšit jeho transparentnost a objektivnost. Z naší praxe musí zmizet kategorické výroky typu „Nevíme sice co potřebujeme a co uděláme, ale přesně víme, co to bude stát a když to nedostaneme, dojde ke kolapsu a nevyužití předchozích investic.“ Stále přežívající účelové „nafukování“ zdrojových nároků, ať již pod hesly vládních usnesení nebo požadavků NATO, deformuje plánovací proces i hodnocení efektivnosti. Kupodivu léčení této nemoci není nikterak obtížné při důsledné aplikaci jasných postupů řízení a kontroly využití zdrojů.

Opět neuškodí pohled do běžného života a uplatnění faktu, že velmi účinným (efektivním) prostředkem proti systémovým negativním jevům může být namátková, ale velmi podrobná a konkrétní kontrola. Jestliže např. nelze z časových důvodů podrobně kontrolovat věcnou opodstatněnost a korektnost zdrojových nároků všech (tj. řádově desítek až stovek) investičních projektů, lze provést **důslednou zcela nezávislou kontrolu** (audit) např. u dvaceti **finančně nejnáročnějších a u dalších**, např. dvaceti **náhodně vybraných (vylosovaných)**. „Damoklův meč“ vědomí možné kontroly a reálného postihu nutně musí zvýšit reálnost věcných, technologických, organizačních, časových i nákladových rozvah a kalkulací, kultivaci plánování a následně efektivnost realizačních procesů. To se netýká jen oblasti investic, ale všech procesů se vztahem ke zdrojům, plánování a hodnocení efektivnosti. Je však nutno připomenout dvě významná omezení využitelnosti této metody: Především musí existovat **minimální nadprahová báze systémového uspořádání**; u totálně zdevastovaného, necílového, nedefinovatelného a nerekonstruovatelného, chaotického systému bez základních pravidel a řádu, s vnášenou nikoliv zápornou, ale kladnou entropií (např. permanentní chaotickou reorganizací) je nutno především razantními systémovými opatřeními zastavit pád, zajistit stabilizaci a eliminovat negativní jevy, jejich motivy, zdroje a podmínky. Za druhé musí být zřetelná prakticky **realizovaná ochota, vůle a schopnost výsledky kontroly využít**, včetně osobních transparentních postihů.

Stručně nyní uvedu některé další aspekty efektivnosti a souvisejících pojmů, které mají přímý vztah k tomu, čemu se říká „ekonomické chování“. U samotného pojmu „efektivnost“ i odvozených velmi frekventovaných pojmů „efektivní“ a „efektivně“ je třeba rozlišovat dvojí pojetí. V kvantitativním smyslu se chápou jako korektně, na základě poměru efektu a nákladů, definovaný ukazatel kvality procesu nebo subjektu, sloužící mj. jako parametr diagnostiky, hodnocení nebo porovnání. Použití uvedených pojmů v kvalitativním smyslu, např. ve spojení „vysoká efektivnost“, „efektivní řízení“ nebo „efektivně využívat čas“, by mělo jasně a zdůvodnitelně signalizovat, že při koncipování, realizaci i kontrole procesů se důsledně a konkrétně, v potřebné hloubce a komplexnosti, posuzují a zvažují jak efekt, tak náklady a jejich vztah. Použije-li tedy někdo uvedené termíny, měl by počítat s tím, že bude muset prokázat, zda a jak efekt, zdroje i jejich vztah stanovil a hodnotil. Totéž se týká využití efektivnosti jako stanoveného atributu procesů a subjektů. Tyto dosti striktní požadavky by měly vést k tomu, aby se uvedené pojmy používaly s velkou odpovědností a střídlivostí.

Podobná situace je se zpřesněním a korektností využívání jiných, často povrchně chápaných, pojmů a souvislostí. Zcela zavádějící jsou fráze jako „stát to zaplatí ...“ nebo

„armáda mi dala ...“ případně „funkcionář XY mi dal ...“. Nikoliv úsměv, ale hrůzu musí u odpovědného člověka vyvolat černý humor typu „kdo neokrádá stát ...“. Je nutno připomenout nejen věcné a ekonomické, ale i politické, sociální a etické aspekty využívání státních zdrojů. Každá aktivita, každý subjekt státního organismu mají zcela jistě nákladovou a měly by, resp. musí, mít i užitkovou stránku. Obě stránky musí být vnímány a hodnoceny současně. S určitou nadsázkou lze říci, že opravdová demokracie nastane, až si toto plně uvědomí jak občané, tak státní zaměstnanci (obrazně řečeno, až na televizní obrazovce vedle záběru politika, státního úředníka nebo vojáka na konkrétním postu a v konkrétní situaci bude vždy adresná informace, kolik peněz daná aktivita a subjekt stojí a co tomu, kdo je platí, konkrétně v jeho stupnici hodnot přináší). Role informačního systému veřejné správy v tom je zřejmá.

Vrátím se však k terminologickému okolí efektivity. Pojem „**hospodárnost** (ekonomičnost)“ by měl být vztahován k takovým otázkám, kdy je z uvedené dvojice „**efekt** - **náklady**“ pozornost zaměřena především na náklady a jejich redukci při stanoveném, většinou minimu blízkém nadprahovém efektu. Proti tomu termín „**výslednost** (efektivita)“ by naopak měl odrážet důraz na stranu užitku (efektu, produkce) při daných zdrojích, resp. v daném zdrojovém rámci. Pojem „**výkon**“ v této sekvenci by měl být, jak je i obvyklé, využíván jako časově diferenciální ukazatel k okamžité charakteristice reálného efektu, resp. trendu jeho vývoje, pojem „**výkonnost**“ by naopak mohl mít integrální povahu a charakterizovat efekt v časovém intervalu.

Na rozdíl od fyzikálních a technických systémů není obecně efektivity (v kvantitativním pojetí) v sociálně ekonomických systémech a procesech bezrozměrné číslo v polootevřeném intervalu $<0,1$, ale vyjádření efektu, připadajícího na jednotku zdrojů, jehož hodnota v důsledku obecně různých ukazatelů a stupnic měření efektu a nákladů a rovněž v důsledku vnesení záporné entropie složkou lidského intelektu, může být větší než 1. Otázka **měření efektu** v dané třídě systémů je složitá a v **oblasti obrany úzce souvisí s hodnocením bezpečnostních rizik a jejich eliminace**. Vzhledem k převažujícímu využití efektivity k porovnávání variant při optimalizaci, není příliš podstatná konkrétní numerická hodnota, důležitá je však souměřitelnost všech členů v čitateli základního vztahu (1). U procesu nebo subjektu s atributem efektivity (s případným připuštěním lokálních - jasně stanovených - výjimek), však musí nutně mít čísel (výsledný efekt) hodnotu kladnou. Tato na první pohled triviální podmínka se často, zejména, jde-li o neprivátní státní nebo přírodní, konkrétně neadresné zdroje, a při nedostatečně definovaném a kontrolovaném efektu, opomíjí. Čtenář jistě chápe, že mám na mysli především zdroje ze státního rozpočtu, zobrazující ve finanční formě hodnoty vytvořené nikoliv státem, ale jeho občany. Efektem proto rozumím služby občanům k zajištění kvalitního života, trvale udržitelného vývoje, stability, ochrany a obrany hodnot, delegované na stát jako inteligentní, účelně organizovaný demokraticky řízený a kontrolovaný systém. V hodnotové stupnici, u vyspělého národa, mají mír, humanita, kultura, lidská solidarita, ohled na příští generace, úcta k přírodě a hospodárné využívání jejích zdrojů, vytváření stabilního vnitřního i vnějšího bezpečnostního prostředí a zajištění služeb při nestandardních situacích rozhodně prvořadé místo. U této otázky se na chvíli zastavím.

Stanovení obranných potřeb, cílů a funkcí je, jak známo, velmi složitá a citlivá záležitost, diskutovaná v mnoha materiálech, včetně Vojenských rozhledů (i já jsem se jí v několika článcích dotknul). Ke katastrofickým důsledkům může vést, jak dokazuje historie i současnost, záměrné nebo pouze chybné ignorování integrálního a komplexního charakteru obrany, přecenění nebo podcenění významu vojenské obrany, přecenění nebo podcenění velikosti a potenciálu sil, izolované preferování obranných před jinými státními službami a výdaji. Po politických změnách v roce 1989 se, zejména v evropském měřítku, reálně počítalo s „mírovými dividendami“. Podíl obranných výdajů v HDP ve vyspělých zemích klesal, a to s větší rychlostí, než s jakou rostl HDP.

Tento pozitivní trend se však v poslední době zastavil a situace se, bohužel, obrací jiným směrem. Do ústraní se dostává utváření stabilního mírového bezpečnostního prostředí a preventivní rovina krizového managementu a obranných opatření, i když tato orientace je slovně, nikoliv však příliš výrazně, proklamována a ve strategických dokumentech, včetně NATO, uváděna. Zrcadlo budoucnosti je zastřeno. Politika a správa veřejných věcí je potlačována bojem o moc a o státní zdroje. Stále výraznější realitou je značná lukrativnost státních zakázek v oblasti vybavení armád. Humánní hodnoty, pocit domova a bezpečí, vzdělanost, komunikace a informace, role sdělovacích prostředků, kultura, vztah materiálních a nemateriálních hodnot, možnosti i přirozené nedostatky demokracie jsou účelově deformovány. **Mezinárodní spolupráce, hledání společných cest k prevenci konfliktů, redukci jejich příčin a podmínek, vzájemné poznání, pochopení a akceptování národních odlišností jako bohatství života jsou deformovány hypertrofií materiálních ukazatelů a ekonomickou globalizací.** Z integrace se stává kolektivizace. Zájmy milionů lidí, obyvatel planety Země, vytvářejících hodnoty mj. i pro obranné systémy, jsou jaksi neviděny, neslyšeny.

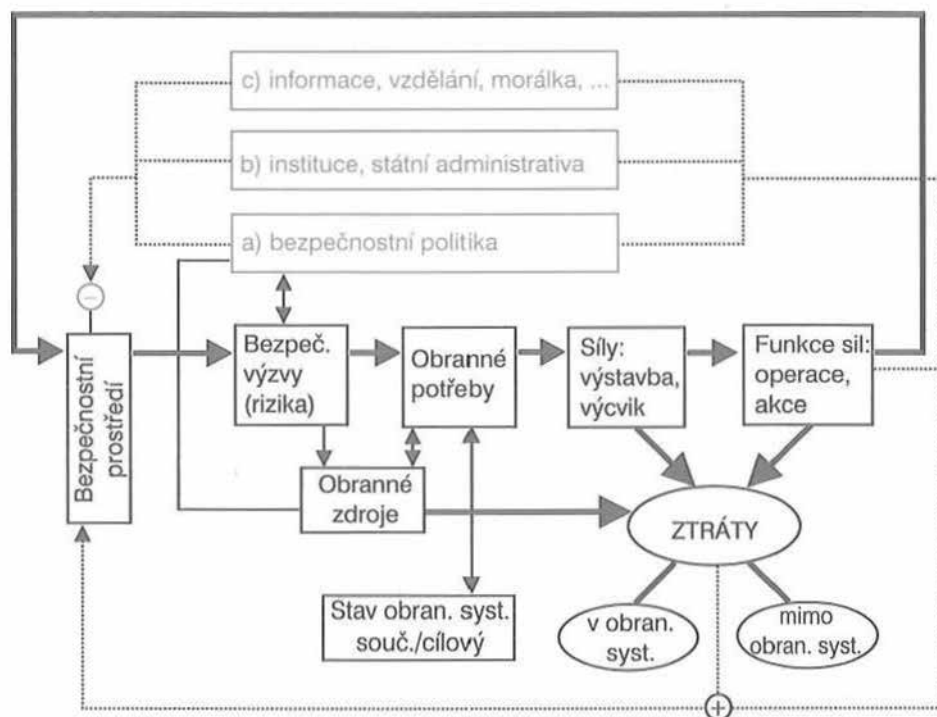
Světové společenství je provázáno a mír i bezpečnost jsou nedělitelné. Stále více se však uplatňuje konjunkturna mírových operací a akcent na význam operací mimo obranu národních teritorií nebo aliančního prostoru. Místo redukce bezpečnostních rizik se preferuje dimenze operací, sil, uskupení různého typu, a hlavně velitelství, štábů, výborů, boardů, atd., kde, pochopitelně, naši odborníci nemohou chybět. Místo reálného jednoznačného posilování míru, útlumu výzev a krizí a snižování obranných výdajů v důsledku mírových aktivit se v uzavřeném řetězci **bezpečnostní prostředí – bezpečnostní výzvy – obranné zdroje – obranné výdaje – výstavba a příprava sil – činnost sil – bezpečnostní prostředí** střetávají dvě vzájemně protikladné zpětné vazby (viz obr. přerušované čáry).

Kladná zpětná vazba, zesilující, destabilizující, roztáčející kolotoč výdajů, sil a operací, je podněcována zejména zájmy různých subjektů na přímých nebo nepřímých, zjevných nebo skrytých ziscích a parazitních ztrátách obranných zdrojů. Síly druhé, teoreticky záporné zpětné vazby s tlumící funkcí mají tři paralelní, vzájemně se ovlivňující větve:

- bezpečnostní politika mezinárodního společenství, obranných aliancí, států a národů,
- politické a státní instituce a administrativa,

- informovanost, včetně masmédií, vzdělanost, kultura, hodnotová orientace, morálka a, možno říci i odvaha občanů – obyvatel Země.

Záleží na všech uvedených silách a jejich vztazích, co převáží a jak bude orientován výsledný vývoj. Rozhodující v demokratických zemích by měl a musí být občan a jeho postoj k efektu a nákladům státních zdrojů. Podstatný význam má úroveň politických a administrativních subjektů, zejména jejich odolnost vůči různým „svodům“ a deformujícím vlivům. Komplexní analýza a řešení tohoto složitého problému je mimo obsah článku. Na základě sledování mediálních informací a trendu určité konjunktury mírových operací lze však, bohužel, usoudit, že současný vývoj je, ze společenského hlediska, nežádoucí. Přitom s mírovými operacemi (a jejich výdaji) by se, z mnoha důvodů, mělo zacházet jako se vzácným kořením. Obrazně řečeno, i při léčení nemoci přemíra léků škodí a tlak farmaceutických lobby a reklama v médiích nemůže být určující. Jak je vidět i v tomto ohledu je relativita efektivnosti na místě a ekonomické chování, s aplikací skutečně perspektivní a život podporující stupnice hodnot a s integrovaným uvažováním efektů a zdrojů může odhalit subjektivní zájmy a účelově matoucí dogmata.

Obr.: Zpětné vazby v řetězci obranných zdrojů

Tento přístup vyloučí, aby se zapomínalo na prosté pravdy: že zdroje, jsou jen jedny; že zdroje na mezinárodní aktivity různého druhu, více nebo méně účelné nemohou být současně věnovány na zabezpečení, výcvik a výstavbu jednotek, které se připravují

„pouze“ na obranu národního a aliančního teritoria v reálném spektru vojenských a nevojenských bezpečnostních rizik; že zdroje hodnot pro funkce státu, včetně obrany, jsou dány především výkonností ekonomiky a způsobem hospodaření, že zdroje, věnované na obranu, nemohou být současně věnovány na vzdělání, životní prostředí, dopravu, kulturu nebo na zdravotnictví. Náležitě uplatnění pohledu „prizmatem“ efektivnosti nutně povede k otázce konkretizace potřeb a zdrojů, subjektů a procesů. Není žádné „se“, ani na straně efektu, ani na straně nákladů. Inteligentní stanovení obranných potřeb na národní, alianční i mezinárodní úrovni a z něho odvozený reálně potřebný adekvátní efekt musí být proto oproštěno od subjektivních zájmů a ambicí a řešeno odpovědně, s ohledem na všechny potřeby, efekty a zdroje. Nejen politici, ale i vojáci – profesionálové – občané a zejména vrcholový management rezortů obrany by měli udělat průlom do archaických paradoxů a výrazně přispět k eliminaci frází a módních klišé. Nelze podlehnout subjektivním tlakům a obviňování z nepochopení významu toho či onoho více nebo méně oprávněného účelově módního trendu. Nelze třístit síly. Priority nemohou být uvažovány bez zdrojového prostředí: obrazně řečeno, jiné priority ve vztahu k vodním zdrojům má občan v prostoru záplav, jiné poutník na poušti. V případě velkého nedostatku, resp. z minulosti zděděné neprogramové deformace zdrojů, lze říci, co se týče spektra aktivit a výdajů, že méně je více. Nelze flirtovat na mnoha frontách a pouze vydávat zdroje bez nadprahového **společenského** (zdůrazňuji) efektu. V tomto směru např. nesdílím názor, že by AČR měla být budována jako „expediční sbor“, i když za odůvodněnou považuji potřebu přiměřené mobility a flexibility vybraných jednotek. Střízlivost, odpovědnost a přiměřenost, a rovněž skutečně moderní přístup k vytváření moderního stabilního bezpečnostního prostředí považuji za klíčové významné i při participaci na výstavbě obranného pilíře a sil pro operace EU.

Prvotní (separovaná) analýza a komplexní pojetí

Prvotní analýza efektivnosti procesu nebo subjektu musí být zaměřena především na to, aby byly korektně zahrnuty všechny přímé i nepřímé, současné i budoucí efekty a provedena jejich klasifikace. Nutnou (nikoliv postačující) podmínkou pro další efektivní úvahy o efektivnosti a vůbec o realizaci procesu a existenci systému je, jak jsem již naznačil, aby čitatel zlomku ve vztazích (1) měl kladnou hodnotu, tj. aby proces, resp. subjekt nejen přinášel efekt, ale aby pozitivní, reálně využitelný efekt převážil případné efekty negativní a ztráty na straně efektu. Otázka stanovení reálného efektu má specifický nádech při hodnocení **efektivnosti řízení**, kdy se efekt, často záměrně, ztotožňuje s výsledkem činnosti řízeného subjektu. Toto je dosti citlivá otázka, protože je nutno vidět nejen jednu izolovanou situaci, ale uplatnit integrální pohled. V každém případě je však nutno skutečný přínos řízení pro funkci a stav řízeného subjektu posoudit jako rozdíl situací, kdy se řízení uplatní, resp. neuplatní. Význam této analýzy pro indikaci zbytečných nebo dokonce kontraproduktivních „řídících“ (nebo spíše „ředících“) aktivit je zřejmý. Jistě se s tím už každý setkal.

Prvotní analýza tedy v prvním kroku musí posoudit efekt v daném reálném zdrojovém stavu nebo v plánovacím procesu, při modelově variantních zdrojích; varianty

s nesplněnou základní podmínkou $E > 0$ se musí vyloučit. Druhý krok prvotní analýzy by měl být analogicky zaměřen na otázky zdrojů v dané situaci, resp. při modelové variantních, pro každý analyzovaný případ konstantních hodnotách efektu. I zde je kategorický požadavek úplného zahrnutí všech vstupů procesů a je realizujících subjektů. Zejména při zdrojové analýze má význam vyloučení singulární oblasti, kde efektivnost velmi rychle roste s klesajícími zdroji. Další kroky by proto měly být zaměřeny na test efektu a nákladů vůči prahovým hodnotám, na indikaci rizik, synergií a časových změn na straně efektu a nákladů.

Separované diferenční produkční i nákladové posouzení různých variant procesů, subjektů nebo struktur samozřejmě nemůže nahradit komplexní přístup se současným **uvažováním vztahu a vzájemné funkční závislosti efektu a zdrojů jako dvou stránek jedné mince** (z tohoto hlediska mám, snad jedinou podstatnou, výhradu k charakteristice pojmu „efektivní armáda“ v článku [1]). Dílčí analýzy z různých pohledů mohou přispět k osvětlení problému a vymezení prostoru přípustných, resp. nepřípustných řešení. Znovu musím zdůraznit: vše je, mírně řečeno, zbytečné při účelovém podsouvání subjektivních zájmů, zaměňování cílů a prostředků, nedefinované a/nebo nevyvážené odpovědnosti a pravomoci, při nekorektním a nezdůvodněném ohodnocení obranných potřeb, efektů a zdrojů, stavu zajištění obrany včetně adekvátního příspěvku k celkovému stabilnímu mírovému bezpečnostnímu prostředí a při absenci znalosti, informací, pořádku, pravidel, cílů a vůle.

Uvedený základní vztah pro efektivnost a konečně i praktický život orientují hodnocení kvality procesů a subjektů na **maximalizaci hodnoty podílu efektu a nákladů**. Pro úplnost musím ještě uvést, že existuje i jiný pohled, kdy si čtenatel a jmenovatel vymění role a při optimalizaci se hodnota podílu zdrojů a efektu minimalizuje. Pokud jsou efekt i zdroje souměřitelné, resp. měřitelné jedním ukazatelem v jediné stupnici (např. financemi), je možné a účelné i jejich rozdílové porovnání; dále pracovat se vyplácí jen s variantami, kde rozdíl (zisk) má kladnou hodnotu. Takových případů je ovšem v sociálně ekonomické oblasti, konkrétně v oblasti obrany a bezpečnosti, málo. Jak je vidět problematika efektivnosti je pestrá a z metodologického hlediska velmi zajímavá, dále se však budu zabývat pouze základním poměrovým pojetím.

Ztráty, „velká“ a „malá“ efektivnost

K prohloubení úvah o efektivnosti a zvýšení efektivnosti jejich praktického uplatnění v životě a vývoji rezortu obrany (nic není zadarmo, i proces uplatnění a zvyšování efektivnosti a s ním související procesy v oblasti plánování a zdrojů mají svůj efekt, náklady a efektivnost) ještě jednou připomenu školní poznatky z termodynamiky. Jak známo, u technických zařízení na bázi tepelných strojů (příkladem může být automobil s klasickým motorem) se efektivnost jako poměr mezi produkovaným energetickým efektem a dodanou energií, resp. jako koeficient úměrnosti mezi vstupní a výstupní energií, dekomponuje ve formě součinu, tj. při symbolice, použité v článku:

$$E = \eta \cdot N = \eta_v \cdot \eta_m \cdot N, \quad (2)$$

kde:

η_v „velká“, systémová efektivnost je analogií účinnosti termické

η_m „malá“, dílčí, lokální efektivnost je analogií účinnosti termodynamické.

Domnívám se, že i v sociálně ekonomických systémech, včetně vojenských a obranných systémů, je určitá dekompozice a klasifikace integrovaného ukazatele kvality produkce a využití zdrojů a opatření k dosažení maximálního podílu efektu a nákladů na místě, i když rozlišení obou složek a v nich zahrnutých ztrát není, oproti technickým systémům, tak vyhraněné. Čtenáři se omlouvám za provizorní terminologii s tím, že mi nejde o rigidní úvahy a kvantifikaci, ale spíše o metodologickou dekompozici. „Velká“ (systémová) efektivnost v tomto pojetí zobrazuje úroveň celkového systémového prostředí, poslání a hlavní úkoly systému, organizaci, priority, zdrojový rámec a rovněž již zmíněné prahové hodnoty. Ztráty ve vazbě na „velkou“ (systémovou) efektivnost na straně zdrojů i efektů jsou způsobeny principiálními, systémovými nedostatky a lze je redukovat pouze na systémové celorezortní úrovni. Jde především o racionalitu a stabilitu organizační struktury a systému vztahů, koncepčnost, cílovost a vyváženou stabilitu a dynamiku vývoje a o aplikaci transparentního systému plánování, řízení a kontroly. Důležitou roli hrají standardy a informace o zdrojích a nákladech.

Analogie s termickou účinností tepelných zdrojů umožní dobře pochopit i klasifikaci nutných a zbytečných nákladů, využitelných a nevyužitelných efektů, odlišení objektivně nutných a zbytečných (parazitních) ztrát na straně nákladů i efektu. Tato klasifikace spolu s uznáním skutečnosti, že, pomineme-li ilustrativní příklad v začátku článku, nejen není možná produkce (efekt) bez zdrojů, ale že není ani možné beze zbytku využít všechny zdroje (čtenář si jistě vzpomene na první. a druhou termodynamickou větu), protože vždy existuje určitá režie k zabezpečení zdrojů a reprodukci subjektu, umožní přinejmenším položit řadu závažných otázek. Jde hlavně o otázku přiměřenosti přímo neprodukcujících řídicích, zabezpečovacích, podpůrných a báзовých (vytvářejících personální, materiálně technickou a informační bázi) komponent procesu nebo subjektu a soustředění pozornosti tam, kde je reálné dosažení významného přínosu ve zhodnocení zdrojů. To se týká zejména indikace aktivit a jejich nositelů, nesouvisějících s reálným posláním a funkcemi subjektu a odčerpávajících (odsávajících nebo přímo tunelujících zdroje i produkci). Je opravdu paradoxem, jak se s veřejnými prostředky často nakládá jako s privátními, avšak kdyby opravdu byly privátní, jejich vlastníky by s nimi nikdy tak nehospodárně nenakládal. Parazitní ztráty v systému státních funkcí mají nejen primární věcné a ekonomické důsledky, ale i výrazné sekundární sociální a politické dopady. V oblasti obrany, bezpečnosti, životního prostředí, vzdělání a zdravotnictví, kdy jde o základní životní hodnoty občanů - daňových poplatníků, mají úmyslně vytvářené systémové ztráty charakter hyenismu. Bohužel, indikace, na rozdíl od technické a ekonomické oblasti, je obtížnější a daleko více závislá na celkové úrovni informovanosti, vzdělanosti a mravnosti. Tyto ukazatelé, jak známo, výrazně ovlivňují úroveň politiky a jsou klíčovými průnikovými prvky v tomto, a nejen v tomto, téměř uzavřeném uzlu.

Ztráty ve vazbě na „malou“ (díličí, lokální) efektivnost i opatření k jejich redukcí (možnost eliminace je v jejich případech, analogicky s termodynamickou účinností, vyšší, i když ani zde není úplná) mají jiný charakter. Nejde o masivní systémové „tunely“ a díry, ale spíše o četné netěsnosti a zbytečné třecí odpory. Patří mezi ně každodenní plýtvání lidskými schopnostmi a prací, materiálem, energií, informacemi, časem a přírodními zdroji, nedostatečné využívání pracovní doby, nedostatečná údržba techniky a objektů, ale i neopodstatněné výdaje, účelově nepřiměřené standardy, anachronismy typu FKSP a různé neobjektivně selektivní podpory na rezortní úrovni. Myslím, že důkladná introspekce v tomto směru, na každém pracovišti, u každé jednotky a úřadu, včetně zařízení top managementu a zahraničních pracovišť, by měla být projevem odpovědnosti a profesionality.

Nejen neustálý nářek a nadávání, ale pohled do vlastních řad a sama na sebe by měl patřit k úvahám o efektivnosti a k řešení zdrojových problémů. Je opravdu nutné tolik cestovat doma i do zahraničí, studovat zahraniční zkušenosti, podkládovat a připomínkovat, reorganizovat, opouštět posádku, odlučovat, proplácet to či ono tomu či onomu? Jsou opravdu všechny dokumenty, porady, komise a rady, funkce, aktivity a jejich subjekty užitečné? Využívají se efektivně, na straně vstupů i výstupů moderní informační prostředky a technologie? Jsou vztahy mezi subjekty orientovány na kooperativnost, sounáležitost, náročnost, korektnost a odpovědnost nebo se uplatňuje děsivá synergie ignorance, arogance a moci? Každý příslušník rezortu, od vojáka základní služby až po pracovníka vrcholového řízení by měl, čas od času provést svůj osobní audit a porovnat zdroje, které dostává, s efektem, který odevzdává, nikoliv sobě, ale ve prospěch služby, za kterou je skutečně placen. Tento proces ovšem vyžaduje potřebné klima a stabilitu. Dobrým příkladem může být studie a proces FRONT LINE FIRST, realizovaný v ozbrojených silách Velké Británie, zejména co se týče ankety s širokou odezvou více než 3000 návrhů na úspory a zvýšení efektivnosti (napsal jsem o tom v [3]). Znovu však musím připomenout, že podprahový stav systémové efektivnosti sebekvalitnějšími opatřeními v oblasti lokální „malé“ efektivnosti kompenzovat nelze, stejně jako na nižších stupních řídicí hierarchie nelze od určitého prahu kompenzovat zásadní chyby managementu (lze matematicky a konečně i prakticky dokázat).

Jak jsem již zmínil, provázanost „velké“ a „malé“ efektivnosti je u sociálně ekonomických systémů značná a podstatně vyšší než u technických systémů. Zejména se projevuje v ovlivňování prostředí a podmínek nejen pro vznik a reprodukci ztrát, indikaci negativních efektů a parazitních zdrojových a produkčních úniků, ale dokonce pro maskování ztrát a nepostižitelnost jejich subjektů. Obrazně řečeno, v soustavě produktovodu lokální ztráty představují více nebo méně početné relativně malé otvory a netěsnosti na rozdíl od ztrát systémových globálních, z nichž určitá část je objektivně nutná (pro zajištění vlastní funkce a reprodukce systému, z důvodu reálných, nikoliv ideálních technických parametrů), zatímco parazitní část představuje velké, více nebo méně cílené, úniky na vstupech a výstupech, systémové projekční a technologické chyby v rozvodech, permanentní rekonstrukce a rovněž celkově korozivní prostředí, degradující parametry systému.

Příklad: efektivnost ve využití lidských zdrojů

Ve státní sféře se zdrojový deficit, zejména nedostatek zdrojů na investice, velmi často řeší redukcí personálu. Je moc nejen vojáků, ale i učitelů, železničářů, lékařů, výzkumných pracovníků. A najednou se zjistí, že je moc i dělníků, zemědělců a důchodců. Snad je vůbec moc „obyčejných“ lidí. Ti všichni na svůj život „odčerpávají“ zdroje jednak stále nedoceneným supermanažerům, politikům a státní byrokracii, jednak firmám, které státním institucím dodávají investice, techniku, technologie, materiál, informace, občas i know-how a vlastní zájmy, atd., často s pochybným efektem, o to s většími nároky. Jestliže se otázky „velké“ efektivnosti soustředí pouze na redukci nebo decimaci personálu (částečně se dotýkám problematiky článku [1]), jde většinou o pouze zdánlivě efektivní opatření, o neuvážený, primitivní a krátkozraký, ale zároveň cílený proces, který velmi **snadno odvádí pozornost od indikace skutečných systémových parazitních ztrát a důsledné řešení otázek efektivnosti**. Napsal jsem o tom před několika lety v [2]. Bohužel je uvedený jednostranný přístup někdy podporován nepochopením a nesprávnou aplikací modelových propočtů. Redukce personálu ve státních subsystémech by měla následovat až po náležité systémové analýze; to, samozřejmě neznamená udržování zbytečných míst a zaměstnávání konkrétních nekvalitních pracovníků, vykazujících neschopnost, lenost, i jiné vlastnosti, neslučitelné s prací ve státní službě nebo ve státních institucích.

Jako příklad pro odlišení a zároveň poznání vztahu obou komponent efektivnosti, nebo spíše neefektivnosti, ještě uvedu dva aspekty, které, podle mého názoru, v současné době deformují kvalitu využití lidských zdrojů. Příkladem faktoru, ovlivňujícího „velkou“, systémovou efektivnost, je základní metoda finančního oceňování personálu, vycházející z tabulky platových tříd s určením příslušné pozice (řádku) podle délky praxe. Tento postup považuji za systémově chybný, objektivně neodůvodněný, neefektivní a demotivující, jak na straně zdrojů, tak efektu. Myslím, že soukromý podnikatel, kterému jde o reálnou produkci a zhodnocení zdrojů, by jej neaplikoval. Možný je pouze ve státní sféře a je opravdu paradoxní, jak je akceptován. Důvodem je **povrchní pojetí efektivnosti a personální práce**. Přitom se nabízí daleko vhodnější, z hlediska řízení a personální práce ovšem náročnější postup: při zachování platových tříd ve vazbě na náročnost funkce uvažovat v každé třídě kategorie, např. A, B, C, D se stanovenou délkou praxe a reálnou kvalitou práce. Tyto kategorie by se uplatnily při přechodu do jiné funkce a platové třídy, jednak při motivaci a hodnocení výkonnosti.

Je však vrcholem absurdnosti, jak tento způsob hospodaření s lidskými zdroji, tím rozhodujícím v sociálně ekonomických a vojenských systémech, spokojeně „žije“ s druhým paradoxem, a to je neodůvodněným absolutizováním časového (věkového) kritéria klasifikace a hodnocení personálu, v rozlišování, resp. kastování na „staré, neperspektivní, a „mladé, perspektivní“. Mám na mysli nejen vysílání do škol a kurzů v zahraničí a následné využití takto nabytého lidského a znalostního potenciálu, ale celkovou deformaci vztahů a motivace. Myslím, že nejde o faktor systémový, protože již, na rozdíl od nedávné minulosti, nemá vyhraněnou taxativní bázi a jeho uplatnění závisí na individuální vyspělosti vedoucího pracovníka. Synergie se systémovým defektem je však zřejmá a vyhovuje „mladým cestovatelům“ a starým zachovalým

„mrtvým broukům“, nemůže však podporovat efektivnost ani být dobrou službou pro osobní a pracovní růst těch šťastných, mladých, mezi nimiž je nepochybně mnoho talentů s odpovědným přístupem, invencí a znalostmi. Věkově založená diferenciacie a averze by měla být urychleně překllopena do roviny neefektivní práce. „Házení do dvou pytlů“ podle primitivního kritéria je ovšem velmi nenáročné.

Uvedené příklady samozřejmě nevyčerpávají problematiku detailně a v celé šíři; analogicky by bylo možné se zabývat praktickými otázkami efektivnosti materiálních, technických a informačních zdrojů, efektivností řízení a velení, zabezpečení, vědy, výzkumu a vývoje. Předpokládám však, že, spolu s předcházejícími úvahami ukazují na možnosti analýzy a klasifikace ztrát v rámci komplexního a náležitě hlubokého řešení otázek efektivnosti k odlišení ztrát různého typu (velké a malé, systematické a nahodilé, motivované a nemotivované, podprahové a nadprahové, akceptované a neakceptované, atd.), nalezení vztahů a vnesení řádu a odpovědnosti do plánovacích a řídicích procesů. Klíčový význam má zajištění potřebných informací, jde však pouze o nutnou, nikoliv postačující, podmínku. Informační procesy a jejich řízení musí být samy o sobě efektivní, stejně jako všechny procesy, zaměřené na efektivnost využití zdrojů.

Závěr

Disponibilní zdroje státu, dané především produkcí české ekonomiky, jsou takové, jaké jsou. V budoucnu, při jejich předpokládaném růstu, je nutno počítat se splácením vnitřních a vnějších dluhů a k zabezpečení kvalitativního posunu v dlouhodobě zanedbaných oblastech. Nejde jen o dosažení atributů členského státu NATO a budoucího člena EU, ale především o zajištění prosperity, perspektivnosti, bezpečnosti a celkové kvality života obyvatel ČR. Nejde jen o nominální a reálnou velikost zdrojů. Jde zároveň o kvalifikovaný pohled jak na potřeby, cíle a žádoucí efekty, tak na zdrojové prognózy, o programový přístup v plánovacím a alokačním procesu, o úroveň efektivnosti využití zdrojů. To platí pro stát jako systém i pro jednotlivé rezorty.

Současná zdrojová situace rezortu obrany je složitá. Kromě reálně malé velikosti zdrojů hraje významnou roli neblahé dědictví dřívějšího neprogramového řízení výstavby rezortu s neadekvátní preferencí oblastí mimo hlavní priority cílů k dosažení parametrů sil NATO, k adekvátnímu příspěvku ke kolektivní obraně a zajištění potřebných funkcí obrany na národní úrovni.

K narovnání problémů a odstranění chyb je nutné tvůrčím způsobem aplikovat osvědčené procedury obranného plánování NATO, České republiky a rezortu, zejména pak metodu SPPR. Místo nouzových řešení musíme využít moderní exaktní metody, informační technologie a zkušenosti, získané v zahraničí. Připojí-li se vzdělanost, odpovědnost, vůle a pracovitost, je úspěch zaručen. Snad k tomu alespoň malou kapkou přispěje můj článek. Budu vděčen za jakoukoliv odezvu a hlavně za aplikaci uvedených názorů a návrhů.

Literatura:

1. Patočka, O.: Je efektivnost pojmem patřícím historii? VR 4/99.
2. Svoboda, V.: Ad SPPR I., II. A2000/5,6.
3. Svoboda, V.: Inspirace k hospodárnosti - FRONT LINE FIRST. VR 1/99.
4. Svoboda, V.: Zdroje, priority, pořádek a odpovědnost - k některým problémům novelizace SPPR. VR 4/97.
5. Svoboda, V.: Exaktnost a vrcholové řízení obrany státu I., II. VR 3,4/96.

Nedostatek sebevědomí posílilo všeobecné zklamání z toho, co přinesl konec studené války. Místo „nového uspořádání světa“, založeného na jednotě názorů a harmonii, se „úklady, které měly patřit minulosti“ z čista jasna staly podobou budoucnosti. Přestože etnické a národnostní konflikty už zřejmě nemohou vyvolat světovou válku, ohrožují mír ve významných oblastech zeměkoule. Nelze tedy tvrdit, že by se v dohledné době dala válka považovat za překonanou záležitost. Pro bohaté země, krocené jejich sebezničující technologickou kapacitou i vlastním zájmem, je válka luxus, který si v jejich očích mohou dovolit jen chudé národy světa. Ale limity bránící privilegovaným národům ve válčení budou v blízké budoucnosti mezi chudými dvěma třetinami lidstva patrně dosti vzácným jevem.

* * *

„Jaltská Evropa“ je nenávratně pryč a je nezbytně nutné, aby nenastal návrat k Evropě „versailleské“. Konec rozdělené Evropy by neměl vést k tomu, aby se vrhla o krok zpět k Evropě hašteřících se národních států, ale naopak ji přimět, aby vykročila směrem k formující se větší a těsně integrované Evropě, posilované rozšířeným NATO, a navíc chráněné konstruktivním bezpečnostním vztahem s Ruskem. Hlavní cíl Spojených států v Evropě lze tedy shrnout zcela prostě: pomocí skutečného transatlantického partnerství upevnit americké předmostí eurasijského kontinentu, aby se rozšiřující Evropa mohla stát reálným odrazovým můstkem pro pronikání mezinárodního řádu – založeného na demokracii a spolupráci – do Eurasie.

*Zbigniew Brzezinski „Velká šachovnice“.
(K čemu Ameriku zavazuje její globální převaha.)
Mladá fronta, Praha 1999.*

Koncepční dokumenty bezpečnostní a obranné politiky České republiky

Usnesením Bezpečnostní rady státu (BRS) č. 58 ze dne 21.12.1999 bylo rozhodnuto o novelizaci bezpečnostních dokumentů České republiky v roce 2000. Jako výrazné pozitivum oproti minulosti lze v této souvislosti hodnotit konstatování, že „novelizace bezpečnostních dokumentů státu vyžaduje přejít od intuitivní úrovně koncepční práce, která v celé oblasti bezpečnostní politiky víceméně dosud přetrvává, ke kvalifikovanějšímu“ přístupu. Proti minulosti také dosud neexistuje v rezortu obrany samostatné výkonné pracoviště, které by se problematikou bezpečnostní politiky systematicky zabývalo, a tak lze hodnotit jenom pozitivně, že vedení rezortu si uvědomilo, že do procesu novelizace bezpečnostních dokumentů je nutno zapojit ty složky a pracoviště rezortu, jež mají k této problematice „co říci“ a jež se jí v různé míře a z různých důvodů zabývají.

* * *

Současně bylo rozhodnuto rozvinout širší diskuzi (snad konečně, pokud nezůstane pouze u záměru) k řešeným problémům formou seminářů za účasti pracovníků vybraných složek rezortu. První z uvedených seminářů se pod výše uvedeným názvem (viz titulky) má či měl konat 1. 3. (slovesný čas je v tomto případě relativní z hlediska datumu napsání článku - 12. 2. - a jeho případného vydání).

Chtěl bych se proto pokusit s určitým předstihem vyjádřit své názory na jednotlivé diskuzní problémy, vymezené pro seminář, a tím se tak trochu pokusit vyprovokovat jak rozšíření, tak i prohloubení diskuze k řešeným oblastem, tzn. podnítit a vyprovokovat k zapojení i ty pracovníky rezortu i odborníky mimo něj, kteří na seminář nebyli či nemohli být pozváni, a přitom mají k problémům co říci, aby se do diskuze zapojili případně také. V opačném případě hrozí, že i nové či možná pouze „novelizované“ koncepční dokumenty bezpečnostní a obranné politiky České republiky budou poznamenány stejnými nedostatky („provozní slepotou“ a úzce rezortním přístupem), jakými jsou charakterizovány stávající.

Podle mého názoru totiž nejde pouze o to, zformulovat nové „proklamace“, postihující a vyjadřující oproti předchozím mj. novou skutečnost, že ČR se stala členem NATO, ale současně se zabývat i všemi legislativně právními aj. souvislostmi politicko-rozhodovacími procesy ve sféře bezpečnosti státu, jak to v závěru své spíše analýzy a rozboru než pouhého článku konstatuje PhDr. Jícha [1] – uvedený článek bych uložil, kdyby to bylo možné a v mé pravomoci, všem příslušníkům rezortu jako povinnou studijní literaturu.

A nyní k jednotlivým diskuzním problémům, tak jak byly vymezeny sekretariátem BRS:

A. Problematika rozčlenění bezpečnostní a branné problematiky do strategických dokumentů (kolik dokumentů by mělo být a jaké, případně místo „Zprávy o strategické obraně“ v tomto souboru dokumentů)

Při tvorbě nových koncepčních dokumentů bezpečnostní a obranné politiky ČR je **nutno** podle mého názoru nejprve **jednoznačně vymezit účel (důvod) jejich vytváření, jejich význam a případnou právní závaznost**, tzn. zda uvedené dokumenty:

1. mají mít pouze **obecně proklamativní charakter** jak pro vnitřní, tak i pro mezinárodní veřejnost (tj. pro občany státu, vlády dalších zemí a představitele mezinárodních organizací), a jsou tudíž sice **závazné** („vodítkem“) **pro činnost představitelů státu a vládu při realizaci zahraniční a vnitřní politiky**, ale neobsahují žádné konkrétní a závazné údaje či úkoly, jež by měly být v činnosti jednotlivých rezortů státní správy realizovány,
2. mají nejen charakter proklamace, ale **obsahují a vyplývají z nich konkrétní úkoly pro činnost rezortů státní správy, případně i pro právnické nebo fyzické osoby, působící na území státu, tzn. jsou pro tyto subjekty závazné**, a jako takové jsou i východiskem pro tvorbu dalších (navazujících) rezortních dokumentů (norem, předpisů apod.).

Uvedené vymezení by mělo ovlivnit **obsah, „počet“ i vnitřní strukturu těchto nových koncepčních dokumentů bezpečnostní a obranné politiky ČR:**

1. **v prvním případě** si lze představit existenci jediného dokumentu (veřejně přístupného, publikovaného, neutajovaného), např. „**Národní bezpečnostní strategie České republiky**“, proklamující nejen **obecně odpovědnost státu za bezpečnost jeho občanů a obsahující na základě hluboké analýzy(!) vymezená možná rizika (hrozby)** (od nevojenských až po vojenská), jež mohou **na území státu v historicky vymezené době ohrozit svrchovanost státu, zdraví a životy jeho občanů i materiální a kulturní hodnoty (statky) jak společnosti jako celku**, tak i právnických a fyzických osob, působících na území státu, ale i **konkrétní odpovědnost a úkoly rezortů**, odpovídajících za eliminaci hrožících (možných) rizik,
2. **ve druhém případě** pak by mělo existovat uvedených dokumentů více, neboť by měly existovat v určité hierarchické struktuře:

- ☐ východiskem pro zpracování koncepčních dokumentů bezpečnostní a obranné politiky ČR musí být **Ústava ČR a Ústavní zákon o bezpečnosti ČR č. 110/1999 Sb.** (mj. vymezuje „stavy státu“), a zejména pak **zákon č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany státu, na jehož základě vláda „schvaluje strategickou koncepci obrany státu“ (§ 5, odst. 1 písm. b)** a na jejímž základě teprve mohou být zavázány všechny orgány státní správy k plnění uložených úkolů. Z nich by pak mohly (měly) vycházet např.:
- ☐ **základní koncepční dokument** (např. „**Národní bezpečnostní strategie České republiky**“), vymezující (viz výše) **obecně odpovědnost státu za bezpečnost jeho občanů i možná rizika (hrozby)**, jež mohou **na území státu v historicky vymezené době ohrozit zdraví a životy jeho občanů i materiální a kulturní hodnoty (statky) společnosti jako celku i právnických a fyzických osob, působících na území státu, i konkrétní odpovědnost a úkoly rezortů, odpovídajících za eliminaci rizik nevojenského charakteru** (tzn. v situacích odpovídajících či vyžadujících vyhlášení stavu nouze (na území okresu) nebo nouzového stavu státu),
- ☐ **navazující koncepční dokument** (např. „**Národní obranná strategie České republiky**“ – NOS ČR), vymezující **konkrétní odpovědnost a úkoly jednotlivých rezortů státu při eliminaci rizik vojenského charakteru** (tzn. činnost rezortů státní správy na území státu a úkoly jimi plněné v prospěch ozbrojených sil ČR v případě vyhlášení stavu ohrožení státu nebo válečného stavu – *nesprávně používání pojmu spojených se zajišťováním bezpečnosti státu lze ukázat i na lednové sněhové kalamitě, která byla v denním tisku bez zábran a opakovaně označována jako „stav ohrožení“(!), aniž by proti používání uvedeného pojmu kdokoliv ze zákonodárců protestoval (přitom „stav ohrožení státu může vyhlásit Parlament na návrh vlády, je-li bezprostředně ohrožena svrchovanost státu nebo územní celistvost státu ...- viz Ústavní zákon č. 110/1998, Sb., čl.7 odst. 1),*

- případně i další navazující koncepční dokument (např. „Vojenská strategie České republiky“ – VS ČR), vymezující konkrétní odpovědnost, úkoly a činnost rezortu obrany v případě hrozby či odrážení vojenského napadení území státu, tzn. v podstatě vlastní činnost ozbrojených sil ČR (mimořádně, včetně Vojenské kanceláře prezidenta republiky a Hradní stráže?) při obraně území státu a úkoly plněné rezortem obrany v případě nasazení společných ozbrojených sil spojenců při vojenském napadení území členského státu Aliance a plnění spojeneckých závazků vyčleněnými silami AČR atd.

Z uvedeného je zřejmé, že působnost NOS ČR a VS ČR (budou-li takto zpracovávány) by měla být rozdílná – působnost první (NOS ČR) by měla směřovat především do oblasti působnosti rezortů státní správy s výjimkou rezortu obrany a postihovat jejich aktivity v prospěch ozbrojených sil, plnění úkoly obrany státu, tzn. jako část tzv. „civilního nouzového plánování“ (CNP), jež je jednou z oblastí obranného plánování NATO, v České republice dost nepochopitelně označovanou jako „nevojenská obrana“ (což je pojem sám o sobě dost nelogický, navíc i obsahově problematicky vymezený vzhledem k nejasné odlišnosti od již zmíněného CNP). Působnost VS ČR je pak zřejmá – činnost rezortu obrany při realizaci jeho hlavního poslání, obraně území státu či, v případě potřeby, podílu na obraně členských států Aliance činností vyčleněných sil i mimo území státu. V každém případě je ale nutno vzít v úvahu nezbytné podmínky, za nichž teprve se uvedené dokumenty mohou stát ne proklamacemi, ale závaznými dokumenty, nebo je nutno je jako pouhé proklamace také brát.

Současně s tvorbou nových koncepčních dokumentů bezpečnostní a obranné politiky ČR, ať již budou mít jakoukoli podobu a obsah, je ale nutno se v rezortu obrany zcela vážně zabývat (a to je jeden z dalších důvodů k mému vyslovení se k souvislostem bezpečnostní problematiky) i obsahem a návazností dalších rezortních dokumentů, neboť v současné době existuje, zpracovává se či se připravuje zpracování (přepřepřování) celá řada dalších „koncepčních“ dokumentů, majících sice zdánlivě jasně vymezený obsah, ale už podstatně méně jasně vymezený účel a návaznost, což lze dokumentovat na následujících příkladech:

- „Koncepce výstavby rezortu obrany“ by měla teoreticky vycházet z koncepčních dokumentů bezpečnostní a obranné politiky ČR, tzn. v současné době z „Vojenské strategie České republiky“, a měla by vymezit, co je nutno učinit v oblasti výstavby a přípravy ozbrojených sil, aby byly tyto schopny splnit úkoly v případě nutnosti jejich použití, tzn. v případě ohrožení bezpečnosti občanů a suverenity území státu či zapojení do spojenecké operace Aliance,
- „Doktrína AČR“ by měla (podle představ zadavatele, tj. GŠ AČR, a tvůrčího týmu) představovat „...jasné vyjádření vojenského myšlení, vztahujícího se k použití vojenských sil ve vojenských operacích. ... Vychází z „Bezpečnostní strategie České republiky“ (BS ČR) ... a z „Vojenské strategie České republiky“ (VS ČR). ... je autoritativní, ale není direktivní a proto vyžaduje tvůrčí přístup při aplikaci v ní uvedených poznatků. Je mnohostranná, ale současně poskytuje východiska pro řešení konkrétních úkolů. Není souhrnem příkazů, ale doporučení, jak myslet, a ne, co myslet“. Důležitá je v této souvislosti také skutečnost, že Doktrína AČR má být „doplněna“ dalšími navazujícími „doktrínami“ součástí AČR, včetně např. tzv. „operační doktríny“,
- „operační předpis“ podobně jako „Doktrína AČR“ vymezuje zásady činnosti, ale na rozdíl od ní je obsah předpisu pro jeho vykonavatele, tzn. pro velitele a štáby na operační úrovni AČR závaznou instrukcí, kterou musí v rámci objektivně daných podmínek dodržovat podobně jako následující. Nejasný je ale (alespoň autoru článku) např. právě vzájemný vztah „operační doktrína“ a „operační předpis“ (čím se budou vlastně lišit, proč a čemu budou odděleně sloužit?),

- „*polní a bojové řády*“ jako další stupeň hierarchie „*vnitrozoborových norem*“, závazných pro jejich vykonavatele.

Čtenáři jistě nečiní obtíže si vybavit, že uvedené dokumenty nebyly a, což je ještě horší, stále ještě nejsou vytvářeny v logické posloupnosti shora dolů, ale v podstatě vznikají jaksi „na přesáčku“, podle momentální „potřeby“ jejich zadavatele a bez jakékoli obsahové a logické návaznosti a souvislosti (možná nebude trvat dlouho a bude mít každá sekce MO a GŠ svou vlastní „doktrínu“, pak divize, brigáda ..., a poté už nebudeme dělat nic jiného než neustále předělávat a aktualizovat doktríny, ačkoliv mezitím v rezortu neustále vzrůstá počet předpisů, často zcela zásadních, jež je nutno aktualizovat – zasvěcení např. vědí, podle jakého předpisu se už od roku 1992, tj. ještě z doby před rozdělením státu, plánuje příprava vojsk, ale jak se zdá, nikomu z úrovně top managementu rezortu to příliš nevádí a na periodické hodnocení odpovědných osob tato skutečnost asi také přílišný vliv nemá, protože při přemíře hodnocených úkolů a dosažených výsledků se takovéto „drobnosti“, navíc jistě zdůvodněné objektivními příčinami, neovlivnitelné daným funkcionářem, určitě ztratí. Na druhé straně to ale současně nebránilo tomu, aby se před časem s předstihem připravovala „Doktrína pozemních sil“ – asi pod mottem »však se autoři Doktríny AČR přizpůsobí a když ne, tak mají smůlu - „my“ jsme to měli dříve«).

Ale zpátky k semináři - autoru nejsou známy účel a předpokládaný obsah dokumentu „*Zpráva o strategické obraně*“, zmíněný v zadání diskuzního problému (v rámci obranného plánování se zpracovává „*Zpráva o stavu zajištění obrany státu*“). Zřejmě má jít o **hodnotící dokument**, jehož obsahem (výsledkem) má být zhodnocení stavu (připravenosti) rezortu obrany (i ostatních rezortů státu?) plnit úkoly plynoucí z bezpečnostních dokumentů státu (nejde o dublování s výše uvedenou „*Zprávou*“?). Proto v podstatě nelze bez bližšího objasnění zadavatelů problémů do semináře na uvedenou otázku přesněji odpovědět.

B. Obsahová struktura bezpečnostních dokumentů (zda novelizaci dokumentů provést v jejich stávající obsahové struktuře nebo navrhnout její změnu)

Stávající bezpečnostní dokumenty (BSČR, VSČR) nedoporučuji v žádném případě novelizovat (tzn. při tvorbě nových vycházet z jejich dosavadního obsahu) – je nutno vytvořit obsahově (pojetím) zcela nové dokumenty s jednoznačněji (přesněji) vymezeným obsahem. V opačném případě by tak pravděpodobně pouze pokračovalo převádění stávajících problémů a nedostatků bezpečnostních dokumentů státu do „budoucnosti“.

C. Doba platnosti bezpečnostních dokumentů (např. zda nezávisle na platnosti BS ČR bude VS ČR platit jen do doby zpracování „*Zprávy o strategické obraně*“)

Bezpečnostní dokumenty státu by měly platit po dobu aktuálnosti jejich obsahu, tzn. po dobu, po kterou se podstatně nebo radikálně nezmění vnější i vnitřní prostředí působení státu a podmínky pro zajišťování bezpečnosti jeho občanů. Měly by proto podléhat pravidelným „revizím“ jejich aktuálnosti (např. v Bezpečnostní radě státu) a teprve na základě aktuální potřeby by měla být řešena jejich novelizace či přepracování. Je nutno respektovat skutečnost, že k relativně „radikální“ změně bezpečnostního prostředí může v současném světě, Evropu nevyjímaje, dojít relativně i absolutně poměrně rychle (viz např. současná situace a události související se složením

nové rakouské vlády, vzniklé na základě svobodných voleb). Nelze proto dopředu stanovovat jakékoli lhůty.

Podobně je problematické se vyjadřovat k možné platnosti Vojenské strategie ČR v návaznosti na zpracování „Zprávy o strategické obraně“, není-li jasný účel a obsah „Zprávy“. Přitom už z principu musí jít o zcela rozdílné dokumenty – „strategie“ by měla vyjadřovat jasnou vizi, je orientována na budoucnost, zatímco „zpráva“ má zpravidla hodnotící obsah, je zaměřena do minulosti. Nahrazování jednoho typu dokumentu dalším je proto jaksi podivné.

D. Názory na obsah a formu Vojenské strategie ČR a kapitoly k obranné politice v BS ČR

Jak již bylo uvedeno dříve, Národní bezpečnostní strategie (NBS) by měla být veřejně publikovaným dokumentem, zatímco Národní obranná strategie (NOS) a Národní vojenská strategie (NVS) (budou-li vytvořeny a schváleny) by měly podléhat určitému stupni utajení, neboť jejich obsahem by mělo být konkrétnější řešení způsobů zajištění bezpečnosti (obranu) státu v jednotlivých rezortech státu a v rezortu obrany zvláště. Nedomnívám se, že je vhodné pokračovat v politice „absolutní otevřenosti a nicneskrývání“, zahájené počátkem 90. let – co šlo, už jsme na sebe prozradili, a jak začínáme důrazně zjišťovat, státy Aliance o sobě zdaleka vše nezveřejňují a také to ani nedovolují svým partnerům. V NBS by proto „vojenská problematika“ měla být zmíněna pouze okrajově, zatímco v NVS (s odpovídajícím stupněm utajení) by měly být vymezeny základní principy a způsoby, jakými bude zajišťována bezpečnost státu proti vnějšímu vojenskému napadení a jaké budou uplatňovány v průběhu výstavby a přípravy ozbrojených sil státu.

E. Hloubka provázanosti NVS ČR se strategickými dokumenty NATO a EU (nejen Severoatlantická smlouva a Strategická koncepce, ale i DCI, ESDI, WMDI, CFSP) a konkrétní odraz těchto dokumentů a iniciativ v obsahu českých strategií

Ve všech bezpečnostních dokumentech státu by se uvedená provázanost měla „projevovat“ pouze ve skutečně nezbytném (minimálním) rozsahu, protože se jedná především a v první řadě o **bezpečnostní dokumenty státu**, vyjadřující, co stát hodlá učinit na úseku bezpečnosti státu jako takového a jeho vlastních občanů. Může proto při uvedené činnosti do určité přijatelné míry „využívat“ mezinárodních smluv a vazeb, ale nesmí se na ně v neúměrném rozsahu „spoléhat“ (viz historické zkušenosti a bohužel i některé ze současných „názorů“, podložených bůhví čím, z nichž vyplývá na jedné straně už dopředu v podstatě rezignace na zajištění a využití vlastních schopností a možností státu zajistit vlastní obranu vlastními silami, a na straně druhé nemístné a až nemravné spoléhání se na pomoc spojenců, přičemž států srovnatelné velikosti a situace, zajišťujících svou obranu vlastními silami a prostředky, je i v Evropě celá řada. Ono totiž nejde ani tak o velikost armády a společností na svou obranu vyčleňovaných prostředků jako o systém a způsob zajištění obrany – v tom je asi jádro pudla. Jenže k tomu je nutno zcela změnit stávající způsob uvažování a myšlení – a v tom je zřejmě ten druhý zakopaný pes – to se nehodí do krámu).

Měli bychom proto „přebírat“ a „využívat“ to, co je účelné a vhodné z hlediska velikosti státu, jeho „mocenských“ ambicí a postavení v Evropě i v Alianci, ale s klesající úrovní působnosti bezpečnostních dokumentů (předpisů, norem) se v nich

musí zvětšovat role a úloha „národního“ prvku, zvyklostí apod. V tomto směru bychom se měli podstatně výrazněji „poučit“ např. od polského přístupu k témuž problému, v rámci kterého polská armáda z aliančních materiálů „přebírá“ jen to, co je nezbytné na strategické a operační úrovni, tzn. na úrovni, na níž lze předpokládat součinnost a spolupůsobení v případě nasazení mnohonárodnostních sil do operací. Na základní, taktické úrovni ale uvedené přebírání aliančních „moudr“ není ani nutné ani účelné, protože každý z členských států má svůj vlastní historický vývoj v oblasti vojenství, své tradice, mentalitu a zvyklosti, které není nutno radikálně měnit a přizpůsobovat (to, že se naučím anglicky, také neznamená, že musím na konci roku začít „učít“ Santa Clause místo Ježíška - názorným příkladem takového jednání a rozhodování v rezortu bylo např. horečné zavádění operačně taktických značek Aliance před řadou let i „s chlupy“, tzn. se značkami jednotlivých druhů výzbroje a techniky, aniž by to bylo nezbytné a nutné).

Na závěr si dovoluji ještě několik poznámek – v souvislosti se způsobem přístupu k řešení problematice rozhodně stojí za pozornost nejméně dva články z prvního čísla Vojenských rozhledů roku 2000, a to:

- článek PhDr. Jíchy „Funkce, pozice a role prezidenta ČR – vrchního velitele ozbrojených sil – a problémy rozvíjení teorie vojenství“, v němž autor provedl velmi zajímavý rozbor důsledků nedomyšlených (či naopak promyšlených?) legislativních (zákonodárných) opatření na postavení prezidenta republiky jako „vrchního velitele“ „ozbrojených sil“ (*uvozovky u předchozího pojmu naznačují některé ze závěrů autora článku, s nimiž plně souhlasím*) a v jehož závěru mj. vyslovuje i řadu závažných myšlenek, souvisejících se způsoby řešení zajišťování bezpečnosti státu a vytvářením jeho koncepčních materiálů pro tuto oblast jeho činnosti (viz např. myšlenka vzniku „ministerstva národní bezpečnosti“, integrujícího ve své působnosti oblasti obrany, ochrany a záchrany občanů státu i státu jako takového).
- článek Ch.Tome „Alternativní pohled na doktrínu pozemního vojska“, v němž upozorňuje na problematičnost pojetí nové koncepce a přípravy pozemního vojska ozbrojených sil USA. Řadu chybných či přinejmenším velmi diskutabilních přístupů k řešení zásadních koncepčních otázek, na něž ve svém článku upozorňuje, je totiž uplatňována i v řadě oblastí v České republice, rezort obrany pochopitelně nevyjímaje [2].

Protože formulování principů bezpečnostní a obranné politiky státu je (z hlediska státu a tudíž i všech jeho občanů) velmi zásadní záležitostí, v jejímž rámci by skutečně měla být vedena široká diskuze, a to nejen ve skupinkách k tomu vyvolených, pokusil jsem se zformulovat vlastní názory a poznámky k některým ze souvisejících problémů a současně vyzvat čtenáře k zapojení se do této diskuze. Bude-li mi umožněno podílet se na činnosti za tímto účelem vytvořené pracovní komise, velmi rád budu v průběhu jejích jednání prezentovat i názory těch, kteří se se mnou případně spojí.

Literatura:

1. Jícha, K.: Funkce, pozice a role prezidenta ČR – vrchního velitele ozbrojených sil – a problémy rozvíjení teorie vojenství. Vojenské rozhledy č.1/2000.
2. Tome, Ch.: Alternativní pohled na doktrínu pozemního vojska. Vojenské rozhledy č.1/2000.

Příspěvek k problematice výzkumu v AČR (*Letecká ergonomie*)

V současné nelehké situaci AČR, i jejích vzdušných sil, je nutné využít vše co by mohlo vést ke zlepšení kvality leteckého výcviku, provozu, jejich řízení a zabezpečení, a ulehčit tím důsledky politických rozhodnutí i materiálních obtíží na výkonné letce i zabezpečující personál.

Ve prospěch řešení současných a přitom velice složitých potřeb, vyvolaných zásadními změnami letecké techniky, i požadavkem jejího úspěšného a bezpečného provozu, však bude nutné nasměrovat bohužel u nás zcela opomíjený, ale v moderních armádách plně respektovaný a využívaný vědní obor, nazývaný obecně **ergonomie**. Jeho hlavní náplní je, kromě jiného, známý a doposud plně neprobádaný vztah **člověk - stroj**.

V České republice byl leteckým průmyslem vyvinut a začíná se vyrábět lehký bitevní letoun L-159, dochází ke zvýšení výroby a uplatňování cvičného letounu Z-142 MAF a oba tyto typy jsou přebírány vzdušnými silami AČR. Za určitých podmínek je také předpokládán nákup vybraných nadzvukových taktických letounů. Zároveň jsou nadále používány všechny dosavadní typy bojových, dopravních i cvičných letounů, bojových a dopravních vrtulníků.

Vzhledem ke vstupu naší republiky do NATO přitom dochází k řadě problémů a tyto si bude nutné pro bezpečný letový provoz v první řadě na patřičných místech nejprve uvědomit, ale pak i úspěšně vyřešit.

Jsou to zvláště tyto:

- a) výměna klasické přístrojové informace za obrazkovou a její ovládání a využívání pilotem,
- b) současné používání rozdílného způsobu základní informace o poloze letadla v prostoru u umělých horizontů v průběhu leteckého výcviku a provozu, přičemž je naprosto opomíjeno riziko prostorové desorientace pilota a tím i možnost fatálních leteckých nehod,
- c) rozsáhlé změny v navigačním zabezpečení letového provozu (změny systému blízké navigace, VOR, DME, ILS a GPS),
- d) trvalé podceňování úlohy dnes již nenahraditelné simulační techniky a naprosto nedostatečné zpracování metodiky jejího efektivního využívání.

Každý, kdo je jen trochu zasvěcen do podmínek výše uvedeného vztahu člověk - stroj, v tomto případě pilot - letadlo, a tím i seznámen s rozdělením pilotovy pozornosti v případě klasického vybavení ručičkovými přístroji, snad uzná jak obrovský kvalitativní skok musí pilot zvládnout při přechodu na „skleněnou kabinu“, reprezentovanou průhledovým indikátorem a obrazovkami.

Žádný z těchto, i když vysoce náročných problémů není zcela nový, a v průběhu vývoje letectví byl ve větší, či menší míře, dokonce i v různých podmínkách, již řešen. Vznikl tak nový vědní obor, který se po různých peripetiích ustálil pod názvem *letecká ergonomie*, a tato má dva hlavní aspekty:

- zásadní vliv na efektivnost leteckého výcviku a provozu díky možnostem jejich zkvalitňování pomocí optimalizace vztahu pilot – letadlo, tedy přizpůsobováním druhého k prvnímu a ne naopak,
- z těchto důvodů je pak vysoce aktivním, mnohdy i rozhodujícím činitelem v prevenci leteckých nehod.

Úloha ergonomie je v leteckém výcviku a provozu, zvláště z metodického hlediska, nenahraditelná.

Mohlo by být zcela jasné, že uvedené aspekty jsou pro její uplatnění zcela průkazné. Jak tomu skutečně je, a co jejímu využití doposud brání, se v tomto příspěvku pokusím vysvětlit.

Ve všech vyspělých státech existují výzkumné ústavy a laboratoře, zabývající se intenzivně touto problematikou, pozadu nezůstávají ani vysoké školy. Na tomto základě jsou pak vytvářena stanoviska, pravidla a normy, které jsou zařazovány do předpisů, metodických apod., na jejichž základě jsou pak zpracovávány optimální výcvikové a bezpečnostní systémy. Celosvětová odborová organizace pilotů leteckých dopravních společností IFALPA (u nás Cz ALPA, má dokonce ergonomické odborníky jako zaměstnance a bez jejich souhlasu si žádný podnik vyrábějící letadla nedovolí provést jakékoliv změny v kabině.

Ani nová funkce AČR po demokratických změnách v našem státě doposud nepřinesla potřebný zlom v povědomí odpovědných činitelů a tím změnu v názorech na toto odvětví vědy. Bude proto nutné zásadními argumenty překonat tuto psychologickou bariéru a překlenout tak propast, vytvořenou dlouhými roky, kdy se v letectví i objektivní zjištění definovalo nějakými mlhavými morálně politickými vlastnostmi pilota, které pak měly nahrazovat technické nedostatky stroje nebo jeho vybavení (známý termín v leteckých předpisech „pilot musí“).

Změny v umístění i klasických přístrojů s novými měřeními veličinami na palubě letadla se u nás bohužel řeší pouze technicky a empiricky, bez využívání ergonomických pravidel a poznatků, tedy dokonce bez objektivních zákonitostí a ten nejdůležitější prvek v kabině letadla - pilot, se musí opět jen přizpůsobovat. V AČR totiž neexistuje odborné ergonomické pracoviště, které by mohlo tyto změny posoudit a navrhnout odpovídající a vědecky zdůvodněná řešení.

Proč k tomuto stavu došlo.

Na civilních humanitních vysokých školách se v rámci výuky psychologie trvale učí inženýrská psychologie a další příbuzné obory. Na dřívějších vysokých vojenských školách byla však výuka psychologie svázána s politicky zavádějící filosofickou teorií a tím byl její význam pro praxi minimální. Poslední generace pilotů, včetně dnešních nejvyšších velitelských stupňů, tím neměla možnost se v této, pro letectví tak mimořádně důležité oblasti, poučit a vzdělat. Teprve několik posledních ročníků absolventů Fakulty letectva a PVO VA Brno již prochází uceleným školením leteckého lékařství na potřebné úrovni, zahrnující i základní poznatky z této oblasti. Vědecká základna, nakonec i výzkumná (Vojenská akademie Brno, Vojenský technický ústav letectva a PVO a Ústav leteckého zdravotnictví v Praze) však nemá k tomuto účelu zřízené pracoviště, ani dostatek odborníků.

Naprosto neutěšený stav tohoto vědního oboru je možné bez problémů dokumentovat na příkladu uspořádání konference k 5. výročí obnovení činnosti Fakulty

letectva a PVO na VA v Brně 17. a 18. 6. 1999. Do jejího programu byla na žádost zařazena sekce 4. „Lidský faktor v moderních technologiích letectva a PVO“ a v jejím rámci pak bylo předneseno několik referátů, dotýkajících se ergonomie letectví, ovšem bez jakéhokoliv vážnějšího zájmu zainteresovaných odborníků vzdušných sil AČR.

Není přece možné se do nekonečna tvářit, že když něco neznám nebo o tom nic nevím, pak tento fakt prostě neexistuje. Tím, že minulá generace leteckých odborníků nic ve školách o ergonomii neslyšely, a tato situace bohužel opravdu nastala, ocitly se v tomto směru v izolaci. Doposud nebyla u nás snaha tuto situaci jakkoliv v AČR napravit a ani ucelené dílo, kde by byl tento obor zaměřen na letectví u nás neexistuje, i když je ve světě příkladů dostatek. Není možné se tedy poučit, tato věda se nemůže u nás (ale nejen kvůli tomuto faktu) rozvíjet, ač by právě v této době převratných změn v avionice, měla být plně využívána.

Vznikají sice ojedinělé práce z tohoto oboru na některých pracovištích, tyto nemají jednotný cíl a není je, a to je snad neodpuštělné, dokonce ani kde publikovat, včetně postupně získávaných zkušeností při výcviku na nové letecké technice.

Zatím se žádný z odpovědných činitelů, snažících se vysvětlit současný stav vzdušných sil AČR, kdy se stále (včetně tisku) poukazuje na důsledky redislokačních a reorganizačních změn v bývalém vojenském letectvu, přičemž se hledají viníci, nepropracoval k tomu, že existují i jiné obory, s jejichž pomocí je možné řešit nepříznivý vývoj leteckých nehod podobně jako jinde ve světě, a že je nutné se právě v tomto směru dostat na úroveň armád vyspělých států.

V žádném dosažitelném rozboru situace ve vzdušných silách AČR se doposud tyto problémy neobjevily, ale to neznamená, že neexistují. Nejsou uvedeny ani v žádném, opět dosažitelném, dokumentu pro řízení výzkumu a nejsou pravděpodobně pro jejich řešení ukládány žádné úkoly. Nejen v AČR, ale ani v České republice není zřízeno pracoviště, které by se jakkoliv zabývalo leteckou ergonomií (dokonce ani Akademie věd z obecného hlediska) i přes nesporný fakt, že zde existuje již dlouhé roky tradiční výroba letadel, leteckých simulátorů a trenažérů.

Důsledkem zde uvedených problémů je pak skutečnost, že ve vzdušných silách AČR, ale i v leteckém průmyslu České republiky probíhá v současné době obrovský, ale bohužel naprosto neřízený přirozený experiment, vyvolaný přechodem na novou leteckou techniku se zcela kvalitativně vyšší avionikou, i s dalšími zásadními změnami v informatice pilota, zcela živelně, bez využití dostupných a dnes již spolehlivých vědeckých poznatků.

Dochází také ojediněle, a s nádechem senzačnosti, ke kritikám, že nejsou k dispozici simulátory a trenažéry, potřebné k přeškolení a vůbec k výcviku, mějme ale odvahu si přiznat, že to je důsledkem neexistence vědecky podložených, a tím efektivně vytvořených výcvikových systémů. Jinak by tento naprosto oprávněný požadavek byl při objednávce letadel na prvním místě. To vše je pouze důsledek opomíjení oblasti ergonomie, ale i dalších odvětví psychologie, souvisejících hlavně s osobností člověka. Je tu i další fakt, zatím u nás nejsou využívány ani ve světě osvědčené programy pro zvýšení bezpečnosti létání (*Flight Safety*), v naší současné situaci a nehodovosti tak potřebné. Je třeba si konečně uvědomit, že právě zde je možné hledat příčiny řady neúspěchů, vedoucích v některých případech až k fatálním leteckým nehodám.

Náprava této situace nebude jednoduchá a snadná a v první řadě, jak již bylo řečeno, bude nutné překonat psychologickou bariéru nepochopení potřeby změnit dosavadní směr živelnosti ve prospěch vědeckých poznatků již v počátku, a to při vývoji nových nebo při využívání doposud neznámých a nezvyklých zařízení v letecké technice, zvláště však, a to je nutné zdůraznit, při vytváření metodiky výcviku v těchto podmínkách.

Zatím u nás leží ladem obrovská příležitost zásadně zkvalitnit tuto oblast, a bylo by proto nutné koncepčně zakotvit v plánu obranného výzkumu AČR zasazení ergonomických požadavků a poznatků do praxe vytvořením potřebného systému počínaje školstvím a konče zodpovědným pracovištěm v některém výzkumném ústavu, jehož verdikty budou při jakémkoliv vývoji a používání jakékoliv techniky respektovány.

Jaká opatření je možné k nápravě uvedené situace navrhnout:

- V rámci MO ČR, GŠ AČR (Rada pro obranný výzkum, OBP VS), velení vzdušných sil AČR, vojenských vysokých škol a výzkumných ústavů AČR, vytvořit koordinační orgán, který bude s využitím zkušeností Centra sociálních studií náčelníka GŠ, schopen analyzovat současný stav a vytyčit splnitelný program využití ergonomie a dalších vědeckých poznatků zvláště z kognitivních věd ve prospěch vzdušných sil AČR (projekt – grant).
- Přesvědčit vedoucí činitele MO ČR a AČR o nutnosti vzdělání alespoň několika odborníků formou vyslání vhodných profesí (pilot, psycholog, lékař, metodik leteckého výcviku, pedagog) na stáže, eventuálně na postgraduální nebo jiné studium u vhodných ergonomických a podobných pracovišť v rámci NATO. Pro zrychlení tohoto procesu pověřovat vhodné letecké odborníky při jejich cestách do zahraničí nebo na studium získáním znalostí z tohoto oboru.
- Využít členství v NATO k získání standardů a dalších předpisů upravujících výcvikové systémy a jejich metodiku, hlavně programů pro zvýšení bezpečnosti leteckého provozu (Flight Safety) pro jejich co nejrychlejší zavedení do praxe.
- V nejbližší době zavést výuku ergonomie na vysokých školách AČR, využít k tomu civilní vysoké školy příslušného zaměření (zvláště katedru psychologie na KU v Praze) a sledovat dostupné vědecké poznatky tohoto odvětví pro jejich další využití v AČR.
- Podporovat současné snahy o zavedení poznatků ergonomie do praxe v AČR vypsáním grantu na jakýkoliv výzkum nebo práci v tomto oboru.
- Zajistit možnosti vydání potřebné literatury i dalších pedagogických a simulačních prostředků pro zvýšení znalostí v tomto oboru a vytvořit konečně v AČR (vzdušných silách) periodikum, které bude schopno rozšiřovat vědecké poznatky i zkušenosti z leteckého výcviku a provozu.

Navrhovaný koordinační výbor by také mohl připravit v dohledné době konferenci, nejlépe opět pod patronátem Fakulty letectva a PVO VA Brno (využít k tomu zasazení lehkých bitevních letadel L-159 do rutinního provozu ve vzdušných silách AČR, i další významné změny letecké techniky i zabezpečení provozu, uvedené v tomto příspěvku), kde by bylo možné projednat názory všech zainteresovaných armádních institucí a odborníků k této problematice.

K jednání přizvat civilní vysoké školství příslušného zaměření, odbor civilního letectví MDS ČR, ČSA, představitele leteckého průmyslu, i příslušné odborníky vojenských letectev států NATO.

Možné téma této konference: „Využití ergonomie při zavádění nové letecké techniky s pokročilou avionikou ve vzdušných silách AČR“.

Autor tohoto příspěvku věří, že budou tyto návrhy správně pochopeny a spravedlivě posuzovány jako pokus o konkrétní zkvalitnění výzkumné činnosti v AČR pomocí vědeckých disciplín, které jsou dnes v moderních armádách plně využívány, ale mohou také přinést kromě určitých, a pravděpodobně významných úspor, i zásadní obrat v aktivní prevenci leteckých nehod.

Nová Evropa se stále formuje, a má-li tato nová Evropa zůstat geopolitickou součástí euroatlantického prostoru, rozšíření NATO je nevyhnutelné. Pokud by úsilí rozšířit NATO, které bylo iniciováno Spojenými státy, stagnovalo nebo ztroskotalo, patrně by pak nebylo vůbec možné uplatňovat vůči Eurasii komplexní americkou politiku. Neúspěch by zdiskreditoval vedoucí roli Spojených států, zničil koncepci rozšiřující se Evropy, demoralizoval obyvatele střední Evropy a mohl by zažehnout momentálně podřimující či přímo umírající ruské geopolitické aspirace na ovládnutí střední Evropy. Západu by neúspěch zasadil smrtelnou ránu a nenávratně by poškodil vyhlídky, že se Evropa stane pilířem eurasijské bezpečnostní architektury.

*Zbigniew Brzezinski „Velká šachovnice“.
(K čemu Ameriku zavazuje její globální převaha.)
Mladá fronta, Praha 1999.*

Ke kontinuitě přípravy vojenských profesionálů v Armádě České republiky

Vedle akceptování zkušeností armád vyspělých demokracií je potřebné se vracet i k vlastním domácím tradicím vojenské výstavby především z meziválečného období, respektive z prvních dvou poválečných let (1945-47), kde byla zřejmá snaha demokratů kontinuálně navázat na první republiku a její odkaz. Právě hluboká znalost minulosti je jedním z klíčů pochopení dneška a zítřka. Je potřebné, abychom se naučili mít úctu k dějinám - jsou takové jaké jsou a jiné se nám nepodaří vymyslet. Někdy mám pocit, že se k historii v rámci armády chováme až příliš macešsky, jako bychom se jí báli. Příčin tohoto stavu je zřejmě více, jejich rozbor však přesahuje rámec tohoto příspěvku.

Při konstituování občanské společnosti je nezbytné, aby došlo ke změně nazírání na vojenství jako nezpochybnitelnou a přirozenou funkci českého státu a v jeho rámci i na armádu a její důstojnický sbor. V tomto smyslu je pro nás inspirativní příklad vyspělých demokratických zemí, kde otázkám vojenství, a v jeho rámci armádě a profilu vojenského profesionála, je tradičně věnována velká pozornost. Problém lze spatřovat v tom, co si z uvedených zkušeností vybíráme, zda je chápeme v celosti, anebo akcentujeme tu či onu stránku.

Tradice a výchova na nich se v posledních letech skloňují ve všech pádech, ale mnohdy se nelze ubránit dojmu, že se jedná o jakési „zaklínadlo“, kterému chybí skutečný obsah. Mnohdy se značným úsilím objevujeme, co naši předchůdci rozpracovali po vzniku československého státu. V žádném případě nám nejde a nemůže jít o jakési pouhé mechanické kopírování vzorů z první republiky, ale především o věcné přístupy k řešení problémů, včetně vyvarování se chyb a nedostatků, kterých se dopouštěli předchůdci před námi.

T. G. Masaryk a Edvard Beneš nebyli vojáky, ale přesto vojenství tvořilo organickou součástí hodnotové orientace, ovlivňovalo jejich činnost, filozofické, sociologické a historické směřování. Zakladatelé státu věnovali mimořádnou pozornost otázkám zajištění bezpečnosti nového státního útvaru ve střední Evropě, včetně budování demokratické armády, jako hlavního garanta obrany státní suverenity.

První prezident ČSR a současně vrchní velitel ozbrojených sil 22. prosince 1918 na slavnostním zasedání Národního shromáždění československého na Pražském hradě nastínil základní úkoly armády suverénního státu Čechů a Slováků. Prohlásil, že bude vážným úkolem těch, jimž bude její formování svěřeno, vybudovat armádu republikánskou a demokratickou. „*A demokracie ve vojsku,*“ jak dále podotkl, „*se nezajistí pouze odstraněním rakušanství, nýbrž přerodem ducha.*“ (1)

Výstavba nové armády se potýkala s řadou vážných problémů. V souvislosti s nastolením bolševického režimu v Maďarsku a následným ohrožením československé suverenity došlo k urychlenému projednání a schválení komplexu státně bezpečnostních opatření, včetně takových, která směřovala k pěstování vědomí československé státnosti. Například byl schválen **zákon o přísaze československého vojska**, jejíž text zvýrazňoval jednoznačnou autoritu republiky, vlády a všech velitelů.

Národní shromáždění tentýž den, kdy byla schválena vojenská přísaha, současně rozhodlo, aby ve všech zákonech a nařízeních rakousko-uherských, byly všechny výrazy připomínající monarchii, nahrazeny tvary slov „československý“ a „ČSR“ (2). Současně byla pozornost obrácena k přípravě důstojnického sboru.

Prezident republiky spolu s náčelníkem své vojenské kanceláře, navštívil 28. března 1919 instrukční kurzy v Praze na Hradčanech a ve svém vystoupení načrtl program budoucí organizace československé armády. Výchovný odbor při hlavním štábu, v jehož čele byl náčelník Československé obce sokolské dr. Jindřich Vaníček, zorganizoval v polovině dubna další kurz pro důstojníky, kde měl T. G. Masaryk opět závěrečný výklad.

V uvedených vystoupeních prezident zformuloval základní postuláty výstavby demokratické armády a výchovy jejích příslušníků k uvědomělému občanství. V jeho pojetí nově budovaná československá armáda měla představovat plnohodnotný homogenní organismus, pevně spojený ideou obrany státní suverenity. Služba v armádě měla směřovat k všeobecné kultivaci jejích příslušníků ve smyslu mravním i civilizačním.

T. G. Masaryk si uvědomoval klíčové postavení vojáků z povolání při budování nové armády a propagování myšlenek brannosti. V této souvislosti věnoval mimořádnou pozornost problémům souvisejícím s jejich postavením a úkoly. Uvědomoval si přitom, že ve vědomí široké veřejnosti jsou zafixovány negativní zkušenosti s bývalými důstojníky („oficíry“) habsburské monarchie. Pojmu důstojník bylo potřebné dát kvalitativně nový obsah.

„Naše slovo důstojník,“ prohlásil, „ukazuje více k hodnotě, k důstojenství a dojista, důstojník, v pravém slova smyslu důstojník demokratický, má velikou a odpovědnou důstojnost. ... Právý důstojník musí se proto pro svou službu stále učit, musí se stále vzdělávat a zdokonalovat nejen ve vědomostech vojenských, ale i všeobecných. ... Důstojník, toť živý vojenský program.“ (3).

Uvědomoval si přitom, že demokratického důstojníka lze vychovat pouze společným národním úsilím, přičemž za jeden z určujících problémů na této cestě považoval vzdělání důstojnického sboru s akcentem nejen na vojensko-odborné, ale i všeobecné znalosti. Vojáka z povolání považoval za významného činitele přispívajícího k prohlubování československé státnosti, k formování nového československého vlastnictví. Zároveň kladl mimořádný důraz na jeho příkladnost jako reprezentanta armády československého státu.

Prezident republiky se angažoval i v procesu **unifikace armády**, který představoval jeden z vážných problémů daného období. *„Unifikaci je přitom potřebné chápat jako spojení domácích a legionářských pluků, složitý proces odehrávající se jednak v rovině organizační výstavby, ale také - a to především - v rovině ideové.“* T. G. Masaryk ve svém armádním rozkaze, vydaném souběžně s rozkazem ministra národní obrany Václava

Klofáče, plně podpořil sjednocovací proces. Z obsahu prezidentova rozkazu je zřejmé, že se mu především jednalo o to, aby se z rozmanitých složek vytvořil kvalitativně nový morální celek a dosáhlo se žádoucího ideového sjednocení, jako jednoho z klíčových předpokladů vybudování spolehlivé armády ČSR.

T. G. Masaryk zároveň využíval svého práva jmenovat důstojníky a státní úředníky od šesté hodnostní třídy nahoru. Legionářskými důstojníky, kteří se postupně vraceli do republiky, obsazoval důležité funkce na ministerstvu národní obrany a hlavním štábu a vyšších taktických stupních. I tímto způsobem si „Hrad“ jako výrazný fenomén konstituujícího se politického spektra, zajišťoval svůj vliv v armádě.

T. G. Masaryk vojáky z povolání považoval za významné činitele přispívající k prohlubování státnosti a formování nového československého vlastenectví. Zároveň kladl akcent na jejich příkladnost, jako reprezentantů armády demokratického státu.

Konkrétní praxe v první republice nebyla vždy plně v souladu s náročně postavenými mravními principy prezidenta a vrchního velitele ozbrojených sil. Řada důstojníků - odchovanců vojenského školství bývalé monarchie - podceňovala význam intenzivní výchovné práce při formování uvědomělého obránce státní suverenity a prosazovala vynucenou disciplínu - drill, který měl usměrňovat autority a odosobňovat individuality. Svědčí o tom polemické diskuze na stránkách časopisu *Vojenská výchova*, který byl vydáván od prosince 1924 jako příloha časopisu *Bratrství*. V dobových polemikách o nejvhodnějším typu československého důstojníka, vedených na stránkách vojenského tisku, se dokonce objevily názory, že důstojníci s absencí idejí (apolitické typy) mají oproti ostatním kolegům lásku k válečnému řemeslu. Za vzor československému důstojníku byl vydáván německý voják s kázní vypěstovanou tuhým drilem.

V armádě se v druhé polovině dvacátých let - navzdory oficiálně proklamovaným záměrům - začaly projevovat trendy přeceňující vojenskoodborná kritéria a zvýrazňující pouze bojové vlastnosti, získané náročným výcvikem. Takového pojetí však bylo v protikladu se základními postuláty prezidenta a vrchního velitele ozbrojených sil. Až teprve na základě zhodnocení záporných zkušeností, a vzhledem k vývoji v sousedním Německu, přistoupila armádní místa k hledání dalších možností výchovného působení na příslušníky československé armády a k přesnějšímu stanovení požadavků na vojáky z povolání.

Důležitou úlohu v tomto směru sehrál tehdejší ministr zahraničí dr. Edvard Beneš, který v práci „Demokratická armáda, pacifismus a zahraniční politika“ pokračoval v dalším rozvíjení Masarykových postulátů. Základní idea demokratické armády byla pro něj zcela konkrétní formulací republikánských zásad ve specifických vojenských podmínkách, vnitřní silou jednání vojáků jako obránců státní suverenity.

„Armáda,“ psal Edvard Beneš, „není dnes jen technický drill a machinální provádění předpisů každodenního života, nýbrž vedle technického výcviku a soustavného tělesného zdokonalování v manipulaci zbraní a celé branné techniky, je také významné společenské prostředí národní, mravní a politicko-státní výchovy.“ Zároveň přinesl i nové pohledy na otázku vojenství, brannosti, úlohu a postavení armády ve společnosti, včetně náročných požadavků na vojáky z povolání, především pak vyšší velitele a štábní důstojníky, které připravovala vojenská vzdělávací soustava.

Bezprostřední počátky jejich přípravy jsou spojeny s činností **francouzské vojenské mise v Československu**. Z její iniciativy byly od září 1919 až do počátku srpna 1921

zorganizovány tři kurzy pro výchovu důstojníků generálního štábu, které splnily své poslání. Jednalo se o přechodné opatření vynucené dobovou situací, kdy se pociťoval nedostatek důstojníků pro výkon štábních funkcí.

V roce 1921 byla do života uvedena ucelená vojenská vzdělávací soustava reprezentovaná **Válečnou školou** a **Intendantskou školou** v Praze, **Vojenskou akademii** v Hranicích a sítí specializovaných učilišť podle druhů zbraní a služeb. V rámci Válečné školy působil informační kurz pro generály a vyšší důstojníky a jeho absolvování bylo předpokladem k povýšení do generálské hodnosti. Dále byl zřízen kurz pro velitele vojskových těles (pro povýšení na plukovníky) a kurzy pro velitele oddílů (pro povýšení na majora a od roku 1929 na podplukovníka).

Válečná škola v Praze, která připravovala důstojníky generálního štábu, prokázala svoji potřebnost a životaschopnost. Na konci dvacátých let velení školy plně přešlo do rukou československých důstojníků, kteří nahradili Francouze. Studium na válečné škole od poloviny dvacátých let trvalo tři roky. Válečná škola, ale i kurzy pro vyšší velitele, položily základy pro praktickou činnost ve štábech, seznamovaly s principy **francouzské vojenské doktríny** a její aplikací na podmínky československé armády. V této periodě její existence nebyl ještě v popředí žádoucí rozvoj vojenské teorie.

Na přelomu dvacátých a třicátých let došlo k zásadním změnám v československém vojenském školství. Dosavadního velitele školy - francouzského generála Le-Bléveca - nahradil ve funkci československý generál František Hrabčík, kterého v roce 1932 vystřídal generál Vojtěch Boris Luža. Jednalo se o složité a dynamické období z vnitropolitického i mezinárodně politického hlediska. Nový velitel Válečné školy se s požadavky zakladatelů československého státu plně ztotožňoval a snažil se je prosazovat do každodenního života.

Nezastupitelnou roli v přípravě elity československé armády měla i humanitní příprava. Právě v tomto období se na jedné z vojenských porad u prezidenta republiky diskutovalo o **koncepčních otázkách vojenského školství**, včetně přípravy kvalitního všeobecného vzdělání československých důstojníků. Tehdejší vysocí funkcionáři - náčelník hlavního štábu armádní generál Jan Syrový a generální inspektor armádní generál Alois Podhájský - jak v závěrech porady zdůraznil jeden z našich nejvýznamnějších vojenských teoretiků generál Sylvestr Bláha, stáli spíše na stanovisku čistě praktického vojenského školení a považovali úroveň všeobecného vzdělání získaného na střední škole za plně vyhovující pro všechny důstojníky československé armády.

V opozici proti výše jmenovaným představitelům stáli další funkcionáři československé armády - jako byl již vzpomínaný generál Bláha, generálové Kopal a Husárek z hlavního štábu, ale i velitel Válečné školy generál Luža, kteří prosazovali novou, moderní koncepci přípravy elity československé armády. Posledně jmenovaný při zahájení výuky čtrnáctého ročníku Válečné školy zdůraznil ve svém vystoupení, že *„důstojník a hlavně důstojník generálního štábu, musí mít veliké vědomosti, aby mohl seriózně přistupovat k řešení všech problémů. Vzdělání ovšem neznamená mrtvou účinnost, nýbrž schopnost pomocí věd vynalézt nejúčinnější prostředky a způsoby obrany státu, přičemž tyto vědomosti jsou jen podkladem a přípravou k činu. Proto Válečná škola se snaží dát posluchačům v první řadě co nejvíce odborných, praktických i teoretických vědomostí, avšak též je vésti k správnému a logickému způsobu myšlení, nezanedbávajíc*

při tom složku charakteru. Důstojník generálního štábu,“ zdůraznil generál Luža, „musí však být i v jiných oborech na výši. Proto budou do programu školy zařazeny přednášky vysokoškolských profesorů z oblasti společenských věd s důrazem na politický a hospodářský zeměpis, historii, psychologii, národní hospodářství, státní a mezinárodní právo a sociologii. Posluchači ovšem v těchto disciplínách nesmějí ustrnouti na tom, co na škole uslyší, soustavné a soukromé studium těchto věcí se pokládá za samozřejmost, neboť je nezbytným předpokladem dalšího intelektuálního vývoje každého jednotlivce.“

Učební dokumentace Válečné školy dozrávala v tomto období řadu změn. Cílem bylo připravovat kvalifikované československé důstojníky jako všestranně vzdělané osobnosti, reprezentanty státu, nositele státnosti a vlastenectví. Mimořádná pozornost se v průběhu studia věnovala válečným dějinám, na něž byly vyčleněny desítky hodin.

„Zrovna tak jako každý moderní právník,“ uvádělo se v úvodu k přednášce Válečnictví XIX. století, *„musí studovati římské a různá středověká práva, zrovna tak jest modernímu vojákovi třeba znáti válečnictví a války epoch zašlých. Vzdělanému novodobému vojákovi jest třeba poznati osobnosti i vojenské prostředí Hanibalovo, Alexandrovo, Ceasarovo, Karla Velikého, Žižkovo, Turonna Codého, Bedřicha II., Napoleonovo, Moltkovo a posledních vítězů ze světové války. Bez této kontinuity nelze nám porozuměti současným zjevům a nelze nám činiti správné důsledné a poněkud bezpečné závěry do budoucnosti. Jedná-li se o přípravu války budoucí ... v tomto smyslu mají pro nás Napoleonovy operace stejný význam, jako před válkou světovou, jest tedy Napoleon dnes, po válce světové, stejně moderní, jako za Jominiho a Clausewitze. To musíme zachytiti, abychom si uvědomili důležitost studia válečných dějin i starších. A i návštěva bojišť, kde byly svedeny starší bitvy, jako u Slavkova a Hradce Králové, jest ještě dnes, po světové válce, velmi užitečné a pomáhá formovati správný vojenský úsudek. Nemusím Vám po všem, co jsem uvedl připomínati ještě dále důležitost a užitečnost studia válečných dějin všech dob pro vojáka a zvláště pro budoucí vůdce a jejich pomocníky, důstojníky generálního štábu ...“* (4)

Za významný mezník v prvorepublikovém vojenském školství lze považovat rok 1934, kdy na základě rozkazu prezidenta republiky T. G. Masaryka se vykrystalizovala ucelená vzdělávací soustava, srovnatelná s civilním školstvím. Válečná škola byla přejmenována na **Vysokou školu válečnou** a Vojenská intendantská škola na **Vysokou školu intendantskou**. Zároveň se prodloužila doba studia o jeden rok.

Každý z uchazečů o studium na nejvyšším vojenském učilišti se musel podrobit náročnému přijímacímu řízení. Jednalo se jednak o tzv. zkoušku psychotechnickou (realizovanou podle směrnic MNO) a dále o zkoušku ze všeobecného vzdělání. Ta sestávala z písemného přezkoušení, které mělo prokázat znalosti nejdůležitějších aktuálních politických otázek a literatury, základů sociologie a národního hospodářství, dokonalou znalost občanské nauky ČSR, přehled ústav evropských velmocí, znalost problematiky demokracie, nacionalismu a socialismu. Další písemná práce se týkala všeobecných a především pak národních dějin. Od uchazečů ke studiu na Vysoké škole válečné se vyžadovala znalost všeobecných dějin, a to od počátků francouzské revoluce až do současnosti, znalost významných epoch národních dějin, politického a státoprávního zápasu českého národa proti politickému útlaku a za státní samostatnost. Dále se jednalo o práci ze zeměpisu ČSR i Evropy a práci z jazyka francouzského a některého menšinového. Následovaly zkoušky odborné, to znamená písemné přezkoušení ze všeobecné taktiky, organizace československé armády,

topografie a válečných dějin. Jako poslední v pořadí byla ústní zkouška z taktiky, jazyka (francouzského, menšinového a případně dalších) a z jízdy na koni. Na písemnou zkoušku ze všeobecného vzdělání byly přitom vyhrazeny čtyři dny a na ústní zkoušky připadaly tři dny na každého uchazeče. Všechny uváděné písemné zkoušky se konaly na zemských vojenských velitelstvích v Praze, Brně a Bratislavě (u poslední jmenovaného byli též uchazeči z obvodu zemského vojenského velitelství Košice), pod dohledem a řízením náčelníka štábu příslušného velitelství. Všechny písemné práce byly po zkouškách zapečetěny a okamžitě odeslány na 5. oddělení hlavního štábu v Praze. Náčelník hlavního štábu, na základě vyhodnocení výsledků uvedených zkoušek, potom povolal vybrané uchazeče k ústním zkouškám na Vysokou školu válečnou. Zkušební komise zhodnotila výsledky přezkoušení a předložila je spolu s návrhy na přijetí či nepřijetí, náčelníkovi hlavního štábu, který s definitivní platností rozhodl, kdo bude, povolán ke studiu.

Je zřejmé, že každý uchazeč o studium na Vysoké škole válečné musel důkladně zvážit své možnosti. Absolventi této školy představovali elitu československé armády, odborně zdatné osobnosti s politickým rozhledem, v duchu již zmiňovaných postulátů prvních dvou československých prezidentů (5).

Vojenská kancelář prezidenta republiky, v jejímž čele stál ve třicátých letech generál Sylvestr Bláha, připravila v březnu 1933 náměty pro vojenskou audienci u prezidenta republiky k problematice politické výchovy důstojníků. Chceme připomenout alespoň některé náměty, které s časovým odstupem více jak šesti desítek let, nikterak nezastaraly a jsou aktuální i v podmínkách současné Armády České republiky.

V podkladech se konstatuje, že ve všech armádách se stále více prosazuje názor, že důstojník nemůže být pouze jednostranným vojenským odborníkem, chce-li býti skutečným vojenským vychovatelem svých podřízených a má-li uhájít v národě to místo, které mu vzhledem k jeho poslání náleží. Musí rozumět politice, aby si zachoval správný odstup od různých politických směrů, aby mohl různé zjevy a události v politickém životě věcně a objektivně posuzovat.

„Většina důstojníků, zejména starších má sklon ke smýšlení konservativnímu. Často je to důsledek profesionální duševní deformace. Tato okolnost též nikterak nepřekvapuje, uvědomíme-li si, že důstojníci uvažují o své úloze pod zorným úhlem vnějšího nebezpečí; vyhovuje jim pak program těchto stran, které domněle staví myšlenku národní v čelo svého politického programu. (Slovu „národní“ přisuzujeme význam podle smýšlení masy důstojnické). Čím více se zdánlivě program některé politické strany vzdaluje od myšlenky národní, tím se mu tato strana stává méně sympatickou.“ (6) Voják z povolání nemůže být izolován od veřejného života. Právě v politické neinformovanosti spočívá, jak se dále píše v dokumentu, jedno z nejvážnějších nebezpečí vzhledem k tomu, že „*důstojník je povolán k tomu, aby byl vychovatelem a vůdcem lidí, kteří jsou příslušníky různých politických stran*“.

V dokumentu se dále konstatuje, že další nebezpečí politické neinformovanosti spočívá v tom, že důstojníci, kteří nebyli vychováni k politickému myšlení, budou ve svém „národním“ smýšlení nekriticky tíhnout k politickým stranám, které hlásají krajní nacionalistický šovinismus a nebudou schopni postřehnout, co je v takovém to politickém hnutí nezdravé, přemrštěné a nedomyšlené. Těmto uvedeným nebezpečím lze čeliti jedinež politickou výchovou důstojníků.

Prezident Edvard Beneš v rámci své první návštěvy Vysoké školy válečné v Praze 23. dubna 1936 se zúčastnil velitelsko-štábního cvičení v kurzu pro vyšší velitele a při této příležitosti přednesl improvizovaný projev. Zdůraznil v něm, že „vojenská věda a vojenské zaměstnání je dnes ohromným komplexem nejrůznějších a nejsložitějších otázek. Nejsou to jen otázky organizace armády, vědomostí o jednotlivých zbraních a jejich užití, teoretické otázky o vedení války a strategii a dějiny válečnictví vůbec: jde o znalosti organizace státu vůbec, znalosti politické, hospodářské, sociální, jde o problémy komunikační a zásobovací, jde o podstatné prvky moderní techniky, jde o velikou míru všeobecného vzdělání vůbec. Vy sami dobře víte jak dnešní voják je přetřžen nutností nahromadovat ohromnou spoustu znalostí teoretických a praktických, jak být dnes dokonalým, vzdělaným a úspěšným vojákem je otázkou velkého studia a dlouhé, důkladné přípravné práce. Ne nadarmo se mluví o totální válce. Neběží to jen ve smyslu, že budou mezi sebou v budoucnosti válčit celé státy a národy všemi silami a všemi prostředky, jež jsou jim k dispozici. Chci tím označit i ten fakt, že dnešní důstojník a velitel musí znát nejen organizaci své armády, všecku její technickou stránku a její užití, máje při tom běžné vojenské znalosti teoretické, nýbrž že ke správnému vedení války musí znát téměř všechny obory života, neboť používá v době konfliktu téměř všech morálních a materiálních sil národa. Válečná škola ve své práci s tím počítá, podle toho postupuje, podle toho si klade své úkoly. Nebyl by dobrým vojákem, kdo by vedení války nechápal jako velký, ohromný celek v synthetickém pojetí všech jeho jednotlivých oddělených složek.“ (7)

Podle Edvarda Beneše každý důstojník československé armády musí mít odpovídající kvalifikaci a je naprosto legitimní do krajnosti uplatňovat zásadu výběru nejschopnějších lidí na vyšší velitelská místa.

„Ve složitém procesu formování velitelských osobností,“ jak dále prezident podotkl, „je potřebné položit důraz na zvládnutí vojenské odbornosti, ale i výchovy v pravém slova smyslu, tzn. výchovy k velení, velitelsství, vedení lidí, rozhodnutí a odvaze vzít na sebe odpovědnost.“

Všechny problémy, které jsou v uvedeném dokumentu nastoleny, jsou plně aktuální i v současném období, kdy se zamýšlíme nad otázkami přípravy současného vojenského profesionála včetně podílu společenských věd. Vojenské školství nemůže být limitováno pouze úzce pojatými pragmatickými úkoly dneška, ale je potřebné sledovat dlouhodobý časový horizont.

Přípravu vyšších velitelů a štábních důstojníků po druhé světové válce zabezpečovala **Vysoká škola vojenská**, která kontinuálně navazovala na zkušenosti Vysoké školy válečné z třicátých let s důrazem na studium, rozpracovávání a aplikaci otázek, které přinesla druhá světová válka. Další neméně závažný úkol představovalo **vypracování nové vojenské doktríny československého státu**.

Vysoká škola vojenská zastřešovala (a) Vysokou školu válečnou, (b) kurz vyšších velitelů, (c) Školu velitelskou (což byly kurzy pro velitele vojskových těles a kurzy pro velitele oddílů).

Vysoká škola válečná připravovala důstojníky generálního štábu pro směr operační a týlový. Posluchačům uvedených směrů se přitom přednášely následující předměty: všeobecná taktika, taktika jednotlivých zbraní, taktika všech služeb, válečné dějiny, politické vědy, finanční věda, národní hospodářství, občanské, mezinárodní a správní právo, geopolitický zeměpis a vybrané kapitoly z umění. Organickou součástí výuky

byla dále jazyková příprava. Velení školy důsledně prosazovalo zásadu co největšího počtu společných zaměstnání operačního a týlového směru s cílem prohloubit vzájemné vztahy a spolupráci včetně znalosti práce obou směrů, které v konkrétní praxi nelze nikdy od sebe kategoricky oddělit.

Velitel Vysoké školy válečné generál Alois Liška si uvědomoval specifičnost poválečného přechodného období. V projevu při slavnostním otevření Vysoké školy vojenské 9. ledna 1946 zdůraznil, že škola bude připravovat důstojníky pro práci ve štábech všech stupňů.

„Doufáme, že v budoucnosti bude Vysoká škola vojenská odlehčena tím, že frekventanti budou přicházet do této školy s určitými znalostmi z oborů, které bylo a je nutné podávat na této škole. Mínil tím znalosti jazyků, část národohospodářských i právních znalostí, část výuky kulturně politické a sociální, moderního umění, o kteréžto školení se s námi, doufáme, rozdělí již předem civilní školy, střední, vysoké, resp. ministerstvo školství. Dnešní doba zvýší několikanásobně svůj požadavek na školení ve vědách mimovojenského rázu, neboť poslední válka zapráhla celé státy a národy do vojny a vojákům přišlo řešit spolu s civilními odborníky a správou celou řadu problémů nevojenských - národohospodářských, finančních, právních, sociálních, výchovy atd. Předpokládám, že až teprve v budoucnu budou přicházet ke studiu důstojníci, kteří již budou mít solidní znalosti z mnohých vědních disciplín, s jejichž základy se jejich předchůdci seznamují teprve v průběhu studia na Vysoké škole vojenské.“ (8)

Prezident republiky se po slavnostním uvítání ujal slova a ve svém vystoupení načrtnul základní otázky týkající se přípravy kvalifikovaných a věrohodných československých důstojníků.

Výchozím bodem jeho úvah se stala poválečná realita, kdy svět a vojenství byly po šestiletém válečném konfliktu ve velkých proměnách a neustálém vývoji.

Důsledky nového strategického a politického postavení poválečné ČSR našly výraz v Benešově požadavku vojensky se opírat o SSSR. V této souvislosti je potřebné připomenout, že pro prezidenta, i přes uvedený limitující faktor, představovala armáda hlavní nástroj obrany státní suverenity, integrujícího činitele politického života národního státu Čechů a Slováků.

Prezident dále zdůraznil, že mezi jeho posledním vystoupením na půdě Vysoké školy válečné a dneškem leží období, které bylo nabyto dramatickými událostmi, hluboce zasahujícími do vývoje ČSR a její armády. Ocenil vysoké morální kvality důstojníků - absolventů československé válečné školy v letech 1921-1938 z nichž mnozí položili své životy na domácí i zahraničních frontách boje proti fašismu.

V další části svého vystoupení vymezil základní poslání moderní válečné školy, protože s výukou ryze vojenských předmětů se nevystačí. Vojenství jako takové čím dále tím více zasahuje do struktury života celého národa, je potřebné základní učební dokumentaci rozšířit o výuku humanitních disciplín, jako je historie, ekonomie, právní vědy, mezinárodní vztahy, sociologie a psychologie.

Právě na základě zkušeností z druhé světové války je třeba dát vojákovi z povolání nové politické vzdělání v duchu všeobecného sociálního a hospodářského vývoje. Vzhledem k tomu, že moderní válka zahrnuje obrovské množství problémů politických, sociálních a speciálně vojenských, se prezident zamýšlel nad otázkou koncepce cílevědomého vzdělávání vojenských kádří.

Stávající typ Vysoké školy vojenské považoval za první stupeň vojenského vysokoškolského studia pro důstojníky nižších hodností. Následná fáze - nezbytně nutná praxe ve štábech a vojenských útvech – měla umožnit vyvrátní základních vědomostí, nabytých na prvním stupni vysokoškolské přípravy. Poté mělo následovat další prohlubování vysokoškolského vzdělání v nástavbových kurzech, s cílem připravit vybrané důstojnické kádry pro zastávání speciálních a nejvyšších funkcí v československé armádě.

Druhý stupeň vzdělání směřoval k pozdvižení obecného horizontu důstojníka tak, „aby správně nahlížel na celý komplex obrany státu ze stanoviska celostátního a z celé šířky i hloubky tohoto problému, objímajícího veškeré složky státního bytí. Školení v něm by se více přiblížilo způsobu akademického studia a pozůstávalo by z přednášek, seminářů a praktických cvičení a samostatných prací, vše v úzké součinnosti s vysokými školami občanskými.“ (9)

E. Beneš za poslední stupeň vojenského vzdělání považoval kurz pro vyšší velitele připravující špičky vojenské hierarchie. Zároveň objasnil důvody, které vedly ke sloučení Vysoké školy intendantské s Vysokou školou válečnou. Uvedený akt označil za logický důsledek válečného vývoje, který směřuje k tomu, že při zachování respektive zvýraznění významu specializace musí být každý důstojník především vojákem, mít porozumění pro celkový vývoj vojenských událostí, a to z hlediska příprav, ale i praktické realizace. Pouze v tomto širším rámci může specialista uplatnit své zvláštní vzdělání a účelně je zapojit do celkového úsilí. Za pozitivní trend označil prohlubování strategické a taktické přípravy pracovníků týlu. Připomněl platnost zásad, o kterých mluvil při návštěvě Vysoké školy intendantské v roce 1938.

Druhá světová válka potvrdila, že otázky výživy a zásobování vojsk a jejich materiální zabezpečení se staly tak důležitými, že ve značné míře ovlivňovaly vývoj válečných událostí a mnohdy i celkový výsledek války. To vše žádalo usilovné studium a další rozpracovávání uvedených problémů a jejich řešení a zkoumání ve spojitosti s novými formami hospodářského a státního života.

Za velice podnětné je možné označit myšlenky týkající se vojenské složky národní kultury jako organické součásti postupující demokratizace společenského života. Prezident z principiálních důvodů odmítal jakékoliv kastovníctví důstojnického sboru. Zdůraznil přitom, že důstojník generálního štábu musí být rovnocennou součástí vojenského celku, především pak důstojníkem vojenské jednotky a útvaru. Je povinen udržovat neustálý kontakt s vojenským organismem, znát jeho ducha, chápat potřeby a možnosti. Odsoudil také nezdravé kariéristické tendence po druhé světové válce, kdy někteří českoslovenští důstojníci nechtěli sloužit u útvarů. Důstojník generálního štábu se musí uplatnit zejména svými vnitřními hodnotami všestranně vzdělaného a vyspělého vojáka. Kvalita důstojnického sboru je dána zdravou soutěživostí, pracovitostí, pílí, svědomitostí a věrným kamarádstvím. Prezident dal za příklad československé letce v zahraničí, kteří prožili válečná léta v těžkých poměrech a nebezpečí a dokázali vytvořit pravé nefalšované kamarádství. Za nepřijatelné označil tendence snižování významu důstojníka generálního štábu a podceňování jeho činnosti. Zároveň varoval před snahami některých velitelů zakládat svoji převahu pouze na válečných zkušenostech. Další část prezidentova vystoupení se týkala vymezení mravních požadavků na vojáka z povolání, které, řečeno současnou terminologií, tvoří páteř čestného kodexu vojenského profesionála.

Podnětné a aktuální jsou Benešovy myšlenky týkající se výchovy a pěstování vojenského kamarádství a čistoty důstojnického sboru. Prezident za klíčové hodnoty vojáků z povolání považoval především čestnost, charakternost, přímost a korektnost. V souvislosti s řešením přestupků vojáků z povolání zvýraznil úlohu příslušných předpisů a zákonných institucí. Na druhé straně však důstojnický sbor má určité prerogativy, které mu umožňují, aby byl sám sobě korektorem mravních a charakterových vlastností svých členů.

Druhý československý prezident z titulu své funkce se aktivně spolupodílel na **koncipování ucelené bezpečnostní politiky státu**, jejíž organickou součástí představovala i postupná realizace závažných strukturálních změn v procesu budování československé armády, jako garanta obrany státní suverenity. Avšak jeho vynakládané úsilí naráželo nejen na narůstající bariéru zostřujícího se poválečného antagonismu mezi spojeneckými velmocemi z let druhé světové války, ale také na stupňující se vnitropolitické napětí.

Prezident si byl vědom, že výše naznačené procesy v souhrnu signalizují a předjímají klima studené války, které považoval za ohrožení míru, existence a bezpečnosti československého státu, hrozbu pro demokracii a pokrok humanity. Projevem vnějších a vnitřních faktorů se stal únorový státní převrat v roce 1948, realizovaný komunistickou stranou, za výrazné podpory SSSR.

Vývoj v republice na konci čtyřicátých let probíhal v podmínkách bipolárně rozděleného světa, bezprostředně ohrožovaného nebezpečím válečného konfliktu v globálním měřítku. Celý tento proces ovlivňovala studená válka, ale i rozpad tzv. Národní fronty a její zásadní rekonstrukce, což v podstatě znamenalo upevnění postavení a mocenského monopolu komunistické strany v československé společnosti, i zcestnou realizaci teorie zostřování třídního boje při výstavbě socialismu.

Poúnorová mocenská elita na konci čtyřicátých a počátkem padesátých let usilovala o přerušení kontinuity vojenského školství. Vedle radikálních čistek, prováděných po etapách, začali být podle nových třídních kritérií klasifikováni i uchazeči o studium ve vojenských školách. Vojenské školství v prvních třech letech po nastolení mocenského monopolu komunistické strany procházelo permanentními reorganizacemi a hledáním nejvhodnějšího modelu.

V roce 1951 došlo k zásadní změně, kdy za aktivního podílu sovětských vojenských poradců v československé armádě byla vytvořena **Vojenská akademie v Praze**, která měla za úkol připravovat vyšší velitele a štábní důstojníky jako vojenské odborníky, ale zároveň i bezprostřední realizátory politiky KSČ v ozbrojených silách. V Brně zahájila svoji činnost **Vojenská technická akademie**. Ale to je již jiná kapitola vojenských dějin, která přesahuje možnosti tohoto příspěvku.

Změny v československé společnosti na přelomu čtyřicátých a padesátých let se bezprostředně odrazily i v bezpečnostní politice státu. **Nová moc absentovala na vypracování československé vojenské doktríny, která by formulovala vlastní národní zájmy. Namísto rozvíjení domácího vojenskoteoretického myšlení byl nastoupen trend mechanického přejímání zkušeností SSSR a jeho ozbrojených sil.** Etablující se režim postupně zpřetrhával jakoukoliv kontinuitu s předcházejícím vývojem, vlastními domácími tradicemi vojenské výstavby. V té době také zaniká časopis Vojenské rozhledy, který od r. 1920 vycházel při Československém vědeckém ústavu vojenském a po německé okupaci ČR rovněž v Londýně.

Jejich nositelé - tisíce kvalifikovaných vojenských odborníků - na základě radikálních čistek opustili řady armády, stovky z nich byly obviněny z protistátní činnosti a postaveny před tribunály vojenských soudů, někteří dokonce popraveni. Důsledkem bylo snížení profesní kvality, vzdělanosti i věkového průměru vojáků z povolání. Byla zlikvidována významná skupina důstojnického sboru československé armády z meziválečného období, která byla nositelem masarykovské státní ideje.

Závěr

Profese historika neustále nutí k ohlédnutí se do minulosti. Ohlížíme-li se do zpětného zrcadla soudobých dějin, na něž jako na kategorii existují různé pohledy, nečiníme tak samoučelně. Proces utváření celonárodního historického vědomí, a v jeho rámci branného vědomí, je a bude záležitostí dlouhodobou. V jeho průběhu se stále zbavujeme letitých stereotypů v myšlení se současným překonáváním dědictví normalizační éry. Ovšem při našem častém srovnávání se zeměmi a armádami vyspělých demokracií zapomínáme, že u nich probíhal kontinuální vývoj, kdežto v zemích bývalého východního bloku došlo k diskontinuálnímu vývoji, což je jednou z příčin v současných vnitropolitických problémech, s nimiž se potýká konstituující se občanská společnost v ČR. Neboli, řečeno slovy druhého československého prezidenta, jedná se o „*problémy zrání mladé české demokracie*“ (10).

Demokracie se nedá nařídít rozkazem, k demokracii - jako souboru vnitřních hodnot - se každý z občanů našeho státu složitě propracovává. Také na půdě vojenského školství je potřebné o těchto otázkách intenzivněji diskutovat, zabývat se zkoumáním fenoménu moci v politice, pojetím demokracie, problematikou politických elit v jednotlivých etapách ve vývoji společnosti apod. V souvislosti s tím je potřebné, aby se společenské vědy v armádě zamýšlely nad koncipováním nosných vědeckovýzkumných úkolů v dlouhodobějším časovém horizontu.

Například historici ve spolupráci se sociology by měli zaměřit pozornost na zkoumání vojenských elit od roku 1918 s důrazem na první ČSR, poválečné období i etapu po nastolení komunistického monopolu, včetně období normalizace. Výsledky takového zkoumání nepochybně dají odpověď na mnohé otázky současnosti, včetně jejich využití při koncipování profilu současného vojenského profesionála. Nikdo jiný to za nás neudělá. To samé se týká konstituování vojenské etiky, kde zůstáváme u příliš obecných hodnocení a závěrů, aniž bychom využili odkaz minulosti. Přitom v meziválečném období byly rozpracovány mnohé problémy, které „odpočívají“ ve fondech Vojenského historického archivu v Praze (11). To vše jsou otázky, o kterých je potřebné na půdě vysokých vojenských škol i celoarmádních institucí seriózně diskutovat a přijmout příslušné závěry.

Odkaz zakladatelů ČSR oslovuje příslušníky armády České republiky a vlastně náleží k tomu nejlepšímu, co v moderních dějinách máme. K jeho širšímu zpřístupnění navrhuji, aby MO prostřednictvím AVISu vydalo pro potřeby vojenských profesionálů a dalších zájemců sborník k problematice československého a českého vojenství, který by obsahoval vybrané dokumenty, především klíčové projevy prvních dvou československých prezidentů k otázkám vojenství a armády, části meziválečné produkce k otázkám výchovy k uvědomělému občanství, pojetí vojenského

profesionála, vojenské etice, koncepčním otázkám vojenského školství apod. Spolu s kolegy z katedry sociálních věd na Vojenské akademii v Brně jsme ochotni připravit návrh tohoto sborníku. Příslušná kompetentní rezortní místa by současně měla do budoucna pečlivě zvažovat vztah k historii. Zamítnutí grantového projektu příslušníků katedry sociálních věd Vojenské akademie v Brně „Příprava vyšších velitelů a štábních důstojníků v čs. armádě v letech 1918-1989 a závěry pro personální práci v AČR“ bez řádného zdůvodnění předkladatelům není zrovna jejich dobrou vizitkou.

Naplňování představy o výchově profesionálního důstojníka armády demokratického státu v duchu odkazu T. G. Masaryka a E. Beneše vyžaduje, aby se výuka obecných, národních a vojenských dějin stala uznávanou a plně respektovanou součástí jejich přípravy. Právě absence historického a v jeho rámci branného vědomí, jako výsledek deformací výuky historie v uplynulých desetiletích, způsobila morální škody na formování předcházejících generací. Obnova hrdosti na vlast a úsilí o obnovení jejího místa v Evropě není možné bez poznání a pochopení historie vlastního národa a státu v širších konsekvencích evropského a světového vývoje.

Vojenský profesionál, kterého připravujeme na stávajících vysokých vojenských školách, musí být jednak vynikajícím vojenským odborníkem, ale zároveň i společensky angažovanou osobností. Jeho příprava se musí dít v symbióze těchto dvou organicky spjatých rovin. K tomuto pojetí se dopracovali naši předchůdci v meziválečném období a bezprostředně po skončení druhé světové války. Je naší povinností tento jejich odkaz dále rozvíjet se současným překonáváním technokratických tendencí, majících podobu nejružnějších tlaků.

Poznámky:

1. **Národní shromáždění republiky Československé v prvním desetiletí.** Praha: Státní tiskárny 1928, str. 82.
2. **Srv. Lidové noviny.** 27. 3. 1919, str. 1.
3. **Masaryk, T. G.:** Cesta demokracie. Soubor projevů za republiky. I. Praha: Čin 1933, str. 30.
4. **Válečné dějiny.** Seznam přednášek a náčrtů ze studijního programu Válečné školy pro II. ročník 1924-1925. Knihovna HÚ AČR V této souvislosti si lze položit otázku, zda i na našich vojenských školách, včetně Vojenské akademie v Brně, věnujeme dostatečnou pozornost výuce obecných, národních a vojenských dějin, jako základu pro pochopení současnosti a budoucnosti. Doposud také nemáme „Den Armády České republiky.“ Kompetentní místa teprve uvažují o tom, že by to mohl být výroční den bitvy u Zborova.
5. O možnosti zavedení náročného přijímacího řízení v jednotlivých formách studia na Fakultě velitelské a štábní Vojenské akademie v Brně, tak jak tomu bylo v meziválečném období, se v současném období diskutuje v rámci nově vytvořené **rady studijního programu celoživotního vzdělávání.** Nejde o samoučel, v rámci náročné přípravy ke studiu, by uchazeči museli na určité úrovni zvládnout, na základě samostatného studia doporučenou literaturu, vybrané problémy z historie, politologie, filozofie, ekonomie a dalších odborných disciplín. Na tomto základě by bylo možné v průběhu vlastní výuky dále stavět.
6. **Vojenský historický archiv Praha (dále VHA), Vojenská kancelář prezidenta republiky 1933,** č.j. 85, kr. 122.
7. **Pamětní kniha válečné školy,** kr. 16. Vysoká škola vojenská. VHA.

8. VHA, MNO, Náčelník hlavního štábu 1946, č.j. 976, kr. 23. Autor Benešovu koncepci výstavby poválečné armády a přípravy kvalifikovaných vyšších velitelů a štábních důstojníků podrobně rozebral ve stati „Dr. Beneš a armáda“ – k 50. výročí návštěvy dr. E. Beneše na Vysoké škole vojenské. VR 4/96, str. 112-118.
9. Tamtéž
10. Podrobněji viz **Beneš, E.**: Boj o vyšší politickou kulturu národní. Praha 1932.
11. Jedná se o to, abychom obrazně řečeno „neobjevovali Ameriku“, když ona byla objevena dávno před námi. Nad problematikou hodnotového vědomí se zamýšleli naši předchůdci po vzniku samostatného československého státu v roce 1918 a dosáhli v tomto směru jisté výsledky. Odpovědi na otázku, kdo to byl například generál S. Bláha, generál J. Birula, dr. J. Vaníček, generál V. Luža, generál S. Ingr a mnohé další osobnosti československého vojenství, jsou mezi současnými vojenskými profesionály Armády ČR neuspokojivé. Vojenská historie byla v uplynulých desetiletích vyliďňována, mnohé osobnosti tabuizovány, případně na ně navršeny nánosy různých deformací. Jednou z „vlaštavek“ v tomto směru se stalo sympozium k osobnosti armádního generála V. B. Luži, konané 6. června 1966 na Vojenské akademii v Brně. Jeho organizátory byla katedra sociálních věd Vojenské akademie ve spolupráci s Městským výborem Svazu bojovníků za svobodu v Brně. Zájemce lze odkázat na **Sborník Vojenské akademie**, řada C-D, č. 2 / 1997.

V dlouhodobém výhledu by měla integrovaná bezpečnostní vojenská zóna na východ i na západ od Německa – vytvořená Severoatlantickou aliancí – tuto zemi pevněji včlenit do multilaterálního rámce, což by Francii zřejmě uspokojilo. Kromě toho by rozšíření Aliance zvýšilo pravděpodobnost proměny výmarského trojúhelníku (Německo, Francie, Polsko) v jemný nástroj, který by vyvažoval a kontroloval německou vedoucí roli v Evropě.

*Zbigniew Brzezinski „Velká šachovnice“.
(K čemu Ameriku zavazuje její globální převaha.)
Mladá fronta, Praha 1999.*

Dva diktátoři ve střehu

(Hitler, Stalin a druhá světová válka)

Okolnosti spojené s přepadením bývalého Sovětského svazu nacistickým Německem 22. června 1941 jsou stále aktuálním tématem vojenských historiků nejen nástupnických států bývalých protivníků, ale i předmětem zkoumání historických institucí v jiných částech světa.

Je pochopitelné, že nejzasvěceněji se mohou k uvedené tematice vyjadřovat historikové němečtí i ruští. Časový postup od posuzovaných událostí navíc umožňuje důkladnější a vědecky nestrannější využití dostupných dokumentů. K tomu přispívá i skutečnost, že se do značné míry rozšířila dostupnost studia archivních dokumentů, jejichž původní utajování ztratilo s novým vývojem po ukončení studené války svůj smysl.

Nelze se však oddávat iluzím o tom, že byly zpřístupněny všechny relevantní dokumenty, především z archivů různých zpravodajských služeb.

To zpravodajské služby dělají jen velmi nerady. Kromě toho je vždy možnost podvrhů dokumentace nebo prezence účelově vyrobených dokumentů, jak o tom svědčí historické zkušenosti. Každá vládní moc v dějinách se dopouštěla ve větší nebo menší míře falzifikací dokumentů ve svůj prospěch, ničení těch, které byly v rozporu s jejími názory a programy a případné výroby a prezentace takových dokumentů, které by mohly její postavení upevnit, anebo alespoň její činnost zdůvodňovat. Tyto skutečnosti je nutné mít na paměti při jakémkoli zkoumání závažných historických událostí a při jejich výkladu.

To je nutné do jisté míry brát v úvahu i při hodnocení knihy **Wernera Masera** „**Porušení slova**“, renomovaného německého historika, jehož hlavní úsilí je zaměřeno na oblast nejnovějších dějin Německa, především na období výmarské republiky a Hitlerovy třetí říše. Autor je všeobecně uznáván jako oficiální znalec Hitlera a nacistického režimu. Je vysoce erudovaným profesorem historie a mezinárodního práva. Tato kombinace mu umožňuje všestranné posouzení historie z obou hledisek. Vzhledem ke svému věku – ročník 1922 – musel být nějak zapojen i do vojenské mašinérie nacistického režimu, i když lze sotva předpokládat, že by zastával významnější funkci.

Přesto se však úspěšně zhostil i tak těžkého úkolu posouzení vojenskostrategických aspektů rozpoutání a průběhu sovětsko německého válečného konfliktu před i po 22. červnu 1941. Jde vlastně o jakési vybočení z jeho celkové tvorby hlavně politického a mezinárodně-právního charakteru do převládající problematiky vojenské.

První dojem, který čtenář získá, je nevídané množství dokumentů a odkazů, které dílo doprovázejí. Jsou mezi nimi i takové, které byly až do konce studené války pečlivě utajovány. Na druhé straně však vzniká dojem, že právě do jisté míry senzační příchutí těchto nově objevených dokumentů svádí autora k jejich přeceňování. Je to patrné při posuzování stěžejních výcvikových dokumentů Rudé armády, které byly vydávány

každoročně a určovaly hlavní směry přípravy vojsk a štábů. I když tyto dokumenty odrážely vývoj vojenského umění, uváděly nové způsoby přípravy a kladly důraz na určité formy a způsoby bojové činnosti, neměly přímou spojitost s operačně-taktickými plány na přípravu a provedení „ostré“ akce v případě válečného střetnutí.

Dále je třeba vidět, že generální štáby všech armád na světě již v době míru vyhodnocují bezpečnostní rizika a mezinárodní bezpečnostní situaci a plánují a připravují adekvátní vojenská opatření pro případ konfliktu. Nemohou reagovat okamžitě, protože materiálně-technické zabezpečení obrany vyžaduje přípravu, plánování a provedení rozsáhlých příprav, spojených s výkonností ekonomiky, rozpočtovými možnostmi a výstavbou potřebné infrastruktury, známé pod pojmenováním operační příprava válčiště. Je sice pravda, že i generální štáby musí být schopny reagovat pružně na změnu situace, to však neznamená zásadní strategický obrat, ale jen prostorovou nebo vojenskotechnickou dílčí změnu zásadního plánování.

Jakýkoli realizační plán stěžejní vojenskostrategické operace, která je přímým projevem reakce na stávající nebo perspektivní situaci, vyžaduje určitý čas na přípravu. V daném případě jde ze sovětské strany o *strategický plán soustředění vojsk z května 1941 na válku proti Německu* a jeho spojencům, zpracovaný maršálem Vasilevským a podepsaný lidovým komisařem obrany a náčelníkem generálního štábu Rudé armády.

Z německé strany jde o plán napadení Sovětského svazu pod názvem *Barbarossa*, podepsaný Hitlerem již 18. prosince 1940, tedy půl roku před zahájením vlastního útoku.

Zatímco sovětský plán má charakter memoranda, o jeho realizaci teprve mělo být rozhodnuto, je plán Barbarossa již přímo směrnicí k provedení útoku s tím, že rozkaz k zahájení bude vydán podle potřeby. Byl tedy časový náskok na straně Německa, které přikročilo ke konkrétním přípravám v oblasti soustředování sil, příprav potřebné infrastruktury a ideologického zdůvodňování. Hitler si byl jist natolik úspěšností svého plánu, že se v průběhu přípravy na přepadení Sovětského svazu odvážil jako by mimochodem zahájení i úspěšné zakončení balkánského polního tažení v dubnu – květnu 1941 a našel ještě dostatek času k včasnému přesunu volných sil z Balkánu na východní frontu. Šlo přitom o přesuny ohromného rozsahu desítek divizí, o nichž věděli o prostí občané, natož pak výkonná zpravodajská služba, jako byla bezesporu sovětská. Ta určitě hodnotila situaci reálně a správně, ale politické vedení státu na její hodnocení dostatečně nereagovalo.

Proto lze skepticky přistupovat k tvrzení, že soustředování sovětských vojsk a dosažení pohotovosti ke strategickému preventivnímu úderu mělo být ukončeno do 10. července 1941. Takový obrovský rozsah přesunů vojsk a materiálu, jakož i zaujetí útočné sestavy, nemohla sovětská infrastruktura, hlavně dopravní síť, v daném případě zvládnout.

Na druhé straně lze s autorem publikace souhlasit v tom, že na sovětské straně nebyla vybudována účinná obranná zařízení a celková sestava sovětských vojsk neměla vyhraněně obranný charakter. To potvrzuje, že **zásadním cílem byl preventivní úder proti nepříteli, připravujícímu se na agresi.**

Po mezinárodně právní stránce byla situace paradoxní, protože všechny přípravy na obou stranách probíhaly za existence paktu o neútočení z 23. srpna 1939, jehož pětiletá

smluvní platnost ještě nevypršela. Každý z potenciálních protivníků přitom věděl, že pro oba diktátory nebude v Evropě místo. Vyhrát mohl pouze jeden z nich.

Hitler si byl vědom toho, že vyřazení SSSR znamená pro něj absolutní dominanci v Evropě, zmocnění se zdrojů strategických surovin, otevření cesty na Blízký východ a praktickou nereálnost porážky ze strany anglosaských mocností.

Stalin chtěl Hitlerovi zabránit v dosažení těchto cílů a zvrátit strategickou situaci ještě předtím, než Německo plně zapojí ve svůj prospěch ekonomické i vojenskoprůmyslové kapacity celé Evropy a zesílí tím tak, že bude mít všechny výhody na své straně. S realizací druhé fronty (proti Japonsku) v dohledném časovém horizontu počítat nemohl a Anglie v té době nepředstavovala rozhodující vojenskou sílu v Evropě. Poměrná vyrovnanost sil ve vojenské oblasti mu podle jeho názoru dávala určité možnosti úspěchu a zřejmě počítal i s určitým protiněmeckým odporem evropských národů. V tom smyslu sejevilo Stalinovo úsilí jako morálnější a spravedlivější, i když o konečném cíli existovaly pochyby.

To ovšem neříká autor s úplnou otevřeností, ale přemýšlivý čtenář k závěrům v tomto smyslu určitě dojde.

Jedním z výrazných kladů Maserovy knihy je částečné osvětlení úlohy zpravodajských služeb v tomto období ve prospěch připravovaných operací. Do této oblasti se historikům zpravidla vstupovat nechce pro její nepostižitelnost, nedostatek přístupných dokumentů a časté zvraty a obraty v činnosti zpravodajských služeb. V tomto směru je Maser určitou výjimkou, i když zpravodajskou činnost považuje jen za zdroj doplňujících informací. Plné proniknutí do rozsahu a praktik zpravodajských služeb není pro historika většinou ani možné.

Při výběru dokumentů je v knize jasná převaha dokumentů německé provenience. Značnou část tvoří memoárová literatura vysokých vojenských hodnostářů třetí říše – náčelníků generálních štábů a velících maršálů. To sice poskytuje zasvěcený přehled o plánování a vedení operací, avšak do značné míry zatěžuje dílo argumentací, kterou tito funkcionáři uvádějí ke zmenšení vlastní odpovědnosti za činnost, ne vždy slučitelnou s platnými mezinárodními pravidly pro vedení války. To však nesnižuje celkovou hodnotu knihy jako zasvěceného pojednání o jedné z nejzávažnějších kapitol druhé světové války.

Celkově je kniha rozdělena do pěti hlavních částí. V první z nich, nazvané „*Otevřená stavidla k válce v Evropě*“, je věnována především Hitlerově expanzivní politice, a posléze prvním pokusům o sblížení mezi Berlínem a Moskvou. Pro českého čtenáře je zde velmi zajímavá především pasáž o vztahu Moskvy k mnichovské dohodě, která přináší méně známé skutečnosti. Prohlášení Sovětů, že v roce 1938 nezasáhli, protože se Československo neobrátilo na Moskvu s prosbou vystoupit proti Německu, je průhledné. Nedá se ovšem přehlédnout, že Sovětský svaz se po rozhodnutí Francie nenacházel v jednoduché situaci, zvláště když se ještě i Polsko i Rumunsko bránilo dovolit Rudé armádě pohyb přes jejich území. A i kdyby se Rumunsko zachovalo jinak, bylo by pro Rusy v důsledku totálně dezolátní a primitivní rumunské železniční sítě sotva možné přepravit svou první divizi na Slovensko, přes nepřímou trať Rumunska, dříve než za tři měsíce. George F. Kennan to shrnul v jednom rozhovoru takto: „Ruské prohlášení o připravenosti pomoci Československu, kdyby to učinila Francie, bylo gesto, které Moskvu téměř nic nestálo.“

Je tu zasvěceně popisována složitá diplomatická hra nejen mezi dvěma totalitními režimy, ale i vyjednávání a stanoviska britské a francouzské diplomacie v letech 1938-1940, jakož i výhody a nevýhody tehdejší mezinárodní situace pro jednotlivé aktéry. Jednání se západními vojenskými misemi nařídil Stalin přerušit a ukončit. Nestalo se to však proto, že čekal na Hitlerův vstřícný souhlas, nýbrž proto, že nebyl schopen prosadit své požadavky a očekávání.

Pakt o neútočení byl pro oba partnery stejně užitečný. V září 1939 mohl Stalin okupovat území východního Polska, v červnu roku 1940, v červenci Lotyšsko a v srpnu 1940 Estonsko. Sovětský svaz, který se na mezinárodní úrovni rozhlížel po úvěrech a nutně potřeboval technické vybavení nejen pro svůj horečně se rozvíjející zbrojní průmysl, nárokuje v roce 1941 již 43,4 procenta veškerého státního rozpočtu SSSR a zaměstnávající 23 milionů lidí, musel na smlouvu pohlížet jako na zisk – pakt mu otevřel cestu na západ. Hitler pak, který Stalinovi poskytl mnohem více než západní mocnosti, si za to u něho zasloužil volnou ruku pro svou válku proti Polsku, si mohl být zase dočasně jist tím, že nebude muset bojovat na žádné druhé frontě. Sovětský svaz těžil v neposlední řadě i z nejasných formulací týkajících se vzájemných zájmů o východní Evropu. Zatímco sovětská strana zdůrazňovala svůj „zájem“ o Besarábii, prohlásila německá strana, že ji „tyto oblasti politicky naprosto nezajímají“.

Od r. 1939 bylo Rudé armádě na základě dekretu uloženo, že již navzdory propagandě nesmí nadále závazně platit „tradiční“ sovětská vojenská doktrína, že armáda je pouhým obranným nástrojem, jak tomu bylo doposud, ale že má jako útočná armáda „potírat nepřítel a obratně organizovanými společnými akcemi všech druhů zbraní ho musí v rozhodném útočném boji zničit na jeho vlastním území“. Ne náhodou měly hlavní referáty generálů během zasedání velitelů obranných okruhů a armád v prosinci 1940, na němž se výlučně diskutovalo o operativních opatřeních proti Německu, následující obsah: Podstata moderní útočné operace, Vojenské ozbrojené síly v útočné operaci a v boji se vzdušnou převahou a Nasazení mechanizovaných vojenských svazů v moderních útočných operacích.

Druhá část pod názvem „*Neblahá aliance*“ zahrnuje období od německé a sovětské války proti Polsku k válce sovětsko-finské. Obsahuje rozbor příčin a průběh války proti Polsku, osvětluje Stalinovy propočty o novém rozdělení světa a celkový vývoj tehdejšího německo-sovětského sbližování. Je zvláštní, že německo-polská válka hrála v sovětském tisku zpočátku tak nepatrnou úlohu, že sovětské obyvatelstvo nepociťovalo ani starosti, ani rozrušení. Tisk se choval tak, jako by na západní hranici Sovětského svazu šlo jen o přestřelku, která se Moskvy týkala jen pramálo.

Hitler si přál „jen“ lokálně omezenou válku, nepřál si druhou světovou válku. Pro Stalina však válka vypukla již dávno před 1. zářím 1939. Jeho argumenty: Japonsko vedlo od r. 1937 dobytčnou válku v Číně, Itálie přepadla Albánii a v květnu 1939 anektovala Habeš, němečtí a italští dobrovolníci bojovali od jara 1939 ve Španělsku na straně Franka. Rakousko se stalo součástí „Velkého Německa“ a Hitler rozbil „zbytek českých zemí“. Všeobecná branná povinnost, schválená 1. zářím 1939 Nejvyšším sovětem, se za těchto okolností dala jen s obtížemi považovat za náhodu.

10. března 1939 během XVIII. sjezdu VKS(b), Stalin vyhlásil, že druhá světová válka začala „novým dělením světa“, a z toho důvodu musí být Sovětský svaz kdykoli ochoten a schopen zajistit si svůj podíl silou zbraní.

Nejzajímavějším je stanovení německých a sovětských zájmových sfér především v Pobaltí, které mělo vliv na další události roku 1940. Pro analytika tehdejší situace je nesporně cenná stať o výkonnosti zbrojního průmyslu a vojenské síle obou protagonistů. V roce 1939 byl totiž Hitler sice vojensky a hospodářsky schopen vést proti Polsku krátkou válku, ale více se odvážit nemohl. Podle Hitlerova požadavku z r. 1936 měla být sice obrana v r. 1940 připravena na případnou válku a být schopna plného nasazení, ale zbrojní program se rozbíhal velmi těžkopádně. Do září 1939 neexistovala v žádném německém hospodářském odvětví výroba, která by jen naznačovala přípravu na válku. Ještě v třetím roce války neexistoval ani centrálně řízený plán, ani centrálně řízená zbrojní výroba. Každá část branné moci – vojsko, válečné letectvo a námořnictvo – se vyzbrojovala sama za sebe, podle Hitlerem schválených programů. Stálé spory o suroviny a pracovní síly byly jen jedním z důsledků boje o příslušné kompetence. Žádné společné dohody. Protože v Německu až do té doby neexistoval žádný válečný plán, chyběl nutně i diferencovaný zbrojní plán. Např. v r. 1940, kdy činil podíl zbrojního průmyslu na celkové průmyslové výrobě stále ještě méně než 15 procent, bylo měsíčně vyrobeno 40-50 tanků (v protikladu k r. 1944, kdy se za měsíc vyrobilo více než 2000 tanků).

Hospodářský a vojenský poměr sil mezi Sovětským svazem a Německem tedy neskýtal Stalinovi v oné době žádný motiv k tomu, aby si sugeroval znepokojení nebo dokonce strach a aby nechal svět věřit, že Hitler je snad schopen vážně ohrozit Sovětský svaz. Hodnocení událostí a dokumentů připouští domněnku, že Stalinovi šlo o to, aby hitlerovskému Německu včas a systematicky dával nálepku „agresora“ a aby psychologicky připravoval půdu k pozdějším vlastním operacím útočného rázu. Proti 7184 dělům německého dělostřelectva v červnu 1941 obdrželo sovětské válečné letectvo od 1. ledna 1939 do 22. června 1941 17 745 bojových letounů a dělostřelectvo dostalo 99 578 kanonů a granátometů. V roce 1941 si sovětský zbrojní průmysl činil nárok na 43,4 procenta veškerého sovětského státního rozpočtu. 22. června 1941 disponovalo sovětské válečné letectvo proti německé branné moci v každém případě více než pětinasobným počtem letadel a více než sedminásobným množstvím tanků, což Hitler v r. 1941 ani nevěděl.

Zde je ovšem potřebné srovnání i s jinými prameny, i když v hlavních rysech zřejmě nepůjde o podstatné rozdíly.

Další vývoj situace je předmětem souhrnné kapitoly, konstatující a osvětlující praktické uplatňování moci diktátorů v kontinentální Evropě. Sem patří válka SSSR proti Finsku, porážka Francie v roce 1940, připojení Pobaltí, Besarábie a Bukoviny k SSSR a německé tažení do Dánska a Norska. Komunistické strany se tehdy řídily interpretací, platnou pro sovětskou vojenskou doktrínu: Vlastní útok = obrana, cizí obrana = útok. Výmluvné je prohlášení polického byra KS Velké Británie: „Nyní začíná totální válka ... Nové země, další miliony pracujících jsou vystaveny hrůzám imperialistické války ... Je to válka proti německému lidu, aby mu byly opět vnuceny versailleské podmínky, je to válka za udržení a rozšíření britského impéria, za nadvládu pravice v Evropě a za boj proti dělnické třídě všech zemí.“ (Daily Worker, 11. května 1940)

Dosti lapidárně je vyjádřeno stanovisko a úsilí Winstona Churchilla v nejtěžších chvílích Velké Británie a pomalý vývoj angažovanosti USA v evropském konfliktu.

Značnou pozornost věnuje autor i pokračující Stalinově podrážděnosti v důsledku válečných úspěchů tehdejšího smluvního partnera – nacistického Německa.

Britský pokus z 22. října 1940 získat SSSR pro nějakou smlouvu, ztroskotat na Stalinově naději, že mu Hitler nabídne něco lepšího. Velká Británie navrhla Sovětskému svazu, aby vůči Londýnu projevoval stejně příznivou neutralitu, jako vůči Berlínu. Moskva by se musela vzdát vyrovnání s Japonskem, kdyby dohoda o vyrovnání podporovala japonské „útočné plány“. Zato chtěla Británie uzavřít se Sovětským svazem velkorysou hospodářskou smlouvu, přiznat faktickou nadvládu Sovětského svazu nad Estonskem, Lotyšskem, Litvou a Besarabií, severní Bukovinou a nad tou částí polského státu, která byla od polního tažení do Polska pod sovětskou kontrolou. Ale Stalin, který se cítil být obětován, chtěl více a doufal, že mu to Hitler nabídne. Celkově je tato část zajímavá z hlediska osvětlování souvislostí než interpretace vcelku známých historických skutečností.

Třetí část knihy, nazvaná „*Nad hracím mírem se stahují mračna*“, se zabývá obdobím, které by se dalo charakterizovat jako postupná ztráta důvěry mezi Hitlerem a Stalinem, pokud vůbec nějaká kdy byla. Stalin lavíruje mezi Hitlerem a Churchilllem a Hitler se opět s větším důrazem zaměřuje na svůj starý cíl – získání „životního prostoru“ na východě. Dochází ke změně orientace německého zbrojení a v listopadu 1940 i k prvním štábním cvičením na operačně taktické úrovni, jejichž předmětem je polní tažení na východ ve smyslu plánu Barbarossa.

I na sovětské straně probíhají v této době synchronizované přípravy na vzájemné střetnutí, avšak Stalinův záslusk na války, které by mohly být pro něho užitečné, se již v té době nevztahoval pouze na Evropu. Šlo mu i o to, aby mohl zosnovat válku na Dálném východě, od níž si – stejně jako v Evropě – sliboval zisk. „Budeme souhlasit se všemi smlouvami, které by mohly vyvolat konflikt Japonska se Spojenými státy,“ stálo např. v telegramu sovětského ministerstva zahraničí ze 14. června 1940, adresovaného sovětským velvyslancům v Japonsku a Číně.

Vzhledem k oboustrannému postoji a přípravám může být Hitlerova válka chápána jako jednoznačně „preventivní válka“, a to ne z operačně-taktického pohledu, ale z pohledu strategicko-taktického. Ideologická dimenze se v této souvislosti jeví jako druhořadá. Rozbor průběhu války, několikerych – z části závažných – změn orientace zbrojního hospodářství a úprav co do síly vojenských jednotek (až do 22. června 1941) ukazují Hitlerovu strategii daleko více jako spíše nákladně vedenou improvizaci. Tendence vést rasově ideologickou válku, kterou Hitler uvedl do hry při rozhovorech koncem února 1941, se rozvíjela teprve v průběhu neúspěšných bojových akcí na sovětském území.

Po stránce operačně-strategické je nejzajímavější a nejobsažnější čtvrtá část pod názvem „*Konkurenční program*“. Zabývá se srovnáváním Hitlerova plánu a přípravou sovětského strategického nástupu v roce 1941.

Podle vyprávění maršála Vasilevského se v první polovině roku 1941 „velmi pečlivě studovaly otázky útoku a strategie obrany. Lidový komisař obrany požadoval ve svých směrnicích po vedoucích kádrech Rudé armády, aby věnovali obranným operacím stejnou pozornost jako operacím útočným“. Nechtě tím opět potvrdil, že předstírané těžiště směru vojenského myšlení a vojenských opatření nebylo v obranné operaci, jak s ideologických důvodů tvrdilo na veřejnosti, ale v operaci útočné.

Podle hesla, že nepříteli je nutno zničit na jeho vlastním území, se sovětské vedení již dříve (od r. 1938 obzvláště intenzivně) snažilo o to, aby stále více posilovalo svou hospodářskou a vojenskou moc. Tyto předpoklady nakonec Stalinovi umožnily mít 22. června 1941 (podle sovětských statistik výroby z let 1938 – 1941) k dispozici 29 tankových sborů s minimálně 24 000 tanky (22. června 1941 disponovala Rudá armáda již více než 1862 exemplářů nejlepších tanků na světě, typy T 34 a KV – Kliment Vorošilov – s nimiž se německé tanky III a IV nedaly v žádném ohledu srovnávat), 23 245 válečných letounů (mezi nimi 3719 nejmodernější výroby), 148 000 děl a granátometů, k nimž na začátku německo-sovětské války neexistovala ani přibližně adekvátní německá protiváha: 3648 tanků a úderných děl (z toho 1700 zcela zastaralých), 2510 válečných letounů a 7147 děl. Vzhledem k této skutečnosti se zdá přímo ohromující, jak špatně byl německý generální štáb informován. Např. ještě dva dny před začátkem německo-sovětské války bylo zaznamenáno v jedné německé tajné informaci, že „Ruské vzdušné ozbrojené síly mají podle dosavadních podkladů jen něco přes 6000 frontových letadel“.

Autor také komentuje prováděná velitelsko-štabní cvičení a trvalé zvyšování úsilí sovětského zbrojního průmyslu, jakož i teoretické přípravy k soustředování a přípravě vojsk. Ani v první, ani v druhé válečné hře nebyla hlavním úkolem obrana západních hranic Sovětského svazu, ale útok. Zatímco „válečné akce“ první hry končily v „západním Prusku“ – pochodem na Königsberg (Královec), probíhaly válečné akce druhé „hry“ v Polsku, Československu, Rumunsku a Maďarsku. Závěrečným bodem byl útok na Budapešť.

Na rozdíl od německého velení byli Sověti informováni o síle svého nepříteli opravdu spolehlivě. V lednu 1941 počítali přibližně s 210 divizemi, což do jisté míry odpovídalo skutečnému stavu věcí. 22. června bylo na německé straně připraveno: 153 německých divizí, 12 rumunských pěších divizí, 2 slovenské pěší divize, 3 italské motorizované divize a 18 finských divizí. K tomu přistupovaly: 4 rumunské jezdecké brigády, 1 tanková brigáda a 3 horské brigády, 2 maďarské motorizované brigády a 1 jezdecká brigáda a 1 slovenská motorizovaná divize.

Od května 1941 už v Sovětském svazu nemohly být probíhající změny utajovány. Žáci vojenských akademií byli předčasně posláni zpět ke svým jednotkám, letiště byla maskována a 1. května 1941 bylo povoláno 800 000 záložníků.

Pravda z 1. května naznačovala překvapení, na něž měl být sovětský lid připravován. 6. května Stalin převzal úřad předsedy vlády. Den předtím měl v Kremlu před několika sty absolventy vojenských akademií 40minutovou přednášku. Protože se Stalinův projev nesměl ani nahrávat na gramofonovou desku, ani stenografovat, měli Stalinovi stoupenci možnost šířit verze, které režim z propagačních důvodů pokládal za nezbytné. Nicméně jeho konstatování, že válka mezi Německem a Sovětským svazem začne „téměř nevyhnutně v roce 1942“ a bude eventuálně rozpoutána Sovětským svazem, utkvělo v paměti všem osobám, které to slyšely.

Na německé straně jsou kritizována některá chybná rozhodnutí německého generálního štábu. Erich von Manstein vyčítal v roce 1955 Hitlerovi, že všeobecný záměr v rozkaze Barbarossa nebyl nakonec ničím jiným, než operativním, nebo vůbec jen taktickým „receptem“. Díky mocnějším výkonům německého vojenského velení a jednotek bylo sice dosaženo mimořádných úspěchů, které přivedly sovětskou

brannou moc na pokraj porážky, avšak tento „recept“ nikdy nemohl nahradit operační plán, který by vzhledem k poměru sil a šíři válečné scény měl od počátku zaměřit na možnost případně usilovat o zničení sovětské branné moci ve dvou polních taženích.

Autor ukazuje, že plán Barbarossa nebyl pro sovětské politické a vojenské vedení tajemstvím (radiostanice Dora ve Švýcarsku, dr. Sorge) a základním obsahem přípravy bylo jeho paralyzování. Tvzení, stále znovu šířené tiskem, že Sověti byli 22. červnem německým útokem zcela zaskočeni, vůbec neodpovídá skutečnosti. Podle informací vojenských důstojníků všech hodností nastoupily již 21. června jednotky Rudé armády na pozice, aby alespoň „zadržely agresora“, který je předešel. Po Stalinově smrti se objevila verze, že někteří velitelé obranných okruhů a jejich štáby v noci na 22. července nic netušíce spali. To není pravda.

Kniha neponechává stranou ani balkánské tažení Hitlera v dubnu a květnu 1941 a jeho rozpory, způsobené odletem Hitlerova zástupce Rudolfa Hesse do Velké Británie.

Pro vojenského historika a стратега je zde nejvýznamnější **Vasilevského operační plán soustředění a nástupu vojsk** a další opatření, řízená náčelníkem generálního štábu, pozdějším maršálem Žukovem. Na německé straně je to posuzování a analýzy možností nepřítele německým generálním štábem. Autor dokazuje, že charakteristické pro tehdejší situaci bylo předstírání normální situace, až do posledního okamžiku. Jako zdařilé lze posuzovat i průběžné komentování vzájemných vazeb mezi přípravami a diplomatickou aktivitou, jako například uzavření paktu o neutralitě mezi SSSR a Japonskem, který Sovětskému svazu uvolnil ruce pro válečné akce ve východní Evropě, a na druhé straně úsilí Německa o zapojení spojenců do války proti SSSR.

Poté, co Stalin vyjádřil názor, že německý útok nemůže být očekáván po začátku podzimu, protože to je „pro německý útok již pozdě“, připravovalo se v Sovětském svazu všechno na to, aby se německým možnostem „předešlo“ vlastním útokem, jak to bylo naplánováno ve zmiňovaném operačním plánu, podepsaném Timošenkem a Žukovem. Stalinův odhad, že by Hitler mohl „přijít“ nejdříve začátkem roku 1942 způsobil, že vysocí důstojníci, se svými přípravami příliš nespíchali. Kdo ovšem vychází z toho, že Stalin chtěl rozpoutat svůj útok až v roce 1942 přehlíží fakt, že Rudá armáda by v tomto případě byla musela přezimovat venku, nebo zvládnout zpáteční pochod na místa s postačujícím množstvím vybudovaných zimovišť.

Konfrontace písemně podložených německých očekávání, domněnek, omylů, rozborů faktů a nadějí s fakty, které bylo možno o čtyři týdny později registrovat jako prokazatelnou realitu, přesvědčivě odhalila, že Sovětský svaz definitivně připravoval preventivní válku. Že při gigantickém pochodu Rudé armády na západní hranici nešlo o zastírací manévry, ani o nějakou drastickou metodu nátlaku nebo pokusu vydírání. Důstojníci, poddůstojníci a vojáci Rudé armády věděli z vlastní zkušenosti, že „povídačky“ o sovětské armádě, jako o „obraně armádě“ byly pouze jednou z verzí propagandy. A tuto skutečnost potvrzovali téměř bez výjimky poté, co upadli do zajetí. Tak např. ukrajinský kapitán N. S. Bondar 23. července 1941 prohlásil, že se „Rudá armáda vůbec nechystala k obraně, ale k útoku“. Jeho pluk dostal před začátkem války „příděl“ map, týkajících se území až ke Krakovu a horní Visle.

Okolnost, že Hitler svým útokem Stalina předešel, a tím prakticky vzal na sebe úlohu věrolomného partnera, měla své historické důsledky. Vedla k porážce Německa

a vynesla Stalina do pozice vítěze a vládce ohromného impéria, které přežilo jeho smrt téměř o čtyřicet let.

Pátá část knihy, nazvaná prostě „*Dodatek*“, obsahuje souhrn dostupných dokumentů a poznámek, rozsáhlou biografii a výběrové rejstříky. Může se stát významným zdrojem poznání o době, politickém dění a stavu tehdejšího vojenství, které ji doprovázelo. Tato část je pro vojenského historika zvlášť cenná nejen proto, že je dokladem autorova úsilí o objektivitu, ale obsahuje i odkazy a podklady pro další studium a objasňování i jiných událostí, souvisejících s tehdejší vývojem a ovlivňujících situaci i v pozdější době.

Po formální stránce má publikace některé dílčí nedostatky, které však nesnižují její analyticko-dokumentační hodnotu. Jde především o nedostatky ve vojenské terminologii českého překladu, vyplývající patrně z nedostatečné konzultace překladatele s vojenskými odborníky způsobené zřejmě i tlakem na brzké vydání.

Publikaci nelze číst jako beletrii a není to ani jejím cílem. Je určena v první řadě vojenským historikům a dále diplomatům, podle zásady „*historia magistra vitae*“. Je mementem pro všechny, kteří chtějí moc a násilí postavit na první místo v politickém dění a obžalobou šíleného dvacátého století, které produkovalo nejen ideologie násilí, ale pokusilo se tyto ideje prosadit násilnou praxí. I když zatím není naděje na úplnou eliminaci násilí z mezinárodních vztahů, měla by kniha Wenera Masera přispět k tomu, aby se násilí nestalo hlavní metodou řešení problémů současného světa. V tom lze spatřovat i její hlavní poslání a význam.

Werner Maser: Porušení slova, OLDAG 1996, ISBN 80-85954-13-3

Ing. Milan Štembera

Podplukovník Dr. Ing. Josef Š m o n d r k

Kodifikační systém NATO a průmysl

Článek logicky navazuje na již ve Vojenských rozhledech č. 4/1988 uveřejněné pojednání na téma „Kodifikační systém NATO“, v němž byla vysvětlena základní podstata tohoto systému a jeho funkce. Pozornost byla věnována zejména objasnění procesu kodifikace položek zásobování ve všech jeho krocích, tj. od pojmenování položky, přes klasifikaci, její popis, očíslování až po zveřejnění ve prospěch všech uživatelů Kodifikačního systému NATO (NCS – NATO Codification System). Zabezpečení procesu kodifikace v požadovaném rozsahu vyžaduje zpřístupnění celé řady dat charakterizujících kodifikovanou položku zásobování. Proto významné místo v tomto procesu přináší vzájemnému vztahu mezi Kodifikačním systémem NATO a průmyslem. Průmysl na základě znalosti požadavků uživatele Kodifikačního systému NATO na dodávky může připravit prostřednictvím jednotlivých výrobců a dodavatelů nabídky tak, aby jejich zadavatele plně uspokojily a aby byla i po této stránce plně zabezpečena činnost systému.

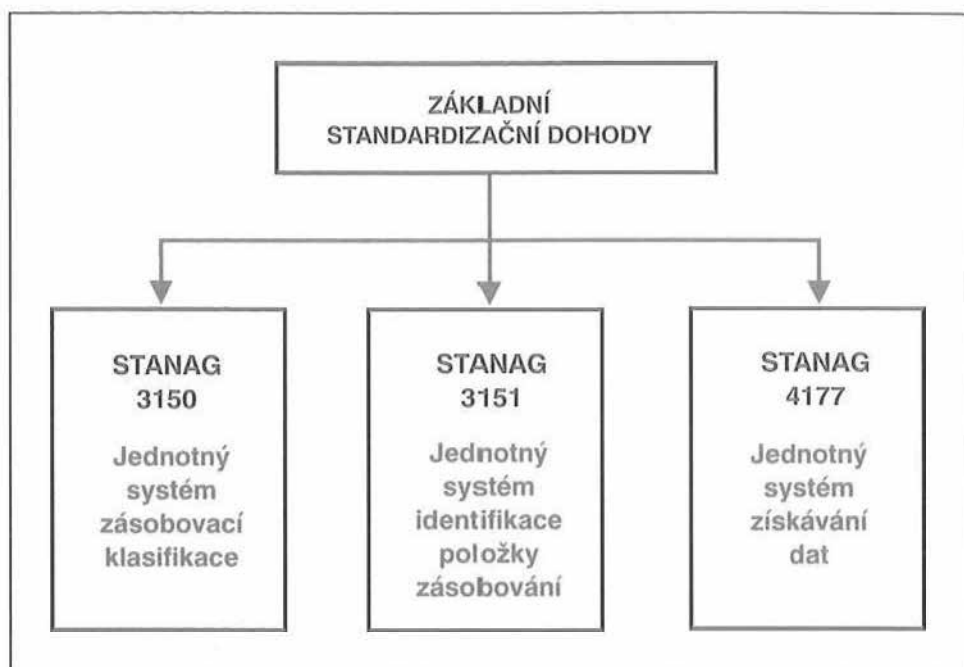
* * *

Kodifikační systém NATO je významným nástrojem logistiky, který svou filozofií podporuje dosažení její maximální efektivity, a to jak na národní, tak i mezinárodní úrovni. K tomu, aby dosáhl takto definovaného cíle, musí v plném rozsahu zabezpečit jednoznačné plnění a respektování požadavků obsažených v základních standardizačních dohodách, které zásadně ovlivňují řízení a činnost kodifikačního systému. Jsou to zejména standardizační dohody (**obr. 1**):

- ☐ STANAG 3150
- ☐ STANAG 3151
- ☐ STANAG 4177

Požadavky uvedených standardizačních dohod jsou závazné jak pro uživatele Kodifikačního systému NATO, tak i pro průmysl, tj. výrobce a dodavatele jednotlivých států podílejících se na dodávkách **majetku charakterizovaného jako položky zásobování** do zásobovacích systémů jeho uživatelů.

Standardizační dohody STANAG 3150 a 3151 plně zabezpečují funkci systému podporujícího efektivnost zásobovacích operací prostřednictvím k tomuto účelu vytvořeného Jednotného systému klasifikace a identifikace položek zásobování. Jednotný systém klasifikace a identifikace vytváří kromě jiného i podmínky pro vzájemnou a jednoduchou komunikaci, tj. je základem tzv. jednoduchého společného zásobovacího jazyka umožňujícího vzájemnou a rychlou komunikaci uživatelů systému v národním i mezinárodním měřítku v rámci plněných úkolů.

Obr.1: Základní standardizační dohody Kodifikačního systému NATO

Kodifikační systém NATO z pohledu potřeby zabezpečit svou správnou činnost definuje řadu požadavků, z nichž některé podstatně zasahují i do oblasti vzájemných vztahů mezi uživatelem kodifikačního systému a průmyslem. Znalost a respektování těchto požadavků sledujících zabezpečení kodifikace dodávek umožní jednotlivým průmyslovým subjektům lépe se prosadit v konkurenčním prostředí nejen při získávání zakázek od uživatele Kodifikačního systému NATO na národní úrovni, ale i při získávání zakázek od zahraničních odběratelů používajících tento systém. Problematiku vzájemných vztahů Kodifikačního systému NATO a průmyslu řeší třetí z výše uvedených dohod, tj. standardizační dohoda STANAG 4177. Tato dohoda jednoznačně definuje požadavky Kodifikačního systému NATO na průmyslové subjekty podílející se na dodávkách majetku uživatelům kodifikačního systému. Ovlivňuje zejména proces uzavírání smluvních obchodních vztahů a vymezuje vzájemné vazby mezi kodifikačním systémem a průmyslem v rámci těchto vztahů, tj. determinuje vzájemný vztah mezi příslušným výrobcem/dodavatelem položek zásobování a orgánem zastřešujícím kodifikační systém - národním kodifikačním úřadem příslušné země.

Jejím smyslem je zabezpečit bezproblémovou funkčnost kodifikačního systému na základě stanovení determinujících podmínek pro jednotné získávání nezbytných dat charakterizujících dodávané položky zásobování před jejich vlastním zavedením do zásobovacího systému, což v konečném důsledku znamená i vytvoření odpovídajících podmínek pro bezproblémovou funkci Jednotného systému klasifikace a identifikace (STANAG 3150, 3151).

Je nutno vzít v úvahu a plně respektovat skutečnost, že na jedné straně bez splnění požadavků, které má Kodifikační systém NATO směrem k průmyslu, tj. k výrobcům a dodavatelům položek zásobování, nelze zabezpečit správnou funkčnost kodifikačního systému. Na straně druhé to však znamená, že se výrobci a dodavatelé nemohou bez splnění stanovených podmínek definovaných STANAG 4177 prosadit jak na národních, tak i mezinárodních trzích, zejména v rámci Aliance.

Při rozmachu, který Kodifikační systém NATO při svém rozšiřování v celosvětovém měřítku zaznamenal v 90. letech uplynulého století, je to významný prvek, s nímž je nutno vážně počítat v podnikatelských záměrech všech subjektů, které mají zájem dodávat svou produkci k uspokojení potřeb uživatelů tohoto systému.

Ozbrojené síly států užívajících Kodifikační systém NATO jsou v současné době jeho největším uživatelem v celosvětovém měřítku. Výjimku tvoří Spojené státy, kde používání kodifikačního systému je na základě Federálního zákona číslo 436 z roku 1952 (Zákon o katalogizaci a standardizaci) povinné nejen pro ozbrojené síly, ale také pro všechny subjekty státní správy čerpající prostředky na obhospodařování materiálních prostředků ze státního rozpočtu.

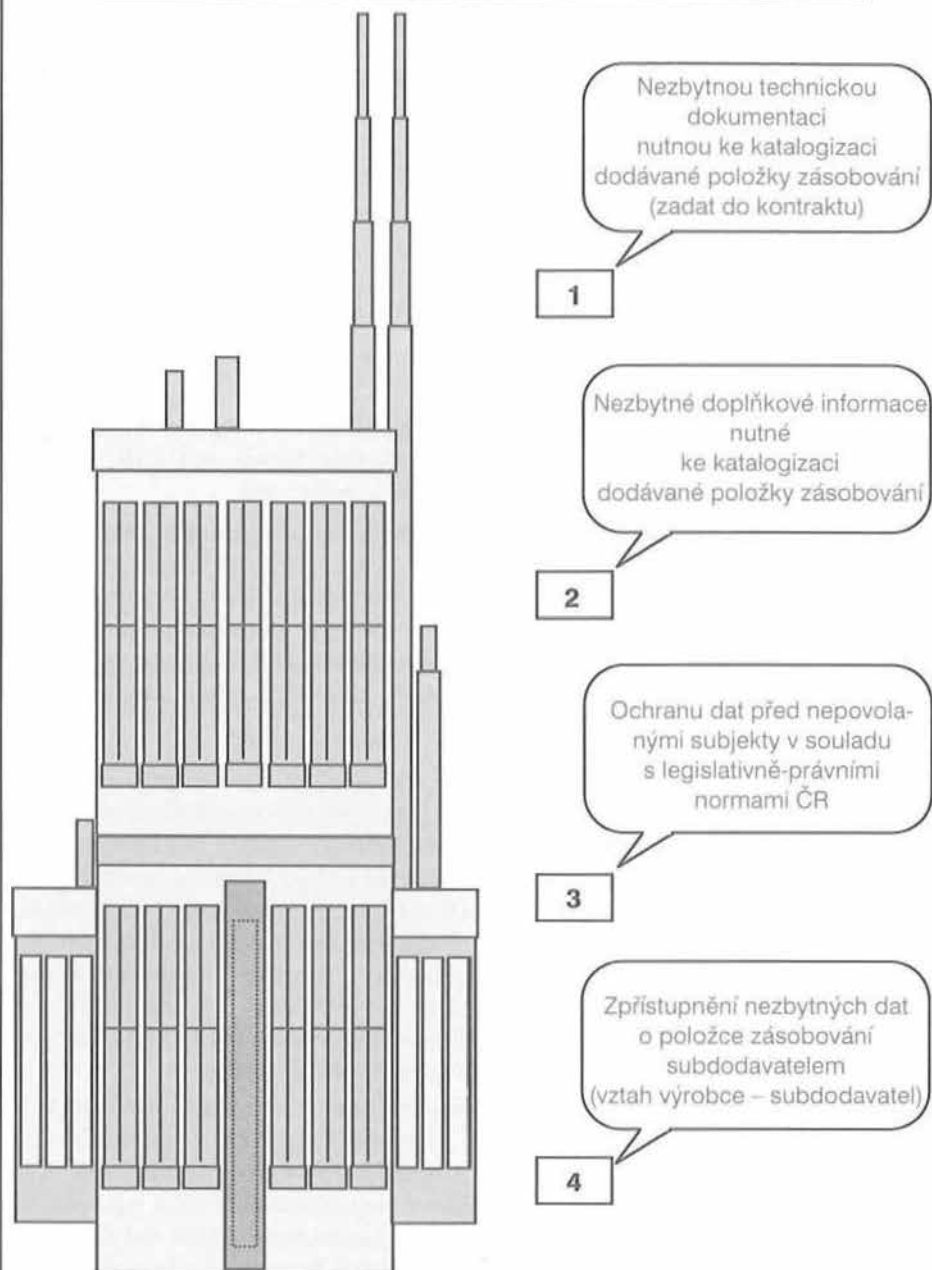
Dosažení cílů stanovených standardizační dohodou STANAG 4177 je možné na základě splnění následujících opatření (**obr. 2**):

- ◆ ve smlouvách na dodávky položek zásobování uplatnit ze strany uživatele kodifikačního systému vůči dodavateli tzv. **doložku** nebo jinou odpovídající právní úpravu, která zabezpečí dodání potřebných technických a jiných údajů a informací nutných k provedení kodifikace příslušné položky zásobování dle zásad Kodifikačního systému NATO,
- ◆ v souladu s platnými legislativními normami zabezpečit ochranu dat v případě, že se jedná o položku, která je výrobcem charakterizována jako položka **KOMERČNĚ DŮVĚRNÁ**. Jakékoli informace k takto označené položce pak nebudou a nemohou být poskytnuty dalším subjektům bez písemného souhlasu výrobce,
- ◆ ve smlouvách uzavíraných konečnými výrobci se svými subdodavateli musí uplatnit taktéž **doložku** nebo jinou právní úpravu požadující dodání příslušných informací a dat k jednotlivým položkám zásobování. Tímto se zabezpečí tok potřebných informací a dat od subdodavatele k finálnímu výrobcí a k uživateli Kodifikačního systému NATO.

Uplatnění **kodifikační doložky** v kontraktech na dodávky položek zásobování umožňuje v konečném důsledku splnit veškeré úkoly spojené se zabezpečením bezproblémové kodifikace příslušné položky zásobování. Z hlediska obsahového by měla kodifikační doložka zahrnovat:

- ◆ požadavek, aby dodavatel dodal za účelem kodifikace položek zásobování národnímu kodifikačnímu úřadu dokumentaci (technické výkresy, technologické postupy, případně další dokumenty), která obsahuje potřebná data k položkám, které jsou předmětem smluvní dodávky a které nebyly v předchozím období již kodifikovány,

**K ZABEZPEČENÍ KATALOGIZACE POLOŽEK MUSÍ NCB
VE SPOLUPRÁCI S VÝROBCEM ZABEZPEČIT:**

Obr. 2: Vztah NCS k výrobcům

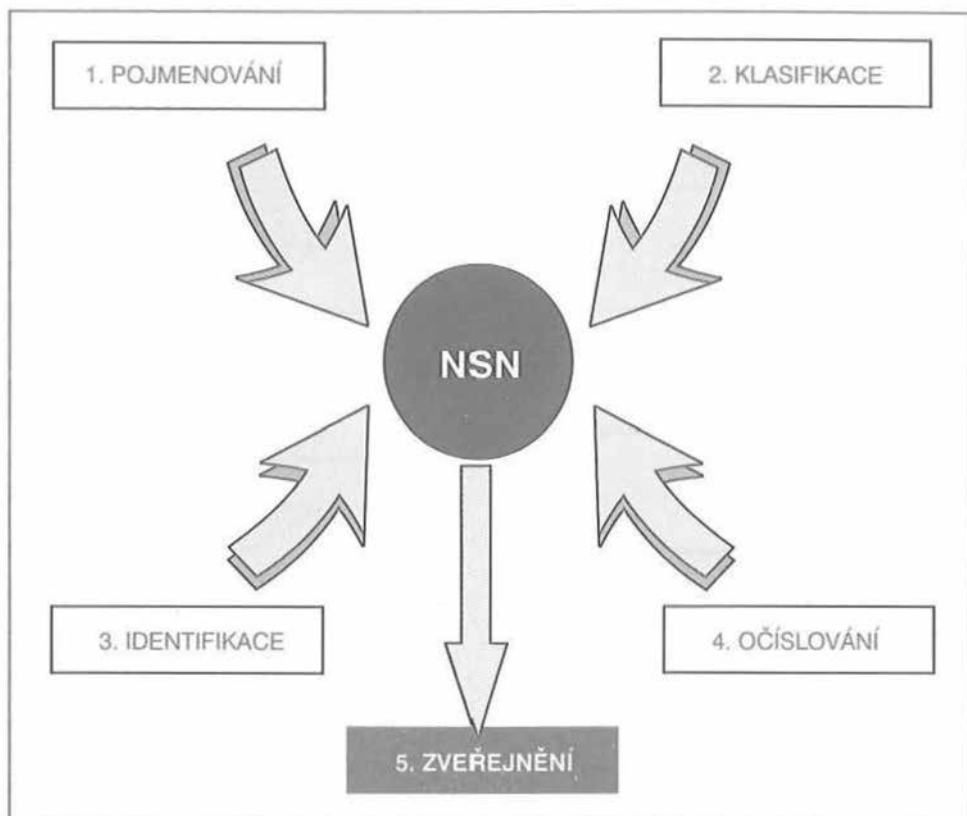
- ◆ požadavek, aby dodavatel dodal potřebnou technickou a jinou dokumentaci i na položky, které sám nevyrábí, ale pro své potřeby je nakupuje od subdodavatelů,
- ◆ požadavek, aby dodavatel dodal potřebné identifikační údaje charakterizující jeho subdodavatele,
- ◆ požadavek, aby všechna nezbytná data dodavatel dodal co nejrychleji, vždy však nejpozději v termínech specifikovaných v příslušném smluvním vztahu a aby v průběhu realizace smluvního vztahu bez prodlení dodal potřebné informace o všech modernizacích a změnách, které mají vliv na identifikaci (popis) dodávaných položek zásobování,
- ◆ požadavek, aby dodavatel neprodleně po uzavření smluvního vztahu navázal kontakt s příslušným národním kodifikačním úřadem za účelem dohodnutí postupu při realizaci kodifikace příslušných položek zásobování.

Data, která jsou nutná k zabezpečení kodifikace položek zásobování, můžeme rozdělit do dvou skupin:

- ◆ **skupina dat obsahující informace o skutečných výrobcích, dodavatelích a subdodavatelích** – např. přesný název výrobce, adresa, IČO/DIČ výrobce, zásobovací kód NATO pro výrobce - pokud je znám, atd.,
- ◆ **skupina dat obsahující informace (identifikační data) o jednotlivých položkách zásobování** – např. skladové číslo NATO (pokud již položce bylo přiděleno), název položky užívaný výrobcem včetně identifikace dané výrobním číslem nebo identifikačním číslem technického výkresu, podnikovou nebo státní normou či jiným označením, fyzikální a technologické vlastnosti, požadavek výrobce na ochranu dat a případné další informace nutné k zabezpečení procesu kodifikace.

Tyto soubory dat charakterizující nakupované položky zásobování zabezpečují proces kodifikace (**obr. 3**) těchto položek. Data jsou s příslušnou položkou zásobování zavedena do systému zásobování uživatele Kodifikačního systému NATO a jsou s ní spojena a využívána pro všechny funkce zásobování (od počátečního pořízení, přes skladování, distribuci k zabezpečení potřeb uživatele, až po jejich konečnou likvidaci). Základním dokumentem, z něhož vychází požadavek na konkrétní data potřebná k popisu dodávaných a kodifikovaných položek z hlediska jejich technických a provozních vlastností a dalších požadavků (např. požadavků na skladovatelnost, dopravu, likvidaci apod.) je příslušná identifikační směrnice, tzv. FIIG (*Federal Item Identification Guide*), která je pro popis položky zásobování použita.

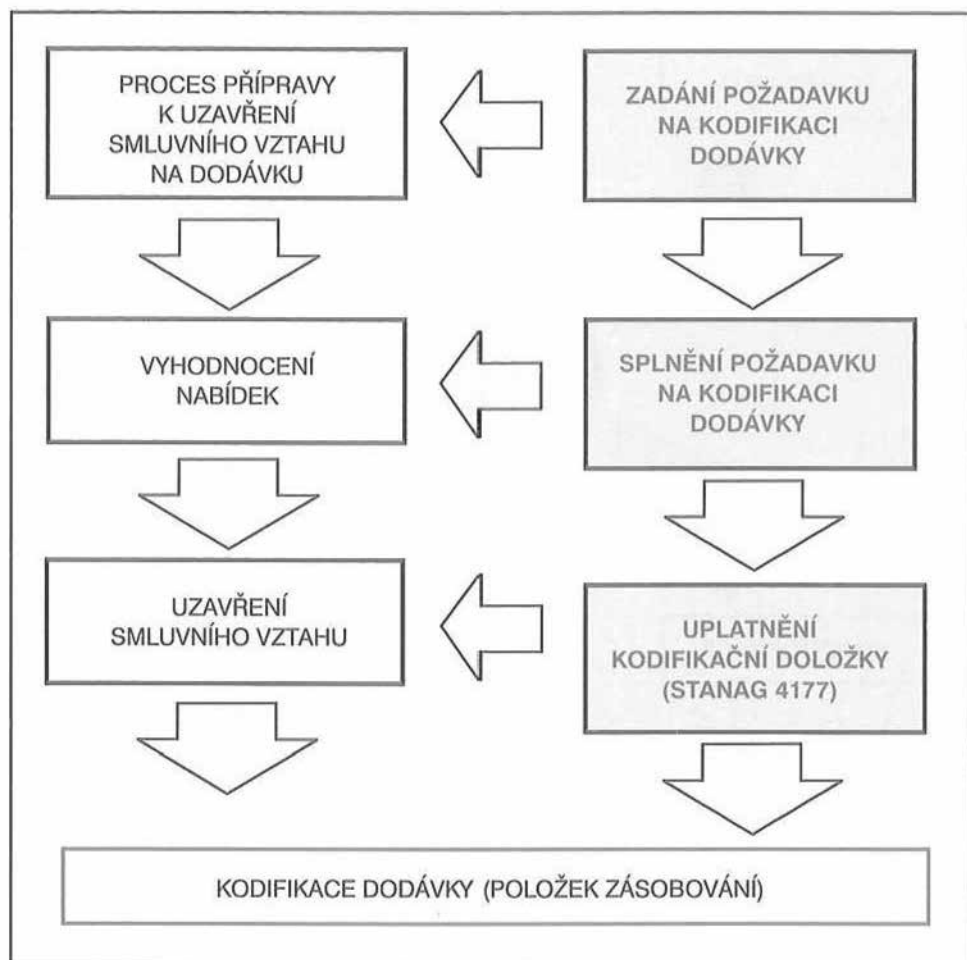
Rozhodujícími dokumenty, které obsahují požadované informace, jsou zpravidla technické výkresy, technologické postupy, návody k použití a případně další dokumenty, které má k příslušné položce zásobování výrobce k dispozici. Tyto dokumenty umožní kvalitní provedení kodifikace položky zásobování a její následné zveřejnění uživateli kodifikačního systému. Součástí zveřejňovaných dat jsou i data – **informace o jejím výrobcí**. Výrobce se takto prostřednictvím neplacené reklamy dostává do Kodifikačního systému NATO a stává se **potenciálním dodavatelem** pro kteréhokoliv oprávněného uživatele kodifikačního systému.

Obr. 3: Proces kodifikace

Vzájemný vztah Kodifikačního systému NATO a průmyslu, tak jak již bylo uvedeno, je jednoznačně definován standardizační dohodou STANAG 4177. Jejím jednoznačným požadavkem je uplatnění kodifikační doložky ve smluvním obchodním vztahu (**obr. 4** - obecné schéma aplikovatelné pro obchodní veřejnou soutěž) mezi uživatelem kodifikačního systému a příslušným dodavatelem, kterým může být jak finální výrobce, tak zprostředkovatelská obchodní organizace zabývající se výhradně obchodní činností. Do procesu uzavírání smluvního obchodního vztahu bude kromě národního kodifikačního úřadu příslušné země a dodavatele vstupovat další velice důležitý subjekt, tj. subjekt mající oprávnění v rámci své působnosti uzavírat smlouvy na dodávky prostředků na uspokojování svých potřeb. Právě tento subjekt nesmí opomenout ve spolupráci s národním kodifikačním úřadem uplatnit kodifikační doložku do uzavírané smlouvy a zabezpečit takto bezproblémovou činnost kodifikačního systému při zabezpečování procesu kodifikace těch položek, které nebyly v předchozím období již kodifikovány. Jenom takto lze naplnit základní cíle Kodifikačního systému NATO, mezi něž patří:

- ◆ snadná vzájemná komunikace mezi Kodifikačním systémem NATO a průmyslem,

Obr. 4: Proces uzavírání smluvního obchodního vztahu (obecné schéma)

- ◆ efektivní zásobování uživatelů Kodifikačního systému NATO na národní a mezinárodní úrovni,
- ◆ lehké zjištění vzájemně zaměnitelných položek zásobování,
- ◆ podpora standardizace zejména při konstrukci nových zařízení,
- ◆ zvýšení účinnosti a hospodárnosti logistických operací v oblasti zásobování.

Kodifikační systém NATO nemá jenom jednostranné požadavky směrem k průmyslu, tj. směrem k výrobcům a dodavatelům položek zásobování. Těmto subjektům zprostředkovaně přináší nezanedbatelnou a velice významnou výhodu spočívající ve skutečnosti, že kodifikované položky zásobování jsou v rámci Kodifikačního systému NATO zveřejňovány jak v národních, tak i v mezinárodní databázi šířené na *CD (NMCL - NATO Master Cross Reference List)* všem uživatelům NCS. V těchto databázích je kromě požadovaných informací o jednotlivých položkách

uveden taktéž jejich prvotní výrobce se všemi základními identifikačními údaji včetně přesné adresy jeho sídla. Tuto skutečnost lze jednoznačně považovat za určitý druh reklamy všech výrobců mezi uživateli Kodifikačního systému NATO, tj. mezi potenciálními odběrateli položek zásobování, které tento výrobce vyrábí. Skutečnost, že kodifikované položky zásobování jsou používány v ozbrojených silách země výrobce, je významnou referencí pro tyto potenciální odběratele. Toto je zvláště významný faktor v období, kdy se Kodifikační systém NATO rozšiřuje i mimo členské země NATO a pronikl na všechny lidskou civilizací obydlené kontinenty světa. Jeho znalost a znalost jeho požadavků na zabezpečení kodifikace dodávek (položek zásobování) proto v současné době nabývá velkého významu jak mezi uživateli systému, tak i v průmyslu - v podnikatelských kruzích.

Zásady a principy platné pro činnost Kodifikačního systému NATO plně respektuje Jednotný systém katalogizace majetku (JSKM) zavedený v rezortu obrany České republiky. Vrcholným orgánem řídícím JSKM v rámci rezortu obrany je odbor katalogizace majetku Hlavního úřadu standardizace, katalogizace a státního ověřování jakosti MO. Tento odbor plní úlohu národního kodifikačního úřadu a je jediným subjektem v ČR:

- ☐ oprávněným přidělovat skladová čísla NATO (NSN) - s národním kódovým označením NCB „16“
- ☐ zabezpečujícím v souladu s Kodifikačním systémem NATO přihlašování se k užívání položek zásobování pomocí identifikačního kódu uživatele položky zásobování dodaných do rezortu obrany zahraničním dodavatelem se země užívající Kodifikační systém NATO
- ☐ přidělovat rozlišovací kódy pro české výrobce a dodavatele položek zásobování pro národní i zahraniční odběratele - tzv. kódy obchodních a vládních subjektů NATO (NCAGE Code – NATO Commercial and Governmental Entity Code).

Požadavky JSKM na průmysl ČR jsou totožné s požadavky Kodifikačního systému NATO. Proto jejich respektování umožní českým průmyslovým subjektům lépe se prosadit v konkurenčním prostředí nejen při získávání zakázek pro Ministerstvo obrany ČR, ale i při získávání zakázek od zahraničních odběratelů - uživatelů Kodifikačního systému NATO.

Literatura:

1. AC/135: NATO Manual on Codification ACodP-1, NAMSA, Capellen 1998.
2. AC/135: Guide to the NATO Codification System, NAMSA, Capellen 1997.
3. AC/135: NATO Codification System - a bridge to global logistics knowledge, NAMSA, Capellen 1997.
4. Šmondrk J., : Co musí učinit ČR, aby vyhověla standardům Aliance?, Hospodářské noviny č.25, 5.2.1998.
5. Šmondrk J., : Kodifikační systém NATO, VR 4/98.

System financování Kanadských ozbrojených sil

Uplynulých několik let znamená významný mezník v historii ministerstva národní obrany a Kanadských ozbrojených sil (CAF – Canadian Armed Forces). Vzhledem k zásadní změně mezinárodního politického klimatu a potřebě zohlednit význačné domácí hospodářské aspekty spustil předseda kanadské vlády v listopadu 1993 proces komplexního přehodnocování kanadské obranné politiky. V únoru 1994 zahájila svoji činnost zvláštní společná skupina horní a dolní komory parlamentu, jejímž úkolem bylo shromažďovat informace o názorech odborníků na obranu, zastánců odzbrojení, zástupců nevládních organizací i o mínění široké veřejnosti, zjišťovat stanoviska aliančních partnerů (v rámci NORAD, NATO i zahraničních mírových a humanitárních operací). Hlavní rysy nové obranné politiky byly nastíněny v Bílé knize obrany z roku 1994.

Obranná politika musí odpovídat nejen nejisté a nestabilní mezinárodní situaci, ale rovněž náročným podmínkám uvnitř země. Při tvorbě nové obranné politiky vláda neustále kladla důraz na významné vnitrostátní aspekty mající silný vliv na stav obrany, zejména pak na aktuální fiskální situaci. Politická, sociální a ekonomická revize vládního programu je zaměřena na uchování hodnot, jejichž prostřednictvím Kanada patří mezi čelní země světa.

V polovině 90. let však začala být prosperita kanadského hospodářství ohrožována permanentním nárůstem zadlužení veřejného sektoru. Akumulované zadlužení federální a provinčních vlád se pohyboval v průměru okolo 750 miliard kanadských dolarů (CAD); obslužné platby vydané na roční dluh federální vlády činily pouze v letech 1994-95 částku přesahující 44 miliard CAD – více než rozpočtový deficit 39,7 miliard CAD – a tedy zhruba 27 % celkového federálního rozpočtu.

Taková situace limitovala působení vlády a omezovala její schopnost zajišťovat základní veřejné služby. Aby tuto situaci vyřešila a odvrátila krizi kanadského hospodářství, snížila vláda drasticky své výdaje. V průběhu několika let vedla kontrola federálního deficitu k výrazným škrtům ve všech sférách rozpočtových výdajů, včetně obrany. Podle rozpočtového plánu z roku 1994 měly reálné výdaje v roce 2000 na obranu dosáhnout pouhých 60 % výdajů předpokládaných v Bílé knize obrany z roku 1987.

V podmínkách fiskální restrikce musí vláda pokračovat v omezování veškerých výdajů, včetně výdajů vyčleněných na obranu. Zpráva zvláštního společného výboru parlamentu revidující kanadskou obrannou politiku vzala v potaz tuto zásadní skutečnost. Doporučovala zachovat období relativně stabilního financování, ovšem na nižších úrovních než bylo stanoveno v rozpočtu pro rok 1994. I když ministerstvo národní obrany i Kanadské ozbrojené síly již v tomto období významnou měrou přispěly ke snížení deficitu, vláda byla přesvědčena, že další škrtů jsou nejen nutné, ale i možné.

Ministerstvo národní obrany a ozbrojené síly absorbovaly tyto redukce různými způsoby. Byly zrevidovány kanadské obranné závazky, sníženy počty osob, ztenčeny rozpočty na údržbu a provoz, zredukována obranná infrastruktura a investiční programy zrušeny nebo odloženy. **Ministerstvo a jeho složky musely přepracovat obranné projekty a začít pracovat efektivněji, aby byly splněny úkoly vyplývající z obranné strategie.**

I když jsou fiskální aspekty klíčovými faktory při formulování odpovídající a realistické obranné politiky, musí být rovněž zohledněna celá řada dalších domácích faktorů. Veřejnost od vlády vyžadovala vytvoření průhledné a adresné finanční, hospodářské a sociální agendy, od níž očekávala efektivní nakládání s prostředky získanými od daňových poplatníků. Musela-li odvětví privátního hospodářství v důsledku hospodářské situace prodělat razantní restrukturalizaci, měla by vláda učinit totéž. Veřejnost chtěla účelně a hospodárně fungující státní sektor, v důležitých otázkách otevřený diskuzi.

V tomto novém prostředí bylo bezpodmínečně nutné vytvořit nový systém alokování zdrojů na obranu a nový systém řízení obranných výdajů.

▲ Alokační zdroje na obranu

Strategické plánování v rezortu Ministerstva národní obrany Kanady probíhá v horizontu patnácti let se zvláštním důrazem na nejbližších pět let prostřednictvím úkolových plánů a směrnic obranného plánování. Existuje tu úzká vazba na pokyny a požadavky federální vlády.

Stěžejními prvky ve financování obrany je zachování udržitelnosti a optimálnosti výdajů (a tím i zajištění dlouhodobé stability financování) a tím umožnit reálnost předpokladu nulového růstu výdajů (s čímž souvisí problém kompenzace inflace).

Třemi hlavními proměnnými při konstrukci nové podoby ozbrojených sil jsou: lidské zdroje (počty, druh, pracovní zařazení), technika (počty, druh, způsob dislokace, operativnost) a zabezpečení (množství). Z toho vychází i členění míst určených výdajů obranného rozpočtu:

☐ Lidé

- Mzdy a platy
- Zabezpečení

☐ Objekty a zařízení

- Nové/nahrazení
- Údržba a zabezpečení

☐ Technika

- Nová
- Prodloužení životnosti
- Provoz a údržba

☐ Ostatní

Alokace finančních prostředků:

☐ Dávky ze zákona

- předepsány tabulkami počtů a závaznými pravidly

☐ Personál (vojenský a civilní)

- schválené počty osob (vojenských a civilních)
- schéma kalkulace platů
- ekonomický model inflace

☐ Provoz a údržba

- základ financování státních zakázek, velitelství a skupin
- adjustace, opakování nebo neopakování
- ekonomický model inflace

☐ Granty a kontribuce

- dle požadavků, v souladu s dohodami a závazky

☐ Investice

- základní alokační uspořádání při fixní procentuální hodnotě financování nevycházejícího z nařízení, následované efektivně reziduálním rozhodováním

Strategické finanční plánování

Klíčovým v této problematice je proces řízení zdrojů, sestávající z:

- ☐ **plánování** (směřuje ke splnění provozních plánů a cílů; je třeba znát a zohlednit omezení vyplývající z dostupnosti zdrojů),
- ☐ **řízení** (jde o přijímání včasných a správných rozhodnutí; v tomto procesu je nezbytné zajistit uvážlivost a bezúhonnost),
- ☐ **vykazování** (stěžejní je včasnost a přesnost).

Strategické finanční plánování probíhá ve vztahu k procesu plánování zdrojů ministerstva (politika, směrnice obranného plánování, rozhodovací systém). V dnešním světě musí být všechny tyto komponenty finančního plánování ve vazbě na dostupné zdroje. Strategické finanční plánování se tedy v rezortu ministerstva národní obrany jako neustále se opakující proces skládá z:

- ☐ **prognózy dostupných zdrojů,**
- ☐ **norem předpokladů finančního plánování a**
- ☐ **přispívání k vytvoření optimální směrnice obranného plánování v rámci dostupných zdrojů.**

Jinými slovy, strategické finanční plánování představuje definování možného. A existuje-li jednou možnost, lze předpokládat, že plánovaných výsledků bude spolehlivě dosaženo. Celý proces je založen na předcházejících zkušenostech. Strategické plánování představuje nezbytné vodítko chodu rezortu, které by mělo být natolik flexibilní, aby bez závažnějších problémů absorbovalo možné změny v předpokládaném vývoji (**obr. 1**).

Přijímání rozhodnutí, a tedy i řízení výdajů probíhá ve třech úrovních:

- ☐ **centrální** (důležité investiční celky, dotace a kontribuce a stavební projekty) – 21 %,
- ☐ **lokální** (provoz a údržba, platy civilních zaměstnanců a záloh, stavební projekty, drobné investice) – 28 % a
- ☐ **sdílené** (platy vojenského personálu, údržba a opravy techniky, výzkum a vývoj) – 51 %.

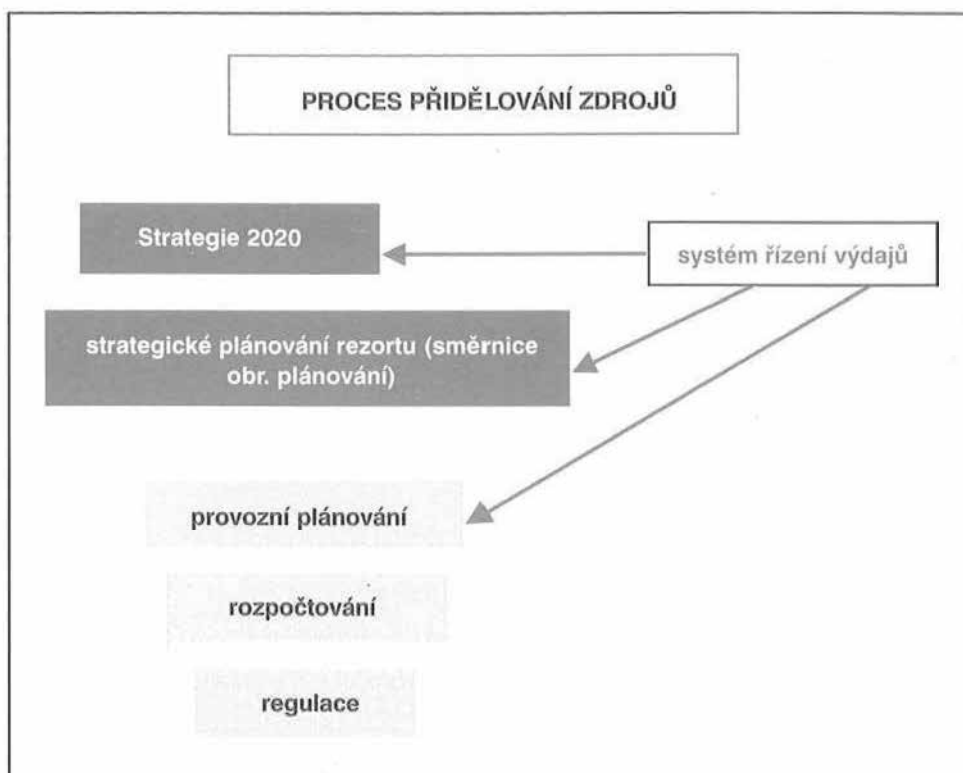
Nový systém strategického řízení se skládá ze systému plánování a racionalizovaného systému řízení zdrojů. Systém plánování zahrnuje směrnici obranného plánování a provozní plán. Směrnice obranného plánování představuje dokument dlouhodobého výhledu s horizontem pěti let, definuje potřebné kapacity, komplexně a podrobně rozpracovává úroveň plánování zdrojů. Provozní plán nepředstavuje pouhé vznesení požadavků na finanční prostředky. Obsahuje schválené zásady financování pro daný rozpočtový rok. Představuje základní aktualizaci směrnice obranného plánování.

Racionalizovaný systém řízení zdrojů je založen na dodavatelském přístupu s minimalizovanými ústředními rezervami. Břemenem je namísto „centra“ zatěžován „uživatel“. Důraz je více položen na řízení hotovosti a rozšíření provozních rozpočtů.

▲ Nástroje strategického plánování

Mezi nástroje strategického plánování se řadí především činitelé nákladů, cenové indexy a informační systémy.

Činitelé nákladů: V problematice nákladů vystupují do popředí otázky „Jaké budou náklady?“ a „Jaké bychom chtěli mít náklady?“ a problémy relevance nákladů (kde je rozhodnutí přijímáno a realizováno, kde náklady vznikají, kde se dosahuje úspor, kde jsou vnímány rozpočtové implikace).

Obr. 1

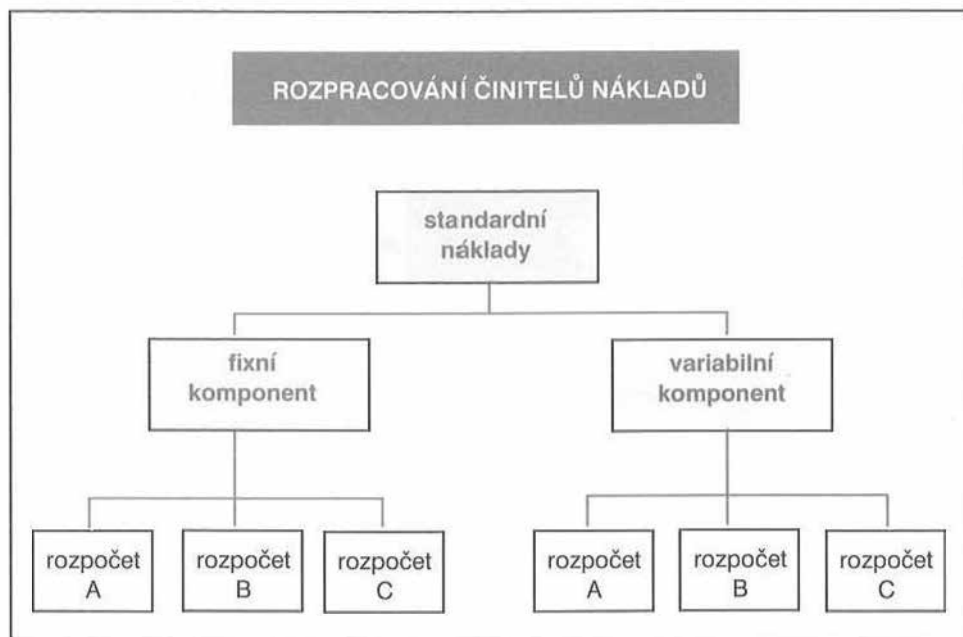
Důležité je rovněž určit, o jaký druh nákladů jde, zda jde například o úplné nebo celkové náklady, přírůstkové náklady, rozpočtované/nerozpočtované, provozní náklady, fixní/variabilní, opakované/neopakované (obr. 2).

Při strategické kalkulaci nákladů je nezbytná součinnost technických odborníků a dodavatelů, aby bylo možno správně definovat vstupy nezbytné pro splnění stanoveného požadavku. Dále je nezbytné sledovat faktory, jako mimořádné změny cenové úrovně (např. ropných produktů), způsob alokace prostředků uvnitř systému, dopady na zahraniční obchod (např. na dodávky zboží v rámci vojenské a hospodářské pomoci).

Je třeba mít na paměti, že **analýza nákladů tvoří nedílnou součást rozhodovacího procesu**, avšak ani sebelepší analýza nákladů nemůže zvrátit nepříznivý vývoj situace nebo nahradit nedostatečné plánování. Vždy je třeba udržovat realistický pohled v očekáváních budoucího vývoje a zachovávat si tvůrčí přístup.

Cenové indexy: Obranné komodity vykazují odlišné chování než je běžné v jiných sférách národního hospodářství. To je způsobeno existencí nedokonalého trhu a specifičností komoditních celků ve sféře obrany. **Oblast obrany například vykazuje specifickou míru inflace.** Pro ilustraci v roce 1998 činil cenový nárůst reprezentativního koše zboží strojů a zařízení 6,5 % (ve sféře obrany 16,5 %), stavebních prací 10,0 % (ve sféře obrany 4,2 %) a potraviny a oblečení 20,0 % (ve sféře obrany 0,8 %).

Nedokonalosti na trhu s výrobky určenými pro obranu, a tím znemožnění využití výhod konkurenčních cen, jsou dány především omezeným počtem dodavatelů a existencí řízených akvizicí.

Obr. 2

Informační systémy sledují oblasti personálu, provozu, zabezpečení i akvizicí. Představují výraznou podporu subjektům přijímajícím rozhodnutí a výraznou měrou napomáhají při výkaznictví pro potřeby centra.

Při řízení zdrojů se začínají využívat – pro oblast obrany nové – způsoby financování. Jedná se především o různé druhy pronájmů (leasingů), půjček z centra, uzavírání partnerských smluv s průmyslovými subjekty a monetizace aktiv.

Systém řízení výdajů kanadskou vládou

Proti starému systému založenému na odhadech předkládaných parlamentu a na několikaletých operačních plánech předkládaných finanční radě je nový systém řízení výdajů založen na čtyřech základních dokumentech:

1. Aktualizaci referenční úrovně – předkládané každý podzim finanční radě.
2. Pláňech a prioritách - na jaře předkládaných parlamentu.
3. Provozním plánu – předkládaným finanční radě na jaře.
4. Zprávě o plnění plánu – předkládaná parlamentu na podzim.

Z časového hlediska jsou rozlišovány tři úrovně:

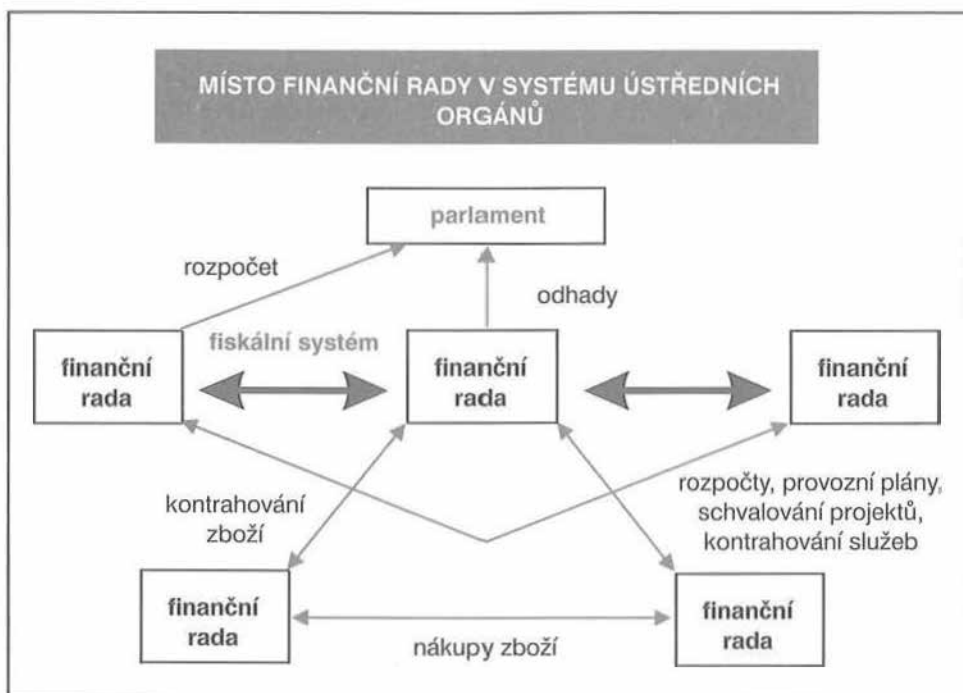
- Referenční úrovně - pokrývají běžný (odhadovaný) rok a další 2 roky (provozního plánu)
- Plánovací úrovně – horizont 4 a 5 let (zachyceny prognózy)

Jarní plánování ústí v červnovou revizi priorit vlády. Dává jednotlivým ministerstvům dostatek času přenést do svých plánů přesuny v rozpočtu a uspořádává plány pro parlament a provozní plán pro finanční radu. Obsahuje také souhrny výsledných plnění pro zprávu prezidenta.

Provozní plán v hlavních rysech vytyčuje cíle a priority, označuje klíčové problémy, úkoly a rizika. Skýtá nástin strategií snižování rizik, včetně klíčových strategických investic. Identifikuje rovněž problémy, při jejichž řešení je nezbytná partnerská spolupráce jednotlivých ministerstev a jiných ústředních orgánů.

Podzimní zpráva o plnění plánu je cennou pomůckou při rozhodování vlády o rozpočtu, neboť poskytuje informace o plnění plánu se šestiměsíčním předstihem. navazuje na zprávu prezidenta. Zvláštní výbor pak rozpracovává závěry této zprávy jako východiska pro souběžně probíhající diskusi o rozpočtu.

V parlamentu v této oblasti pracují výbor pro veřejné účty a výbor národní obrany a záležitostí veteránů, na vládní úrovni pak ústřední orgány ministerstvo financí, finanční rada a úřad státní rady. **Úřad státní rady** řídí agendu kabinetu a vládních komisí. **Finanční rada** provádí plánování zdrojů a řízení výdajů, včetně řízení lidských zdrojů a kontrolní činnosti (**obr. 3**). **Ministerstvo financí** provádí hospodářskou a fiskální politiku, řídí fiskální systém. Do jeho působnosti spadá i mezinárodní obchod a finance, daňový systém, řízení půjček a dluhů a kontrola hospodářského rozvoje.

Obr. 3

Potřeba transformace systému financování obrany vycházela z celkové fiskální situace Kanady, kdy v letech 1993-94 federální deficit dosáhl 6 % hrubého národního produktu a v letech 1994-95 celkové zadlužení vlády překročilo výši hrubého národního produktu. Této situaci odpovídala restriktivní opatření fiskální politiky (vyrovnaný rozpočet v letech 1996-97 a předpoklad rozpočtového přebytku v letech 1997-98 3,5 miliardy CAD a v letech 1998-99 2,9 miliardy CAD). I opatrné hospodářské a fiskální prognózy předpokládají nárůst přebytků ve střednědobém horizontu až do výše 30 miliard CAD v letech 2004-05. **Takováto politika umožňuje snižovat daňové zatížení, splácení dluhu, zvyšovat transfery určené do zdravotnictví, školství a sociální péče.**

V letech 1999-2000 se odhaduje výše výdajů na obranu vzhledem k celkovým vládním výdajům v jednotlivých výdajových sférách:

- ☐ Stavební práce a/nebo nákupy půdy, staveb – 16 %,
- ☐ Konstrukce a/nebo nákupy strojů a zařízení – 60 %,
- ☐ Provozní a kapitálové výdaje (nezahrnuty položky splácení dluhu a transferových plateb) – 28,5 %.

Odhadovaný podíl celkových výdajů na obranu na celkových vládních výdajích pak v tomto období činí 6,6 % (zhruba 1,1 % předpokládaného HDP).

Ve sféře obrany v poslední době vznikla řada paradoxních situací, kdy občané cítí pouze malé (nebo vůbec žádné) ohrožení vlastní bezpečnosti, přitom se však hrozba pouze změnila, nezanikla. Politici vidí v obraně vhodný terč pro snižování vládních výdajů – obranné výdaje se výrazně snížily. S politiky jsou v tomto ohledu zajedno ústřední instituce a ministerstva (samozřejmě s výjimkou ministerstva národní obrany), neboť v popředí jejich zájmu stojí mnoho „neobrných“ priorit. Veřejnost dále vyžaduje poskytování vládních služeb pouze v nezbytně nutném rozsahu – tento požadavek se samozřejmě vztahuje i na oblast obrany.

Obrana představuje aktivitu s působností v rámci celé federace, jejíž rozpočet je největší mezi rozpočty, jejichž výše není stanovena zákonem. Existuje pouze jedno pravidlo pro navyšování obranného rozpočtu, a to kompenzace inflace v rámci výdajů na obranu.

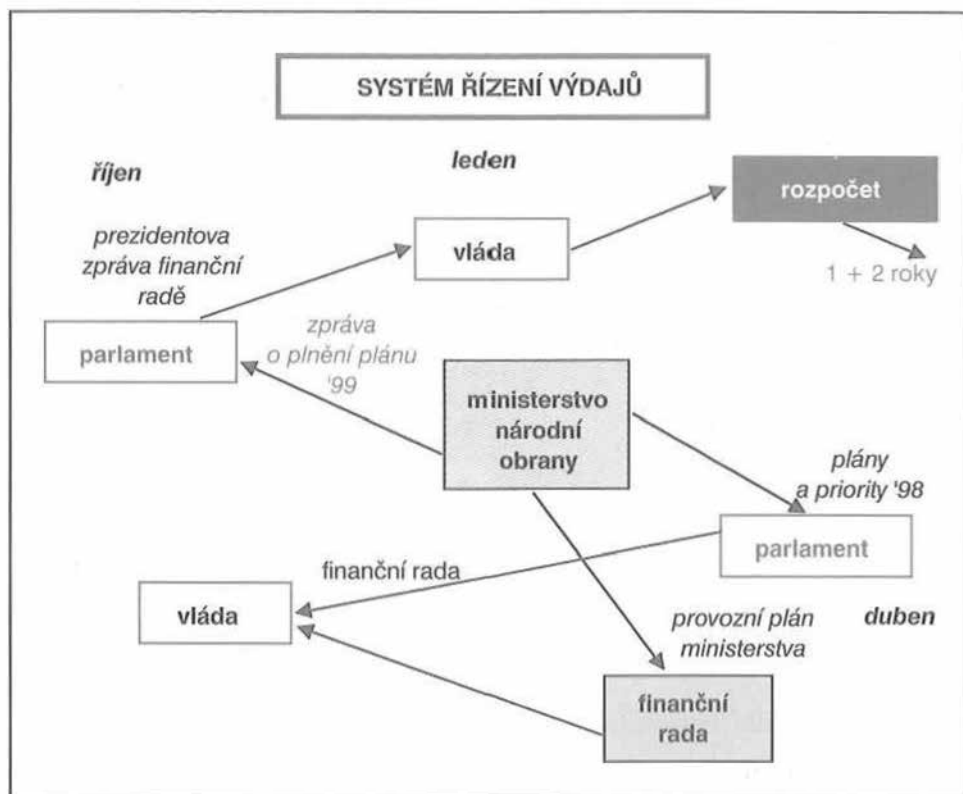
Snižování obranného rozpočtu v letech 1989-1999 mělo výrazné dopady na počty a strukturu ozbrojených sil. Bylo zrušeno více než třicet základů, služeben a jednotek. Z Evropy byly staženy bojové jednotky. Počty vojenského personálu se snížily o 31 % a civilního pak o 46 %. Platy byly v rámci celého rezortu zmrazeny na šest let. Vševojsková velitelství zredukovala počty svých osazenstev o 50 % a náklady na zabezpečení se snížily nejméně o 15 %. Výdaje na výzkum a vývoj dosáhly necelých 75 % jejich výchozí výše. V rozpočtech na roky 1994, 95 a 96 se rovněž výrazně snížily výdaje na nákup nové techniky.

Na jednoho obyvatele vykazují obranné výdaje výše 313 CAD. Rozpočtová omezení vyústila v redukce ve všech hlavních oblastech. Kritickým problémem se stává zachovatelnost a udržitelnost programů.

▲ Systém řízení výdajů

V polovině března se zpracovává **výkaz plánů a priorit**, který zahrnuje – stejně jako rozpočet – tři roky (odhadovaný rok plus další dva roky). Je připravován pro potřeby

vlády při jejím červnovém posuzování priorit. Přizpůsobení ministerstva dostupným zdrojům vyjadřuje provozní plán ministerstva, předkládaný vždy koncem dubna k posouzení finanční radě. Obsah tohoto dokumentu spadá do třídy utajovaných skutečností a není tedy dostupný veřejnosti. Pokrývá stejné časové období jako výkaz plánů a priorit ministerstva plus jeden nebo dva další roky (obr. 4).

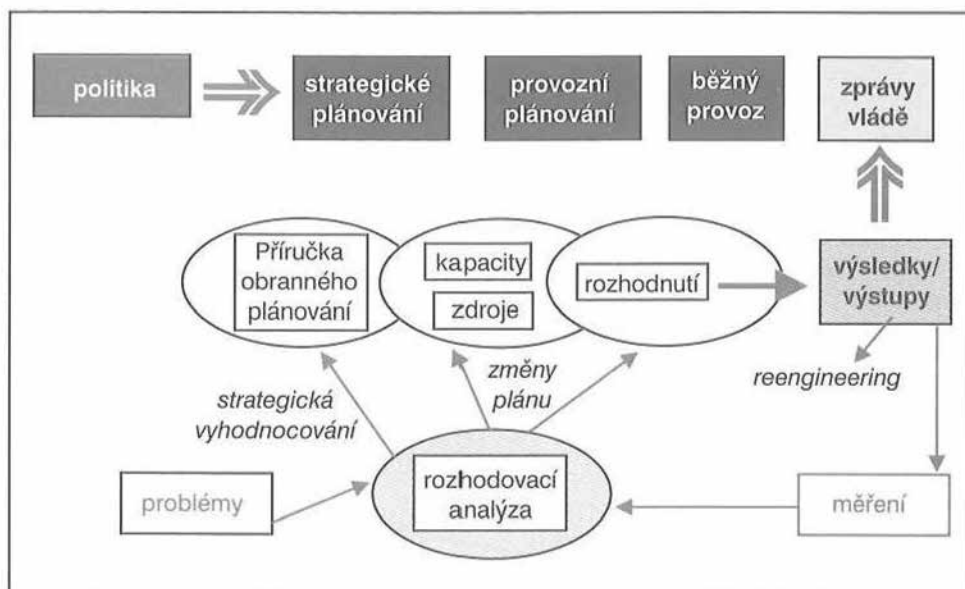

Obr. 4

Zpráva o výsledcích plnění plánu je vypracovávána každoročně na podzim a mapuje výsledky a průběh uskutečňování plánovaných aktivit. Je předkládána k projednání v parlamentu, kde představuje jeden z výchozích bodů příprav rozpočtu, jež probíhají na podzim, a ústí do federálního rozpočtu sestavovaného na jaře. Účelem tohoto dokumentu je poskytnout parlamentu a všem občanům analýzu hodnot vytvořených ministerstvem národní obrany a ozbrojenými silami za peníze daňových poplatníků.

Rozpracováním Bílé knihy na strategické úrovni vzniká **směrnice plánování obrany**. Ta vyjadřuje vztah mezi politikou a únosností. Napomáhá orientovat se v problematice úkolů, vizí a strategických cílů, zdrojů a očekávání budoucího vývoje. Na základě národních zájmů a cílů se definuje obranná politika, jež představuje východisko pro vyhodnocování možných rizik a ohrožení, analýzu existujících i budoucích sil a vytváření plánů.

Směrnice obranného plánování stanovuje vize a úkoly ministerstva národní obrany a ozbrojených sil, naznačuje strategickou orientaci v oblastech, jako jsou investice, lidské zdroje a provoz. Udává rovněž požadavky na kapacity nezbytné pro plnění zadaných úkolů. S výhledem pětiletého časového horizontu specifikuje zdroje na obranu (lidi a finance). V neposlední řadě poskytuje také informace o měření výkonu (obr. 5).

Obr. 5

▲ Systém plánování, vykazování a odpovědnosti

Úkolem systému plánování, vykazování a odpovědnosti je bránit Kanadu a podporováním mezinárodní bezpečnosti chránit zájmy a hodnoty Kanadčanů. Tento systém umožňuje Kanadě disponovat multifunkčními, bojeschopnými a globálně nasaditelnými vzdušnými, pozemními i námořními silami, schopnými přizpůsobit se zadanému úkolu, které jsou schopny rychle reagovat na vznik krizí doma i v zahraničí, a které je možno nasadit v rámci společných nebo smíšených operací tak, aby byly splněny vládou vytyčené obranné cíle. Zároveň tento program vládě poskytuje strategické informace o branně-bezpečnostní situaci.

* * *

Obrana státu je důležitým hospodářským problémem země. Z toho vyplývá, že efektivní řízení zdrojů vyčleněných na obranu je prvořadým úkolem obranné politiky. To vyžaduje jasné vazby ministerstva národní obrany na ostatní priority a úkoly vlády. Stejnějní roli v této problematice sehrává měření výkonu.

(Přeložil a upravil: pplk. Ing. Roman Horák, CSc., npor. Ing. Vladan Holzner)

Evropské bezpečnostní a obranné kapacity po auditu ZEU

Po několika letech verbálních proklamací o nutnosti zlepšit obranné kapacity evropských zemí přišlo období, kdy se tyto proklamace mění alespoň z části v činy. Počátek obnoveného úsilí o vlastní vojenské schopnosti sahá do Noordwijku, kde bylo v roce 1994 rozhodnuto o rozvoji operačních schopností Západoevropské unie (ZEU) prostřednictvím vybudování Vojenského štábu ZEU a navázání vztahů s NATO a EU.

Dalším impulzem bylo jednání ministrů zahraničních věcí a obrany zemí ZEU v Římě na podzim roku 1998, kde ministři vyjádřili zájem zahájit proces hodnocení evropských bezpečnostních a obranných kapacit.

Jednou z částí tohoto procesu bylo rozhodnutí **provést audit prostředků a sil pro operace krizového managementu** pod vedením evropských zemí. Do auditu byli zapojeni řádní členové EU, přidružení členové včetně ČR a pozorovatelé - celkem 21 států.

Bylo rozhodnuto o dvou fázích auditu:

- **První fáze** – se zaměřením na kolektivní schopnosti, zpravodajství, analýzu a plánování, mezinárodní síly a velitelství.
- **Druhá fáze** – se zaměřením na národní síly a velitelství včetně zhodnocení jejich schopností a možností a na detailnější rozpracování hodnocení mezinárodních sil a velitelství z první fáze.

Výsledky auditu ukázaly, že počty a schopnosti avizovaných sil a prostředků evropskými státy jsou všeobecně dostatečné pro přípravu a vedení operací krizového managementu v rámci celého spektra tzv. petersbergských úkolů, kterými jsou:

1. Humanitární a záchranné operace.
2. Operace na udržení míru (*peacekeeping*).
3. Operace krizového managementu s použitím bojových sil včetně operací k nastolení míru (*peacemaking*).

Nicméně se ukázalo, že existuje celá řada problémů a nedostatků, které by měly zejména vliv na vedení operací uvedených v bodu 3.

V rámci kolektivních kapacit byly identifikovány následující problémové oblasti:

- strategické zpravodajství
- strategické plánování

V rámci sil a operačních kapacit byly identifikovány tyto problémové oblasti:

- pohotovost sil a schopnost jejich rychlého nasazení
- strategická mobilita
- schopnost dlouhého působení v místě nasazení

- interoperabilita a operační efektivita
- mezinárodní spojené operační velitelství a velitelství sil se zvláštním zřetelem na schopnosti C3 (velení, řízení a spojení) a na schopnost nasazení velitelství

Rovněž tak se ukázalo, že struktura, zvláště u pozemních sil, odpovídá spíše klasickému statickému pojetí vedení operací, než požadavkům na řešení soudobých krizových situací, jak mimo jiné ukázal nedávný konflikt v Kosovu, ale i předchozí rozmístění sil v IFOR a SFOR v Bosně a Hercegovině.

Zatím jedinými zeměmi, které udělaly velký pokrok v otázce restrukturalizace sil od statického pojetí po mobilní, rychle rozmístitelné síly, jsou Velká Británie a Francie, které si vzaly ponaučení již z prvního nasazení svých sil právě v Bosně a Hercegovině. Ostatní evropské země mají za těmito dvěma zpoždění. Celkově však existuje obrovský rozdíl v těchto schopnostech při porovnání Evropy a USA.

Na základě výsledků auditu vzali ministři zahraničních věcí a obrany zemí ZEU na svém listopadovém jednání v Lucembursku (1999) na vědomí doporučení, jejichž naplnění by mělo vést k odstranění uvedených nedostatků.

V oblasti **strategického zpravodajství** doporučují vytvořit koherentní strategické zpravodajství, systém výměny informací a odpovídající řídicí procedury. Tyto procedury by měly v případě řešení krizových situací umožnit provádění detailních analýz na strategické úrovni. Úspěšné splnění tohoto doporučení však do značné míry závisí na ochotě jednotlivých zemí poskytovat ZEU své zpravodajské informace, protože ZEU, stejně jako NATO, nedisponuje vlastními zpravodajskými prostředky, snad mimo Satelitního centra, které však nakupuje satelitní snímky od provozovatelů satelitů.

Oblast **strategického plánování** by měla doznat významného posílení. Zejména plánovací postupy, procedury a terminologie by měly být harmonizovány s těmi, které se používají v NATO, aby se tak předešlo zbytečné duplikaci nebo vynalézání vynalezeného.

Co se týká **pohotovosti sil** a jejich schopnosti **rychlého nasazení**, zde by měly být vytvořeny takové síly a komponenty sil, které budou schopny reagovat v krátkém čase a budou k dispozici pro okamžité nebo rychlé nasazení.

Měly by se zlepšit **možnosti strategické přepravy**, a to zvláště letecké přepravy. Určitou možností, jak řešit finančně velmi náročnou otázku pořízení velkokapacitních dopravních letounů, lze spatřovat ve společném evropském přístupu, nebo alespoň ve společném přístupu několika zemí. V tomto ohledu již bylo vysloveno několik představ, z nichž jednou je vytvoření evropských transportních sil - *Eurolift*. Na taktické úrovni se to dotýká zvýšené mobilnosti sil a zvýšení přepravních schopností pomocí vrtulníků.

Schopnosti **dlouhodobého působení v místě nasazení** by se měly zdokonalit posílením národních logistických kapacit, které budou podporovat síly v místě jejich nasazení a tím zvýší možnosti jejich dlouhodobého působení. Zvýšit by se měly také schopnosti vytvářet dostatečně kvalitní zásobovací struktury. Stejně jako v oblasti letecké přepravy i zde se otevírá prostor pro vzájemnou spolupráci zemí.

V oblasti **interoperability** by měly země ZEU pokračovat v úsilí o její zvýšení zejména s využitím procesů a mechanismů NATO, na kterých již participují (PARP, DCI, obranné plánování).

Komunikační a informační systémy by se měly zaměřit na vysoce účinné prostředky strategického a taktického spojení, umožňující rychlou výměnu utajovaných informací

a dokumentů. Zlepšení se rovněž týká **elektronického boje** jak *ofenzivního*, tak *pasivního*, a to zvláště u leteckých sil.

Jednotky provádějící **vyhledávací a záchranné akce** (SAR) by měly být schopny plnit své úkoly i v nepřátelském prostředí, vytvořením skutečných bojových schopností.

* * *

Všechna tato doporučení, která mají za cíl zvýšit evropské bezpečnostní a obranné kapacity, budou naplňována v období, kdy je zcela zřejmé, že Západoevropská unie přestane působit jako samostatná obranná instituce Evropy a že její úkoly převezme Evropská unie.

Způsob transformace ZEU do EU, nebo pouhé převzetí některých orgánů ZEU Evropskou unií, není zatím zcela jasný. Není ani dohodnuta doba, během které by k zániku ZEU mělo dojít. Co je však zcela jasné je to, že do funkce generálního tajemníka ZEU byl jmenován bývalý generální tajemník NATO a současný Vysoký představitel EU pro otázky společné zahraniční a bezpečnostní politiky, Javier Solana, jehož jistě nesnadným úkolem bude tuto transformaci uskutečnit v praxi.

V současné době se německé zájmy shodují se zájmy Evropské unie a NATO, v jejichž kontextu se i tříbí. Dokonce mluví levicové formace Spojenství 90/Zelení obhajoval rozšíření jak NATO, tak Evropské unie. Kdyby však ke sjednocení a rozšíření Evropy nedošlo, existují určité důvody k domněnce, že by se německá koncepce evropského „řádu“ stala výrazněji nacionalistickou a patrně by evropské stabilitě uškodila,

*Zbigniew Brzezinski „Velká šachovnice“.
(K čemu Ameriku zavazuje její globální převaha.)
Mladá fronta, Praha 1999.*

Zahraniční intervence a separatistické konflikty v Evropě v devadesátých letech

Mezi občany probíhají často diskuze: jsou ještě nutné – alespoň v Evropě – armády? Většina se přiklání k názoru, že alespoň pro nás, Českou republiku, je armáda zbytečným luxusem. Tento pohled má svůj zdroj zřejmě v nedostatečné informovanosti nejen o světové bezpečnostní situaci, ale i o bezpečnostní situaci v našem nejbližším okolí, v Evropě. Kusé novinové zprávy či televizní zpravodajství neposkytují ucelený obraz, a hlavně analýzu současné situace. Následující příspěvek, který mj. podává přehled hlavních evropských konfliktů za uplynulé desetiletí, má tento nedostatek napravit. Jeho autor – Pavel K. Baev z Mezinárodního ústavu pro výzkum míru v Oslo – se pokouší sledovat vývoj konfliktů a politiku zahraniční intervence jako prostředek jejich řešení. Jeho cílem je navrhnout efektivnější přístup k současným tzv. zamrzlým konfliktům a potenciálním problémovým místům. Článek byl uveřejněn v časopis European Security 1999/2. Zkráceno, upraveno.

Hlavní rysem evropské politické scény po skončení studené války devadesátých let jsou separatistické konflikty. Mezinárodní reakce na ně sahá od vojenské intervence až po nepřímé úspěšné snahy o usmíření, což má za následek buď jejich zmrazení, nebo otevřené propuknutí násilí, které většinou vyžaduje okamžitou humanitární pomoc. Evropa devadesátých let zažila tolik „mírových“ operací, jako žádná jiná část světa, a přece nebylo do současné doby nalezeno jejich uspokojivé řešení. Tragickým příkladem je Kosovo. Zasazení jednotek NATO po rozsáhlé letecké kampani chybí rámcový politický plán, celá akce se zdá velmi nepromyšlená a účelová.

Budeme se zde zabývat dvěma souběžnými procesy, které měly velmi podobný průběh. Za prvé to jsou separatistické konflikty, které po rozpadu SSSR a Jugoslávie narůstaly geometrickou řadou, ale ke konci dekády postupně ustaly. Druhý proces – mírové operace OSN – dosáhly svého vrcholu kolem roku 1993 a v polovině roku 1998 poklesly o 75 procent (co se týče jak nákladů, tak jejich početní síly). Když tyto dva souběžné procesy porovnáme, vidíme, že teze „méně násilný svět bude potřebovat méně modrých baretů“ je zavádějící. Ve skutečnosti bylo vyřešeno jen málo těchto konfliktů. Většina jich je pouze zmrazena. A právě toto stadium vyžaduje od zemí či organizací dohlížejících na stabilitu a nenásilí ve světě (*international peacekeepers*) velkou pozornost.

Separatistické či **secesionistické konflikty** nejsou ničím novým. Přinejmenším od americké občanské války jsou pokládány za jeden z hlavních zdrojů porušování mezinárodního řádu. I v době studené války, která je dnes paradoxně vnímána jako období „větší stability“, probíhaly zdoluhavé konflikty v Biafře, Katanze, Doharu, Pandžábu, Srí Lance a dalších částech světa.

Nejprve je třeba se zmínit o dvou charakteristických rysech všech separatistických konfliktů:

1. Před skončením studené války dosáhlo svého cíle – tj. zřízení vlastní státnosti – jen málo separatistických hnutí.
2. Během studené války byla proti takovým konfliktům západní hemisféra relativně imunní (Quebec byla výjimka, která potvrzuje pravidlo). Je také zajímavé, jak ohromné vojenské úsilí bylo vynakládáno ve snaze sjednotit ideologicky rozdělené státy (Německo, Vietnam, Korea).

Náhly vzrůst separatistických aktivit počátkem devadesátých let nemůže být přičítán výhradně rozpadu dvou autoritativních federací: SSSR a Socialistické federativní republiky Jugoslávie (SFRJ). Separatismus musí být uznán jako moderní (či postmoderní) fenomén, který vzniká spolu se zásadními změnami mezinárodního systému. V tomto článku jsou separatistické konflikty definovány jako **násilná konfrontace mezi státem a ozbrojeným seskupením, snažícím se ovládnout (control) určité území uvnitř státu, s cílem zřídit nezávislý stát [1].**

Mezinárodní mírové operace se po konci studené války zásadně transformovaly, zvláště co se týče role OSN. Rada bezpečnosti přestala být rukojmím bipolární konfrontace a byla schopna přijímat energická rozhodnutí. Rovněž ochota stále čtyřky – zemí majících právo veta – (bez Číny) poskytovat své vojenské jednotky zvýšila možnost provádět operace velkého rozsahu.

Bohužel nárůst mírových aktivit OSN byl doprovázen několika neúspěšnými operacemi (nejznámější je Somálsko), které vedly až k neochotě začínat další operace (což mělo nejtragičtější důsledek v Rwandě).

Rozčarování a zklamání z neschopnosti OSN vést úspěšně mírové operace mělo za následek, že tyto operace začaly organizovat různé regionální organizace či „koalice ochotných“ (*coalitions of the willings*).

Současný nástup separatismu je v celku politicky i vojensky logický, ale je přesto představuje problém, protože realizace národních a regionálních programů střetá s možností **vnější intervence**. Pro účel tohoto článku, který se zabývá prvním desetiletím po skončení studené války, je vnější respektive zahraniční intervence (*external intervention*) definována jako **zasazení jednotek třetí strany (mezinárodní organizace, skupiny států, jednoho státu) v oblasti ozbrojené konfrontace (skutečné nebo potenciální), s cílem ukončit nebo zabránit násilí, včetně poskytnutí možné humanitární pomoci**. Vysílání mezinárodních pozorovatelů, provádění vojenských cvičení nebo prodej vojenské výstroje a výzbroje tedy žádnou intervencí není [2].

Posledním pojmem, který by měl být definován, je Evropa. Protože je ale velice nesnadné stanovit její východní či jihovýchodní hranici, musíme brát neexistenci její civilizační nebo geopolitické definice jako daný fakt. Pro naše účely budeme pojímat **Evropu v hranicích států OBSE** (bez USA a Kanady). Dále budeme předpokládat, že tato organizace 55 států (Jugoslávii bylo pozastaveno členství v r. 1992) je oprávněna v této oblasti vést mírové operace. Otázku velikosti těchto operací či zda zde vnikla „bezpečná oblast“ nebudeme řešit, jen je třeba zdůraznit, že toto území je integrováno nejen vzájemně se překrývajícím politickými strukturami, ale také všeobecně přijímaným standardem lidských práv.

V období studené války byla Evropa pro mírové operace „zakázaným územím“, s jedinou výjimkou, kterou byla mezinárodní „mírová“ intervence v její jihovýchodní části (Kypr). Po jejím skončení Evropa nedokázala na nárůst separatistických aktivit nalézt uspokojivou odpověď. Vzniklo cca patnáct vleklých separatistických konfliktů, různé velikosti a intenzity. Reakce na ně byla právě tak vleklá, pomalá a nerozhodná. Bylo provedeno několik mezinárodních intervencí, různého rozsahu, s různými účastníky, kterým se sice většinou podařilo zastavit násilí, ale konečné řešení nalezeno nebylo. Výsledkem je mapa Evropy, kde je zakresleno sedm pseudostátů, s nejasným mezinárodním statutem.

Většina separatistických konfliktů je soustředěna ve dvou oblastech – na Balkáně a Kavkaze – ale přinejmenším čtyři hlavní evropské státy – Británie, Španělsko, Itálie a Francie – které se na jejich řešení podílejí, se ale také musí zabývat vlastním separatistickým hnutím. Jeho vzestup je totiž spjat s procesem transformace národních států v Evropě a formován „gravitačním polem“ integrace EU.

Okolnosti vzniku konfliktů

Wilsonova „zlatá hodina“ mezinárodně zaručeného práva na sebeurčení na konci první světové války (místo harmonizace etnické a teritoriální mapy Evropy) vyvolala územní požadavky a revizi hranic. Města Gdaňsk (Danzing), Těšín (Teschen), Klajpeda (Memel) a Vilnius (Vilno) byly zdroji nestálého napětí. Kemalovo „osvobození“ Turecka v r. 1923 bylo dosaženo v podstatě prostřednictvím etnických čistek takových rozměrů, že jejich vzpomínka dodnes narušuje vztahy s Řeckem a Arménií. V r. 1945 se vítězné mocnosti rozhodly, že provedou výměnu obyvatelstva tak, aby odpovídalo přirozeným hranicím, čehož bylo dosaženo vyhoštěním a novým usídlením asi 15 milionů lidí. Německo (jak východní, tak západní), Polsko, Maďarsko a Československo se staly poprvé ve své historii etnicky téměř homogenními, ale ve zbytku Evropy tento problém nebyl vyřešen – jen potlačen. Proto až do konce studené války nehrála separatistická hnutí žádnou významnější úlohu.

Na problém separatismu se v tomto období pohlíželo tak, jako by se vztahoval výhradně k třetímu světu a jeho analýza byla prováděna výhradně v souvislosti s dekolonizací. Kypr byl výjimkou, která měla potvrzovat pravidlo. Eskalace napětí kolem Náhorního Karabachu na koncem osmdesátých let byla většinou ignorována a Miloševićova tvrdého zákroku v březnu 1989 v Kosovu si téměř nikdo nevšiml. Až koncem roku 1990 rozsáhlé hnutí za nezávislost v Gruzii, Estonsku, Litvě, Lotyšsku a Slovinsku konečně donutilo Západ, aby je bral na vědomí. Vedení se ujaly USA, které se pokusily říci jasné ne – s jedinou výjimkou: baltské státy byly brány coby zvláštní případ – jejich odtržení bylo ospravedlňováno wilsonovými principy a historií. Ovšem politická podpora třem baltským státům byla podřízena většímu cíli – zachování integrity SSSR a SFRJ – žádná jiná hnutí za nezávislost neměla šanci podporu získat.

Ale ani vnější tlak nestačil, aby udržel tyto dva postsocialistické státy pohromadě. Pokusy o „únik“ třech baltských států, Gruzie a Slovinska uspíšily vzrůst separatistických hnutí na Ukrajině a Chorvatsku – a koncem roku 1991 se oba státy, jak SSSR, tak SFRJ, zhroutily. Následná řetězová reakce násilných separatistických konfliktů vyvolala geopolitickou katastrofu.

Rychlost, s jakou se tyto konflikty rozšířily, překvapil jak představitele starých i nových evropských států, tak ty, co se událostí, rychle vedoucích ke konfliktu, přímo účastnili. Souběžné zhroucení státních struktur a ideologie způsobilo dezorientaci, nejistotu, hledání jednoduchých vysvětlení. Během několika týdnů či měsíců nastala etnická mobilizace. Ale nebyl to jen počet etnických konfliktů, který překvapil (viz **tab. 1**), byla to i rychlost, s jakou tato separatistická hnutí vítězila. Do konce roku 1992 vzniklo sedm hnutí (viz **tab. 2**), které dokázaly za svou věc vojensky bojovat (Náhorní Karabach se odtrhl od Ázejbardžánu, Abchazska a Jižní Osetie od Gruzie, Čečensko od Ruska, Podněstersko od Moldavska, Krajina/Slavonie od Chorvatska, Republika srbská od Bosny). Na substátní úrovni bylo poraženo jen jedno hnutí (pokus o odtržení oblasti Prigorodného od Severní Osetie).

Tab.1: Separatistické konflikty v Evropě po r. 1990

Konflikt	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Ázerbajdžán-N. Karabach	*	*	***	***	***	—	—	—	—
Bosna-Rep. srbská	—	*	***	***	***	***	—	—	—
Bosna-Bihač (západní Bosna	—	—	—	*	*	*	—	—	—
Bosna-Herceg Bosna	—	—	—	***	**	*	—	—	—
Chorvatsko-Krajina	—	—	**	**	*	**	—	—	—
Gruzie-Jižní Osetie	*	**	**	—	—	—	—	—	—
Gruzie-Abcházsko	—	*	***	***	—	—	—	—	—
Moldávie-Podněstersko	—	*	**	—	—	—	—	—	—
Rusko-Čečensko	—	*	*	*	***	***	***	*	*
Sev. Osetie-Ingušsko (RF)	—	—	*	—	—	—	—	—	—
Srbsko-Kosovo	—	—	—	—	—	—	*	—	***
Španělsko-Baskicko	—	*	*	—	—	—	—	—	—
Turecko-Kurdistán	**	**	***	***	***	***	***	***	***
Británie-Sev. Irsko	**	**	**	**	*	*	*	*	*
SSSR-Litva	—	*	—	—	—	—	—	—	—
Jugoslávie-Slovinsko	—	**	—	—	—	—	—	—	—
JugoslávieChorvatsko	—	***	—	—	—	—	—	—	—

Poznámky:

* násilí, ** násilí velkého rozsahu, *** válka

Pro srovnání je lze sestavit seznam případů, kde navzdory napětí a příhodným podmínkám v letech 1992-93, k separatistickým konfliktům nedošlo. Ničivá občanská válka v Tádžikistánu nezpůsobila, aby západní oblasti s uzbekou populací či volně územně připojená oblast Leninabadu (Chodžent) hledaly ochranu v Uzbekistánu. Ani stav blízky zhroucení v Gruzii nevyprovokoval relativně stabilní Adžarsko (Adžarská autonomní republika), aby žádalo nezávislost, což by možná podporovalo nejen Rusko, ale i Turecko. Také Krym, navzdory hlasitým politickým rozpětím s Ukrajinou a s téměř zaručenou podporou Ruska, se nepokusil odštěpit. Ve východním Estonsku, které je osídlené téměř celé etnickými Rusy, se konalo jen jakési podivné referendum o omezené autonomii. Maďarské obyvatelstvo v Transylvánii dalo přednost tomu, aby vyjadřovalo své stížnosti demokratickými prostředky. Kosovo zvolilo strategii nenásilí, prostřednictvím které chtělo pro svůj boj za nezávislost získat mezinárodní podporu.

Zřejmá neschopnost státní moci zlikvidovat vzbouřené provincie vojensky vedly k občasným dohodám a příměří. V r. 1992 bylo v Podněstersku (Podněsterská moldavská republika), Jižní Osetii a Krajíně/Slavonii ukončeno násilí, v r. 1993 dosáhlo relativní stability Abchazsko a v r. 1994 byla v Náhorním Karabachu zastavena palba. Pouze ve dvou případech se podařilo státům získat zpět ztracená území: Chorvatsko porazilo separatisty v Západní Slavonii a Krajíně a v r. 1995 a Rusko provedlo invazi do Čečenska, v prosinci 1994 a pokračovalo ve válce až do srpna 1996, kdy byla uzavřena provizorní mírová dohoda. V roce 1997 bylo jediným místem, kde pokračoval boj proti separatistickému hnutí, bylo jihovýchodní Turecko. Avšak až do r. 1998 byla uzavřena jen jediná mezinárodně zaručená dohoda (s problematickým úspěchem), a to v Bosně a Hercegovině, všechny ostatní konflikty zůstaly zmrazeny. V roce 1998 nastaly tři vzájemně odlišné případy: Východní Slavonie se za extenzivního mezinárodního monitorování vrátilo do Chorvatska, v Severním Irsku bylo dosaženo průlomu v podobě mírové dohody a v Kosovu vypukla otevřená separatistická válka.

Tab. 2: Separatistické pseudostáty v Evropě

Subjekt	Stát, od kterého se subjekt odtrhl	Vznik	Přestal existovat	Zahraniční spojenci	Zahraniční vojáci	Uprchlíci a osoby bez domova (IDP)
Severní Kypr	Kypr	1974	–	Turecko	30 000 (Turecko)	26 000
Náhorní Karabach	Ážejbardžán	1990	–	Arménie	–	600 000
Čečensko	Rusko	1991	–	Turecko	–	200 000
Podněstersko	Moldavsko	1991	–	Rusko	5000 (Rusko)	–
Jižní Osetie	Gruzie	1991	–	Sev. Osetie Rusko	–	30 000
Vých. Slavonie	Chorvatsko	1991	1998	Srbsko	–	75 000
Kosovo	Srbsko	1991	–	Albánie	30 000 (Srbsko)	270 000
Krajina a Záp. Slavonie	Chorvatsko	1991	1995	Srbsko Rep. srbská	–	200 000
Rep. srbská	Bosna	1992	–	Srbsko Rusko	–	500 000
Chorvatská rep. Herceg Bosna	Bosna	1992	1995	Chorvatsko	–	200 000
Abchazsko	Gruzie	1992	–	Rusko Turecko	3000 (Rusko)	250 000

Každý separatistický konflikt na jedné představuje jedinečnou kombinaci historických příčin, etnických či civilizačních rozdílů, politických determinant, na straně druhé můžeme nalézt i nápadné shody. Obecně se v separatistických situacích často vyskytují etnické faktory, ovšem v Evropě byly všechny separatistické konflikty výhradně etnické. Jediný případ, kdy tento etnický prvek byl poněkud zastřen, bylo v Podněstersku, ale i zde způsobilo propuknutí konfliktu zavádění jazykového zákona (který diskriminoval ruský mluvící osoby) a vyhlídky znovuspojení Moldavska a Rumunska. Co se týče politických separatistických hnutí, potom pouze hnutí Lega Nord (Liga Severu) vyhlášovalo za svůj cíl nezávislou severní Itálii, bez ohledu na její etnické složení. Ve většině případů bylo etnické rozdělení posilováno i nábožensky (Podněstersko a Jižní Osetie jsou výjimky), někdy se náboženství stávalo hlavním faktorem, který budoval identitu v konfliktu (nejzřetelněji v bývalé Jugoslávii a Severním Irsku).

Rozpad SSSR a SFRJ měl za následek vznik dvaceti nových států s výrazně nacionálním charakterem, ale většina separatistických konfliktů nastala v situaci, kdy etnické skupiny byly rozděleny státními hranicemi. Všechny separatistické strany (s výjimkou Sinn Feinu v Severním Irsku) sice vyhláší za svůj cíl nezávislost, ale ve většině konfliktů je skutečným cílem spíše znovusjednocení v „mateřském státě“. Jednou výjimkou je Čečensko, druhou Strana kurdských pracujících (PKK) v Turecku, další ETA (Baskicko a svoboda) ve Španělsku. Proto většina separatistických stran se může spoléhat na politickou, někdy také vojenskou podporu přinejmenším jednoho evropského státu.

Převaha etnicko-nacionálních faktorů při odtržení od mateřského státu (secesi) způsobila hromadné vyhánění „cizí“ populace z daných území. Byly hlasitě odsuzovány etnické čistky v Bosně, ale podobné zločiny byly spáchány i v Krajíně a Náhorním Karabachu, Abchazsku a Severní Osetii. Čistky neprobíhaly pouze v Podněstersku. V Čečensku nebyly čistky centrálně organizovány. Turecku se podařilo získat zpět oblasti, kterých se zmocnilo PKK na začátku devadesátých let a zřídit kontrolu nad většinou jihovýchodu země „bezohlednou politikou uzavírání venkovanů do opevněných vesnic a očištěním většiny okolní země od lidí“ [3], což se vlastně také velice blíží etnickým čistkám.

I když mezinárodní společenství tyto zločiny odsuzuje, jejich organizátoři se mohou odvolat na relativně nedávnou evropskou politickou praxi – na vyhnání sedmi až osmi milionů Němců v východního Pruska, Slezska a Sudet po druhé světové válce, jako konečné řešení tamějších stálých územních konfliktů.

Při eskalaci secesionistických konfliktů je hlavním faktorem dostupnost zbraní a ostatního vojenského vybavení. Rozložení vojenských struktur SSSR umožnilo, že se značné množství zbraní a munice ocitlo v rukou místních vojenských diktátorů (*war lords*), zvláště na Kavkaze. Na Balkáně byla situace zcela jiná. Když se Jugoslávská národní armáda stahovala z Chorvatska a Bosny, vyzbrojila místní srbskou populaci a novým státům jich nechala co nejméně (Makedonie a Slovinsko byly prakticky odzbrojeny). Kosovo dostávalo zbraně z Albánie, kde bylo v r. 1997 vyloupeno několik vojenských základen.

Perspektiva možné nové vlny separatistických konfliktů je určována několika specificky evropskými rysy.

(i) Zajímají se o ně – vzhledem k jejich poloze – média, třeba jen sporadicky, což ovlivňuje rozhodování světových politiků. (ii) Účastníci konfliktu očekávají, že jim bude na požádání poskytnuto zprostředkování na vysoké úrovni (tj. na úrovni ministrů, vlád pozn. překl.). (iii) Získali značnou zkušenost s manipulací s vnějšími aktéry, včetně nevládních organizací. (iv) Vlivné evropské politické organizace (OBSE, Rada Evropy, NATO, EU, ZEU), které se angažují při řešení těchto konfliktů, často spíše komplikují činnost jedna druhé, než aby se vzájemně doplňovaly.

Čistě teoreticky by se dalo říci, že separatistické konflikty se týkají nesouladu mezi národy a hranicemi. Ale národy v těchto příkladech jsou produkty evropské historie, s vysokou úrovní vzdělanosti, které dávají jasně najevo, že upřednostňují demokratický způsob vlády a očekávají, že se dostaví blahobyt. Hranice, o které jde, jsou fenoménem, který se utvářel staletími válek a kompromisů a některé z nich byly stanoveny nekontrolovatelnými autoritářskými vůdci po druhé světové válce. Další možná teorie interpretuje odštěpení jako konflikt mezi ideologií nacionalismu a ideologií mnohonárodního státu. A znovu – obě jsou založeny na historické tradici a mohou okamžitě nabídnout různé modely řešení. Proto lze bez ohledu na historii a zeměpis tvrdit, že nenarušitelnost všech státních (ne substátních) hranic je jedním z fundamentálních principů evropské bezpečnosti.

Možná tím nejvýraznějším společným rysem všech konfliktů, které zkoumáme, je, že vznikly na okraji (vyjma dvou) zóny evropské integrace. Jako kdyby vliv EU zvyšoval gravitační pole se středem v Bruselu a postupně klesal směrem k střední Asii. Ve skutečnosti ale některá separatistická hnutí začátkem devadesátých let v SSSR a SFRJ mohou být přičteny právě touze „přiblížit se Evropě“, NATO a EU. Typickými příklady jsou tři baltské státy a Slovinsko, symbolickým je i souhlas České republiky s odtržením Slovenska. Existuje zřejmá shoda mezi touhami Srbů v Republice srbské a Armény v Náhorním Karabachu nepřijímat autoritu „muslimského“ státu, neboť obě národnosti cítí, že patří ke „křesťanské“ Evropě. Dokonce i ta separatistická hnutí, která se staví proti dominujícímu „evropskému“ trendu (jako Čečensko a do jisté míry i Podněstersko) navazují kontakty na Západě. Někteří analytici dokonce tvrdí, že směřování k Bruselu by mělo přimět větší státy, aby se zbavily zaostalých a problémových periférií, jakými jsou Kosovo, Čečensko či Kurdistan.

Bylo by zjednodušením redukovat vliv evropské integrace na ekonomické výhody a očekávání větší prosperity. Pascal Boniface napsal, že „hledání prosperity místo moci vysvětluje do značné míry vlnu separatismu“. EU funguje jako mezivládní instituce, a tak politické elity v Katalánsku, Černé Hoře, Skotsku a na Krymu předpokládají, že budou mít větší prospěch z toho, když se budou podílet na integračním procesu jako samostatná jednotka, a ne jako pouhý „region“. V každém případě separatistická hnutí se ještě ani zdaleka nevyčerpal.

V devadesátých letech proběhlo na evropské půdě více „mírových“ operací než v jakékoli jiné části světa. Jejich hlavním důvodem a cílem byly separatistické konflikty. Mnoho evropských zemí mělo důvody vnímat výše zmíněné konflikty jako zdroje nestability, které svými důsledky přímo ohrožující jejich bezpečnostní zájmy. Přinesly s sebou otřesné porušování lidských práv, zapříčinily zástupy uprchlíků. Proto byla při mnoha příležitostech žádána mezinárodní intervence z humanitárních důvodů.

Neúspěch evropského bezpečnostního rámce zabránit konfliktům a zvládnout jejich počáteční eskalaci, způsobil že se na jaře 1992 začalo angažovat OSN. Rusko zahájilo o několik měsíců později své dva první experimenty v „blízkém pohraničí“ (Podněstersko a Jižní Osetie), a tak otevřelo řadu improvizovaných dohod a koalicí *ad hoc*. I když se v prvních letech se zdálo, že ruský intervencionalismus a západní operace na udržování míru (*peacekeeping*) probíhají odlišným způsobem (příkladem je čečenská válka), na konci dekády se ukázalo, že jsou podobné.

Rozsah mírových operací

Intenzita separatistických válek začátkem devadesátých let byla taková, že při plánování intervence evropské mocnosti uvažovaly řádově o stovkách ozbrojených vojáků, a jen o desítkách vojenských pozorovatelů. Rozsah preventivního zasazení např. v Makedonii, zaměřeného ne na prevenci vnitřního konfliktu, ale monitorování hranic se Srbskem, měl sílu asi 1000 vojáků. Na jaře 1995, probíhalo šest mezinárodních mírových operací v pěti zemích, které byly zasazeny či ohroženy separatistickými konflikty, o celkové síle 40 000 vojáků. Do jara 1998 počet nebojového zasazení vojenských sil poklesl na pět operací s asi 35 000 vojáky (viz **tab. 3**).

Základním problémem týkajícím se těchto operací je otázka, jaký je nejúčinnější a legitimní rámce jejich zasazení? Když se první čistě humanitární operace UNPROFOR dostala uprostřed občanské války do potíží všichni se ptali, zda rozhodnutí OSN bylo správně. Bezpečnostní rada vydávala mandáty pro operace, ale neměla pro ně žádné zdroje a prostředky. Řešení bylo nalezeno ve stále častější spolupráci s NATO. Na začátku roku 1995 systém velení, který vyžadoval souhlas OSN s každým leteckým úderem NATO, vyvolal mezi těmito dvěma organizacemi značné napětí. Navzdory mnoha úspěšným akcím se UNPROFOR ocitlo na pokraji nezdaru. Zklamání z mechanismu OSN přimělo evropské státy, aby pro řešení situace v Náhorním Karabachu začaly uvažovat spíše o OBSE, ale po mnoha byrokratických průtazích překážkách byl již vypracovaný plán tiše odložen.

Rusko mezitím rozšiřovalo svou angažovanost při řešení konfliktů (*conflict management*) ve státech bývalého SSSR, a to bez ohledu na OSN či evropské organizace. Jeho mandáty byly různé, někdy i sporné. Nicméně ignorovat jeho aktivity bylo stále těžší. V polovině roku 1994 muselo OSN rozšířit svůj souhlas s ruskými mírovými operacemi v Abchazsku s mandátem Společenství nezávislých států (SNS) a znovu se soustředit na monitorování této operace.

Do konce roku 1995 bylo v Bruselu a Washingtonu dosaženo téměř jednomyslného rozhodnutí, že by OSN mohlo hrát pouze podpůrnou roli a být jen pomocným nástrojem mírových operací obecně v Evropě a na Balkáně zvláště.

Tab. 3: Mírové operace a separatistické konflikty v Evropě 1964-98

Stát	Oblast konfliktu	Mandát	Činitel	Začátek – konec	Síla (max. – pol. 1998)	Počet obětí
Kypr	Severní Kypr	OSN	UNIFICYP	03.1964	6200, 1200	168
Chorvatsko	Krajina Záp. Slavonie	OSN	UNPROFOR UNCRO	03.92–03.95 03.95–01.96	10 500 3500	207* 17
Chorvatsko	Východní Slavonie	OSN OBSE	UNPROFOR UNTAES	03.92–03.95 03.95–1.98	4000 5000	207* 10
Bosna	Bosna	OSN	UNPROFOR UNMIBH	03.92–12.95 12.95–	20 000 2000, 2000	207* 4
Bosna	Bosna	OSN NATO	IFOR	12.95–12.96	60 000	52
Bosna	Bosna	OSN NATO	SFOR I/II	12.96–	35 000 30 000	78
Makedonie	hranice se Srbskem	OSN	UNPROFOR UNPREDEP	03.92–03.95 03.95	1200 1000	4
Moldavsko	Podněstersko	dvoustr. dohoda	Spojené síly	07.92–	5000, 2000	–
Gruzie	Jižní Osetie	dvoustr. dohoda	Spojené síly	07.92–	3000, 1000	1
Gruzie	Abchazsko	SNS OSN	Rusko UNOMIG	06.94– 09.93–	4500, 1500 136, 83	(60)
Rusko Severní Osetie	oblast Prigorodného	(vnitřní)	Rusko	10.92–	3000, 500	(50)
Ážebardžán	Náhor. Karabach	OBSE	koalice	–	3000 (plán)	–

Poznámka:

* Celkový počet obětí UNPROFOR.

NATO bylo povýšeno na rozhodující instituci. Při své vlastně vůbec první vojenské operaci dosáhla Aliance v Bosně pozoruhodného vojenského a politického úspěchu, obnovila svou důvěryhodnost, která byla v letech 1994-95 zpochybňována.

Druhým problémem těchto operací bylo jak poskytovat humanitární pomoc a přispět řešení konfliktu bez územní kontroly válečných zón. Bezpečnostní rada OSN se původně rozhodla pro systém ozbrojených konvojů s ochrannými silami (UNPROFOR), ale na jaře 1993 se OSN – za vzrůstajícího tlaku západního veřejného mínění – pokusilo zřídit šest „bezpečných území“, modelovaných podle operace *Provide Comfort* z r. 1991 v severním Iráku. Bosenská „bezpečná útočiště“ byla jak nechránitelná, tak nekontrolovatelná, takže když se v létě 1995 bosenští Srbové zmocnili formálně chráněných enkláv (*pockets*) Srebrenice a Zepy bylo OSN všude hlasitě odsuzováno. Operace OSN byly dále diskreditovány, když se při monitorování zastavení palby v Chorvatsku v srpnu 1995 chorvatské jednotky znovu zmocnily Západní Slavonie v May a Krajíně. NATO, které převzalo řízení UNPROFOR v Bosně, vykonalo víc než jen zabezpečení dohodnutých oddělovacích linií a zajištění odzbrojení. Převzalo hlavní funkce územní kontroly, neváhalo podniknout akce, jako

bylo obsazení policejního okrsku či rozhlasové stanice, a provádělo speciální operace zaměřené na zadržení válečných zločinců.

Co se týče Ruska, to se v Podněstersku, Jižní Osetii a Abchazsku záměrně vyhnuło jakékoli „teritorializaci“ a omezilo se na monitorování zastavení palby a hlídkování v oblastech odpoutání. Humanitární úkoly byly v podstatě opomíjeny. Když gruzínská vláda naléhala na ruské jednotky dohlížející na zachování příměří (*peacekeepers*), aby převzaly kontrolu nad oblastí Gali v Abchazsku, aby byl umožněn návrat uprchlíků, Rusové odmítli převzít dodatečnou zodpovědnost, i když se tím zvyšovala možnost nových srážek, jako např. v květnu 1998. Jediným místem, kde Rusové převzali kontrolu nad územím, o které se bojovalo, bylo v Severní Osetii, kde navzdory několika oficiálním dohodám byla stále nerozřešena otázka návratu uprchlíků. Největších neúspěchů při zřizování teritoriální kontroly separatistického území dosáhli Rusové v čečenské válce.

Trvání a stažení

Dvěma rozhodujícími a vzájemně propojenými problémy při provádění zahraničních intervencí jsou (i) jak omezit jejich trvání a (ii) jak stáhnout jednotky, aniž by se destabilizovala situace a obnovilo nepřátelství. OSN tradičně vydává krátkodobé mandáty, které téměř automaticky prodlužuje. To se týká stálých operací, ne střednědobého plánování. Dlouholetý pobyt sil OSN na Kypru (UNFICYP) je jen jedním z příkladů omezené užitečnosti takové politiky při řešení konfliktů. Byla to zejména tragédie v Somálsku v září a říjnu 1993, která přiměla USA, aby se zabývaly časovými limity vojenských intervencí a vypracováním plánů stažení jednotek ještě před nasazením.

Tento problém figuroval v r. 1995 i v Daytonu, kde Američané rozhodně trvali na tom (bez ohledu na námitky ze strany dalších členů NATO, kteří do situace na Balkáně viděli lépe), že by mandát pro implementační jednotky (IFOR) měl být omezen na jeden rok. Protože bylo zapotřebí získat souhlas Kongresu ze zasazením amerických jednotek v Bosně, byla bagatelizována skutečnost, že časové vymezení nebude pro účastníky konfliktu představovat šanci, aby co nejdříve dohody realizovali, ale možnost zvítězit díky jeho protahování. Na podzim 1996 již bylo každému jasné, že odchod IFOR povede jen k další vlně násilností, takže 15. listopadu 1996 prezident Clinton vyhlásil, že se 8500 amerických vojáků stane součástí následujících stabilizačních sil (SFOR), s konečným datem – červen 1998. Ani ne po půl roce se i toto datum stalo problémem a v únoru 1998 NATO rozhodlo pokračovat v operaci bez určení konečného data.

Ani tři a půl roku poté, co NATO převzalo hlavní zodpovědnost za vojenskou bezpečnost v Bosně, nebylo zřejmé, kdy by mohla být operace přerušena, protože každému bylo jasné, že budování bosenského státu, jakkoli pomalé a nesouvislé, bude záviset na přítomnosti zahraničních vojenských jednotek „jak dlouho to bude nutné“.

SFOR (zredukováno na 30 000 vojáků), má stále silný odstrašující potenciál a neočekává se, že by bylo staženo. To je výrazný rozdíl v porovnání s plány z května 1996 na rychlé stažení jednotek UNPROFOR, které předpokládaly zasazení až 50 000 nových vojáků na zabezpečení evakuace z bojových zón. I když je činnost IFOR/SFOR v současnosti pokládána za dobrou a zlepšující se, nelze vyloučit možný politický nátlak, kdy a jak tyto operace ukončit.

Rusko si nikdy nedělalo starost jak probíhající intervence uzavřít. Je spokojeno se zasazením s otevřeným koncem. Z toho lze usoudit, že vojenská intervence pro Moskvu neznamená rozřešení násilného konfliktu, ale spíše nástroj vojenské kontroly „blízkého zahraničí“. Taková politika je ovšem neproduktivní a neudržitelná. Gružínsko a Moldavsko – země velmi zasažené ruským intervencionalismem – získávají pro svůj požadavek, aby se ruské jednotky stáhly, stále více sympatií mezinárodní veřejnosti. Navíc vzhledem k radikálnímu snížení zdrojů pro ministerstvo obrany není dostačující logistická podpora pro předsunuté zasazení tisíců vojáků. Tento problém je nejaktuálnějším v Tádžikistánu, a totéž platí i pro operace v Abchazsku. Bylo by víc než vhodné ukončit nikam nevedoucí intervence a stáhnout se z taktak stabilizovaných válečných zón, ale ruští politici jsou stále proti.

Připravení na víc?

Jedno ze strategických naučení ze zahraničních intervencí v evropských separatistických konfliktech v devadesátých letech je, že zasazení v omezeném rozsahu, s nejistým mandátem je nejenom riskantní, ale dokonce i prodlužuje násilí, kterému mělo zabránit. UNPROFOR měl více než 200 obětí a dávalo se mu za vinu, že prodloužil válečné utrpení v Bosně. Ruská vojenská role v Abchazsku (od října 1992 do října 1993) a v Podněstersku (od zimy do jara 1992) byla ambivalentní a destabilizující. Optimálním modelem se jeví IFOR: zasazení silného skupení, podporované dostatečně letectvem, schopné jednat podle strategie „odstrašení potrestáním“. Tento model vyžaduje schopnost, připravenost a ochotu nasadit na dlouhou dobu velké kontingenty jednotek.

V západních vojenských doktrínách a v plánování NATO (včetně různých cvičení PfP) jsou takové operace náležitě procvičovány jen zřídka. Základním problémem je skutečnost, že ve všech členských státech NATO byly vojenské výdaje redukovány o více než 25 procent (v konstantních cenách z úrovně r. 1989) a navíc se očekává jejich další krácení. To vede ke stálému a nepřetržitému snižování vojenského personálu (*military manpower*), který se tak vlastně stává relativně i absolutně dražším. V průběhu modernizace a restrukturalizace jsou nejvíce redukovány pozemní síly, kde je každým rokem rušeno stále více jednotek.

NATO mělo před koncem roku 1990 přípravu polovinu praporů pro zasazení mimo svou oblast než během války v Perském zálivu v r. 1991. Avšak zatímco mírové jednotky (*peacekeepers*) jsou stále lépe vycvičeny a vybaveny, **kapacita pro velké a trvalé zasazení stále klesá**. Noví členové Aliance nebudou ještě dlouho schopni přispívat ke společné obraně jak by měli, protože jejich armády procházejí nedostatečně financovanou restrukturalizací. V tomto ohledu je typický osud tzv. baltského praporu (BALTBAT). Estonsko, Lotyšsko a Litva se dohodly, že zřídí společný mírový prapor, ale ještě v polovině roku 1998 byla tato jednotka – při vši možné pomoci a podpoře ze strany NATO – stále nepřipravena pro zasazení.

Rusko, které v r. 1994 zkoušelo vybudovat intervenční kapacity a určilo dvě pozemní divize jako mírové jednotky, muselo svůj plán kvůli neúspěchu v Čečensku odložit. Směrnice ruské vojenské reformy – ať jsou jakkoli nejasné – určí zasazení přinejmenším deseti modernizovaných divizí v plných stavech (*fully-manned*), ale

v současnosti (a přinejmenším v příštích několika letech) jsou ruské mobilní síly v bezútešném stavu.

Můžeme uzavřít, že v blízké budoucnosti (pokud jednotky SFOR i nadále setrvají v Bosně) bude pro NATO nebo jinou evropskou instituci pravděpodobně stále těžší zahájit vojenské operace velkého rozsahu. Neshody týkající se pravomocí při organizování středně velké operace (cca 7000 vojáků) v Albánii počátkem roku 1997, kdy posléze vznikla *ad hoc* koalice vedená Itálií, je v tomto ohledu patrně nejtypičtější. Nedostatek mírových jednotek (*peacekeepers*) zcela určitě poroste. Např. v září 1998 Norsko (které svého času poskytlo jednotky pro UNFIL v Libanonu), UNPREDEP v Makedonii a SFOR) muselo vyslat zvláštní oddíl Královské gardy, aby se zúčastnil cvičení NATO v Makedonii.

Poloviční úspěch

Celkové hodnocení efektivity zahraničních intervencí v separatistických konfliktech je nevyhnutelně dvojí. To největší násilí je ukončeno, ale ozbrojená konfrontace pokračuje. Mírový proces probíhá, ale žádný z konfliktů nebyl uspokojivě vyřešen, mezinárodní řád byl obnoven, ale statut několika pseudonezávislých států nebyl ještě uznán. Tento typ polovičního řešení se týká skoro všech prvků konfliktů a intervencí. Možné generalizace, jak bude ukázáno níže, jsou nutně neúplné, neboť těžiště analýzy je položeno na vojensko-politickou stránku problému, ale s jistými výhradami lze dojít k určitým závěrům.

Politická slepá ulička

Vzhledem ke složitosti své bezpečnostní architektury, Evropa není schopna najít politické řešení problematiky separatismu. Jediným možným ospravedlněním pro odtržení se od státu je oblast lidských práv: brutální a trvalá diskriminace obyvatelstva poskytuje důvod proč usilovat o nezávislou státnost. Ale každý násilný konflikt vyvolává další nedodržování lidských práv do té míry, že se tento důvod stává velmi problematickým.

Rozpad tří federálních států začátkem devadesátých let logicky umožnil – i když ne legálně – odstoupit od federálního uspořádání, bez ohledu na ustanovení ústavy. Tento fakt ponechává jen nepatrnou naději pro přežití daytonských dohod v Bosně a Hercegovině, ohrožuje rozhodnutí Ázerbajdžánu a Gruzie znovuzřídit kontrolu Náhorního Karabachu a Abchazska, tlačí na Rusy, aby uznali samostatnost Čečenska, a činí Ukrajinu zranitelnou vůči Krymu (který má status republiky). Mimoto nechává otevřenou otázku jednostranného zrušení federálního uspořádání „centrem“ (Gruzie a Jižní Osetie, Srbsko a Kosovo).

Politické řešení, o kterém se většina evropských politických institucí domnívá, že je tím nejlepším, má přesvědčit vzbouřené provincie, aby se vrátily do rámce státu, s rozšířenou autonomií. Ale státy – vzhledem k nespolehlivosti federálního či konfедераčního uspořádání – nejsou většinou ochotny poskytnout smysluplnou a mezinárodně zaručenou autonomii. Rusko bylo možná výjimkou, když souhlasilo se značným přenesením politické autority na regiony a slibovalo Čečensku všechny atributy nezávislosti.

Je pravidlem, že separatistické pseudostáty chtějí zahájit politický dialog a mezinárodně kontrolovaná jednání. Ale jejich cíle jsou daleko od nějakého kompromisu. Za prvé mezinárodně organizovaný mírový proces dává *de facto* takovému pseudostátu stejný status se státem, od kterého se chtějí oddělit. Za druhé politická „normalizace“ umožňuje formálně neuznaným separatistům si vylepšit mezinárodní obraz a navázat vztahy s přátelskými státy a nevládními organizacemi.

V některých případech (Podněstersko a Republika srbská) jsou jednání chápána jako prostředek jak stanovit mezinárodně uznávané hranice a uvolnit federální uspořádání, které bude možné později snadno opustit. A konečně – prodlužovaná jednání jsou chápána jako zaručený způsob, jak získat čas pro vybudování skutečné státnosti, což dříve či později bude mezinárodně uznáno jako *fait accompli*.

Evropské státy (s plnou podporou USA) zůstávají stále odhodlány nedovolit pseudostátům získat výhodu zdržování. Obnovené pokusy v letech 1997-98, vedené Spojenými státy, najít kompromisní řešení pro Kypr, který po celou jednu politickou generaci zůstává rozdělen, ukazuje důležitost času. Hlavní evropské mocnosti se také obávají vytvoření precedentu politického úspěchu násilného oddělení. Obávají se nejen tzv. jihovýchodní zóny nestability, ale také obecného trendu rozpadu států. To vše spolu odkládá řešení politických konfliktů na neurčitou budoucnost, ovšem čas je na straně separatistů.

Tragické chyby

Další závěry jen z poloviny úspěšných intervencí se vztahují k rozporu mezi jejich politickými a vojenskými cíli. Protože se zahájením zahraniční intervence musí souhlasit všechny strany konfliktu (bez ohledu na svá radikální politická vyhlášení), znamenají zmrazení dané situace. Přínejmenším v šesti případech mezinárodní monitoring či zabránění násilí *de facto* zajistilo vítězné odštěpení (srovnej tab. 2 a tab. 3). V západní Slavonii/Krajině v r. 1995 tomu tak nebylo, ale to nijak podstatně tento model neovlivnilo. Separatistické síly se cítí mezinárodními jednotkami chráněny, a proto jsou méně motivovány, aby se snažily při jednáních dosáhnout kompromisu.

Co se týče států, ty se snaží využít mezinárodních mírových jednotek k izolaci vzbuřených oblastí, k vynucení ekonomické a zbrojní blokády a demilitarizaci určitých oblastí. Jejich cílem je obvykle zajistit postupné změny rovnováhy ozbrojených sil, zvýšit možnost získat zpět ztracená území. Vzorem zde je chorvatská blesková válka v létě 1995. Gruzínská vláda zkouší postupovat stejným způsobem, ale zatím se jí nepodařilo přebudovat armádu, Ázejbardžán má při jednání o rámci mírových operací OBSE na Náhorním Karabachu evidentně na mysli totéž. Kontroverzní americký program výcviku a vyzbrojení federální bosenské armády otevírá cestu k porážce oslabené Republiky srbské, čemuž měla chorvatská zabránit již v září 1995.

Jedno strategické dilemma při provádění zahraničních intervencí je poměr mezi jejich rozměrem a trváním. Symbolické zasazení může pokračovat skutečně dlouhou dobu (jako na Kypru), ale jeho užitečnost je sporná, protože jakákoli strana konfliktu se může kdykoli vrátit k vojenskému řešení a intervenci ignorovat (mimo Chorvatsko je takovým příkladem UNIFIL v Libanonu). Zasazení velkých sil jsou účinná jen krátkodobě a je jasné, že je nelze udržovat stále. Určitou zkouškou je SFOR, ale problém udržitelnosti

se vynořuje i s každou větší ruskou vojenskou přítomností v Gruzínsku a v Podněstersku.

Někdy jsou mezinárodní intervence zahajovány ne s mandátem zajistit ukončení nepřátelství, ale s cílem doručit humanitární pomoc, chránit určité objekty či oblasti, evakuovat civilisty, kteří jsou velice zranitelní a vystaveni manipulacím ze strany účastníků konfliktu. Protože účastníci konfliktu rádi využívají lidského utrpení jako prostředku dosažení svých taktických cílů, humanitární operace podporují jednu stranu proti druhé, a někdy jsou zneužívány všemi stranami konfliktu. Do podobné pasti se vzhledem k délce svého trvání chytilo UNPROFOR a ruské jednotky v Abchazsku (od října 1992 do října 1993) potkalo něco podobného. Zatímco si velitelé ozbrojených sil na Západě z toho vzali poučení a jen neradi by podobné akce riskovali, západní politici – pod tlakem veřejného mínění – mohou podobné rozhodnutí zopakovat. Proto došlo k operaci Alba v Albánii na jaře 1997, která velmi připomínala operaci UNPROFOR.

Možná těmi nejkomplicovanějšími zahraničními operacemi na vynucování míru jsou při separatistických konfliktech. Politický mandát může být logicky vydán jedině pro vynucení realizace mírové smlouvy, jako např. IFOR. V takových situacích může být pro mezinárodní síly snazší vynutit vojenské aspekty smlouvy (včetně částečného odzbrojení) než její politický obsah (zvláště co se týče voleb). Při neexistenci politického kompromisu se stává pro jednu ze stran rozhodujícím právě zahraniční intervence. NATO se při uvažování o intervenci do Kosova na jaře 1998 a o případné letecké kampani v říjnu snažilo za každou cenu vyhnout rozhovorům s radikály KLA. Problém se opakoval v létě 1999, když NATO převzalo zároveň s kontrolou Kosova i závazek odzbrojit KLA. Rusko intervenovalo na straně Podněsterska ve srážkách kolem Bendery v červnu 1992 a také ruské vojenské zasazení v oblasti Prigorodného na konci října 1992 mělo rysy zahraniční intervence v separatistickém konfliktu (i když se tento konflikt ve skutečnosti odehrával v rámci federálního státu), tentokrát proti separatistům.

Pro rychlé ukončení válečného stavu může být vojensky účinné postavit se na jednu stranu konfliktu, ale politická legitimizace takového vítězství je problematická.

Humanitární selhání

Održení s sebou přináší nekompromisní srážky mezi dvěma či více vzájemně propletenými a etnicky mobilizovanými komunitami. Porušování lidských práv se šíří jako řetězová reakce. To vytváří nutnost a zároveň ospravedlnění zahraniční intervence. Avšak historie poskytování pomoci při humanitárních katastrofách je sporná a nepřesvědčující.

Jednotky UNPROFOR dokázaly zabránit hladu, navzdory tomu, že celá Bosna a Hercegovina byla zničena dlouhou občanskou válkou. Síly IFOR/SFOR byly úspěšné při poskytování pomoci, budování infrastruktury, provádění odminování. Ruské operace v Jižní Osetii pomohly postupné ekonomické a hospodářské obnově regionu. Ale všechny tyto úspěchy jsou zastiňovány neschopností zabránit etnickým čistkám a umožnit návrat uprchlíků.

Etnické čistky, které mezinárodní konvence zakazují jako zločiny proti lidskosti, jsou společným prvkem většiny separatistických konfliktů. Účastníci každé mezinárodní akce, vybavené mandátem ukončit válečný stav, brzy zjistí, že intervence pouze zmrazila

status quo, a ve skutečnosti přijala *de facto* výsledky úspěšných etnických čistek a přesídlování obyvatelstva. To je případ stále nevyřešené situace na Kypru, problém se objevuje v Chorvatsku, odráží se v gruzínské politice a je pravděpodobně jednou z překážek uspořádání Náhorního Karabachu. Velkou mezinárodní pozornost v této souvislosti přitahovala Bosna.

Daytonské dohody obsahují jasné a bezpodmínečné ustanovení, týkající se návratu uprchlíků a osob bez domova (*displaced persons*). Dále obsahují řadu polických slibů nepřijímat výsledky etnických čistek. Bylo by nepoctivé tvrdit, že tyto závazky a sliby byly zcela zapomenuty, ale přestavba multietnických komunit byla až dosud nedostatečná. Jane Sharpová vypočítala, že ke konci roku 1997 bylo kvůli válce 2,3 milionu osob bez domova, pouze 381 000 osob se vrátilo do svých bydlíšť a z nich pouze 22 500 se vrátilo do oblastí, kde armáda jejich etnické oblasti nekontroluje území. V roce 1998 bylo dosaženo několika pozitivních momentů. SFOR stabilizovala všechny zdroje, aby umožnil uprchlíkům hlasovat v domovských volebních obvodech, avšak zvolené místní vlády nefungovaly, ve volbách v září 1998 v Republice srbské zvítězili ultranacionalisté. Jak plyne čas je jasné, že návrat k etnické situaci, jaká byla před konfliktem (*status quo ante*), není proveditelný, a že odtržené části Bosny se konsolidují. Dokonce i mírový návrat Východní Slavonie do Chorvatska v r. 1998 vyvolal proud tisíců uprchlíků severním směrem, až do Norska.

Vedle etnických čistek existuje ještě obecnější problém lidí, kteří uprchli z oblastí zasažených násilím, a kteří se nemohou vrátit, pokud není konflikt vyřešen. To je aktuální v tureckém Kurdistanu, a dnes obzvláště v Čečensku, odkud utekly v letech 1992-94 tisíce obyvatel jak před Rusy, po jejich stažení 1995-96 před novým režimem, který se snažil zřídit jakýsi pseudoislámský stát [4]. Neexistují žádné spolehlivé statistiky, ale odhaduje se, že ani po ukončení většiny separatistických konfliktů se v letech 1995-98 (bez Kosova) v Evropě počet uprchlíků nesnížil. To je možná ten největší nezdár mezinárodního úsilí vynutit si řešení separatistických konfliktů, který navíc značně přispívá pokračování násilí.

Další vlna separatismu

Nejnižší úroveň násilí a separatismu za poslední desetiletí v Evropě byla v roce 1997. Pouze Turecko provádělo operace velkého rozsahu v Kurdistanu. Probíhalo několik mírových jednání a belfastská dohoda zřejmě urovnala ten nejdelší evropský konflikt a prokázala svou životaschopnost navzdory extremistickým útokům v červnu a srpnu. Pokus dosáhnout kompromisu v Náhorním Karabachu skončil rezignací prezidenta Levona Ter-Petrosjana 3. února 1998. Realizace daytonských dohod v Bosně a Hercegovině konsolidovala její rozdělení a jednání vedená USA o situaci na Kypru přinesly málo výsledků. Na jaře 1998 propukla separatistická válka v Kosovu.

Kosovo jako modelový případ

Tato válka byla nejenom předvídána, ale od r. 1992 se stále čekalo, že každou chvíli propukne a potvrdí neúčinnost evropské politiky prevence konfliktů. Kosovo mj. ukázalo, že dilema separatismu zůstává nevyřešeno: hlavní evropské státní a mezistátní organizace nebyly a nejsou připraveny legalizovat odtržení, i když ohromná většina

obyvatelstva tohoto území (které v roce 1989 ztratilo svůj federální status) jasně vyjádřilo svou touhu oddělit se od státu, který je otevřeně diskriminuje jako etickou skupinu a hromadně porušuje jejich základní lidská práva.

Po prvním vystupňování násilí na jaře 1998 chtěli evropští politici ukázat, že se něco na Balkáně naučili. Zatímco USA vedly diplomatická jednání, NATO demonstrovalo svou sílu a rozhodnost. Do května byly urychleně vypracovány plány operace v Kosovu a v polovině června bylo provedeno cvičení s 85 letouny za účasti 13 zemí. Ale jak politická vůle, tak vojenská připravenost rychle opadly. Další cvičení v Albánii skončilo jako logistická a propagandistická katastrofa. Špatné řízení modelového konfliktu se stalo až příliš známým. Jak shrnul Carl Bildt: „EU váhá, NATO není ochotné, Rusko se zdráhá a Amerika jede sólo jako vždy.“[5]

K dispozici byla okamžitě výmluva, že na vině je Rusko. Prezident Jelcin a ministr zahraničí Primakov byli jednoznačně proti jakékoli akci NATO proti Srbsku. Ani uprostřed hospodářského propadu v září-říjnu nepřestávala Moskva kritizovat přístup NATO. I někteří západní analytici psali o špatně naplánované akci, škodlivé ruským národním zájmům. Západní a ruské chápání krize bylo naprosto opačné.

Ruský přístup byl sice jednodušší, ale zato komplexnější. Bylo naprosto zřejmé, že humanitární postoje na něj neměly ten nejmenší vliv. Neurčitá idea „slovansko-pravoslavné solidarity“ poněkud oživila slovní projevy, ale v praxi měla malou politickou váhu. Mnohem důležitější bylo využití averzí vůči Alianci, které politicky vyjádřeno – měly zabránit NATO, aby se stalo ústřední organizací evropské bezpečnosti. Ruskou ambicí totiž bylo obnovit svou vlastní velmocenskou roli. Tato ambice se nijak nezmenšila, ba naopak, během krize se zvýšila a vyústila v záměr mít v krizi rozhodující slovo. A konečně byly zde i obavy ze separatismu: rozpadu státu, jehož spouštěcím signálem se mohlo stát Čečensko, což určovalo ruský nesouhlas vůči každému precedentu, který by mohl separatismus legitimizovat. Určitým skrytým motivem byla i obava, že jednostranné letecké údery by mohly zavést model chování, který by umožňoval vést akce i proti Rusku.

Jenom naléhavá potřeba finanční a humanitární pomoci ze Západu pomohla překonat tento postoj. Ruští politici si odnesli ponaučení, že nejvýhodnějším vyjednávacím postojem je ctižádostivé, nekompromisní stanovisko. Též pochopili, kdy ustoupit, aby nebyli úplně vynecháni ze hry, jako koncem ledna 1999. V případě Kosova bylo zvláštní, že ruský postoj dával určitý smysl, zatímco podzimní rozhodnutí NATO vyřešit humanitární krizi pomocí leteckých úderů nebylo zcela racionální. Ve skutečnosti si Aliance nastražila sama na sebe past ohledně své věrohodnosti – jen s dávkou velkého štěstí se jí z ní koncem října 1999 podařilo dostat.

Před tím, než mohlo podniknout nějakou ráznou akci, muselo NATO překonat tři překážky: Za prvé muselo získat legitimní mandát bez autorizace Bezpečnostní rady OSN a souhlasu OBSE. Někteří američtí a němečtí vládní činitelé sice tvrdí, že NATO by mohlo jednat samo za sebe, ale bylo až příliš zřejmé, že „potrestání“ Srbska by postavilo do jiného světla raketové útoky na cíle v Súdánu a Afghánistánu. Rezoluce Bezpečnostní rady OSN č. 1199, přijatá na konci září, neautorizovala použití síly a rezoluce 1203 z konce října byla také formulována spíše „politicky“. Západ se ani nepokusil využít vrcholící finanční krizi v Rusku, aby je přiměl souhlasit s udělením mandátu OSN, protože proti akcím, které by šlo označit jako „zahraniční zasahování“

do „vnitřních záležitostí“ Srbska, byla Čína. Rezoluce OSN č. 1244 z 10. června 1999 byla opět kompromisem, který umožňoval různé výklady.

Za druhé NATO muselo získat konsenzus 19 členských států, které neměly na angažovanost v kosovské krizi shodný názor. Řecko udržovalo zvláštní vztahy se Srbskem a Dánsko s Norskem odmítaly ignorovat stanovisko OSN k jakýmkoli operacím na podporu míru. Díky silnému tlaku ze strany USA v září-říjnu 1998 se podařilo vytvořit tradiční společnou frontu NATO, ale nebyla to fronta zcela pevná. Odtud politické manévrování a přesouvání politické zodpovědnosti na OBSE, které se stalo ideálním kandidátem na obětího beránka. Když se v únoru 1999 stala aktuální otázka zasazení pozemních sil, nedokázali se spojenci dohodnout na tom, kdo je bude financovat, a tak při jednání v Rambouillet vlastně neměli žádný akční plán. Ovšem během letecké války zůstala jednota NATO zachována.

Za třetí se NATO mělo lépe postarat o vojenské zdůvodnění operace. Nebylo jisté, zda by přesné údery na několik velitelských stanovišť skutečně zabrzdlily srbskou vojenskou kampaň v Kosovu. Úplné umlčení systému protivzdušné obrany vyžaduje stovky bojových vzletů a možná značné množství škod na civilních zařízeních a obyvatelstvu (*collateral damage*). Co ale dělalo podzimní leteckou kampaň obzvláště problematickým bylo kategorické vyloučení jakéhokoli pozemního zasazení jednotek NATO. Až když se plány, v jejichž středu bylo OBSE – které vymyslel Richard Holbrooke – začaly hroutit, Spojené státy s řadou výhrad souhlasily, že překonají svou neochotu a vystaví vojáky nebezpečí. Nemožnost čistě „leteckého řešení“ byla zřejmá již v říjnu, kdy NATO vydalo aktivační rozkaz.

Optimální scénář z podzimu 1998 měl demonstrovat sílu, která by donutila Srby, aby přistoupili na politický kompromis, aby souhlasili s tím, že Kosovu bude udělen podobný status jako má v Jugoslávské federaci Černá Hora, výměnou za mezinárodní závazek, že se Kosovo neodtrhne. Ale ani Richard Holbrooke se vším svým talentem vést mezinárodní jednání nebyl schopen dosáhnout ničeho, co by tento kompromis alespoň vzdáleně připomínalo. Optimální scénář se pak v únoru 1999 posunul směrem ke tříletému zmrazení problému, které by bylo vynuceno zasazením jednotek vedených NATO.

Separatismus působí potíže na celém světě. Existuje několik specificky evropských prvků, které určují charakter jeho nové vlny. Na prvním musí být zmíněna chronická krize v Rusku. Nezdary ústředních orgánů mohou urychlit odstředivé síly federace. Mohou ovlivnit i konfliktní oblasti okolo Ruska. Vyhledka, že se tento stát plný problémů zcela rozpadne je příliš nebezpečná, a naštěstí bezprostředně nehrozí, ale je možné, že odpadne několik volně spojených oblastí, jako je např. Kaliningrad (který jako první vyhlásil v začátku září 1998 regionální stav pohotovosti). Krize v Rusku může vyvolat ekonomické a politické zhroucení Ukrajiny, kde pozastavené reformy a ohromná korupce zvyšují politický tlak. Volby v roce 2000 mohou působit jako rozbuška.

Dalším faktorem je kombinovaný vliv dvou institucionálních rozšíření: (i) velmi debatované rozšíření NATO je příliš restriktivní (druhá vlna rozšiřování – zejména co se týče baltských států – je nejasná). (ii) Mnohem méně kontroverzní EU je příliš pomalé. Favorité obou procesů se mohou cítit vzhledem k vynaloženému úsilí zklamáni, zatímco státy jako Rumunsko mohou být svými vyhlídkami deprimovány.

Třetím faktorem je, že při řešení separatistických konfliktů ze začátku devadesátých let nebylo dosaženo žádného pokroku. Separatisté z Podněsterska, Abchazska, Náhorního Karabachu a Republiky srbské sice nedokáží zajistit svému obyvatelstvu prosperitu, jsou ale schopni budovat státní politické struktury, a konečně i zřídit pseudonezávislý stát. Pro budoucí separatisty takový model není nezajímavý.

Kombinací všech těchto vlivů můžeme sestavit přehled možných separatistických konfliktů v Evropě (viz tab. 4). Při vyhodnocování jejich pravděpodobnosti – se všemi výhradami k přesnosti a bez úmyslu prorokovat nějakou katastrofu – můžeme dovodit, že jejich hlavní determinantou bude etnicko-politická mobilizace. Ta může být měřena jen velmi přibližně, vyhodnocením (a) etnického napětí mezi obyvatelstvem daného území a státem, ke kterému patří, (b) politicko-územních organizací etnické skupiny. První neexistuje v Kaliningradu a nejisté ve Vojvodině, Karélii a Zakarpátí. Druhý předpoklad je nepřítomný anebo zanedbatelný asi v polovině případů.

Tab. 4: Potenciální separatistické konflikty

Oblast – Stát	Etnické rozdělení	Politická organizace	Mezinárodní hranice	Zahraniční spojenci	Zbraně	Politická stabilita	Pravděpodobnost konfliktu
Karélie – Rusko	ne	ano	ano	Finsko	ne	nízká	střední
Krym – Ukrajina	ano	ano	ano	Rusko	ano	nízká	vyšoká
Adžarsko – Gruzie	ano	ano	ano	Turecko	ano	nízká	vyšoká
Čer. Hora – Jugosl.	ano	ano	ano	žádný	ano	nízká	vyšoká
Vojvodina – Srbsko	ne	ano	ano	Maďarsko	ano	nízká	střední
Ingušsko – Rusko	ano	ano	ano	Čečensko	ano	nízká	vyšoká
Sev. Kazachstán – Kazachstán	ano	ne	ano	Rusko	ne	nízká	střední
Vých. Estonsko – Estonsko	ano	ne	ano	Rusko	ne	vyšoká	nízká
Jižní Slovensko – Slovensko	ano	ne	ano	Maďarsko	ne	vyšoká	nízká
Záp. Tádžikistán – Tádžikistán	ano	ne	ano	Uzbekistán	ano	nízká	vyšoká
Tatarstán – Rusko	ano	ano	ne	žádný	ne	nízká	střední
Tetovo – Makedonie	ano	ano	ne	Albánie	ne	vyšoká	střední
Kaliningrad – Rusko	ne	ano	ano	žádný	ano	nízká	střední
Vých. Ukrajina – Ukrajina	ano	ne	ano	Rusko	ne	nízká	střední
Zakarp. Ukraj. – Ukrajina	ne	ne	ano	Polsko	ne	nízká	nízká
Transylvánie – Rumunsko	ano	ne	ano	Maďarsko	ne	vyšoká	nízká

Čtyři faktory, které umožňují vznik konfliktu, jsou: (i) existence mezinárodní hranice nebo moře (Tatarstán je uzavřen uvnitř Ruska), (ii) etnická nebo politická podpora alespoň jednoho státu (Černá Hora, Kaliningrad a Tatarstán mezi ně nelze počítat), (iii) dostupnost zbraní (v polovině případů poměrně malá), (iv) špatná politická stabilita státu (nejslabší v Tádžikistánu, zhoršující se v Rusku, problematická v Gruzii, Kazachstánu, Srbsku a na Ukrajině). Když shrneme všechny tyto proměnné, můžeme dojít k závěru, že největší pravděpodobnost propuknutí separatistického konfliktu hrozí Adžarsku, Krymu, Černé Hoře, Ingušsku a východnímu Tádžikistánu.

Jestliže do jakéhokoli z těchto potenciálních konfliktů zasáhne mezinárodní intervence, bude to nejpravděpodobněji Černá Hora, kde odtržení získá legitimitu (jako jednostranné odstoupení od federálního uspořádání). Jistě se jí dostane podpory přinejmenším od několika států NATO (opět v čele s Itálií, jako při operaci *Alba*). Černá Hora představuje přirozené spojení mezi Bosnou a Kosovem, takže jednotky mohou být bez jakýchkoli problémů zabezpečovány letecky. Současně je možné, že by separatistické pokusy v Adžarsku, na Krymu, v Ingušsku, východním Tádžikistánu a severním Kavkaze byly podporovány sousedními státy, takže by nemusely vůbec vzbudit zájem mezinárodní veřejnosti.

Tyto alarmující vyhlídky by bylo možné řešit jenom tehdy – a možná jen do určité míry – bude-li vypracován politický a právní rámec pro řešení separatistických situací. Jako vzor možných řešení by mohla sloužit nová britská politika v Severním Irsku. EU zde zcela jistě bude hrát ohromnou roli. Její vliv by mohl být větší při možném odtržení Faerských ostrovů od Dánska (při kterém je zvyšování násilí jen hypotetické). Jako politický precedent by to mohlo být užitečné. Na druhé straně rozhodnutí EU začít jednání s kyperskou vládou, v podstatě ignorující politickou realitu odtržení, nepřispělo ničím pozitivním k jeho řešení, a ani nepřispělo „budování mostů“ mezi Tureckem a severním Kyprem.

Vztahy EU-Evropa a OBSE-Evropa představují typickou divergenci normativních a geopolitických perspektiv. Základní politické normy a standardy lidských práv jsou vyhlášovány jako rovnocenné a všude použitelné, ale vůle zachovávat, udržovat a vynucovat tyto normy a standardy se snižuje úměrně vzdálenosti směrem na východ a jih. Proto bylo rozhodnutí zahájit mírové operace v Náhorním Karabachu odsouzeno předem k nezdaru. Jedním z faktorů, který proti této geopolitické perspektivě pracoval, byla ropa v Kaspickém moři. Pokles cen ropy v letech 1997-98 snížil strategický význam ropovodů. Proto dnes není nikdo v Evropě ochotný se zabývat separatistickými konflikty na Kavkaze, a ještě méně ve Střední Asii.

Slibný model řešení separatistického dilema lze najít v rozhodnutí kanadského Nejvyššího soudu v srpnu 1998 týkajícího se Quebecu. Podle něj jednostranné rozhodnutí územně-správní jednotky, dokonce podporované lidovým hlasováním, neposkytuje dostatečný základ pro rozbití státu. Ale stát nemůže ignorovat demokraticky vyjádřenou vůli provincie a musí projednat podmínky i časový plán odtržení. Kompromis mezi základními principy územní integrity a právem na sebeurčení potřebuje solidní mezinárodní záruky, aby byl použitelný i v konfliktních situacích. Uvedení normy, že žádný stát nesmí nutit žádnou ze svých složek, aby s ním zůstávala ve společném svazku, do evropského politického systému vzbudí pravděpodobně politický odpor. Obecně ovšem taková norma odpovídá nastupující

transformaci států a ve svých důsledcích umožňuje řešit současnou nenormální situaci, kdy existuje řada nezákonných politických subjektů a stále vznikají nové.

Realizace kompromisů je nesmírně těžká, ale ve většině problémových oblastí je stále ještě možné zabezpečit podmínky pro demokratické volby. OBSE, Rada Evropy a další instituce mají řadu zkušeností z jejich monitorování a verifikace. Zvlášť komplikovaným aspektem normalizace bude zabezpečení práv uprchlíků a odmítnutí výsledků etnických čistek. Mezinárodní intervence zaměřená na vytváření bezpečného prostředí pro demokratické volby se tak může stát východiskem deeskalace a likvidace evropského separatismu.

Poznámky:

1. Propracovaná definice odtržení, viz **James Mayal**: Nationalism and Information Society. Cambridge. CUP 1990, a **Alexis Heraclides**: The Self-Determination of Minorities. International Politics, London, Frank Dass 1991.
2. OSN o bezmoci mezinárodních pozorovatelů OSN v Tádžikistánu a Abchazsku, viz **Andrew Meier**: Arm the UN Military Observers, International Herald Tribune. 25 Aug. 1998.
3. **Down but Far From Out**. The Economist, 1-7 Aug. 1998.
4. Před ruskou intervencí v roce 1999 žilo v Čečensku 600 tisíc lidí. 217 tisíc uprchlíků se uchýlilo k příbuzným a známým především v Ingušsku. Uvnitř Čečenska se neustále – podle toho, jak se pohybuje fronta – přemisťuje 150 tisíc lidí. Znamená to, že naprostá většina Čečenců jsou uprchlíci. *Čečenské osudy*. Pátek Lidových novin, 11. 2. 2000 / red.
5. **Carl Build**: Déja vu in Kosovo. Financial Times, 10 June, 1997.

Zachování NATO je pro transatlantickou vazbu životně důležité. V tomto bodě se Amerika s Evropou naprosto shodují. Evropa by se bez NATO stala nejenom zranitelnou, ale téměř okamžitě by se také politicky fragmentalizovala. NATO zajišťuje evropskou bezpečnost a poskytuje stabilní rámec pro naplňování evropské jednoty. Z těchto důvodů je NATO pro Evropu historicky nezbytné.

*Zbigniew Brzezinski „Velká šachovnice“
(K čemu Ameriku zavazuje její globální převaha.)
Mladá fronta, Praha 1999.*

STÉ VÝROČÍ NAROZENÍ

Plukovník in memoriam Karel PAVLÍK

* 19. října 1900 Hradové Střímelice

† 26. ledna 1943 Mauthausen

Při loňském svátku republiky – 28. října 1999 – byl prezidentem republiky vyznamenán medailí Za hrdinství plukovník in memoriam Karel Pavlík. Byla to náhoda?

Před šedesáti lety, 14. března 1939, vstupují do Česko-Slovenska jednotky wehrmachtu. Němci tak vstoupili do republiky ještě předtím, než začaly rozhovory dr. Emila Háchy a Adolfa Hitlera. Nacisté se obávali možnosti obsazení zbytku ostravsko-karvinského revíru beckovským Polskem.

Po osmnácté hodině vstoupili Němci do centra Místku. Část jednotek obsazovala město a druhá část postupovala dál. Právě tato část byla zastavena u Czajankových kasáren. Českoslovenští vojáci se střetli pravděpodobně s 84. pěším plukem, který patřil do sestavy 8. pěší divize pod velením generála Kocha.

V budově bývalé továrny byl ubytován III. prapor pěšího pluku 8 „Slezského“. Mužstvo praporu tvořili z větší části vojáci, kteří narukovali 1. března, a z menší části starší vojáci. V kasárnách právě probíhal kurz polského jazyka, jehož se účastnilo i několik důstojníků. Poprvé se sem přišel podívat i velitel 12. kulometné rotý kapitán Pavlík.

Kolem kasáren nejprve projelo několik motorek. Strážní předpokládali, že jde o průjezd čs. četníků, přesto to hlásili. Zanedlouho se přiblížily nákladní a osobní automobily. Jeden zastavil a vylezli z něj Němci. To již poznali i strážní a začalo se střílet. Již při prvních výstřelech vyběhli účastníci kurzu vedení kapitánem Pavlíkem. Pavlík se nechal informovat o situaci a začal organizovat obranu. Rozdělili si rotní

zbraně. Českoslovenští vojáci měli v kasárnách jen málo zbraní - pušky a lehké kulomety. Kriticky málo však bylo nábojů. Němci stříleli protiletadlovým dělem a ozařovali obránce silnými světlomety.

Kapitán Pavlík energicky vydával povely a sám střílel z kulometu. V době, kdy byla situace nejtěžší, povzbuzoval vojáky slovy: „To nic, ty zmužeme!“ Ve chvíli, kdy vypálili Němci z děla, poznal neudržitelnost obrany, vytáhl pistoli a prohlásil: „To nic, hoši nebojte se! Poslední rána je pro mne!“

Na scéně se objevilo německé obrněné auto, které ostřelovalo nádvoří. Střelba našich vojáků však byla stále řidší docházelo střelivo. Od kanceláře velitele praporu podplukovníka Štěpiny se ozvalo troubení „Zastavte palbu!“ Karel Štěpina nařídil poručíku Martínkovi, aby vyšel ven s bílým praporem a vyjednával. Jen co však vyšli před kasárna, byli zadrženi. Naši se vojáci vzdali. Byli vyvedeni ven k památníku padlých a do kasáren vtrhli Němci. Na naší straně byli pouze dva lehce zranění, na straně Němců byli padlí a těžce zranění. Pro Místek začalo období nacistického teroru.

Velitel obrany kapitán Karel Pavlík byl jedním ze stovek československých důstojníků. Do osudného 14. března se ničím významným neodlišil a nadřízení jej nehodnotili jako zvlášť nadaného. V kritických chvílích se vždy ukazuje pravá stránka osobnosti a Karel Pavlík v této zkoušce obstál. Do dějin se zapsal jako člověk statečný a neohrožený.

Budoucí důstojník se narodil 19. října 1900 v malé obci Hradové Střimelice v okrese Český Brod. V letech 1911 až 1915 studoval na měšťance a poté absolvoval učitelský ústav. Po krátkém učitelování působil jako státní úředník. V roce 1920 byl odveden. Tento odvod změnil od základů jeho dosavadní život. Na vojně se přihlásil na Vojenskou akademii v Hranicích na Moravě. Byl přijat a v roce 1923 vyřazen jako poručík. Patřil spíše k průměrně nadaným, absolvoval jako 88. ze 105 akademiků. Nejlépe mu šla zdravotní věda, občanská nauka, administrativa a střelba, nevynikal v taktice, výcviku a němčině.

Nastoupil k hraničářskému praporu 1 v Děčíně. Hraničářské jednotky patřily po celou dobu první republiky k nejlepším pěším jednotkám. Ve funkci velitele čety se osvědčil a v roce 1928 je přemístěn k pěšímu pluku 5 „Tomáše Garrigue Masaryka“ do Prahy.

Poručík Pavlík se oženil a sloužil opět jako velitel čety, v roce 1929 byl velitelem výcvikového střediska mladých remont. Byl povýšen na nadporučíka a v roce 1932 na kapitána. Je hodnocen jako důstojník živé, družné povahy, trochu lehkovážný a povrchní. Přátelí se však příliš s mužstvem a mimo službu se straní společnosti starších důstojníků. Dobrý jezdec koňmo, písař na stroji a výborný jezdec na kole.

V roce 1933 byl přemístěn z Prahy k pěšímu pluku 8 „Slezskému“ do vzdálené místecké posádky. Kapitán Pavlík nesl své přemístění těžce, pokusil se neúspěšně intervenovat ve svůj prospěch u ministerstva národní obrany a parlamentu. Přemístění z Prahy do Místku považoval za trest. Situace byla ještě složitější tím, že v Praze nechával rodinu. I v Místku zastával funkci velitele čety, jeho hodnocení se však změnilo. V roce 1934 jej velitel pluku plukovník Berka hodnotí takto: „Pro své neuspořádané rodinné poměry změnil se ve svůj neprospěch, vyhýbá se společnosti starších důstojníků. Je povrchní, lehkovážný a rád klame. Stupeň kvalifikace – nevyhovující.“

Rodina kpt. Pavlíka se rozpadla. V roce 1935 se Pavlík se situací smířil a začal na sobě pracovat. V roce 1936 je mu svěřeno velení nad rotou a velitel do osobních záznamů zapsal, že se oproti dřívějším nepěkným sklonům znatelně zlepšil. Pro funkci velitele roty je velmi vhodný.

Za mobilizace v roce 1938 velel rotě a jeho hodnocení je výborné: „K představeným velmi ukázněný, k sobě rovným snášenlivý a kamarádský, k podřízeným přísný, spravedlivý a dovede si zjednat autoritu. Za mobilizace se osvědčil.“

Po zmíněném osudném březnu se stal pobočníkem velitele pracovního praporu 402. Při likvidaci armády v době protektorátu se přihlásil do obchodnicko-živnostnického kurzu. S okupací se však nikdy nesmířil. Nejprve se zapojil do ostravské odbojové organizace „Za vlast“. Tato organizace napomáhala při přesunu čs. vojáků k zahraničním formacím. Poté se Karel Pavlík přestěhoval do Prahy a zapojil se do ilegální odbojové organizace Obrana národa. Byl jedním ze spolupracovníků legendárního štábního kapitána Morávka a prof. L. Vaňka, vedoucího sokolské organizace Jindra a člena Sokolské revoluční rady, kterého Němci po zatčení přiměli ke spolupráci.

Po atentátu na Heydricha (Pavlíkova účast na něm je sporná) musel často měnit svá útočiště. Když byl profesor Vaněk zatčen, podařilo se K. Pavlíka nalákat do pasti. Při schůzce s Vaňkem se na něj vrhli členové gestapa v civilu. Podařilo se mu sice ještě vyklouznout, ale byl dostižen policejními psy a zadržen. Po řadě výslechů a mučení byl Pavlík převezen do koncentračního tábora Mauthausen a 26. ledna 1943, ve věku třiačtyřiceti let, popraven ranou do týla. Po válce byl in memoriam povýšen na majora. Symbolicky je pohřben v Kostelci nad Černými lesy.

Karel Pavlík byl jedním z mnoha předválečných důstojníků, kteří věděli, kde je jejich místo. Je jedním ze stovek zapomenutých a nedocenených odbojářů, padl na domácí ilegální frontě v boji proti okupantům a splnil tak slova přísahy československého vojáka.

Bc. Marek Skýpala

Military Aspects of European Security Identity by Ing. Karel Pezl. The author of this study, a retired general, the military advisor to the President of the Czech Republic, and long-standing collaborator of our revue, pays this time his attention to military aspects that arise from the results of Helsinki Meeting (December 1999) held in Köln upon Rhine (Germany) on common foreign and security policy and the so-called European Security and Defence Identity. European states plan to develop autonomous potentialities, so that they might make decisive measures when NATO, as a whole, is unwilling or it unable to intervene. In such cases, under the leadership of the European Union, European nations ought to build necessary armed units to solve international crisis. It will not be a sort of unified European army, as a substitute for NATO, but a joint structure which enable proper military response. NATO still remains the basic pillar of European defence. This fact is reflected in the hierarchy of operations: NATO ONLY (19 NATO member states), NATO MINUS (without participation certain states, e.g. the USA), EU/WEU WITH NATO ASSETS (with the use of Alliance material, facilities, etc.), EU WITHOUT NATO ASSETS (without their use). This common European security policy carries for the Czech Republic many new duties and responsibilities. And this article was written with the aim to explain them.

What Kind of Defence Industrial Policy Shall We Need? by Doc. PhDr. Miroslav Krč, CSc. This exposition is a sequel to the article published in this Czech Military Revue No 4/1999, dealing with the problems of national industrial base. Because of its complexity, the theme needs further explanation. The theme covers principles of acquisitions, rivalry among competitors, foreign trade and so on. Defence industrial policy has to incorporate industrial goals into defence planning. Regular meetings and discussions with industry leaders will articulate all sorts of military requirements, maintenance of military material and vehicles. The offset policy, which helps to home industries, should

become indispensable part of such bargaining. Our country has not any experiences from offset policy, so we can learn only from experiences from abroad, from the Netherlands, Spain, or Portugal. New security surroundings, global problems requires re-enforcement of military co-operation and enforced mechanism of burden sharing. National production of all weapons is extremely expensive and ineffective. Therefore transatlantic co-operation has also economy dimension. Even the U.S. e.g. depends on Japanese components for up-to-date arms systems. To understand the character of defence industrial policy is an important task. Because of structural changes of defence industry, cuts in defence budget after the Cold War, new advanced civil technologies and their applications within the forces, wrong concept of acquisition could lead to economy crisis. The main goal of proper defence industrial planning: to decide whether this or other product will be produced in civil or military sector.

Possible Ways of Rationalization of Economic Management in the Province of MoD CR by Lt.Col. Ing. Roman Horák. Economy Division of Defence Ministry is very complicated system covering elements of both ministry and the Czech Army and its components, internally connected and structured, with established linkages, responsibilities and powers. From the point of economy management it covers budgetary section, grant-maintained organizations and even state companies. It influences lives of nearly 45 thousand civilian employees and their families, 34 thousand of servicemen and 30 thousand recipients of social benefits and old age pensions paid by the defence sector. Current restrictions of sources for the armies all over the word push governments to look for most advantageous saving mechanism which will allow to preserve at least the same level of forces potential. Seeking inspiration, we may follow running economy changes in armies of NATO member states. For example: In Britain, they succeeded in lowering expenses by 5 per cent, and national

military capacity still rises. In Germany, the defence sector is perceived as a large state (non-profit) company. But it must observe rules of behaviour of spending organization. It concentrates mainly on the so-called weak point of economy system. In the US, this type of source management is labelled as "4 A" – acquisition-allocation-accounting and analysis. Prospective changes in the Czech Army can be deployed at two levels: at the top-level and at the level of procurement of supplies. Both levels are mutually interconnected and influence each other. This fact also affects rationality of savings. There is another thing we must not forget, the motivation of people.

Defensive Technologies: The Management of Research and Development by Ing. Ladislav Klíma, CSc., and Col. Ing. Karel Eminger. In this article the authors put some proposals for higher quality management of defence research a development of defensive technologies, which was laid down by the Government Decision of 16 January 2000 "On National Research and Development Policy of the Czech Republic". This document says that the main cause of all deficiencies of research and development in the CR are defects of their management, at all levels. The situation in our country is even more complicated by disunity procedures, because many institutions or departments introduced special procedures with ill-founded differences. In authors' opinion, there are several starting points: firstly it must be based on national (statewide) legislature, norms and proceedings. Secondly it must respect established rules and procedures of NATO alliance, and finally it must take into account MoD potentials, structures and manpower. National policy supports subjects both with pure Czech and international programmes, but all within limits set by the European Union.

The Institute of Strategic Studies of Military Academy in Brno by Ing. Josef Janošec, CSc. This brand-new institute began to constitute in 1999. It was established under quite new situation. The Czech Republic is a member of NATO organization, the temporary defence "in all directions" is transformed into "coalition defence in NATO framework", the world faces new

economy and banking industry phenomena, tries to stop proliferation, terrorism. We experienced ethnical cleansing and humanitarian assistance in the former Yugoslavia, Russia is waging war in Chechnya, etc. All such events ask for strategic studies. The Institute will therefore concentrate on production of scholarly and prognostic knowledge of military character at the strategical level of decision-making. Long-term orientation is towards the Czech Republic, neighbouring states, NATO, USA, Russia and other states and their organizations as case study. The Institute will partake in preparation of relevant documents dealing with defence and security of the CR. It is also going to take part in pedagogy activities, under rules of Military Academy Brno. Currently it has six research workers.

MILITARY ART

Deployment of the Forces in Peacekeeping Operations after the Year 2000 (*Experiences and Further Prospects*) by Col. GSO Ing. Vladimír Trněný. The defence of theses before examiners is a culmination of the Operational Course of General Staff at Military Academy Brno. It is not possible to publish all papers, not even full-text of them. We therefore release shortened and abridged study of one most excellent graduates, which may serve as an incentive in military schools and scholarly institutions. He characterises present situation in our scholarly institutions as retarded after current trends. But it ought to be reverse. The institutions should form trends of developments, so that we might adapt reality to our demands. At international level, the means for influencing international surrounding there are Peacekeeping Forces. We have two types of them: those of the first generation (which reflect the reality of bi-polar world). The second generation is characterized by a change in priorities, higher active measures, operations are more complex and the role of armed forces had changed. It covers both peacekeeping operations and peaceenforcement operations. His inspiring study is based on Joint Warfare Publication 3-50 "Peace Support Operations", Military Doctrine of the Royal Netherlands Army, Military Concept

for NATO Peace Support Operations and many others.

Electronic Warfare in the Czech Army by Lt.Col. GSO Ing. Jaroslav Velíšek, CSc. In 1997 the Czech army draw new concept of electronic warfare (EW), similar to EW concept of U.S. Armed Forces, because organization of our forces and its supporting means, together with their control, (after dissolving of Radio-Electronic Corps) were integrated into Military Intelligence Service, which is similar to American conception and NATO documents at this time were not available. Based on the new starting points, the article gives EW doctrinal fundaments, resulting now from NATO documents, adapted for the Czech Army. It gathers bases for the EW in any present forces, further it declares aims and missions of EW and explains content of the EW and its areas. The author presents the basic line for the control of EW activities. This article wants to make wider military public acquainted with this new approach to EW, so the author quotes new definition of EW, introduces terms Electronic Support Measures (ESM), Electronic Counter Measures (ECM) and Electronic Protected Measures (EPM).

The Army of the CR and the Elimination of Various Dangers (*Disposal of Effects of Natural Catastrophes and Industrial Disasters*) by Lt. Col. Ing. Vojtěch Němeček, Ph.D. Alongside with the defence of sovereignty, territorial integrity and fulfilment of international commitments, there is another important mission of the ACR, the assistance in calamities and industrial accidents. The ACR ability to fulfil those tasks is often questioned, without special training and with materials and vehicles designated originally for combat (warfare) operations. To answer such questions we must define tasks of the ACR. They are threats to humane lives, material and cultural assets. Secondly the Army will assist during recovery of basic function of infrastructure on the given territory. Such tasks could be fulfilled both in co-operation with other organs of the so-called Integrated Rescue System, and also by itself. The author enumerates levels of emergency situations and respective prevention measures. He uses his textbook

"Elements of Crisis Management", Military Academy Brno, he wrote in 1997. This article extends theme even further, it deals with relieve operations during floods and deluges, evacuation of population, recovery of affected region. The army must be prepared to fulfil similar situations, from humanitarian and economy reasons. There is also one underlying motive: the increase of its image in the eyes of civilian public.

Interrogative Look at the GIS in Everyday Practice of the Army by Doc. Ing. Oldřich Horák, CSc. The article deals with problems of terrain analysis, which is done in the framework of analysis of operational area. The author presents higher role of users (officers) during formulations of requirements for database and program software, because digitalization brought along the chance to make use of digitalized information about terrain in various Geographic Information Systems (GIS), which is logically reflected even in field command systems, especially as basic source of topographic and geographic data in area of operation, or "theatre of operation" in NATO terminology. There is a trend to replace "classical" paper maps by digital products. The topographic service of the Czech army is in the forefront of this process. For many years it has been producing data on the territory of our state and distributed them among users. While in the Air Force there are problems of orientation of plane in space, ground forces have similar project of terrain analysis. Now we solve the theme "analysis of operational area", which was presented at the premises of Ground Forces Command Olomouc. But there is one great problem with the preparation of staff officers, because even the most simple program e.g. ArcView (which is very friendly to users) needs proper schooling. Program costs (without additional modules) 1,500 US dollars, training course for one user about 10,000 Czech Crowns.

OPTIONS AND CONTROVERSY

Security Documents of the Czech Republic by Col. GSO Milan Kubeša, CSc. Those documents are: Security Strategy of the CR (approved by the Government in February 1999) and Military Strategy of the CR

(approved in March 1999). Both documents are prepared to be updated. And we must ask: Why shall we amend those documents? Only a year after their approval? One of many possible answers: the CR entered NATO alliance. But according to the author of this article, both documents are not compiled well, the themes often overlap, some situations are very improbable etc. At the Round Table Discussion "Operation 2000" (held at Command and Staff Department, Military Academy Brno, on January 11, 2000) the participants of discussion came to the conclusion that under our membership in NATO is a variant of independent defence highly implausible. The principal method of the defence of the Czech Republic, against armed threat, will be coalition defence (which is not contradictory to the defence of country only by our own means). Therefore the author recommends to formulate more precisely and unequivocally the term defence, with the inseparable attribute of "collective", so that all misapprehension could be eradicated. Current document shouldn't be only "amended", we must prepare completely new document, named "Security Concept of the Czech Republic", under the patronage of the State Security Board.

Effectivity: Topical Imperative by Ing. Václav Svoboda. The impetus for this essay came from the article "Does Effectivity Belongs to the History?" by Maj. Patočka (VR 4/99). According to Mr. Svoboda, the key problem of lower effectivity in the forces lies in insufficient transparency, disunited explanations of terms, shortage of back feed during information exchange, structural unstableness, personal aversions, misunderstanding problems and prevailing overall passivity, etc. To solve problem, we must first define what actually "effectivity" means. Generally it is ratio between final effect (production, output) and outlays (sources, inputs). This simple mathematical formula is mentioned only to remind us production and sources problem. Nearby to effectivity there is a term "economy" (thriftiness), which puts stress on utility. Efficiency, on the other hand, is more integral character, while productivity refers more to time. You see that "effectivity" is many-sided notion. As to defence, measurement of effectivity is closely tied with

the assessment of security risks and their elimination. Positive effects is rated in terms of quality of life, humanity, culture, solidarity, peace and forming friendly and stable security environment (home and external). And here is necessary international co-operation, which helps mutual understanding, accepting international standards of behaviour, toleration to different cultures. The army plays – in this context – conflicting role. That why the author regards the term "effective army" as rather contradictory. Great (system) effectivity affects the whole defence sector: they need better rationalization, balanced dynamics, transparent planning, command and control. Small (local) effectivity is of another character. It is related to humane engineering, maintenance of cars, buildings, short-term attachment abroad and so on. If every serviceman has its own audit, the problem of effectivity could be much easier. In Great Britain, in armed forces, they have a programme FRONT LINE FIRST, which could present model even for us. In our republic we must use modern method of management, Planning, Programming, and Budgeting system, information technology and experiences from abroad. If we attach our education, responsibility and the will to work, the success is guaranteed.

Conception Documents of Security and Defence Policy of the Czech Republic by Lt.Col. Doc. Ing. Luděk Hodbod, CSc. The State Security Board decided on December 21, 1999, to amend basic security documents of the CR. The author, who is a Senior Lecturer at the Military Academy Brno, wants to express – rather in advance – his opinion, well before the proper discussion over those documents will be opened, so that we may avoid the danger that even "amended" documents will repeat the same mistakes and errors, as previous ones, which could be characterized as very narrow military approach. The author quotes texts published by the secretariat of State Security Board. They cover wide spectrum of problems, from civil emergency planning to non-military defence (which is according to him quite problematic, illogical term). The scheme is not coherent, consistent, one may think that subjects were chosen at random.

Also connection to Alliance documents couldn't be so apparent, it should stay in the background, only underlying the whole documents. The developing of principal security and defence documents shouldn't be only a matter of small groups of military analysts and top officials. Something ought to say even general public.

Essay on Problems of Research in the ACR (*Air Ergonomy*) by Ing. Josef Pavlík. At present uneasy situation of the Czech Army and especially its Air Force it is necessary to make use of all things that could raise the qualities of training. There is another fact of advancing changes in technology. It is a pity, the author writes, that in our forces we nearly neglect the branch of science called "ergonomy". It deals mainly with man-machine relations. New branch of science came into being: Air Ergonomy, which concentrate on effectivity of flying preparation and optimalization of relation pilot-aircraft. For those reasons it is also very active, sometimes decisive actor in prevention of air accidents. Shortly: the Czech Army plans to buy light planes L-159, training plane Z-142 MAF and in the future even supersonic fighters. New avionics will need a lot of training, psychology preparation. The author proposes to create coordinative body in the defence sector to coordinate related activities and into teaching schedules in military academies introduce new subject-ergonomy.

The Continuity of Preparation of Military Professionals in the Army of the Czech Republic by Doc. PhDr. Václav Vondrášek, CSc. Along with adopting the practice of armies of the advanced democracies, we must return to domestic traditions, those of post-war period (1945-47), namely two years after World War II, when the then democrats tried to follow the heritage of the so-called First Republic. It is the deep knowledge of history which may help to understand the tradition of the Czech army. We must change our view on military, its officer corps, as undeniable and natural role of the state. In this sense we may be inspired by advanced democratic countries, which pay high attention to military science, education of military professionals. Actually, we can't copy their experiences, nor our pre-war traditions.

It will be quite uneconomical to discover obvious truths, developed by the founder of our statehood, by the President Masaryk and his follower, the President Beneš. Moreover, in this way, we may avoid the mistakes and errors of our predecessors. The author is very sorry that project dealing with those themes, worked up by his Department of Social Studies at Military Academy Brno, was refused without proper reasoning.

BOOK REVIEW

Two Dictators on the Alert (*Hitler, Stalin and the Second World War*). Circumstances tied with the Nazi aggression against the Soviet Russia on 22nd June 1941 are still one of topical theme of all military historians. Time distance, new documents enable more thoroughly, more objectively use unclassified archives. But we must bear in mind that there are possible fakes, misinformation, and last but not least, intelligence services of all states do not release absolutely all classified documents. Those facts we must bear in mind when we read the book "Breach of Promise" by reputable German historian Werner Maser, specialised in Hitlerite Third Reich. The core of his book is statement that both Hitler and Stalin were prepared to attack each other, the time margin was on the side of Hitler. On December 18, 1940, Hitler signed "Operation Barbarossa". The directive was the strategic outline for a campaign against the Soviet Union. Opposing forces had strategic plan of concentration of troops against Germany, worked out by Marshall Vasilevski, signed by the Russian Defence Minister and the Chief-of-the-Staff ("Vasilevski plan" of May 1941). The main objective of this plan was preventive stroke against the enemy, preparing for aggression. Considering preparation on both sides, the Hitler's war could be taken as "preventive war". The most "funny" thing is, Werner Maser writes, that they both made eager preparations for attack during the period of the Nazi-Soviet Pact of non-aggression.

INFORMATION SERVICE

NATO Codification System and Industry by Lt.Col. Dr. Ing. Josef Šmondrk. NATO Codification System (NCS) is important logistical system that support maximal

effectivity. It is used all over the world. NCS requires mutual relations between industry and NATO codification authorities, as only on the basis of knowledge the supplier can prepare offers to meet requirements of the forces. Codification is based upon the respect to several standardization agreements (STANAGs). The codification needs large amount of data, which could be divided into two large groups: (i) information about producers, suppliers and sub-suppliers, (ii) set of data about individual items of procurements, e.g. NATO Stock Number. The basic document, respective identification direction, is called FIIG (Federal Item Identification Guide). There is also one important advantage: codified items are released both in international and national database on CD – NATO Master Cross Reference List (NMCRL) for NCS users. In Czech Defence Sector we introduced Unified System of Evidence of Material, which fully respects principles of the NCS. The top-organ which is in charge of this unified system in defence sector is the Main Directorate of Standardization, Evidence a State Verification of Quality. This division in fact plays a role of Czech national codification authority and it is the only institution of this sort in our country. Among others, it is e.g. entitled to assign codes for Czech producers and foreign customers – NATO Commercial and Governmental Entity Codes (NCAGES).

The System of Financing of the Canadian Armed Forces. *Translated and adapted by Lt.Col. Roman Horák, CSc., and 1st-Lt. Ing. Vladan Holzner.* Owing to basic changes in international climate, the Canadian Prime Minister launched in November 1993 process of complex revision of Canadian defence policy. New features of this policy are explained in White Paper on Defence (1994). Defence policy must reflect not only unstable international situation, but also demanding home background, with financial deficit reaching nearly 6 per cent of overall gross national product. To solve difficult economical situation, the government made severe strict budget cuts, so that military expenses in the year 2000 are going to reach only 60 per cent of planned expenses. The Ministry of National Defence was ordered to overwork defence project, especially as far as

allocation of sources is concerned. Strategic planning is designed with the prospects for 15 years, with particular horizon of 5 years, by means of task plans and directives of defence planning. And here is a place for savings – humane sources, weapons/material and all-round support – variables which have to be utilised as effective, as possible.

European Security and Defence Capabilities after WEU Audit by Maj. Ing. Radomír Jahoda. This is a very short information about revived activities aiming to develop merely European forces. One of many parts of this process was the audit of operational assets for crisis management, under the command of European countries. The audit was done both by full members of EU and also associate members, including the Czech Republic, 21 states in total. The results reached confirm the potential of European states to conduct operations of they own, in a broad range of the so-called Petersberg's tasks that are as follows: humanitarian and rescue operations, peacekeeping operations, and peacemaking operations. Some problem areas were identified: forces readiness and their forward deployment, strategic mobility, the ability to stay for a long time in places of deployment, interoperability and operation effectivity, and finally the need of joined operational command, with special respect to C3 (command, control and communication). To summarize, the structure of European forces, especially ground forces, is more classical, static. The only countries that made a great progress in this field are Great Britain and France, because they imbibed lessons from Bosnia and Herzegovina. Other European countries are rather late.

External Interventions in Secessionist Conflicts in Europe in the 1990's. Such conflicts have become a major feature of the European political landscape. International response to them have varied from full-scale military interventions to half hearted mediation, generally providing for freezing of most active hostilities and for addressing most urgent humanitarian needs. Most detailed study on this theme by Pavel K. Baev (Senior Researcher at the International Peace Research Institute in Oslo, Norway) was published in *European Security* /

Summer 1999. The core statement is that Europe in the 1990's saw more "peace" operations on its soil than any other region in the world, but still was not able to find a satisfactory answer. Kosovo is a tragic illustration of that, and the deployment of NATO troops after massive use of airpower still lacks of the framework political plan and appears very tentative and opportunistic. Several specifically European factors define the perspective of a possible new wave of secessionist conflicts in the region. The article is accompanied by several tables with the survey of secessionist conflicts in Europe that are supplemented by the latest data from war in Chechnya, published in Czech Weekly Supplement of *Lidové noviny*, February 11, 2000.

PERSONAL DATA

Colonel in memoriam Karel Pavlík by Marek Skypala, Bc. This year it is the hundredth anniversary of the birth of Col. Karel Pavlík, who was decorated on 28th October, 1999, by the Medal of Heroism. Who was that man? In 1939, even before talks

between dr. Emil Hácha and German Chancellor Adolph Hitler were actually opened, the German army – Wehrmacht – occupied Moravian industrial city "Místek" to preclude Polish occupation. After a short gunfight, in which Capt. Pavlík, the commander of machine-guns company, participated, Czech soldiers were forced to surrender. They had only two servicemen slightly wounded, the Germans had several men killed. After the establishment of a German protectorate, when the Czechoslovak army was dissolved, he joined a civilian requalification course and at the same time he became a member of illegal resistance movement of the former officers "Obrana národa" (Defence of Nation). He was one of comrades-in-arms of Czech legendary hero Capt. Morávek. After the assassination of "Protector" of Bohemia and Moravia, the head of Nazi's secret police, Reinhard Heydrich (the participation in the assassination of Capt. Pavlík is not clear), he was betrayed, arrested and after severe torturing and examination executed in 1943. He belongs to many pre-war officers who fulfilled their duties, but after the war were not properly appreciated.

Plk. Ing. Karel Eminger, narozen 1944. Vystudoval VA Brno, obor elektrické a speciální výstroje letadel. Od roku 1968 pracoval ve výzkumu, naposledy na programovém vybavení stanice RAMONA. V roce 1980 přešel na vojensko-vědecké oddělení GŠ. Od roku 1991 byl vedoucím oddělení vědy na MO a ředitelem institutu řízení informačních systémů vojenského zdravotnictví. Podílel se na tvorbě poznatků k formování strategie obrany ČR, profesionalizace AČR, politiky rezortu MO při tvorbě nového systému obranného výzkumu ČR. V letech 1995-98 byl vedoucím oddělení vědy na odboru správy majetku MO, na investičním odboru vedoucím skupiny pro vědu a obranný výzkum. Je tajemníkem Rady rezortu ministerstva obrany pro obranný výzkum. Nyní je ředitelem Vojenského úřadu vědy, výzkumu a obranných technologií.

Pplk. doc. Ing. Luděk Hodboď, CSc., nar. 1949. V roce 1971 ukončil první fakultu VAAZ ve Vyškově. Poté pracoval do r. 1986 v různých funkcích včetně velitelských na stupni útvar u pozemního vojska a civilní obrany. Od roku 1986 působil na VA Brno na katedře všeobecné taktiky a na katedře strategie a operačního umění. V současné době pracuje na katedře řízení obrany státu. Kandidátskou práci obhájil v roce 1993, habilitace v r. 1994. Předseda akademického senátu VA. Publikuje ve VR a dalším vojenském odborném tisku.

Doc. Ing. Oldřich Horák, CSc. (plk. v zál.). Nar. 1943, absolvoval Vyšší vojenské učiliště ve Vyškově v r. 1965, studium na VA Brno v r. 1973, obor velitelsko-štábní, zpravodajský. Do roku 1981 zpravodajský náčelník 9. tankové divize, poté náčelník informační skupiny zpravodajského oddělení 4. armády. Od roku 1985 vědecko-pedagogický pracovník na Fakultě velitelské a štábní VA v Brně. Od r. 1989 do r. 1998 vedoucí katedry vojenského zpravodajství. Nyní pracuje jako docent na téže katedře vojenského zpravodajství a elektronického boje.

Pplk. Ing. Roman Horák, CSc. Narozen 1957. Vystudoval VVŠ TTŽ Žilina, obor

finance armády, postgraduální studium na Vojenské akademii v Brně. Vědecká aspirantura tamtéž byla ukončena v roce 1993. Vykonával řadu funkcí ve finanční službě u útvaru a svazku. Od roku 1993 působí jako vysokoškolský pedagog, katedry vojenské logistiky Fakulty velitelské a štábní Vojenské akademie v Brně. Přispívá do sborníků konferencí a seminářů pořádaných vzdělávacími institucemi.

Mjr. Ing. Radomír Jahoda, nar. 1965. V roce 1987 ukončil studium na VVŠ PV ve Vyškově obor průzkumný. Po výkonu základních velitelských funkcí pracoval v letech 1991 až 1995 na Úřadu pro kontrolu ozbrojení v oddělení provádění inspekce podle Smlouvy o konvenčních ozbrojených silách v Evropě. V roce 1996 absolvoval kurz štábních důstojníků v Institutu národní obrany nizozemské armády v Ypenburgu. Od 1995 do roku 1998 pracoval v kanceláři prvního náměstka ministra obrany a později náměstka ministra obrany ve funkci poradce. V současné době je členem vojenské části Stálé delegace ČR při NATO a ZEU v Bruselu.

Ing. Josef Janošec, CSc., nar. 1951, VA Brno (geodézie a kartografie). Vykonával řadu odborných funkcí, zastával funkci vedoucího odboru systému řízení vědy, techniky, prognózování a výzkumu Institutu pro strategická studia. Od r. 1993 náměstkem ředitele IVOU, poté ředitelem odboru vojenského umění Ústavu obranných studií AČR. Byl pracovníkem odd. vědy odboru správy majetku MO. V současné době ředitelem v nově zřízeném Ústavu strategických studií Vojenské Akademie v Brně. Publikuje v Mezinárodní politice, Vojenských rozhledech.

Ing. Ladislav Klíma, CSc., nar. 1936, VA Brno. V roce 1992 absolvoval Mezinárodní manažerský kurz (rozdělování zdrojů) postgraduální školy vojenského námořnictva Monterey (USA). Prošel funkcemi na GŠ i MO, v letech 1991-93 zastával funkci náčelníka správy rozvoje vědy a techniky. Byl členem RR Vojenských rozhledů a jejich

prvním odborným vydavatelem. V současnosti pracuje jako občanský pracovník Vojenského úřadu vědy, výzkumu a obranných technologií. Publikuje ve vojenském odborném tisku.

Doc. PhDr. Miroslav Krč, CSc. (plk. v záloze), nar. 1948, Vojenské železniční učiliště, VA Bratislava (obor politická ekonomie), vedoucí autorských kolektivů: vysokoškolská učebnice ekonomie (1992), ekonomika obrany – obranné hospodářství (1996), systém hospodarki obronnej (1996), dějiny ekonomiky obrany (1997), ekonomika obrany státu (1998), ekonomika bezpieczeństwa państwa sriedniej wielkości (1999). Ve výzkumné práci se zabývá obranným hospodářstvím s důrazem na dějiny ekonomiky obrany a obranou průmyslovou základnu. Publikuje v domácích i zahraničních časopisech. Od roku 1980 působí na VA v Brně, pracuje jako vedoucí katedry sociálních věd Vojenské akademie v Brně (1994), přednáší na Ekonomicko-správní fakultě Masarykovy univerzity v Brně.

Plk. gšt. Ing. Milan Kubeša, CSc., nar. 1949, absolventem VA Brno, včetně VAK-GŠ. Prošel základními velitelskými funkcemi na taktických a štábních na operačních stupních velení. Dva roky působil jako vědecký pracovník IVOU Brno. V roce 1994 byl pověřen funkcí zástupce vedoucího katedry řízení obrany státu Fakulty velitelské a štábní na Vojenské akademii v Brně.

Pplk. Ing. Vojtěch Němeček, PhD. Narozen 1957, Vysokou vojenskou školu pozemního vojska ve Vyškově na Moravě absolvoval v r. 1980. Vykonával velitelské funkce u útvarů ženijního vojska. Doktorandské studium na katedře ženijního vojska Vojenské akademie v Brně. V letech 1994-95 pracoval u 2. armádního sboru. Od října 1995 je odborným asistentem na katedře operačního použití ženijního vojska a ženijního zabezpečení VA Brno. Publikuje v časopisu Vojenské rozhledy.

Ing. Josef Pavlík (plk. v zál.). Nar. 1927, Letecká vojenská akademie v Hradci Králové (1951), VTA Brno (1958). Postgraduální kurz psychologie na VPA Bratislava (1972). Létal jako stíhací pilot (30 let), instruktor, inspektor VL PVO MO, nyní výzkumný

pracovník Ústavu leteckého zdravotnictví Praha. Publikace: Létání podle přístrojů (NV, Praha 1976). Dále napsal řadu článků o problematice situační orientovanosti pilotů, vytváření návyků na simulátorech a logice přístrojové informace, o problémech simulace zvláštních případů za letu, prevenci leteckých nehod z hlediska lidského činitele a další. Je čestným předsedou Svazu letců ČR a členem České asociace psychologů práce a organizace.

Ing. Karel Pezl (arm. gen. v.v.), narozen 1927, absolvent Vojenské akademie v Hranicích (1946-48), Vojenské akademie v Praze - velitelsko-štábní směr (1953). Pracoval ve velitelských a štábních funkcích na stupni prapor, náčelník operačního oddělení mechanizované divize, armádního sboru, armády, okruhu, náčelník operační přípravy generálního štábu. Po okupaci dvacet let v civilních zaměstnáních. Od roku 1991 poslední náčelník Generálního štábu ČSA, r. 1993 prvním NGŠ AČR. Roku 1994 se stal poradcem ministra obrany a od roku 1995 pracuje jako poradce v Kanceláři prezidenta republiky. 21. 1. 1990

Ing. Václav Svoboda, nar. 1941, ČVUT, čtyři roky na VKŠV ve specializaci chemické vojsko. Od r. 1968 vojákem z povolání, VzÚ 401, poté ve Výzkumném ústavu GŠ jako analytik a vedoucí pracovního týmu matematického modelování, odolnosti systému velení, oper. propočtů a metodologie vědecké práce. V r. 1992 přešel na MO a od r. 1993 pracoval v oblasti strategického plánování, pak ve funkci vedoucího odd. SPPR SOP MO. V roce 1995 absolvoval kurz národní bezpečnosti ve Středisku pro národní bezpečnostní studia (Center for National Security Studies v Kanadě). Od ledna 1999 občanským pracovníkem. Nyní se zabývá obranným plánováním v sekci obranného plánování.

Pplk. Dr. Ing. Josef Šmondrk, nar. 1951, absolvent VA Brno (tank-aut), postgraduálního studia (řízení technického zabezpečení) a postgraduálního doktorandského studia (vojenská logistika) na VA Brno. V letech 1976-88 zastával technické a velitelskotechnické funkce u vojsk. Po ukončení postgraduálního doktorandského studia vykonával funkci zástupce ředitele

Úřadu pro kontrolu hospodaření Velitelství logistiky ve Staré Boleslavi, později vedoucího oddělení na Kontrolní správě inspektora logistiky AČR. V současné době je vedoucím oddělení mimorezortních vztahů katalogizace odboru katalogizace majetku Hlavního úřadu standardizace, katalogizace a státního ověřování jakosti MO Národního úřadu pro vyzbrojování MO.

Ing. Milan Štembera, nar. 1926, absolvent Vojenské akademie v Brně. Pracoval na generálním štábu, účastnil se mezinárodních jednání v oblasti odzbrojení a kontroly zbrojení. V letech 1985-95 pracovník Ústavu mezinárodních vztahů v Praze se specializací bezpečnostní politiky a vojenských aspektů mezinárodních vztahů, nyní externí spolupracovník. Autor řady publikací v uvedené oblasti. Dlouholetý člen redakční rady VR.

Plk. gšt. Ing. Vladimír Trněný, nar. 1957, Vysoká vojenská škola pozemního vojska Vyškov, směr průzkumný (1980). Zastával základní velitelské a štábní funkce u 9. pzpr Vimperk. V letech 1987-90 postgraduální studium na VA Brno. 1990-96 velitelské funkce u Výcvikové základny mírových sil OSN Český Krumlov, včetně jejího velitele.

1996-97 velitel 6. mb Brno. 1998-99 vyšší akademický kurz GŠ Brno. Nyní náčelník odboru G-5 VeSÚzO Tábor. Účastník mírových misí OSN UNPROFOR a UNCRO na území Chorvatska.

Pplk. gšt. Ing. Jaroslav Velíšek, CSc., nar. 1950, r. 1973 absolvoval VA v Brně (obor elektrotechnický), v letech 1973-1984 v odborných funkcích u útvaru v podřízenosti GŠ, od r. 1984 ve vědeckopedagogických funkcích. R. 1993 ukončení vědecké přípravy, 1994-1998 vedoucí katedry REB, od 1998 zástupce vedoucího katedry vojenského zpravodajství a elektronického boje na Vojenské akademii v Brně.

Doc. PhDr. Václav Vondrášek, CSc. Narozen v roce 1946. Absolvoval VPA Bratislava, poté pracoval na úseku školství postupně ve funkcích asistent, odborný asistent až vedoucí katedry. V roce 1986 odešel na vlastní žádost na VA Brno, na katedru sociálních věd. Do listopadu 1989 byl vedoucím katedry, poté zástupcem vedoucího katedry. V letech 1992-94 byl vedoucím katedry historie. Po reorganizaci VA pracuje jako řádný docent na skupině historie a politologie. Rozsáhlá publikační činnost.

Contents

Ing. Karel Pezl Military Aspects of European Security Identity	3
Doc. PhDr. Miroslav Krč, CSc. What Kind of Defence Industrial Policy Shall We Need?	8
Lt.Col. Ing. Roman Horák, CSc. Possible Ways of Rationalization of Economic Management in the Province of MoD	16
Ing. Ladislav Klíma, CSc. Col. Ing. Karel Eminger Defensive Technologies: The Management of Research and Development	20
Ing. Josef Janošec, CSc. The Institute of Strategic Studies of Military Academy in Brno	33

MILITARY ART

Col. GSO Ing. Vladimír Trněný Deployment of the Forces in Peacekeeping Operations after the Year 2000 <i>(Experiences and Further Prospects)</i>	39
Lt.Col. Ing. Jaroslav Velfšek, CSc. Electronic Warfare in the Czech Army	55
Lt.Col. Ing. Vojtěch Němeček, Ph.D. The Army of the CR and the Elimination of Various Dangers <i>(Disposal of Effects of Natural Catastrophes and Industrial Disasters)</i>	67
Doc. Ing. Oldřich Horák, CSc. Interrogative Look at the GIS in Everyday Practice of the Army	77

OPINIONS AND CONTROVERSY

Col. GSO Ing. Milan Kubeša, CSc. Security Documents of the Czech Republic	82
Ing. Václav Svoboda Effectivity: Topical Imperative	87
Lt.Col. Doc. Ing. Luděk Hodboď, CSc. Conception Documents of Security and Defence Policy of the Czech Republic	101

Ing. Josef Pavlík Essay on Problems of Research in the ACR <i>(Air Ergonomy)</i>	107
---	-----

Doc. PhDr. Václav Vondrášek, CSc. The Continuity of Preparation of Military Professionals in the Army of the Czech Republic	112
---	-----

BOOK REVIEW

Two Dictators on the Alert <i>(Hitler, Stalin and the Second World War)</i>	125
---	-----

INFORMATION SERVICE

Lt.Col. Dr. Ing. Josef Šmondrk NATO Codification System and Industry	134
--	-----

The System of Financing of the Canadian Armed Forces	142
---	-----

Maj. Ing. Radomír Jahoda European Security and Defence Capacities after WEU Audit	151
---	-----

External Interventions in Secessionist Conflicts in Europe in the 1990's	154
---	-----

PERSONAL DATA

Colonel in memoriam Karel Pavlík	174
---	-----

English Annotation	177
--------------------	-----

Who is Who in This Issue	184
---------------------------------	-----

English Table of Contents	187
----------------------------------	-----

Obsah

Ing. Karel Pezl Militární aspekty evropské obranné identity	1 Pezl 7 rhp	3
Doc. PhDr. Miroslav Krč, CSc. Jakou mít obrannou průmyslovou politiku	2 Krč-2 12 rhp	8
Pplk. Ing. Roman Horák, CSc. Možné způsoby racionalizace ekonomického řízení v rezortu MO ČR	3 Roman-Ho 16 rhp	16
Ing. Ladislav Klíma, CSc. plk. Ing. Karel Eminger Management obranného výzkumu a vývoje obranných technologií	4 Kli-emi 24 rhp	20
Ing. Josef Janošec, CSc. Ústav strategických studií Vojenské akademie v Brně	5 Janos-2 10 rhp	33

VOJENSKÉ UMĚNÍ

Plk. gšt. Ing. Vladimír Trněný Použití armád v mírových operacích po roce 2000 (Zkušenosti a perspektivy)	6 Trn-2 26 rhp	39
Pplk. gšt. Ing. Jaroslav Velíšek, CSc. Elektronický boj a jeho řízení	7 Velisek-R 13 rhp	55
Pplk. Ing. Vojtěch Němeček, Ph.D. Armáda ČR při eliminaci různých ohrožení (Odstraňování následků přírodních katastrof a průmyslových havárií)	8 nemecch-R 15 rhp	67
Doc. Ing. Oldřich Horák, CSc. Pohled na GIS v praxi armády	9 HORAK-R 8 rhp	77

NÁZORY, POLEMIKA

Plk. gšt. Ing. Milan Kubeša, CSc. K bezpečnostním dokumentům České republiky	Kubeša-2 10 rhp	82
Ing. Václav Svoboda Efektivnost: pojem aktuální, úkol naléhavý	Svoboda-R 18 rhp	87
Pplk. doc. Ing. Luděk Hodboď, CSc. Koncepční dokumenty bezpečnostní a obranné politiky České republiky	hodboď-2 10 rhp	101

Ing. Josef Pavlík
Příspěvek k problematice výzkumu v AČR
(Letecká ergonomie)

7 rkp

107

Doc. PhDr. Václav Vondrášek, CSc.

vondra-2 19 rkp

Ke kontinuitě přípravy vojenských profesionálů v Armádě České republiky

112

RECENZE

Dva diktátoři ve střehu

(Hitler, Stalin a druhá světová válka)

diktatori-2 14 rkp

125

INFORMACE

Pplk. Dr. Ing. Josef Šmondrk

Kodifikační systém NATO a průmysl

šmondrk-2 12 rkp

134

Systém financování Kanadských ozbrojených sil

Kanad-2 11 rkp

142

Mjr. Ing. Radomír Jahoda

Evropské bezpečnostní a obranné kapacity po auditu ZEU

Jahoda-ZEV 4 rkp

151

Zahraniční intervence a separatistické konflikty v Evropě v devadesátých letech

zahranic-2 25 rkp

154

PERSONÁLIE

Plukovník in memoriam Karel Pavlík

plk Pavlik-2 4 rkp

174

Anglické anotace

anot-2

177

Představení autorů tohoto čísla

Predstava 2

184

Obsah v angličtině

obsah-ang
obsah-2

187

VR 2/2000

celkem 22 článků; 230 rkp.

red 1 čl. 25 rkp.

23 čl. 255 rkp.

Vydává Ministerstvo obrany ČR,
AVIS – Agentura vojenských informací a služeb.

Adresa:
Redakce časopisu **VOJENSKÉ ROZHLEDY**
Rooseveltova 23
160 01 Praha 6 - Dejvice

Tiskne Vojenský zeměpisný ústav, Praha.

Pplk. Ing. Richard Hašek (šéfredaktor), telefon (20) 21 57 30,
Jaroslav Furmánek (zástupce šéfredaktora), telefon (20) 21 57 33.
Fax: (20) 21 59 17
E-mail: kauckys@army.cz Předmět: Vojenské rozhledy
<http://www.army.cz/vti/vojroz/index.htm>

Redakční rada: plk. Ing. Karel Eminger, Ing. Josef Janošec, CSc., genpor. Ing. Jiří Martinek,
plk. doc. Ing. Petr Němec, CSc., plk. Ing. Jaroslav Paleček, Ing. Milan Štembera, CSc.

Ročník IX. (XLI.) Toto číslo bylo dáno do tisku 23. 2. 2000. Čtvrtletník. MKČR 6059, MIČ 47751,
ISSN 1210-3292. Vedle čísel 1 až 4 redakce vydává zvláštní číslo VR.

Podávání novinových zásilek povoleno: Českou poštou, s. p. Odštěpný závod Přeprava, čj. 856/97,
dne 28. 2. 1997.

VOJENSKÉ ROZHLEDY